

Mihail Afanasijevič Bulgakov
Majstor i Margarita

MIHAIL AFANASIJEVIČ
BULGAKOV

Majstor i Margarita

preveo s ruskog

Milan Čolić

Naslov originala:

Михаил Афанасьевич Булгаков

МАСТЕР И МАРГАРИТА

MMXIX

DEČJE NOVINE, 1988

Knjiga prva

... pa ko si ti, na kraju?

– Ja sam deo one sile,

što večito zlo želi

a večito vrši dobročinstva.

Gete, *Faust*

1.

Nikada ne razgovarajte sa nepoznatima

Jednom u proleće, kada se vrelo sunce klonilo smiraju, u Moskvi se, kraj Patrijaršijskih ribnjaka, pojaviše dva građanina. Jedan od njih, u sivom letnjem odelu, onižeg rasta, uhranjen, ćelav, svoj više nego pristojan šešir držaše u ruci kao lepinju, dok mu pažljivo izbrijano lice ukrašavahu neprirodno velike naočari sa crnim ramom od roga. Drugi – širokih ramena, riđokos, kuštrave kose, mlađi čovek sa kariranim kačketom zabačenim na potiljak – imao je na sebi kariranu košulju, bele izgužvane pantalone i crne patike.

Prvi ne beše niko drugi do Mihail Aleksandrovič Berlioz, predsednik uprave jednog od najvećih moskovskih književnih udruženja, skraćeno zvanog MASSOLIT, a istovremeno i urednik obimnog književnog časopisa, dok je njegov mlađi saputnik bio pesnik Ivan Nikolajevič Ponirjov, poznat pod pseudonimom Bezdomni.

Dospevši u senku lipa koje su tek počele da zelene, pisci odmah pohitaše ka šarenom obojenom kiosku sa ogromnom reklamom: »Pivo i sokovi«.

Da, trebalo bi odmah istaći prvu neobičnost te jezive majske večeri. Ne samo kraj kioska, već ni u čitavoj aleji, koja se pružala uporedo sa Malom Bronom ulicom, ne beše ni žive duše. U doba dana kada čovek, kako se činilo, jedva može i da diše, kad se sunce, usijavši Moskvu, u suvoj izmaglici strmoglavljuje iza Sadovog prstena – niko nije došao pod lipe, niko nije sedeo na klupama, aleja jednostavno beše pusta.

– Dajte nam kisele vode – zatraži Berlioz.

– Nema kisele vode – odgovori žena u kiosku i bez razloga se uvredi.

- Imate li piva? – promuklim glasom upita Bezdomni.
- Pivo će stići uveče – reče žena.
- Pa šta onda imate? – upita Berlioz.
- Imamo sok od kajsija, samo je topao – reče žena.
- Pa dobro, dajte ga, dajte, dajte...

Sok od kajsija se zaklobuča bogatom žutom penom, a u vazduhu se oseti miris berbernice. Utolivši žeđ, pisci istoga časa počеше da štucaju, platiše i sedošе na klupu, licem okrenuti ribnjaku, a leđima Bronoj ulici.

Tada se dogodi druga neobičnost, koja se odnosila samo na Berlioza. On iznenada prestade da štuca, srce počе jače da mu lupa i za trenutak kao da je nekuda nestalo a onda se vratilo, ali sa zarivenom tupom iglom. Uza sve to, Berlioza obuзе nekakav neosnovan ali toliko jak strah, da smesta zažele da pobegne glavom bez obzira, što dalje od Patrijaršijskih ribnjaka. Berlioz se očajnički osvrnu oko sebe, ne shvatajući šta ga je to toliko prestrašilo. Prebledevši, obrisa čelo maramicom i pomisli: »Šta li je to sa mnom? Nikada mi se ranije tako što nije dešavalo... Srce počinje da otkazuje... Premoren sam. Da, krajnje je vreme da sve pošaljem do vraga i odem u Kislovodsk...«

U tome se času vreo vazduh pred njim zgusnu, i u njemu se pojavi prozračan građanin ne može biti čudnovatijeg izgleda. Na malenoj glavi džokejski kačketić, kariran, vazdušast sako... Građanin jedva hvat visok, uskih ramena, neshvatljivo mršav i, molim da se to zapamti, podsmešljiva lica.

Život Berliozov odvijao se tako, da on baš i nije bio navikao na neobične pojave. Prebledevši još više, on iskolači oči i zbunjeno pomisli: »To je nemoguće!«

Ali, avaj, to je ipak bilo moguće, a izduženi građanin se, prozračan, kakav je bio, ne dotičući nogama zemlju, njihao pred njim levo-desno.

Tada takav užas obuže Berlioza, da on zatvori oči. A kada ih ponovo otvori – vide da je sve već bilo gotovo, da je priviđenje nestalo, karirani građanin je iščezao, a iz srca je istovremeno ispala i tupa igla.

– Uh, do vraga! – uzviknu urednik. – Znaš li, Ivane, da maločas umalo ne dobih toplotni udar! Čak sam imao i nešto nalik na

halucinacije – pokušava da se osmehne, ali mu se u očima još uvek videla uznemirenost, a ruke su mu drhtale.

Ipak nekako uspe da se smiri, počne da se hladi maramicom i reče dosta bodro: »No, onda...« i nastavi da govori tačno na onom mestu gde ga je prekinulo štucanje kada je popio sok od kajsija.

Govorio je, kako se to kasnije saznalo, o Isusu Hristu. Stvar je, naime, bila u tome što je urednik poručio od pesnika za sledeći broj časopisa veliku antireligioznu poemu. Tu je poemu Ivan Nikolajevič napisao, i to za veoma kratko vreme, ali urednik njome, na žalost, nije bio zadovoljan. Bezdomni je prikazao glavni lik svoje poeme, to jest Isusa, u najcrnijim bojama, ali je ipak, i pored toga, celu poemu, po mišljenju urednika, trebalo napisati nanovo. I urednik je sada držao pesniku nešto poput predavanja o Isusu, da bi podvukao glavnu grešku pesnikovu. Teško je reći šta je bilo to što je prevarilo Ivana Nikolajeviča – da li snaga njegovog talenta ili potpuno nepoznavanje problema o kojem je pisao – tek, njegov Isus kao da je bio potpuno živa, ali ne baš i previše privlačna ličnost. Berlioz je hteo da dokaže pesniku da nije najvažnije to kakav je bio Isus, loš ili dobar, već to da Isus kao ličnost uopšte nikada nije ni postojao na svetu, da su sve priče o njemu – izmišljotine, najobičniji mit.

Treba napomenuti da je urednik bio čovek načitan i da se vešto pozivao, dok je pričao, na stare istoričare, na primer na poznatog Filona Aleksandrijskog i izuzetno obrazovanog Josifa Flavija koji nikada, ni jednom jedinom rečju, nisu spomenuli postojanje Isusovo. Pokazujući tako solidno znanje, Mihail Aleksandrovič je pesniku rekao između ostalog i to da je pasus u petnaestoj knjizi, u glavi četrdeset četvrtoj poznatih Tacitovih *Anala*, gde se govori o pogubljenju Isusovom jednostavno kasnije dopisan.

Pesnik, za koga je sve što mu je urednik govorio bilo sasvim novo, pažljivo je slušao Mihaila Aleksandroviča, netremice ga posmatrajući svojim zelenim očima, samo je povremeno štucao, proklinjući šapatom sok od kajsija.

Ne postoji nijedna istočnjačka religija – reče Berlioz – u kojoj, kao po pravilu, čedna devica ne rađa boga. Tako su i hrišćani, ne izmislivši

ništa novo, stvorili svog Isusa, koji nikada nije postojao. To treba istaći...

Visoki tenor Berliozov odjekivao je u pustoj aleji i, kako se Mihail Aleksandrovič sve više udubljavao u razmatranja u koja može da se unese odista samo izuzetno obrazovan čovek bez opasnosti da pri tome slomi vrat – pesnik je saznavao sve više zanimljivih i korisnih stvari i o egipatskom Ozirisu, bogu i sinu Neba i Zemlje, i o feničanskom bogu Tamuzu i o Marduku, pa čak i o manje poznatom bogu Viclipucliju, koga su svojedobno poštovali Asteci u Meksiku.

I upravo u trenutku kada je Mihail Aleksandrovič pričao pesniku o tome kako su Asteci mesili figuru Viclipuclija od testa, u aleji se pojavi prvi čovek.

Kasnije, kada je, otvoreno govoreći, već bilo kasno, razne su institucije podnele svoje izveštaje sa opisom tog čoveka. Poređenje tih izveštaja, odista deluje zapanjujuće. Tako se, na primer, u prvom izveštaju govori da je taj čovek bio onižeg rasta, da je imao zlatne zube i da je hramao na desnu nogu. U drugom izveštaju stoji da je čovek bio ogroman, da su mu krunice na zubima bile platinske i da je hramao na levu nogu. Treći izveštaj lakonski kaže da je taj čovek bio bez ikakvih osobenih znakova.

Moramo priznati da nijedan od tih opisa baš ništa ne valja.

Pre svega: čovek o kome je reč nije hramao ni na jednu nogu, i nije bio ni niskog ni ogromnog rasta, već jednostavno – visok. Što se, pak, zuba tiče, sa leve strane je imao platinske, a sa desne – zlatne krunice. Nosio je skupoceno sivo odelo, i inostrane cipele odgovarajuće boje. Sivu je beretku važno naherio, pod rukom je nosio štap sa crnom drškom uobičajenom u glavu pudlice. Imao je, kako se činilo, oko četrdeset a možda i nešto više godina. Usta su mu bila nekako iskrivljena. Bio je glatko izbrijan. Crnomanjast. Desno oko crno, levo zbog nečega zeleno. Veđe crne, ali jedna viša od druge. Jednom rečju – stranac.

Prošavši pored klupe na kojoj su sedeli urednik i pesnik, stranac ih pogleda, zaustavi se i sede na susednu klupu, na nekoliko koraka od prijatelja.

»Nemac«, pomisli Berlioz.

»Englez«, pomisli Bezdomni. »Pazi samo, nije mu vrućina u rukavicama!«

A stranac baci pogled na visoke zgrade koje su u vidu kvadrata opkoljavale ribnjak, pri čemu se odmah videlo da se na tom mestu našao prvi put, a isto tako i da ga ono zanima.

Pogled mu se zaustavi najpre na gornjim spratovima, gde su se na staklu poigravali zaslepljujući odblesci sunca koje se zauvek praštalo s Mihailom Aleksandrovičem, zatim ga spusti niže, gde su stakla u sumrak već počela da tamne, snishodljivo se nečemu osmehnu, zažmiri, ruke položi na glavu štapa, a bradu osloni na ruke.

– Ti si, Ivane – govorio je Berlioz – veoma dobro i satirično prikazao, recimo, rođenje Isusa, sina božijeg, ali suština je u tome što se pre Isusa rodio čitav niz sinova božijih, kao što je, recimo, frigijski Atis, no nijedan od njih nikada nije ni bio rođen i nikada nije ni postojao, pa je tako i sa Isusom, te je zato neophodno da umesto rođenja, ili, recimo, dolaska mudraca, opišeš besmislene glasine o tom rođenju... A iz tvoje priče proizlazi da se on odista i rodio!

Ovde Bezdomni pokuša da prekine štucavicu koja ga je obuzela, zaustavivši disanje, od čega počeo da štuca još jače i teže, i tog istog časa Berlioz prekide svoju besedu jer stranac iznenada ustade i zaputi se prema piscima.

Začudo ga pogledaše.

– Oprostite mi, molim vas – počeo pridošlica sa stranim izgovorom, ali ne izobličavajući pri tome reči – što, iako me ne poznajete, dopuštam sebi... ali predmet vašeg učenog spora do te je mere zanimljiv, da...

Učtivo skinu beretku, i prijateljima ne preostade ništa drugo do da ustanu i naklone se.

»Ne, pre će biti da je Francuz...«, pomisli Berlioz.

»Poljak...«, pomisli Bezdomni.

Moramo dodati da je stranac pesniku, od prvih svojih reči bio odvratan, a da se Berliozu dopao, to jest, ne baš dopao, ali... kako da kažemo... bio mu je zanimljiv, ili već tako nekako.

– Dopuštate li mi da vam se pridružim? – učtivo upita stranac i prijatelji se, hteli – ne hteli, razmakoše, a stranac se vešto smesti između njih i odmah zapodenu razgovor.

– Ako se ne varam, izvoleli ste reći da Isus nije postojao? – upita, okrećući prema Berliozu svoje levo, zeleno oko.

– Da, niste se prevarili – učtivo odgovori Berlioz – upravo sam to rekao.

– Ah, kako je to zanimljivo! – uzviknu stranac.

»Šta li on to, do vraga, hoće?« pomisli Bezdomni i natušti se.

– A vi ste se izvoleli složiti sa svojim sagovornikom? – upita neznanac, okrećući se udesno, prema Bezdomnom.

– Ko jedan i jedan dva! – potvrdi ovaj, jer je voleo da se figurativno i kitnjasto izražava.

– Fenomenalno! – uzviknu nezvani sagovornik i zbog nečega lopovski se osvrnu i, prigušivši svoj dubok glas, reče: – Izvinite, molim vas, što sam nametljiv, ali mi se učinilo da vi, između ostalog, ni u boga ne verujete? – U očima mu se pojavi strah, i odmah dodade: – Kunem vam se, nikome to neću reći!

– Tačno, mi ne verujemo u boga – odgovori Berlioz, jedva se osmehnuvši strahu stranog turista, – ali se o tome može govoriti sasvim slobodno.

Stranac se zavalio na naslon klupe i upita gotovo uzviknuvši od znatiželje:

– Vi ste, znači, ateisti?

– Da, mi smo ateisti – odgovori osmehnuvši se Berlioz, a Bezdomni ljutito pomisli: »Prilepio se kao krpelj, inostrani gad!«

– Oh, kakva divota! – uzviknu čudnovati stranac i stade da vrti glavom, posmatrajući čas jednog, čas opet drugog literatu.

– U našoj zemlji ateizam nikoga ne čudi – diplomatski učtivo reče Berlioz. – Većina našeg stanovništva je potpuno svesno i već poodavno prestala da veruje u bajke o bogu.

Tada stranac uradi nešto neočekivano: ustade i zaprepašćenom

uredniku steže ruku, izgovorivši pri tome sledeće:

– Dopustite da vam najtoplije zahvalim!

– Na čemu mi se to zahvaljujete? – upita Bezdomni, zatreptavši.

– Na veoma važnom podatku, koji je meni, putniku namerniku, izuzetno značajan – objasni inostrani čudak, digavši značajno prst.

Važan podatak je, prema svemu, odista ostavio na putnika snažan utisak, jer je preplašeno bacio pogled na okolne kuće, kao da se bojao da će u svakom prozoru ugledati po jednog ateistu.

»Ne, nije on Englez«, pomisli Berlioz, a Bezdomni pomisli: »Gde li se samo izveštio da tako govori ruski, to me zbilja zanima!« i ponovo se natušti.

– Dopustite mi da vas upitam – posle kraćeg uznemirenog razmišljanja ponovo progovori strani gost – šta je, onda, sa dokazima božijeg postojanja, kojih, kao što je poznato, ima tačno pet?

– Avaj! – odgovori Berlioz sa žaljenjem u glasu. – Nijedan od tih dokaza ne vredi ama baš ništa, i čovečanstvo ih je već odavno bacilo u arhivu. Jer, morate priznati da u oblasti razuma ne može postojati nikakav dokaz o postojanju boga.

– Bravo! – uzviknu stranac. – Bravo! Vi, upravo, u potpunosti ponavljate misao nespokojnog starca Emanuela. Ali, nezgoda je u ovome: on je u prah i pepeo pretvorio svih pet dokaza, razneo ih, da bi potom, kao da se podsmeva samome sebi, stvorio sopstveni, šesti dokaz.

– Kantov je dokaz – usprotivi se urednik, blago se osmehnuvši – takođe neubedljiv. I nije Šiler uzalud govorio da kantovska razmatranja ovog pitanja mogu da zadovolje samo robove, dok se Štraus tom dokazu jednostavno smejao.

Berlioz je to govorio, a pri tom je sve vreme mislio: »Ko li je ovaj, u stvari? I kako to da tako dobro govori ruski?«

– Tog Kanta bi za te i takve dokaze trebalo najuriti na jedno tri godine u Solovke! – iznenada lupi Ivan Nikolajevič.

– Ivane! – prošapta Berlioz zbunjeno.

Međutim, predlog da se Kant strpa u Solovke ne samo što nije

zbunio stranca, već ga je, pre bi se moglo reći, oduševio.

– Tačno, tačno – povika on, a njegovo levo, zeleno oko, okrenuto Berliozu, zatrepta. – Tamo mu i jeste mesto! Jer, govorio sam mu ja onda, za doručkom: »Izvinite, profesore, ali vi ste to nekako neprikladno zamislili. To možda i jeste pametno, ali ne može biti nerazumljivije. Podsmevaće vam se.«

Berlioz iskolači oči. »Za doručkom... Kantu?! Šta on to lupeta?« pomisli.

– Ali – nastavi stranac, ne zbunivši se ni najmanje zbog Berliozovog zaprepašćenja i obrati se pesniku – u Solovke ga ne može strpati iz prostog razloga što on već više od sto godina boravi u mestima mnogo udaljenijim no što su Solovke, a odatle ga, verujte mi na reč, nikako ne možemo izvući!

– Šteta, odista! – odgovori pesnik.

– Šteta, šteta, nego šta! – potvrdi neznanac sevnuvši okom i nastavi: – mene, međutim, uznemirava drugo: ako bog već ne postoji, valja se onda priupitati ko upravlja životom ljudskim i čitavim poretком na zemlji?

– Sam čovek upravlja Bezdomni ljutito pohita da odgovori na to, mora se priznati, ne baš najjasnije pitanje.

– Izvinite – mekim glasom odgovori neznanac – ali, da bi se moglo upravljati, potrebno je imati tačan plan za određen, koliko-toliko pristojan vremenski period. Dozvolite mi da vas upitam kako može životom da upravlja čovek, ako je sam lišen mogućnosti da napravi plan ne samo za tako smešno kratak period od, recimo, nekih hiljadu godina, već ne može da zajamči da će dočekati i sutrašnji dan? Odista! – Neznanac se okrenu Berliozu – zamislite da počnete da odlučujete, izdajete naređenja i drugima i sebi, i uopšte, taman uđete u posao, kad Vas najednom zadesi hm, hm... recimo, sarkom pluća... – Na to se stranac slatko osmehnu, kao da mu je i sama pomisao na sarkom pluća pričinjavala nekakvo posebno zadovoljstvo. Da, sarkom – žmirkajući kao mačak, ponovi ovu zvučnu reč – i eto, od vašeg upravljanja ništa! Ničija vas više sudbina, osim sopstvene, ne zanima. Rođaci počinju da vas lažu, a vi, osećajući da nešto nije u redu, jurite kod učenih lekara, pa kod

šarlatana, a možda čak i kod gatar. I jedno i drugo, a i treće potpuno je besmisleno, to vam je, svakako, sasvim jasno. A sve se završava tragično: onaj, koji je donedavno smatrao da o nečemu odlučuje, najednom leži nepomično u drvenom kovčegu, a svi koji su se okupili oko njega, shvatajući da od njega više ne može biti nikakve vajde, spaljuju ga u krematorijumu. A dešava se i gore od toga: čovek se upravo spremio da krene u Kislovodsk – tu stranac zažmurivši pogleda Berlioza – obična stvar, na prvi pogled, ali ni to ne može da uradi, jer će se iznenada iz nepoznatih razloga okliznuti i pasti pod tramvaj! Nećete mi, valjda, reći da je tako sam želeo? Zar nije ispravnije misliti da je u ovom slučaju odluku o njegovoj sudbini doneo neko drugi? – izgovorivši to, neznanac se nekako čudno zasmija.

Berlioz veoma pažljivo sasluša neprijatnu priču o sarkomu i tramvaju, i nekakve zabrinjavajuće misli počese da ga muče. »Nije on stranac! On nije nikakav stranac... – mislio je – čudnovat je to subjekat... ali stanite, ko je on onda, u stvari?«

– Vama se, kako vidim puši? – neznanac se iznenada obrati Bezdomnom. – Šta najradije pušite?

– Da nemate kod sebe možda i više vrsta cigareta? – mračno upita poeta, koji u džepu više nije imao ni jednu jedinu.

– Koje pušite? – ponovi neznanac.

– »Našu marku«, recimo – zlobno odgovori Bezdomni.

Neznanac na to izvuče iz džepa tabakeru i ponudi Bezdomnog:

– »Naša marka«.

I urednika i pesnika nije začudilo toliko to što se u tabakeri nalazila upravo »Naša marka«, koliko ih je začudila sama tabakera. Bila je ogromna, od žeženog zlata, a na poklopcu joj je, kad se otvorila, plavom i beličastom vatrom zablistao brilijantski trougao.

Ovde pisci pomisliše sasvim različite stvari. Berlioz: »Ne, ipak je stranac«, a Bezdomni: »Ah, đavo neka ga nosi!«

Pesnik i vlasnik tabakere zadimiše, a nepušač Berlioz se zahvali.

»Trebalo bi mu se ovako, eto, suprotstaviti«, odluči Berlioz: – što čovek jeste smrtni, tu niko ništa ne može da prigovori. Ali, stvar je u

tome, što...

Međutim, nije uspeo ni da izgovori te reči, jer stranac počeo:

– Da, čovek jeste smrtan, ali to je još najmanje od svih zala. Gadno je to što je on ponekad iznenada smrtan, u tome je, eto, stvar: i što uopšte nije u stanju ni da kaže šta će večeras raditi.

»Glupavo postavljen problem...«, pomisli Berlioz i usprotivi se:

– E, to je već preterivanje. Kako ću provesti ovo veče, to manje ili više znam dosta tačno. Naravno, ako mi na Bronoj ne padne nekakva cigla na glavu...

– Cigla se nikada i nikome – ubedljivo ga prekide stranac – još nije sručila na glavu tek onako. U svakom slučaju, uveravam vas u to, ona vam ni u kom slučaju neće nauditi. Umrećete sasvim drugačijom smrću.

– Da možda ne znate i kakvom? – s potpuno prirodnom ironijom upita Berlioz, upuštajući se u dosta neugodan razgovor – pa ćete mi reći i to?

– Drage volje – odgovori stranac. Odmeri Berlioza pogledom kao da se spremao da mu sašije odelo, nešto promrmlja kroz zube, kao »Jedan, dva... Merkur u drugoj kućici... Mesec je zašao... Šest – nesreća... veče – sedam...«, i glasno i radosno izjavi: – Odrubiće vam glavu!

Bezdomni divlje i zlobno iskolači oči prema neznancu, a Berlioz upita, izveštačeno se osmehnuvši:

– A ko to? Neprijatelji? Intervencionisti?

– Ne – odgovori sagovornik. – Ruskinja, komsomolka.

– Hm... promrmlja Berlioz naljučen neznančevom šalom. – Izvinite, ali to je gotovo nemoguće.

– Izvinite, molim vas – odgovori stranac – ali to je upravo tako. Da, hteo sam da vas priupitam šta ćete raditi večeras, ako to nije nekakva tajna?

– Tajne nikakve nema. Prvo ću otići kući, u Sadovu, a posle toga ću u deset uveče u MASSOLIT-u predsedavati jednom sastanku.

– Ne, to je nemoguće – odgovori stranac.

– A zašto?

– Zato – odgovori stranac i poluzatvorenim očima baci pogled na nebo po kome su, predosećajući skoro osveženje, lebdele crne ptičurine – što je Anuška već kupila zejtin i ne samo što ga je kupila, već ga je upravo i prosula. A to znači da sastanka neće biti.

U tom času pod lipama, kao što je i razumljivo, zavlada tišina.

– Oprostite – posle pauze prvi progovori Berlioz, posmatrajući pri tome stranca koji je lupetao budalaštine – kakve veze sa svim tim ima zejtin... i o kojoj je to Anuški reč?

– Zejtin sa svim tim ima evo kakve veze – najednom poče da govori Bezdomni, odlučivši prema svemu da nezvanom sagovorniku objavi rat.

– Da niste vi, građanine, kojom prilikom boravili nekada u duševnoj bolnici?

– Ivane... – tiho uzviknu Mihail Aleksandrovič.

Stranac se, međutim, nimalo ne uvredi, samo se veselo nasmeja.

– Jesam, jesam, i to ne jednom! – uzviknu smejući se, ali ne skidajući pri tom pogled sa pesnika. – Gde sve nisam bio! Žalim samo što se nisam setio da zamolim profesora da mi objasni šta je to shizofrenija. Učinite to onda vi, Ivane Nikolajeviču!

– Odakle znate kako mi je ime?

– Ali molim vas, Ivane Nikolajeviču, ko vas ne poznaje? – Stranac izvuče iz džepa jučerašnji broj Literaturne gazete i Ivan Nikolajevič ugleda na prvoj strani svoju fotografiju, a pod njom sopstvene stihove. Međutim ono što ga je još koliko juče radovalo, kao dokaz slave i popularnosti, ovoga puta ga nije obradovalo.

– Izvinite – reče i lice mu se smrači da li biste mogli da pričekate koji tren? Hteo bih svom prijatelju da došanem nekoliko reči.

– O, sa zadovoljstvom! – uzviknu neznanac. – Ovde, pod lipama je tako divno, a ja uzgred budi rečeno nikuda ne žurim.

– Znaš šta, Miša – poče da šapuće pesnik, odvučavši Berlioza u stranu – to nije nikakav strani turista, već špijun. To je – ruski emigrant koji je uspeo da se provuče ovamo. Zatraži mu isprave, inače će umaći.

– Misliš? – uznemireno upita Berlioz, a u sebi pomisli! »U pravu je!«

– Veruj mi prodahta mu pesnik u uvo – pravi se da je glup, kako bi od nas nešto izvukao. Vidiš i sam kako govori ruski. Pesnik je govorio i stalno bacao poglede prema klupi, kako neznanac ne bi umakao. – Da ga uhvatimo, inače će kidnuti...

I pesnik povuče Berlioza za ruku ka klupi.

Neznanac nije sedeo već je stajao kraj klupe, držeći u ruci nekakvu knjižicu u tamnosivom povezu, debeo koverat od čvrstog papira i vizitkartu.

– Izvinite, molim vas, što sam tokom našeg žustrog razgovora potpuno zaboravio da vam se predstavim. Evo moje vizitkarte, pasoša i poziva da doputujem u Moskvu na savetovanje – ozbiljno reče neznanac, posmatrajući pisce svojim prodornim pogledom.

Ovi se zbuniše. »Đavo ga odneo, sve je čuo...«, pomisli Berlioz i ućtivim pokretom ruke pokaza da su isprave nepotrebne. Dok je stranac gurao u ruke uredniku pasoš, pesnik je uspeo da pročita na vizitkarti reč »profesor«, odštampanu stranim slovima, kao i početno slovo prezimena – »W«.

– Drago mi je – u međuvremenu promrmlja zbunjeno urednik, dok je stranac trpao isprave u džep.

Na taj su način odnosi bili ponovo uspostavljeni, i sva trojica ponovo sedoš na klupu.

– Doputovali ste ovamo kao savetnik, profesore? – upita Berlioz.

– Da, kao savetnik.

– Vi ste Nemas? – upita Bezdomni.

– Ja?... – upita profesor i najednom se zamisli.

– Da, moglo bi se reći da jesam...

– Odlično govorite ruski – primeti Bezdomni.

O, ja sam uopšte poliglota, i vladam velikim brojem jezika – odgovori profesor.

– A koja vam je uža struka? – zainteresova se Berlioz.

– Stručnjak sam za crnu magiju.

»Eto ti sad...«, sinu kroz glavu Mihailu Aleksandroviču.

– A jesu li vas... k nama pozvali kao stručnjaka za tu oblast? – upita ovaj zamucnuvši.

– Da, upravo tako – potvrdi profesor i objasni:

– Ovde su, u državnoj biblioteci pronađeni originalni rukopisi crnoga maga Herberta iz Avrilaka iz desetog stoleća. Od mene se zahteva da ih pregledam. Jedini sam stručnjak za to na svetu.

– Aha! Vi ste, znači, istoričar? – sa olakšanjem i poštovanjem upita Berlioz.

– Da, istoričar – potvrdi naučnik i dodade najednom: – Večeras će se na Patrijaršijskim ribnjacima odigrati zanimljiv događaj!

I urednik i pesnik se ponovo začudiše, a profesor ih prstom pozva sebi i, kada su mu se približili, prošapta:

– Imajte na umu da je Isus postojao.

– Vidite, profesore – izveštačeno se smeškajući, odgovori Berlioz – mi poštujemo vaše veliko znanje, ali što se toga tiče, pridržavamo se drugog mišljenja.

– Nije potrebno nikakvo drugo mišljenje! – odgovori čudnovati profesor. – Jednostavno je postojao, i ništa više.

– Ali, potreban je nekakav dokaz... – poče Berlioz.

– Nisu potrebni nikakvi dokazi – odgovori profesor i poče da govori tiho, pri čemu njegov strani izgovor u potpunosti nestade: – Sve je jako jednostavno: u belom plaštu...

2.

Pontije Pilat

U belom plaštu krvava naličja, gegavim hodom konjaničkim, u rano jutro četrnaestog dana prolećnog meseca nisana, u prekrivenu kolonadu što spajaše dva krila dvorca Iroda Velikoga, stupi prokurator Judeje Pontije Pilat.

Prokurator je više od svega na svetu mrzeo miris ružinog ulja i sada je sve govorilo da će dan biti loš, jer je taj miris počeo da ga proganja od rane zore. Prokuratoru se činilo da ružin miris luče kiparisi i palme u vrtu, da se mirisu kožne opreme i znoja straže pridružuje i taj prokleti ružin miris. Od sporednih zgrada u pozadini dvora, gde je bila smeštena kohorta Dvanaestog munjevitog legionara, koja je stigla u Jerušalajim zajedno sa prokuratorom, u kolonadu je počeo da dopire dim preko gornjega vrta; i s gorkim dimom, koji je govorio o tome da su kuvari u centurijama počeli da pripremaju ručak, mešao se isti otužni miris ruža. O bogovi, bogovi, zašto li me samo kažnjavate?

»Da, nema sumnje, to je ona, ponovo ona, nepobediva, užasna bolest... hemikranija, od koje boli pola glave... Od nje nema leka, od nje nema spasa. Pokušaću da ne pomičem glavu...«

Na mozaiku kraj fontane već se nalazila pripremljena fotelja, i prokurator se, ne gledajući nikoga, sruči u nju i pruži ruku u stranu.

Sekretar s poštovanjem stavi u tu ruku komad pergamenta. Ne mogavši da se uzdrži od bolne grimase, prokurator baci brzi pogled na ono što beše napisano, vrati pergament sekretaru i jedva izusti:

- Uhapšenik je iz Galileje, znači? Jeste li već slali predmet tetrarhu?
- Jesmo, prokuratoro – odgovori sekretar.

– A on?

– Odbio je da donese odluku o tom predmetu i smrtnu presudu Sinhedriona uputio je vama da je potvrdite – objasni sekretar.

Prokuratoru zaigra obraz i tiho reče:

– Dovedite optuženog.

Istoga časa dvojica legionara dovedoše sa vrtne terase na balkon, pod kolonadu, i postaviše pred prokuratorovu fotelju čoveka od svojih dvadeset i sedam godina. Taj čovek imaše na sebi plavi hiton, star i sav u ritama. Glava mu beše pokrivena belim povezom sa kaišem oko čela, a ruke mu behu vezane na leđima. Pod levim je okom imao veliku masnicu, a u samom uglu usana ogrebotinu sa zapečenom krvi. Privedeni sa uznemirenom znatiželjom posmatraše prokuratora.

Ovaj je ćutao, a onda tiho upita aramejskim jezikom:

– Znači, podbunjivao si narod da poruši jerušalajimski hram?

Govoreći to, prokurator je sedeo kao u kamenu isklesan i samo su mu se usne pokretale dok je izgovarao te reči. Prokurator je bio kao od kamena, jer se bojavao da pokrene glavu koja ga je vraški bolela.

Čovek vezanih ruku malo se naže napred i prozbori:

– Dobri čoveče! Veruj mi...

Tu ga prokurator prekide i dalje se ne pokrećući i ne dižući glas:

– Zar ti to mene nazivaš dobrim čovekom? Varaš se. U Jerušalajimu svi šapuću o meni da sam svirepo čudovište i to je potpuno tačno – i isto tako monotono dobaci: – Centuriona Pacolovca ovamo.

Svima se učinilo da se na balkonu smrklo kada se centurion Mark, po nadimku Pacolovac, koji je komandovao prvom posebnom centurijom, pojavio pred prokuratorom.

Pacolovac beše za glavu viši od najvišeg vojnika legionara a ramena mu behu tako široka da je sasvim zaklonio sunce.

Prokurator se obrati centurionu na latinskom:

– Prestupnik me oslovljava sa »dobri čoveče«.

– Izvedite ga za trenutak i objasnite kako treba razgovarati sa mnom. Ali ga ne sakatite.

I svi, osim nepokretnog prokuratora, ispratiše pogledom Marka Pacolovca, koji je uhapšeniku mahnuo rukom, pokazujući mu da krene za njim.

Pacolovca su uopšte svi pratili pogledima, ma gde da se pojavio, zbog njegovog rasta, a i zbog toga što je centurionovo lice bilo unakaženo: nos mu je svojevremeno bio razlupan udarcem germanske ratne palice.

Markove čizme teško zatrupkaše po mozaiku, čovek vezanih ruku ode za njim nečujno, potpuna tišina nastade pod kolonadom, i čulo se kako golubovi guču na vrtnoj terasi kraj balkona i kako voda pevuši svoju milozvučnu pesmu u fontani.

Prokurator požele da ustane, stavi slepoočnicu pod mlaz vode i da se pritaji. Ali, znao je da mu ni to neće pomoći.

Pošto je uhapšenog izveo iz kolonade u vrt, Pacolovac uze kandžiju iz ruke legionara koji je stajao kraj podnožja bronzane statue i, zamahnuvši, udari njom uhapšenog po ramenima. Centurionov pokret beše nemaran i lak, ali čovek sputanih ruku pade istoga časa na zemlju kao da je pokošen, izgubi dah, lice mu preblede, oči izgubiše svest. Mark levom rukom podiže čoveka lako, kao praznu vreću, postavi ga na noge i stade govoriti kroz nos, loše izgovarajući aramejske reči:

– Rimskog prokuratora oslovljavaj sa – hegemon. Druge reči ne izgovaraj. Stoj mirno. Da li si me shvatio, ili da te udarim?

Uhapšenik se zatetura, ali se pribra, boja mu se povratila u lice, dođe do daha i odgovori promuklo:

– Shvatio sam te. Ne tuci me.

Za nekoliko trenutaka ponovo stajaše pred prokuratorom.

Začu se promukao, bolešću izmučen glas.

– Ime?

– Moje? – odvrati uhapšenik u žurbi, izražavajući celim svojim bićem spremnost da odgovara razumno da ponovo ne bi izazvao gnev.

Prokurator tiho reče:

– Moje mi je ime poznato. Ne pravi se gluplji no što jesi. Tvoje.

– Ješua – brzo odgovori uhapšenik.

– Imaš li nadimak?

– Hanocri.

– Odakle si rodom?

– Iz grada Gamale – odgovori uhapšenik, glavom pokazujući da se tamo, daleko, desno od njega, na severu, nalazi grad Gamala.

– Šta si poreklom?

– Ne znam tačno – žurno odgovori zatvorenik.

– Ne sećam se svojih roditelja. Pričali su mi da mi je otac bio Sirijac...

– Gde si stalno nastanjen?

– Nemam stalno boravište – stidljivo odvrati uhapšenik. – Putujem iz grada u grad.

– To se može reći mnogo kraće, jednom reči – skitnica – reče prokurator i upita: – Imaš li rođaka?

– Nemam nikoga. Sam sam na svetu.

– Jesi li pismen?

– Jesam.

Znaš li još koji jezik osim aramejskog?

– Znam. Grčki.

Otečeni kapak se podiže, oko zamućeno izmaglicom patnje pogleda uhapšenog. Drugo oko ostade zatvoreno.

Pilat progovori grčki:

– Znači, spremao si se da porušiš zgradu hrama i pozivao si narod na to?

Tu uhapšenik ponovo živnu, iz očiju mu nestade strah, i on počeo da govori grčki:

– Ja, dob... – tog časa mu se u očima pojavi užas, jer umalo nije ponovio malopredašnju grešku – ja se, hegemon, nikada u životu nisam spremao da rušim zgradu hrama i nikoga nisam nagovarao na tako besmislen korak.

Čuđenje se pojavi na licu sekretara, povijenog nad niskim stočićem

na kome je zapisivao izjave. Digao je glavu, ali je odmah ponovo saže nad pergament.

– Mnoštvo raznih ljudi dolazi u ovaj grad o prazniku. Među njima su magovi, astrolozi, proroci i ubice – govorio je monotono prokurator – a ima i lažljivaca. Ti si, na primer, lažljivac. Zapisano je jasno: podgovarao si da se razruši hram. Tako svedoče ljudi.

– Ti dobri ljudi – počeo uhapšenik i brzo dodade: – hegemoni – nastavi – ništa nisu naučili i pobrkali su sve šta sam ja govorio. Počinjem da se bojim da će ta zbrka poduže da potraje. I sve stoga što je on netačno beležio.

Zavlada tišina. Sada su oba bolesna oka posmatrala uhapšenog.

– Ponavljam ti, ali poslednji put, ne pravi se, razbojniče, lud – reče Pilat tiho i monotono. – O tebi je zapisano malo, ali sasvim dovoljno da budeš obešen.

– Ne, ne, hegemoni – sav napet, u želji da ga ubedi, govorio je uhapšenik. – Tamo se ushodao jedan sa jarećim pergamentom i neprestano beleži. Ali jednom sam zavirio u njegov pergament i užasnulo se. Ništa od onoga što je tamo zapisano nisam rekao. Molio sam ga: spali, molim te, spali boga radi taj svoj pergament!... Ali, on mi ga samo istrže iz ruku i umače.

– Ko to? – gadljivo upita Pilat i dotače slepoočnicu rukom.

– Levi Matej – objasni odmah uhapšenik. – Bio je skupljač poreza i prvi put sam se sa njim sreo u Vitagi, tamo gde pod uglom na put izlazi vrt smokvi, i počeo sam da razgovaram sa njim. Prvo se prema meni odnosio sa nepoverenjem, pa me je čak i vređao, to jest mislio je da me vređa, nazivajući me psom. Tu se uhapšenik osmehnu: – Ja lično ne vidim ništa loše u toj životinji da bih se vređao zbog te reči...

Sekretar prestade da beleži i začuđeno pogleda, ali ne uhapšenika već prokuratora.

– Ali, kada me je saslušao, postao je blaži – nastavi Ješua – na kraju je pobacao novac na put i rekao da će krenuti za mnom...

Pilat se osmehnu samo jednim obrazom, pokazavši pri tome žute zube, okrenu se celim telom prema sekretaru i progovori:

– O, grade Jerušalajime! Šta se sve neće čuti u njemu! Jeste li čuli samo, skupljač poreza je bacio novac na put!

Ne znajući šta da na to odgovori, sekretar nađe za shodno da ponovi Pilatov osmejak.

– Rekao je da mu je od toga trena novac postao mrzak – objasni Ješua čudnovate postupke Levija Mateja i dodade: – i od tada postade moj stalni saputnik.

Smeškajući se i dalje sarkastično, prokurator pogleda uhapšenog, posle toga sunce što se dizaše nad statuama konja kod hipodroma, koji beše daleko desno ispred njega, i najednom pomisli da bi bilo najjednostavnije oterati sa balkona ovog čudnovatog razbojnika, izgovorivši samo dve reči: »Obesite ga!« Oterati i pratinju, otići iz kolonada u dvorac, narediti da se soba zamrači, izvaliti se na ležaj, zatražiti hladne vode, žalostivim glasom pozvati psa Bangu, požaliti mu se na hemikraniju. I pomisao na otrov iznenada sablažnjivo prolete kroz bolesnu prokuratorovu glavu.

Posmatrao je zamišljenim očima uhapšenog i jedno vreme ćutao, s mukom se prisećajući zašto na jutarnjem nemilosrdnom jerušalajimskom suncu stoji pred njim uhapšenik lica unakažena batinama, i kakva će još nepotrebna pitanja morati da mu postavlja.

– Levi Matej? – promuklim glasom upita bolesnik i zatvori oči.

– Da, Levi Matej – dopre do njega visok glas koji ga je mučio.

– A ipak, šta si to govorio gomili na pijaci o hramu?

Glas koji odgovaraše kao da je papao Pilatu slepoočnicu, bio je nepodnošljivo mučan, i taj glas govoraše:

– Ja sam, hegemon, govorio o tome da će se srušiti hram stare vere i da će nastati novi hram istine. Rekao sam tako da bi bilo jasnije.

– Zašto si, skitnice, na pijaci podbadao narod, pričajući mu o istini o kojoj pojma nemaš? Šta je to istina?

Pri tome prokurator pomisli: »O, bogovi moji! Ja pitam o nečem što je na sudu nepotrebno... um mi više ne služi...« I ponovo mu se pričinila čaša sa tamnom tečnošću. »Otrova mi dajte, otrova...«

– Istina je pre svega to da te boli glava, i to te boli tako jako, da

malodušno pomišljaš čak i na smrt. Ti ne samo što nemaš snage da govoriš sa mnom, teško ti je i da me gledaš. I sada sam ja i nehotice tvoj krvnik, što mi teško pada. Ti nisi u stanju čak ni da misliš na nešto, i maštaš samo o tome da ti dođe tvoj pas, po svemu sudeći jedino biće za koje si vezan. Ali muke će tvoje uskoro prestati, glavobolja će proći.

Sekretar izbeči oči na uhapšenika i ne dopisa reč koju je počeo da piše.

Pilat podiže mučenički pogled prema uhapšenom i vide da se sunce nalazi već dosta visoko nad hipodromom, da se zrak sunca probio u kolonadu i da se primiče izlizanim sandalama Ješue, a da se ovaj sklanja od sunca.

Tada prokurator ustade iz fotelje, steže glavu obema rukama i na njegovom žućkastom licu ukaza se užas. Ali ga on odmah savlada voljom i ponovo se sruči u fotelju.

Uhapšenik je u međuvremenu nastavljao da govori, ali sekretar više ništa nije beležio, već se trudio, izduživši vrat kao gusan, da ne propusti ni jednu jedinu reč.

– Eto, sada je sve u redu – reče uhapšenik, blagonaklono pogledavši Pilata – i radujem se zbog toga. Savetovao bih ti, hegemon, da napustiš za izvesno vreme dvorac i da se prošetaš malo po okolini, makar, recimo, po vrtovima na Maslinovoj gori. Nepogoda će otpočeti – uhapšenik se okrenu, zažmuri prema suncu – kasnije, uveče. Šetnja bi ti koristila, a ja bih te sa uživanjem pratio. Pale su mi na um neke nove misli koje bi te, pretpostavljam, mogle zainteresovati, i ja bih ti ih drage volje izložio, tim pre što ostavljaš utisak veoma pametnog čoveka.

Sekretar smrtno preblede i ispusti pergament na pod.

– Nesreća je u tome – nastavi čovek vezanih ruku, koga niko nije prekidao – što si suviše zatvoren u sebe i što si sasvim izgubio veru u ljude. Jer, moraš se složiti sa mnom, nemoguće je preneti svu ljubav samo na psa. Tvoj je život siromašan, hegemon – i tu je uhapšenik dopustio sebi da se osmehne.

Sekretar je mislio samo na jedno: da li da veruje sopstvenim ušima ili ne. Morao je da veruje. Tada je pokušao da zamisli u kom će se obliku izliti gnev prgavog prokuratora na ovakvu neviđenu drskost uhapšenog.

A to sekretar nikako nije mogao da zamisli, iako je odlično poznavao prokuratora.

U tom času odjeknu iznemogao, promukao prokuratorov glas, koji progovori na latinskom:

– Odvežite mu ruke.

Jedan od stražara-legionara lupi kopljem o pod, predade ga drugome, priđe i smače konopce sa ruku uhapšenika. Sekretar podiže svitak pergamenta, odluči da za sada ništa ne beleži i ničemu se više ne čudi.

– Priznaj – tiho, grčkim jezikom upita Pilat – ti si veliki vrač?

– Ne, prokuratore, ja nisam vrač – odgovori uhapšenik, sa uživanjem trljajući utrnule i natekle zglobove ruku.

Oštro, ispod poluspuštenih kapaka, Pilat je prodirao kroz uhapšenika pogledom i u tim očima više nije bilo magle, u njima su se pojavile svima poznate iskrice.

– Nisam te pitao – reče Pilat – da možda, kojim slučajem, ne znaš i latinski?

– Da, znam – odgovori uhapšenik.

Crvenilo se pojavi na žućkastim obrazima Pilatovim, i on upita na latinskom:

– Kako si znao da sam hteo da pozovem psa?

– To je jednostavno – odgovori uhapšenik takođe na latinskom. Provlačeći rukom kroz vazduh – uhapšenik ponovi pokret Pilatov – kao da si hteo nešto da pogladiš, a usne...

– Da – reče Pilat.

Zaćutali su. Posle toga Pilat upita na grčkom:

– Znači, ti si vrač?

– Ne, ne! – živo odgovori uhapšenik – veruj mi, nisam vrač.

– Pa dobro, ako hoćeš to da čuvaš kao tajnu, neka ti bude. To nema nikakve direktne veze sa tvojim slučajem. Znači, ti tvrdiš da nisi podbadao narod da razruši... ili potpali, ili na neki drugi način uništi hram?

– Ja, hegemoni, nikoga nisam pozivao na tako što, ponavljam... Zar ti ličim na maloumnika?

– O, da, na maloumnika ti ne ličiš – tiho odgovori prokurator jezivo se osmehnuvši. – Zakuni mi se da toga nije bilo.

– Čime hoćeš da ti se zakunem? – upita, živnuvši, odvezani.

– Pa, ako ničim drugim, a ono svojim životom – odgovori prokurator – sada je pravo vreme da se zakuneš u njega, jer ti on visi o koncu.

– Da ne misliš, kojim slučajem, da si ga ti tamo okačio hegemoni? – upita uhapšenik. – Ako je tako, jako se varaš.

Pilat se trže i promrsi kroz zube:

– Mogu da presečem tu nit.

Varaš se i što se toga tiče – osmehnu se uhapšenik, zaklonivši se rukom od sunca. – Moraš se složiti sa mnom da tu nit može da preseče samo onaj koji je život o nit i okačio.

– Da, da – osmehnuvši se, reče Pilat – sada više ne sumnjam u to da su besposličari išli u Jerušalajimu za tvojim petama. Ne znam ko je okačio ovaj tvoj jezik, ali je on odista više nego dobro namešten. Uzgred, reci mi da li je tačno da si došao u Jerušalajim kroz Suska vrata jašući magarca, praćen gomilom običnog naroda, koji te je vikom pozdravljao kao nekog proroka? – tu prokurator pokaza na svitak pergamenta.

Uhapšenik zapanjeno pogleda prokuratora.

– Pa ja ni magarca nemam, hegemoni – reče on. – Došao jesam u Jerušalajim kroz Suska vrata, to je tačno, ali u pratnji samo Levija Mateja i niko mi ništa nije vikao, jer me tada u Jerušalajimu niko nije ni poznavao.

– Poznaješ li – nastavi Pilat, neprestano gledajući uhapšenika – nekog Dismasa, nekog Hestasa i trećeg: Bar-Abu?

– Te dobre ljude ne poznajem – odgovori uhapšenik.

– Zbilja?

– Tako je.

– A sada mi reci, zašto stalno upotrebljavaš reči »dobri ljudi«? Zar ih sve tako nazivaš?

– Sve – odgovori uhapšenik. – Zlih ljudi na ovome svetu zapravo i nema.

– Prvi put čujem tako što – reče Pilat osmehnuvši se. – No, možda nedovoljno poznajem život! Možete dalje da ne zapisujete – obrati se sekretaru, iako ovaj ionako ništa nije pisao i nastavi da govori uhapšeniku: – To si sigurno pročitao u nekoj grčkoj knjizi?

– Ne, do toga sam sam došao.

– I ti baš to propovedaš?

– Da.

– A eto, na primer centurion Mark, koga su prozvali Pacolovac, da li je i on dobar čovek?

– Da – odgovori uhapšenik – on je, istina, nesrećan čovek. Otkako su ga dobri ljudi unakazili, postao je surov i bezosećajan. Baš me interesuje ko ga je to tako unakazio?

– To mogu da ti kažem – odgovori Pilat – jer sam bio svedok svega toga. Dobri ljudi su se bacili na njega, kao psi na medveda. Germani su mu se doslovno bacili na vrat, ruke i noge. Pešadijski manipul se našao u obruču, i da sa krila nije uletela konjička turma kojom sam komandovao ja, ti, filozofe, ne bi mogao da razgovaraš sa Pacolovcem. To je bilo za vreme borbi za Idistavizo, u Dolini devica.

– Ako bi se sa njim porazgovaralo – najednom zamišljeno reče uhapšenik – uveren sam da bi se on sasvim promenio.

– Rekao bih – odgovori na to Pilat – da baš ne bi previše razveselio legata legionara, kada bi se usudio da razgovaraš sa nekim od njegovih oficira ili vojnika. Uostalom, to se neće ni desiti, na opštu sreću, jer ću ja biti prvi koji će se pobrinuti za to.

U tom času pod kolonadu iznenada ulete lasta, načini krug pod pozlaćenom tavanicom, počeo da se spušta, umalo svojim ostrim krilom ne dotače lice bronzane statue u niši i nestade iza kapitela stuba. Možda joj je palo na pamet da tamo svije gnezdo.

Dok je letela, u sada bistroj i lakoj prokuratorovoj glavi jasno se uobličila odluka. Ona je bila sledeća: hegemon je dobro proučio predmet lutajućeg filozofa Ješue, po nadimku Hanocri, i u njegovim postupcima

nije pronašao ništa zločinačko. U stvari, on nije mogao da utvrdi da postoji bilo kakva veza između postupaka Ješue i nereda koji su se nedavno zbili u Jerušalajimu. Lutajući filozof je duševni bolesnik. Zbog toga smrtnu presudu Hanocriju, koju je izrekao Mali Sinhedrion, prokurator ne potvrđuje. Ali, pošto bezumne utopističke reči Hanocrija mogu da predstavljaju uzrok za nemire u Jerušalajimu, prokurator udaljuje Ješuu iz Jerušalajima i podvrgava ga zatočenju u Kejsariji Stratonovoj na Sredozemnom moru, to jest upravo tamo gde je prokuratorova rezidencija.

Preostalo je još samo da se to izdiktira sekretaru.

Lastina krila zalepršase nad samom hegemonovom glavom, ptica prhnu prema peharu fontane i odlete na slobodu. Prokurator je digao pogled na uhapšenika i ugledao kako je kraj ovoga kao stub zasjala prašina.

– Je li to sve o njemu?

– Na žalost, ima još – iznenada odgovori sekretar i pruži Pilatu drugi komad pergamenta.

– Šta to još ima? – upita Pilat i namrgodi se.

Pročitavši napisano, lice mu se još više promeni. Da li mu tamna krv izbi na vratu i licu ili se dogodi nešto drugo – tek njegova koža izgubi svoju žutu boju, potamne, a oči kao da nestadoše.

Opet je tome najverovatnije bila kriva krv, koja pojuri ka slepoočnicama i tamo poče da kucka u njima – uglavnom, nešto se zbilo sa prokuratorovim vidom. Učini mu se da je glava uhapšenika nekuda odletela i da se umesto nje pojavila druga. Na toj se glavi video zlatan venac sa retkim zupcima; na čelu mu je bila ovalna rana, koja je razjedala kožu i bila namazana nekakvom mašću; bezuba, upala usta behu sa donjom usnom inadžije. Pilatu se učini da su nestali ružičasti stubovi balkona i krovovi Jerušalajima u daljini, da je sve nestalo u gustom zelenilu kaprejskih vrtova. I sa sluhom mu se desi nešto čudnovato – kao da su u daljini tiho i preteći počele da sviraju trube i kao da je jasno čuo glas koji je unjkavo govorio nadmeno otežući reči: »Zakon o uvredi veličanstva.«

Misli su bile kratke, nepovezane, neobične. »Gotov je!« A onda opet

– »Gotovi smo!« I nekakva glupava misao između njih o nekakvoj besmrtnosti, a pri tom je ta besmrtnost izazivala nepodnošljivu setu.

Pilat se napregnuo, oterao priviđenje, bacio pogled na balkon i ponovo pred sobom ugledao oči uhapšenika.

– Slušaj, Hanocri – progovori prokurator, gledajući Ješuu nekako čudnovato: prokuratorovo lice beše puno pretnje, ali mu oči behu uznemirene – da li si nekada govorio nešto o velikom cezaru? Odgovaraj! Govorio si? Ili... nisi... govorio? Pilat oteže svoje »nisi« nešto duže nego što bi to trebalo na sudu i posla Ješui u svom pogledu neku misao, koju kao da je hteo da mu nametne.

– Istinu je lako i prijatno govoriti – primeti uhapšenik.

– Ne moram da znam – prigušenim, ali srditim glasom odgovori Pilat da li ti je prijatno ili ne da govoriš istinu. Ali ćeš morati da je kažeš. A kada je budeš govorio, vagaj svaku svoju reč, ako ne želiš neumitnu, ali istovremeno i mučnu smrt.

Niko ne zna šta se desilo sa prokuratorom Judeje, ali je on sebi dopustio da podigne ruku, kao da se zaklanja od sunčanog zraka i iza te ruke, kao iza štita, uputi uhapšeniku neki pogled koji je nešto govorio.

– Dakle – reče – odgovaraj, poznaješ li nekog Judu iz Kiriota i šta si mu govorio, ako si išta govorio, o cezaru?

– Bilo je to ovako – počeo odmah da priča uhapšeni – preksinoć sam se kraj hrama upoznao sa jednim mladićem koji mi je rekao da je on Juda iz grada Kiriota. Pozvao me je u svoju kuću u Donjem gradu i ugostio me...

– Dobar čovek? – upita Pilat, a đavolska vatra se pojavi u njegovim očima.

– Veoma dobar i znatiželjan čovek – potvrdi uhapšenik. – Pokazao je odista veliko interesovanje za moje-misli, dočekao me gostoljubivo...

– Zapalio svetiljke... – istim tonom kao uhapšenik procedi Pilat kroz zube, a oči su mu pri tome svetlucale.

– Da – malo se začudivši obaveštenosti prokuratorovoj, nastavi Ješua – interesovao se za moje mišljenje o državnoj vlasti. Njega je to pitanje jako interesovalo.

– I šta si mu rekao? – upita Pilat. – Ili ćeš mi odgovoriti da si zaboravio šta si mu rekao? – u tonu Pilatovog glasa već se osećalo beznađe.

– Rekao sam mu između ostalog – ispriča uhapšenik – da svaka vlast predstavlja nasilje nad ljudima i da će nastati doba kada neće biti niti vlasti cezara niti bilo kakve druge vlasti. Čovek će preći u carstvo istine i pravičnosti, gde uopšte neće biti potrebna nikakva vlast.

– Dalje!

– Dalje više ničeg nije ni bilo – reče uhapšenik. – Tada su utrčali ljudi, vezali mi ruke i odvukli me u zatvor.

Trudeći se da ne propusti nijednu reč, sekretar je brzo ispisivao reči na pergamentu.

– Na svetu još nije bilo i neće ni biti veće i veličanstvenije vlasti od vlasti imperatora Tiberija! – ojača bolesni glas Pilatov.

Prokurator je zbog nečega sa mržnjom posmatrao sekretara i stražu.

– I nije tebi dato, bezumni prestupniče, da rasuđuješ o njoj! – Povika tada Pilat. – Izvedite stražu sa balkona! – Okrenuvši se sekretaru, dodade: – Ostavite me sa zločincem nasamo, reč je o stvari od državne važnosti!

Stražari digoše koplja i odmereno lupkajući potkovanim kaligama, iziđoše sa balkona u vrt, a za njima iziđe i sekretar.

Ćutanje na balkonu je neko vreme narušavao samo žubor vode u fontani. Pilat je video kako se nad cevčicom stvara vodeni tanjirić, kako se odlamaju njegove ivice, kako padaju nadole u mlazu vode.

Prvi progovori uhapšenik.

– Vidim da se desila nekakva nezgoda zbog toga što sam govorio sa tim mladićem iz Kiriota. Hegemone, imam predosećanje da će mu se desiti nekakvo zlo, i jako mi ga je žao.

– Mislim – čudnovato se osmehnuvši, odgovori prokurator – da postoji neko na svetu, koga bi trebalo da požališ više od Jude iz Kiriota i ko će proći gore od Jude! I tako su Mark Pacolovac, hladan i nemilosrdan dželat, svi ljudi koji su te, kako vidim – prokurator pokaza unakaženo Ješuieno lice – mlatili zbog tvojih propovedi, razbojnici

Dismasi Hestas, koji su sa svojim ljudima ubili četiri vojnika, i na kraju prljavi izdajnik Juda, svi su oni, znači, dobri ljudi?

– Da – odgovori uhapšenik.

– I nastaće carstvo istine?

– Nastaće, hegemonie – ubeđeno odgovori Ješua.

– Nikada ono neće nastati! – najednom povika Pilat tako jezivim glasom da Ješua ustuknu. Tako je pre više godina u Dolini devica dovikivao Pilat svojim konjanicima: »Seci ih! Div Pacolovac je uhvaćen!« Povisio je glas, tako da bi ga čuli u vrtu: – Zločinče! Zločinče! Zločinče!

A posle, snizivši glas, upita:

– Ješua Hanocri, veruješ li ti u neke bogove?

– Bog je jedan – odgovori Ješua – i ja verujem u njega.

– Onda mu se pomoli! Što možeš bolje mu se pomoli! Uostalom – tu glas izdade Pilata – to ti neće pomoći. Imaš li ženu? – nekako tužno upita Pilat, ne shvatajući šta se to sa njim zbiva.

– Ne, sam sam...

– Mrski grad... – najednom zbog nečega promrmlja prokurator i strese ramenima, kao da je prozebao, a ruke poče da trlja kao da ih je prao – bilo bi odista bolje da su te preklali pre nego što si se susreo sa Judom iz Kiriota.

– A ti me, hegemonie, pusti – neočekivano zamoli uhapšenik i u glasu mu se oseti uznemirenost – vidim da hoće da me ubiju.

Lice Pilatovo se iskrivi u grču, i on okrenu prema Ješui svoje upaljene, pocrveneale beonjače i reče:

Ti smatraš, nesrećniče, da rimski prokurator može da pusti na slobodu čoveka koji je govorio ono što si ti govorio? O, bogovi, bogovi! Ne misliš li možda da imam nameru da se nađem na tvome mestu? Ja tvoje misli ne prihvatom! Slušaj me: ako od ovog časa prozboriš i jednu jedinu reč, ako je prozboriš sa bilo kim, čuvaj me se dobro. Ponavljam ti: čuvaj me se!

– Hegemonie...

– Ćut! – brecnu se Pilat i besnim pogledom isprati lastu, koja se opet pojavila na balkonu. – Ovamo! – povika Pilat.

Kada se sekretar i straža vratiše na svoja mesta, Pilat objavi da potvrđuje smrtnu presudu zločincu Ješui Hanocriju, koja je doneta na skupu Malog Sinhedriona i sekretar zapisa Pilatove reči.

Trenutak kasnije pred prokuratorom je stajao Mark Pacolovac. Njemu prokurator naredi da zločinca preda načelniku tajne službe i da mu pri tome saopšti prokuratorovo naređenje da Ješua Hanocri mora biti izdvojen od ostalih osuđenika, kao i to, da legionarima tajne straže bude pod pretnjom najstrože kazne zabranjeno da o bilo čemu razgovaraju sa Ješ uom ili odgovaraju na bilo kakva njegova pitanja.

Na Markov znak oko Ješue se zatvori krug stražara, koji ga izvedoše sa balkona.

Posle toga se pred prokuratorom pojavi svetlobradi lepotan sa orlovim perjem na čelenci šlema, a sa zlatnim lavovskim njuškama što su svetlucale na grudima, sa zlatnim pločama na maču i u obući sa trostrukim đonom uvezanoj do kolena, i purpurnim plaštom prebačenim preko levog ramena. To je bio legat koji je komandovao legionom. Njega prokurator upita gde se u tom času nalazi sebastijanska kohorta. Legat ga izvesti da sebastijanci čuvaju stražu na trgu ispred hipodroma, gde će biti obnarodovana presuda koja je izrečena zločincima.

Tada prokurator naredi da legat izdvoji iz rimske kohorte dve centurije. Jedna će, pod komandom Pacolovca, pratiti prestupnike, kočije sa opremom za pogubljenje i krvnike za vreme puta na Golgotu, a kada stigne tamo, postaviće stražu. Druga centurija treba odmah da bude upućena na Golgotu i odmah je opkoli. U istu svrhu, to jest za čuvanje brda, prokurator je zamolio legata da tamo uputi pomoćni konjički puk – sirijsku alu.

Kada je legat napustio balkon, prokurator naredi sekretaru da u dvorac pozove predsednika i dva člana Sinhedriona, kao i načelnika straže jerusalajimskog hrama, ali pri tome dodade da ga moli da sastanak bude organizovan tako da on može porazgovarati sa predsednikom nasamo pre sastanka sa svim ostalim članovima

Sinhedriona koje je pozvao.

Naređenja prokuratorova izvršena su brzo i precizno i sunce, koje je tih dana sa posebnom žestinom palilo Jerušalajim, nije uspjelo da se približi svojoj najvišoj tački, kada su se na gornjoj terasi vrta, kraj dva mermerna bela lava koji su čuvali stepenište, sastali prokurator i vršilac dužnosti predsednika Sinhedriona, prvosveštenik judejski Josif Kajafa.

U vrtu je vladala tišina. Ali, kada je izišao ispred kolonade na gornju terasu vrta sa palmama na čudovišnim slonovskim nogama, terasu sa koje se pred prokuratorom pružao pogled na mrski mu Jerušalajim sa svojim visećim mostovima, utvrdama i, što je najvažnije, sa hramom jerušalajimskim – mermernom gromadom koju je bilo nemoguće opisati, zajedno sa zlatnom grivom drakona umesto krova – svojim prefinjenim sluhom prokurator ulovi negde ispod sebe, tamo gde je kameni zid odvajao donje terase dvorskoga vrta od gradskoga trga, nekakvo potmulo brundanje, kroz koje su s vremena na vreme prodirali slabi zvuci, nešto kao povici ili kuknjava.

Prokurator shvati da se tamo, na trgu već sakupila neizmerna, ogorčena masa stanovnika Jerušalajima, uznemirena poslednjim neredima, da ta masa nestrpljivo čeka izricanje presude i da to iz nje povikuju nemirni prodavci vode.

Prokurator počne time što pozva prvosveštenika na balkon da bi se sklonili od nemilosrdne vrućine, ali se Kajafa učtivo izvini i objasni da to ne može učiniti. Pilat namače kapuljaču na svoju jedva malo pročelavu glavu i razgovor počne. Taj razgovor beše vođen na grčkom jeziku.

Pilat reče da je proučio predmet Ješue Hanocrija i da je potvrdio smrtnu presudu.

Tako su na smrtnu kaznu, koja je imala da se izvrši tog dana, bila osuđena tri razbojnika: Dismas, Hestas i Bar-Aba, a pored njih još i taj Ješua Hanocri. Prvu dvojicu, kojima je palo na pamet da podbunjuju narod protiv imperatora, uhvatile su rimske vlasti, što je značilo da se o njima uopšte neće ni govoriti. Poslednjeg Bar-Abu i Hanocrija uhvatile su mesne vlasti i njih je osudio Sinhedrion. Prema zakonu, a isto tako i običaju, jednog od ta dva prestupnika trebalo je pustiti na slobodu u

čast velikog praznika pashe koji je počinjao upravo tog dana.

– Prokurator želi zato da zna koga od dvojice prestupnika ima nameru da oslobodi Sinhedrion: Bar-Abu ili Hanocrija? Kajafa saže glavu, pokazujući na taj način da mu je pitanje jasno i odgovori:

– Sinhedrion moli da se oslobodi Bar-Aba.

Prokurator je odlično znao da će mu prvosveštenik upravo tako i odgovoriti, ali zadatak mu je bio da pokaže kako je zapanjen takvim odgovorom.

Pilat to i učini, i to sa velikim majstorstvom. Na njegovom nadmenom licu izviše se veđe i prokurator zaprepašćeno pogleda prvosveštenika u oči.

– Moram priznati da me je ovaj odgovor začudio – meko progovori prokurator – i bojim se da nije posredi nekakav nesporazum.

Pilat počne da objašnjava. Rimska vlast ne želi da se meša u prava mesne duhovne vlasti, prvosvešteniku je to dobro znano, ali u datom se slučaju očigledno radi o zabuni. I rimska vlast je, razumljivo, zainteresovana da se ta greška ispravi.

I odista: zločini Bar-Abe i Hanocrija ne mogu se porediti po svojoj težini. Drugi je, očigledno sulud čovek, kriv jer je držao nerazumne govore po Jerusalajimu i nekim drugim mestima, ali je zato zločin prvoga mnogo teži. On ne samo što je dopustio sebi da poziva narod na pobunu, već je uz to ubio stražara koji je pokušao da ga uhapsi. Bar-Aba je mnogo opasniji od Hanocrija.

– Zbog svega toga, prokurator moli prvosveštenika da ponovo razmotri odluku i pusti na slobodu onoga od dvojice osuđenika koji je manje opasan, a takav je bez sumnje Hanocri. Dakle?

Kajafa pogleda Pilata pravo u oči i reče tihim ali čvrstim glasom da se Sinhedrion pažljivo upoznao sa predmetom te da on i po drugi put izjavljuje da ima nameru da oslobodi Bar-Abu.

– Kako? Čak i posle moje intervencije? Posle molbe onoga čijim ustima govori rimska vlast? Prvosveštene, ponovi i treći put.

– I treći put saopštavam da oslobađamo Bar-Abu – tiho reče Kajafa.

Sve je bilo gotovo, više nije imalo o čemu da se govori. Hanocri je

odlazio zauvek, a strašne, užasne bolove prokuratorove neće imati ko da izvida, nema sredstva koje bi ih uklonilo, sem možda smrti. Ali nije Pilata u tom času porazila ta misao. Sva ona nerazumljiva tuga koja ga je već obuzimala na balkonu prožimala je celo njegovo biće. Odmah je pokušao da je objasni i objašnjenje je bilo čudnovato: prokuratoru se maglovito učini da o nečemu nije porazgovarao sa osuđenikom, a možda nije ni čuo sve kako treba.

Pilat odagna ovu misao i ona odlete u trenu kao što je i doletela. Odletela je, a tuga je ostala neobjašnjiva, jer nije mogla da je objasni druga misao koja blesnu kao munja, i odmah se potom ugasi – »Besmrtnost... došla je besmrtnost...« Čija je to besmrtnost došla? To prokurator nije shvatio, ali ga je misao o toj zagonetnoj besmrtnosti nagnala da se ohladi na vrelom suncu.

– Dobro – reče Pilat – neka bude tako.

Onda se osvrnu, baci pogled na svet koji je gledao i začudi se promeni. Nestao je žbun ruža, nestali su kiparisi koji okruživahu gornju terasu i drvo nara i bela statua u zelenilu, pa i samo zelenilo. Umesto svega toga pojavi se nekakva crvena šikara u kojoj poče da se njiše vodeno bilje i krenu nekuda, a sa njim krenu i sam Pilat. Sada ga je nosio, gušeći ga i paleći, najstrašniji gnev, gnev nemoći.

– Osećam se teskobno – progovori Pilat – teskobno!

Hladnom i vlažnom rukom otrže pređicu sa ogrlice plašta i ona pade na pesak.

– Sparno je danas, negde je počela nepogoda – progovori Kajafa, ne skidajući pogled sa prokuratorovog pocrvenelog lica i predviđajući sve muke koje još predstoje. – O, kako je ove godine strašan mesec nisan!

– Ne – reče Pilat – nije to zato što je sparina, već mi je teskobno s tobom, Kajafa – i suzivši oči, Pilat se osmehnu i dodade: – Pričuvaj me se, prvosvešteniče.

Tamne oči prvosveštenika zasjaše i – ništa lošije nego maločas prokurator – on licem izrazi zapanjenost.

– Šta to čujem, prokuratore? – ponosno i mirno odvrati Kajafa. – Ti mi pretiš posle donete presude koju si sam potvrdio? Zar je to

mogućno? Naviknuti smo na to da rimski prokurator bira reči, pre nego što nešto kaže. Da nas ko ne čuje, hegemone?

Pilat mrtvim očima pogleda prvosveštenika i osmehnu se, izveštačeno, iskezivši pri tome zube.

– Šta ti je, prvosvešteniče! Ko može sada ovde da nas čuje? Zar ja ličim na mladog lutalicu jurodivog, koji će danas biti pogubljen? Zar sam ja dete, šta li, Kajafa? Znam gde i šta govorim. Opkoljen je vrt, opkoljen dvorac, tako da ni miš ne može da se provuče. I ne samo miš, ne može da se provuče čak ni onaj, kako se zvaše... iz grada Kiriota? Uzgred budi rečeno, poznaješ li ga ti, prvosvešteniče? Da, kada bi takav uspeo ovamo da se uvuče, gorko bi se pokajao, to mi sigurno veruješ? Znaj onda da od sada nećeš imati mira, prvosvešteniče! Ni ti ni narod tvoj – i Pilat pokaza udesno u daljinu, tamo gde je u visini plamsao hram – to ti govorim ja, Pontije Pilat, konjanik Zlatno Koplje!

– Znam, znam! – neustrašivo odgovori crnobradi Kajafa i oči mu blesnuše. On podiže ruku k nebu i nastavi: – Zna narod judejski da ga mrziš ljutom mržnjom i da ćeš mu doneti mnoge muke, ali ga nećeš sasvim uništiti! Zaštitiće ga bog! Čuće nas, čuće svemoćni cezar, zaštitiće nas od ubice Pilata!

– O, ne! – uzviknu Pilat i sa svakom reči mu je bivalo sve lakše; više nije trebalo da se pretvara, nije morao da bira reči. – Suviše si se ta žalio cezaru na mene i nastupio je moj čas sada, Kajafa! Sada će poleteti vest od mene, i to ne namesniku u Antiohiju, i ne u Rim, već pravo u Kapreju, lično imperatoru, vest o tome kakve poznate buntovnike vi u Jerušalajimu krijete od smrti. I neću tada napojiti Jerušalajim vodom iz Solomonovog izvora, kako sam to hteo za vaše dobro, ne, neću vodom! Seti se, kako sam zbog vas morao da skidam štitove sa cezarevim grbovima sa zidova, da premeštam vojsku, vidiš, morao sam i sam da dođem ovamo da vidim šta se to kod vas zbiva! Seti se mojih reči, prvosvešteniče! Ugledaćeš ovde ne jednu kohortu u Jerušalajimu, ne! Doći će pred zidine grada ceo legion Fulminata, doći će arapska konjica, tada ćeš začuti gorak plač i kuknjavu! Setićeš se tada spasenog Bar-Abe i požalićeš što si poslao u smrt filozofa sa njegovom mirnom propovedi.

Prvosveštenikovo se lice prekri mrljama, oči mu buknuše. Osmehnu

se, poput prokuratora, kezeći pri tom zube i odgovori:

– Veruješ li, prokuratoro, sam u ono što sada govoriš? Ne, ne veruješ! Nije nam doneo mir, nije nam mir u Jerušalajim doneo smutljivac naroda, i ti, konjaniče, odlično to shvataš. Hteo si da ga pustiš da bi podbunjivao narod, narugao se veri i doveo narod pod rimske mačeve! Ali ja, prvosveštenik judejski, dok sam živ, neću dopustiti da se neko ruga veri, i zaštiticu narod! Čuješ li me, Pilate! – I tu Kajafa preteći podiže ruku: – Oslušni malo, prokuratoro!

Kajafa začuta i prokurator ponovo začu nešto kao šum mora što se približavaše zidinama vrta Iroda Velikog. Taj šum se dizao odozdo, od nogu prema licu prokuratorovom. A iza njegovih leđa, tamo iza krila dvorca, čuli su se uznemireni zvuci trube, težak topot stotina nogu, zveckanje gvožđa – prokurator je shvatio da je rimska pešadija prema njegovom naređenju već krenula na predsmrtnu, za buntovnike i razbojnike jezivu paradu.

– Čuješ li, prokuratoro? – tiho ponovi prvosveštenik – zar ćeš mi reći da je sve ovo – tu prvosveštenik diže obe ruke i tamna kapuljača spade mu sa glave – izazvao bedni razbojnik Bar-Aba?

Prokurator nadlanicom obrisa mokro, ledeno čelo, pogleda u zemlju, a posle, žmirkajući prema nebu spazi kako usijana kugla stoji gotovo iznad same njegove glave, a senka se Kajafina sasvim skupila kraj lavljeg repa, te reče tiho i ravnodušno:

– Približava se podne. Zapričali smo se, a treba još raditi.

Izvinivši se biranim rečima prvosvešteniku, on ga zamoli da sedne na klupu u hladu magnolije i pričeka dok on pozove ostala lica koja su potrebna za poslednje kratko savetovanje i izda još jedno naređenje u vezi sa pogubljenjem.

Kajafa se učtivo pokloni, stavivši ruku na srce i ostade u vrtu, a Pilat se vrati na balkon. Tamo sekretaru, koji ga je očekivao, naredi da se u baštu pozovu legat legionara, tribun kohorte kao i dva člana Sinhedriona i načelnik hramovne straže, koji očekivahu poziv na donjoj terasi vrta u okrugloj senici sa fontanom. Pilat dodade da će i sam odmah izići u vrt pa ode u dvorac.

Dok je sekretar okupljao ljude, prokurator se u sobi zamračenoj

teškim zastorima sastao s jednim čovekom čije je lice bilo napola pokriveno kapuljačom, iako u sobi zraci sunca nisu mogli da mu smetaju. Ovaj sastanak beše veoma kratak. Prokurator tiho reče čoveku nekoliko reči, posle čega se ovaj udalji, a Pilat kroz kolonadu iziđe u vrt.

Tamo u prisustvu svih koje je želeo da vidi, prokurator svečano i suvo izjavi da potvrđuje smrtnu presudu Ješui Hanocriju i zvanično upita članove Sinhedriona koga od zločinaca žele da oslobode. Dobivši odgovor da je to Bar-Aba, prokurator reče:

– Vrlo dobro – i naredi sekretaru da to unese u zapisnik. Steže u ruci pređicu koju je sekretar digao sa peska i svečano izjavi: – Vreme je!

Tada svi prisutni krenuše širokim mermernim stepeništem opkoljenim živicom od ruža koje su širile opojan miris, sve niže i niže prema zidovima dvorca, prema kapiji koja je vodila na veliki, glatko popločani trg, na čijem su se kraju videli stubovi i statue jerušalajimskog hipodroma.

Čim se grupa, izišavši iz vrta na trg, popela na kameni podijum sa koga se video čitav trg, Pilat se, osvrćući se kroz poluspuštene kapke, odmah razabrao. Prostor preko kojeg je upravo prošao, to jest prostor od dvorskog zida do podijuma, bio je prazan, ali zato Pilat više ispred sebe nije video trg – on je bio prekriven masom. Ona bi preplavila i sam podijum i onaj raščišćeni prostor da tu nije stajao trostruki niz sebastijanskih vojnika sa leve i vojnika iturejske pomoćne kohorte sa desne Pilatove strane.

Tada se Pilat pope na podijum stežući mahinalno šakom nepotrebnu pređicu i žmirkajući očima. Žmirkao je ne zbog toga što mu je sunce zasenjivalo oči, ne! On iz nekog razloga nije hteo da vidi grupu osuđenih, koju, što je dobro znao, sada za njim izvode na podijum.

Čim se beli plašt purpurnog naličja pojavio u visini, na kamenoj litici iznad ruba ljudskog mora, zaslepljenom Pilatu dopre do ušiju gromak talas: »Ha-a-a!« Taj talas nestade negde u daljini, kraj hipodroma, posle počeo da liči na grmljavinu, pa, održavši se tako nekoliko trenutaka, stade da jenjava. »Ugledali su me«, pomisli prokurator. Talas nije stigao do najniže tačke, kad iznenada ponovo počeo da raste, trepereći, podiže se iznad prvog i u drugom talasu, kao što na morskom valu nastaje

pena, pojavi se zvižduk i pojedinačni ženski povici koji su se probijali kroz grmljavinu. »Sada su ih izveli na podijum«, pomisli Pilat, »a žene jauču što je masa neke prignječila kada je jurnula napred.«

Pričekao je malo, znajući da se nikakvom silom gomila ne može naterati da ućuti, sve dok ne izbaci iz sebe sve što se u njoj nakupilo, dok ne umukne sama od sebe.

Kada je taj trenutak nastupio, prokurator podiže desnu ruku i poslednji šum nestade bez traga.

Tada Pilat iz sve snage udahnu vreo vazduh u pluća i povika, a njegov promukao glas polete nad hiljadama glava:

– U ime cezara imperatora!

Tada mu u uši nekoliko puta udari gvozdeni odsečni uzvik: u kohortama, podigavši uvis koplja i stegove, vojnici povikaše:

– Živeo cezar!

Pilat zabaci glavu i zagnjuri je pravo u sunce. Pod kapcima mu sinu zelena vatra od koje se upali mozak, a nad gomilom poleteše promukle aramejske reči:

– Četvorica prestupnika, uhapšena u Jerušalajimu zbog ubistva, podsticanja na pobunu i uvrede zakona i vere, osuđena su na sramnu smrt – na razapinjanje na stubovima! A ta smrtna kazna izvršiće se danas na Golgoti! Imena zločinaca su Dismas, Hestas, Bar-Aba i Hanocri. Evo ih pred vama!

Pilat pokaza rukom na desnu stranu, ne videći nikakve zločince, ali znajući da su oni tamo, na mestu gde su morali biti.

Gomila odgovori neskladnim brundanjem čuđenja ili odobravanja. Kada se sve smiri, Pilat nastavi:

– Ali od njih će biti pogubljena samo trojica jer, prema zakonu i običaju, u čast praznika pashe, jednom od osuđenih po izboru Malog Sinhedriona i po odluci rimske vlasti velikodušni cezar oprašta njegov prezreni život!

Pilat uzvikivaše reči a istovremeno i osluškivaše kako graju smenjuje grobna tišina. Nijedan uzdah, nijedan pokret ne dopre do njegovih ušiju i čak nastaje trenutak kada se Pilatu učini da oko njega ničeg nema. Grad

koji mu je bio mrzak je umro, samo on stoji, pržen uspravnim zracima sunca, okrenut licem prema nebu. Pilat još malo počuta, a onda stade da uzvikuje:

– Ime onoga koga će sada pred vama pustiti na slobodu jeste...

Načini još jednu pauzu, ne izgovarajući ime, proveri da li je sve rekao, jer znao je da će mrtav grad vaskrsnuti kada izgovori ime srećnika i da se tada više neće moći čuti nijedna druga reč.

»Gotovo je?« nečujno šapnu za sebe Pilat. »Gotovo je. Ime!«

I, otegavši slovo »r« nad gradom koji je ćutao, uzviknu:

– Bar-Aba!

Tada mu se učini da je sunce, zveknuvši, puklo nad njim i da mu je vatra začepila uši. U toj vatri besnehu urlici, cika, smeh, jauci i zvižduci.

Pilat se okrenu i uputi se preko podijuma nazad ka stepeništu, ne gledajući nikoga osim u raznobojne kamene ploče pod nogama, da se ne bi sapleo. Znao je da sada za njegovim leđima lete na uzvišenje bronzani novčići i urme, da se u gomili koja urla, gazeći jedno drugo, ljudi uspinju jedan drugome na ramena, ne bi li videli svojim očima čudo – kako se čovek koji je već bio u rukama smrti, iščupao iz njih! Kako legionari skidaju sa njega konopce nehotice mu pričinjavajući užasan bol u zglobovima izvrnutim prilikom saslušanja, kako se on, mršteći se i kukajući, ipak smeška besmisleno, suludo.

Znao je da u to vreme straža već vodi ka bočnim stepenicama trojicu vezanih ruku, kako bi ih izvela na put koji je vodio na zapad, van grada, ka Golgoti. Tek kada mu je podijum ostao iza leđa, Pilat otvori oči, znajući da je sada na sigurnom – osuđenike više nije mogao da vidi.

Žamoru gomile koja se počela smirivati pridružiše se prodorni povici telala koji ponavljahu – jedni na aramejskom, drugi na grčkom jeziku – sve ono što je sa podijuma izgovorio prokurator. Osim toga, do njegovog sluha dopre i sitan konjski topot koji se približavao, a isto tako i zvuk trube, koja nešto kratko i veselo zatrubi. Ovim zvucima odgovori prodoran zvižduk dečaka sa krovova kuća u ulici koja je vodila sa tržnice na hipodromski trg i uzvici »Čuvaj se!«

Vojnik koji je usamljeno stajao na praznom prostoru trga, sa palicom

u ruci, uznemireno zamahnu njime, a prokurator, legat legionara, sekretar i konvoj zastadoše.

Konjička ala, prešavši u kas, izlete na trg da bi ga prešla sa strane, obilazeći gomilu naroda i uličicom pod kamenim zidom obraslim vinovom lozom, najkraćim putem stigla do Golgote.

Jureći kasom, mali kao dečak, tamnopus kao mulat, komandir ale – Sirijac, kada se poravnao sa Pilatom, nešto uzviknu i isuče mač iz kanija. Vatreći oznojeni vranac se trže i prope. Vrativši mač u kanije, komandir ošinu kandžijom konja po vratu, smiri ga i pojuri u uličicu, prešavši u galop. Za njim – po tri u redu – projuriše konjanici u oblaku prašine, promakoše vrhovi bambusovih kopalja, kraj prokuratora proleteše izrazito tamna lica pod belim turbanima, veselo iskeženih belih zuba.

Dižući prašinu do neba, ala ulete u uličicu, a pored Pilata projaha poslednji vojnik, noseći na leđima trubu koja se presijavala na suncu.

Zaklanjajući se rukom od prašine i nezadovoljno se mršteći, Pilat krenu dalje, zaputivši se ka vratima dvorskog vrta, a za njim krenuše legat, sekretar i straža.

Bilo je deset sati pre podne.

3.

Sedmi dokaz

– Da, bilo je oko deset časova pre podne, mnogopoštovani Ivane Nikolajeviču – reče profesor.

Pesnik pređe rukom preko lica, kao čovek koji se upravo probudio, i vide da se na Patrijaršijske ribnjake već beše spustilo veče.

Voda u ribnjaku je potamnela i lak čamac je već klizio po njenoj površini, čuo se pljesak vesla i smeh neke građanke u čamcu. Po alejama parka pojavili su se ljudi koji su već sedeli po klupama, ali ponovo na sve tri strane kvadrata, osim na onoj, na kojoj su se nalazili naši sagovornici.

Nebo nad Moskvom kao da je bilo izbledelo, i sasvim se jasno u visini video pun mesec, ali još ne zlatan, već beo. Moglo je lakše da se diše i glasovi su pod lipama odjekivali mekše, nekako večernje.

»Kako to da nisam ni zapazio da je uspeo da izmisli čitavu priču?...« zapanjeno pomisli Bezdomni. »Pa već je veče!... A možda ništa nije ni pričao, već sam ja jednostavno zaspao i sve to samo sanjao?...«

Međutim, treba pretpostaviti da je profesor ipak sve to pričao, jer bi inače bilo nemoguće prihvatiti da je to isto sanjao i Berlioz, pošto je progovorio, pažljivo se zagledavši u strančevo lice:

– Vaša je priča, profesore, veoma zanimljiva, mada se uopšte ne slaže sa jevandelskim pričama.

– Dopustite – snishodljivo se osmehnuvši, odgovori profesor – pa vi biste barem morali da znate da se ništa od onoga što piše u jevandeljima nikada nije ni desilo, a ako počnemo da se pozivamo na jevandelja kao na istorijski izvor... – još jednom se osmehnu, a Berlioz se trže, jer je to

isto on govorio Bezdomnom, idući sa njim Bronom ulicom ka Patrijaršijskim ribnjacima.

– To je tačno – odgovori Berlioz – ali se bojim da niko ne može potvrditi da se i ono što ste vi ispričali odista desilo.

– O, ne! Ima ko to može potvrditi! – prešavši na loš ruski jezik, samouvereno odgovori profesor i iznenada tajanstveno pozva rukom dvojicu prijatelja da mu se približe.

Nagoše se ka njemu sa obe strane, a on reče, ovoga puta bez ikakvog stranog izgovora koji se kod njega, đavo će ga znati zašto, čas pojavljivao čas opet nestajao:

– Stvar je u tome... – tu se profesor preplašeno osvrnu oko sebe i pređe na šapat – što sam svemu tome prisustvovao ja lično. Bio sam i na balkonu kod Pontija Pilata, i u vrtu sam bio kada je sa Kajaфом razgovarao, i na kamenom sam platou bio, samo tajno, tako reći inkognito, tako da vas molim da to nikome ne pričate i da to ostane među nama kao najveća tajna!... Pst...

Zavlada muk, i Berlioz preblede.

– Vi... koliko ste dugo u Moskvi? – drhtavim glasom upita.

– Upravo sam ovoga časa doputovao u Moskvu – smušeno odgovori profesor i prijatelji se tek tada setiše da mu malo bolje pogledaju u oči, te se uveriše da mu je levo, zeleno oko – potpuno sumanuto, a desno – prazno, crno i mrtvo.

»E, sada je sve jasno!« pomisli smeteno Berlioz. »Doputovao suludi Nemač ali je upravo skrenuo kod Patrijaršijskih ribnjaka. Eto ti sad!«

Da, sada odista sve beše na svome mestu: i čudnovati doručak kod pokojnog filozofa Kanta, i blesave reči o zejtinu i Anuški, i proročanstvo da će mu glava biti odrubljena, i sve ostalo – profesor je jednostavno bio lud.

Berlioz je istoga časa znao šta tu treba da se radi. Zavalivši se na naslon klupe, on iza leđa profesora namignu Bezdomnom – ne protivureći mu – ali zbunjeni pesnik ovaj znak nije shvatio.

– Da, da, da – uzbuđeno reče Berlioz – uostalom, sve je to moguće... čak i lako moguće, i Pontije Pilat, i balkon, i slično... A da li ste

doputovali sami ili sa suprugom?

– Sam sâm, uvek sam sâm – sa gorčinom u glasu odgovori profesor.

– A gde su vam stvari, profesore? – upita lukavo Berlioz – U *Metropolu*? Gde ste odseli?

– Ja?... Nigde – odgovori suludi Nemač tužno, divlje prelazeći zelenim okom po Patrijaršijskim ribnjacima.

– Kako?... A... gde ćete stanovati?

– U vašem stanu – najednom drsko odgovori ludak i namignu.

– Ja... drago mi je odista... – počeo da mrmlja Berlioz – ali kod mene vam neće biti najzgodnije... a u Metropolu su sobe zaista odlične, to je prvorazredan hotel...

– A đavola isto tako nema? – bolesnik najednom veselo upita Ivana Nikolajeviča.

– Ni đavo...

– Ne protivureči mu – došanu samo usnama Berlioz, praveći grimase.

– Nikakav đavo ne postoji! – zbunjen celom tom zbrkom, povika Ivan Nikolajevič, što ni u kom slučaju nije smeo da radi. – Ovo je pravo mučenje! Hoćete li već jednom prestati da lupetate!

U tom času ludak stade da se smeje tako, da sa lipe nad njihovim glavama prhnu vrabac.

– E, to je sad već uistinu zanimljivo – tresući se od smeha progovori profesor – šta god da čovek dohvati, ničeg kod vas nema! – prestade da se smeje iznenada i, što je sasvim normalno za duševno obolelog čoveka, neočekivano se naljuti i surovo povika: – Znači, jednostavno ga nema?

– Smirite se, smirite, smirite, profesore – mrmljao je Berlioz bojeći se da ne uznemiri bolesnika. Ostanite vi ovde za trenutak sa drugom Bezdomnim, a ja ću trknuti iza ugla, telefonirati na jedno mesto, a posle ćemo vas otpratiti kud god želite. Jer vi grad ne poznajete...

Treba priznati da je Berliozov plan bio ispravan: trebalo je otrčati do najbliže telefonske govornice i izvestiti biro za strance o tome da je savetnik, koji je doputovao iz inostranstva sada kraj Patrijaršijskih

ribnjaka, očigledno u više nego nenormalnom stanju. Potrebno je preduzeti odgovarajuće mere, jer se, inače može svašta desiti.

– Da telefonirate? Pa dobro, telefonirajte – tužno se složi bolesnik i najednom strastveno zamoli: – Ali molim vas, poverujte mi ipak da barem đavo postoji! Ne tražim ništa više od vas! Imajte na umu da za to postoji i sedmi dokaz, i to najsigurniji! A on će vam sada biti prikazan!

– Dobro, dobro de – izveštačeno ljubaznim glasom odgovori Berlioz i namignuvši zbunjenom pesniku, kome se nikako nije dopadalo da čuva sumanutog Nemca, pojuri ka izlazu iz Patrijaršijskih ribnjaka, koji beše na uglu Brone i Jermolajevske uličice.

A profesor kao da je upravo tog trena ozdravio i došao sebi.

– Mihaile Aleksandroviču! – povika za Berliozom.

Ovaj se trže, osvrnu, ali umiri samoga sebe misle da njegovo ime i očevo ime profesor zna sigurno iz nekih novina. A profesor povika, složivši dlanove kao trubu:

– Šta velite, da naredim da pošalju sada telegram vašem teči u Kijev?

Berlioz se ponovo stresao. Odakle ludak uopšte zna da postoji teča u Kijevu? Jer o tome zacelo ni u kakvim novinama nikada ništa nije pisalo. Ehe, da nije Bezdomni ipak u pravu? A šta ako su isprave lažne? Eh, nema govora, kakva čudna ptičica... Telefonirati, telefonirati! Ovoga časa telefonirati! Sve će se brzo razjasniti.

I ne slušajući ništa više, Berlioz potrča dalje.

Tu se kraj samog izlaza na Bronu ulicu, u susret uredniku podiže sa klupe onaj isti građanin koji se maločas pri svetlosti sunca stvorio iz vrelog vazduha. Samo što sada više nije bio vazdušast, već stvaran, običan i u sumraku koji se spuštao Berlioz jasno vide da su mu brkovi nekako kao od kokošijeg perja, da su mu oči sitne, ironične i polupijane, a pantalone karirane, podignute na stomak toliko da su se na nogama videle prljave bele čarape.

Mihail Aleksandrovič ustuknu, ali odmah uteši samoga sebe pomislivši da je to glupava podudarnost i da sada nema vremena da razmišlja o tome.

– Vrtešku tražite, građanine? – promuklim tenorom upita karirani

tip. – Ovamo, izvolite! Uđite pravo, i otići ćete tačno tamo kuda treba. Trebalo bi da častite četvrt litra... bivšeg horovođu, da se oporavi... – praveći grimase i klibereći se, subjekt smače sa glave svoje džokejsko kapče.

Berlioz i ne sasluša kukumavčenje prenemagala-horovođe, već potrča ka vrtešci na izlazu i uhvati se rukom za nju. Okrenuvši je, već se spremao da zakorači na šine, kada mu pravo u lice zasja crvena i bela svetlost: na semaforu se pojavilo upozorenje: »Pazi, tramvaj!«

Istoga časa dojuri i taj tramvaj, okrećući se po novopostavljenim šinama koje su vodile sa Jermolajevske u Bronu ulicu. Okrenuvši se iznenada i izašavši na ravni deo pruge, u njemu se upališe svetlosti, a on sam pojuri i poče da urla.

Oprezni Berlioz, iako je stajao na sigurnom mestu, odluči da se vrati iza vrteške-obrtaljke, te stavi ruku na nju i koraknu unazad. Tog mu se istoga časa ruka okliznu i odvoji, noga mu se neumoljivo, kao na ledu, omače na kamenoj kocki koja je bila nagnuta ka šinama, druga mu noga polete uvis i Berlioz odlete pravo na šine.

Pokušavajući da se za nešto uhvati, Berlioz pade nauznak, lupi potiljkom o kamenu kocku i uspe da vidi u visini, ali da li sa desne ili leve strane – to više nije bio u stanju da shvati – pozlaćeni mesec. Uspeo je još da se okrene na stranu, naglim pokretom podvukavši noge pod stomak i, okrenuvši se, ugleda kako na njega nezadrživo juri blede od užasa lice kočničarke tramvaja, sa crvenom maramom oko vrata. Berlioz ne povika ništa, ali oko njega očajničkim ženskim glasovima poče da ciči cela ulica. Žena-kočničar povuče električnu kočnicu, prednji deo vagona se prvo zari u zemlju, potom podskoči i sa zveketom i treskom iz ramova izleteše stakla. Tada u mozgu Berliozovom neko očajnički povika: »Zar?...« Još jednom poslednji put, promače mesec, ali ovoga se puta raspadajući na komade, a posle toga zavlada tmina.

Tramvaj je prekrrio Berlioza, a pod metalnu ogradu Patrijaršijske aleje odlete na kaldrmu okrugao, taman predmet. Otkotrljavši se sa te strmine, on poče da skakuće po kamenim kockama Brone ulice.

To beše Berliozova odrubljena glava.

4.

Potera

Smirila se histerična ženska cika, umukle su milicijske pištaljke, dvojica sanitarna kola odvezoše: jedna – obezglavljeno telo i odrubljenu glavu u mrtvačnicu, a druga – lepoticu kočničarku tramvaja povređenu srčom; domari u belim keceljama počistiše komadiće stakla i zasušes peskom krvave mrlje, a Ivan Nikolajevič, onako kako se sručio na klupu, ne stigavši do vrteške-obrtaljke na ulazu u park, tako i ostade da sedi na njoj.

Nekoliko je puta pokušavao da ustane, ali ga noge nisu slušale – Bezdomni kao da je bio paralizovan.

Pesnik je potrčao ka obrtaljci čim je začuo prvi krik i video kako glava odskače po kaldrmi. Od svega toga se toliko izbezumio, da je, sručivši se na klupu, sam sebe ujeo za ruku tako jako, da je krv potekla. Sumanutog Nemca je, razume se sasvim zaboravio i trudio se da shvati samo jedno: kako je to moguće – samo što je razgovarao sa Berliozom, a minut kasnije – glava...

Uzbuđeni ljudi protrčavahu po aleji kraj pesnika nešto uzvikujući, ali Ivan Nikolajevič nije shvatao šta su govorili.

Iznenada se kraj njega sudariše dve žene i jedna od njih, ušiljenog nosa i gologlava, povika nad samim pesnikovim uvetom drugoj ženi:

– ...Anuška, naša Anuška! Iz Sadove! Njeno je to maslo... Kupila je zejtin u radnji, a flašu razbila o obrtaljku! Celu je suknju izmastila, ala je samo psovala, psovala... A on se, jadničak, verovatno okliznuo i odleteo pravo na šine...

Iz svega što je žena urlala, uznemireni mozak Ivana Nikolajeviča je

shvatio jednu jedinu reč: »Anuška«.

– Anuška... Anuška... – poče da mrmlja pesnik, uznemireno se osvrćući. – Stanite, stanite...

Reč »Anuška« se zbog nečega povezala sa rečju »zejtin«, a ova opet – ko zna zašto – sa rečima »Pontije Pilat«. Pilata pesnik odbaci, i poče da povezuje lanac, počev od reči »Anuška«. I taj se lanac brzo poveza i odmah ga odvede do ludog profesora.

Stanite malo! Pa on je bio taj ko je rekao da sastanka neće biti, jer je Anuška prolila zejtin! I, molim vas lepo, sastanak se odista neće održati! Ali ni to nije dovoljno, zar nije on jasno rekao da će Berliozu glavu odrubiti žena?! Da, da, da! A zar kočničar tramvaja nije bila žena?! Šta je to sada, kažite mi vi samo?

Više nije bilo sumnje u to da je tajanstveni savetnik unapred znao tačno kako će izgledati Berliozova smrt. I tako dve misli proleteše kroz pesnikov mozak. Prva – »On uopšte nije lud, sve su to gluposti«, i druga – »Nije li to sve njegovo maslo?«

Ali, dopustite mi da priupitam, na koji to način?

– E, nećeš tek tako! To ćemo mi već saznati!

Ivan Nikolajevič jedva nekako ustade sa klupe i potrča nazad, ka mestu gde je razgovarao sa profesorom. Ispostavi se da ovaj, na svu sreću, još nikuda nije otišao.

Na Bronoj su se već upalile ulične svetiljke, a nad Patrijaršijskim ribnjacima je sijao zlatasti mesec i na večito varljivoj mesečini se Ivanu Nikolajeviču učini da profesor stoji, držeći pod rukom mač a ne štap.

Penzionisani horovođa-mučkalo sedeo je upravo na onom mestu gde je domaločas sedeo sam Ivan Nikolajevič. Sada je horovođa natakao na nos očigledno nepotrebne cvikere – bez jednog stakla, dok je drugo bilo naprslo. Zbog toga je karirani građanin bio još ogavniji nego onda kada je Berliozu pokazivao put ka šinama.

Ivan se sleđenog srca približi profesoru i, pogledavši mu u lice, uveri se da na njemu nema apsolutno nikakvih znakova ludila.

– Priznajte, ko ste vi? – upita Ivan.

Stranac se namrgodi, pogleda ga kao da prvi put u životu vidi

pesnika i odgovori neljubazno:

– Ne razume... ruski goforit...

– Oni ne razumeju – odgovori sa klupe horovođa iako ga niko nije molio da objašnjava strančeve reči.

– Ne pretvarajte se! – pretećim glasom reče Ivan i oseti nešto ledeno pod plećkom. – Maločas ste odlično govorili ruski. Niste vi nikakav Nemač niti profesor. Vi ste ubica i špijun... Isprave! – ljutito povika Ivan.

Zagonetni profesor gadljivo iskrivi ionako kriva usta i sleže ramenima.

– Građanine! – ponovo se umeša odvratni horovođa – zašto uznemiravate stranog turistu? Za to ćete najstrože odgovarati! – A sumnjivi profesor pogleda ga nadmeno, okrenu se i počeo da se udaljava.

Ivan oseti da počinje da se gubi. Teško dašćući, obrati se horovođi:

– Ehej, građanine, pomozite mi da uhvatim zločinca! Dužni ste to da uradite!

Horovođa živnu, skoči i počeo da urla:

– Kakav zločinac? Gde je? Strani zločinac? – Oči horovođe radosno počeo da poigravaju. – Ovaj? Ako je on zločinac, onda pre svega treba vikati: »Upomoć!« Jer će inače pobeći. No, dajte da zajedno vičemo uglas – horovođa otvori usta:

Smeteni Ivan poslušao šaljivdžiju-horovođu i povika: upomoć, a horovođa ga, razume se, prevari, ništa nije povikao.

Usamljen, promukao Ivanov povik ne dade nikakve rezultate. Dve devojke ustuknuše u stranu i on začu reč »pijanac«.

– A, ti si, znači, sa njim u društvu! – razbesnevši se, povika Ivan. – Podsmevaš mi se? Okani me se!

Ivan polete udesno, a horovođa takođe polete udesno. Ivan ulevo – i ta bitanga takođe.

– Namerno me potplicheš, povika Ivan besno. – Predaću te miliciji!

Ivan pokuša da uhvati nevaljalca za rukav, ali promaši i jednostavno ništa ne uhvati: horovođa kao da je propao u zemlju.

Ivan zapanjeno jeknu, baci pogled u daljinu i ugleda odvratnog neznanca. On je već bio kraj izlaza u Patrijaršijsku uličicu, a nije bio ni sam. Više nego sumnjivi horovođa uspeo je da mu se pridruži. Ali ni to još nije bilo sve. Treći u tom društvu beše mačak, koji se bog će ga znati odakle i kako tu stvorio, ogroman kao nerast, crn kao čađ ili gavran, sa ogromnim konjaničkim brkovima. Trojka skrenu u Patrijaršijsku uličicu, a mačak je pri tome išao na zadnjim šapama.

Ivan krenu za zločincima i odmah uvide da će mu biti veoma teško da ih stigne.

Trojka je bukvalno projurila kroz uličicu i izašla na Spiridonovku. Ma koliko da je Ivan ubrzavao korak, rastojanje između njih nije se smanjivalo. Pesnik nije uspeo ni da dođe sebi, a već se posle tihe Spiridonovke našao kraj Nikitske kapije, gde mu je već bilo mnogo teže da ih prati. Tu je već bila gužva. Ivan nalete na nekog prolaznika koji ga ispsova. Zlikovačka banda odluči tada da primeni način koji banditi najčešće primenjuju – da se razdvoje.

Horovođa vešto ulete u autobus koji je jurio ka Arbatskom trgu i nestade. Izgubivši tako jednog od onih koje je proganjao, Ivan usredsredi svoju pažnju na mačka, i vide kako je taj čudnovati mačak prišao papučici tramvaja »A«, koji je stajao na stanici, drsko odgurnuo ženu koja nešto vrisnu, uhvatio se za rukohvat i čak pokušao da tutne u ruku kondukterski novčić od deset kopejki kroz prozor otvoren zbog sparine.

Ponašanje mačka do te mere zaprepasti Ivana, da je kao skamenjen stao kraj bakalnice na uglu, a još više ga zaprepasti kondukterkino ponašanje. Ona, čim vide mačka kako pokušava da se uvuče u tramvaj, ljutito povika:

– Mačke ne mogu! Ne može s mačkama! Šic. Silazi, inače ću miliciju pozvati!

Ni kondukterku ni putnike nije začudila suština stvari: to što mačak hoće da uđe u tramvaj, ni po 'jada; njih je čudilo što mačak hoće da plati kartu.

Mačak ne samo što je bio platežno sposoban, već je, isto tako, bio i disciplinovana životinja. Čim je kondukterka povikala, on više i ne

pokuša da se ugura u tramvaj već sede na trotoar, na samoj stanici, trljajući pri tom novčićem brkove. Ali, čim je kondukterka povukla zvono, mačak postupi kao svaki građanin koga ne puštaju da uđe u tramvaj, a kojim on, i pored svega, mora da se vozi. Propustivši najpre sva tri vagona, on skoči na papučicu poslednjeg, uhvativši se šapom za nekakvo crevo koje je virilo iz tramvaja, i odveze se, uštedeivši tako deset kopejki.

Zaokupljen ogavnom mačorčinom, Ivan umalo ne izgubi glavnog od trojice – profesora. Ali, na svu sreću, ovaj ne uspe da umakne. Ivan spazi sivu beretku u gomili, na samom početku Velike Nikitske ili Hercenove ulice. U tren oka Ivan je već bio tamo. Sreće, međutim, nije imao. Pesnik je i korak ubrzavao, i trčao, gurajući prolaznike ali, i pored toga, nije uspeo da se ni za centimetar približi profesoru.

Ma koliko da je bio ljut, Ivan se ipak čudio neprirodnoj brzini kojom su se kretali. Ni dvadeset sekundi nije prošlo od Nikitskih vratnica, a Ivana Nikolajeviča već zaslepiše svetlosti Arbatskog trga. I opet samo nekoliko sekundi, a već su bili u nekoj mračnoj uličici sa iskošenim trotoarima, gde se Ivan Nikolajevič spotakao i razbio koleno. Ponovo osvetljena magistrala – Kropotkinova ulica, pa opet nekakva uličica, a onda Ostroženka, pa ponovo uličica, turobna, odvratna i poluosvetljena. I upravo tu Ivan Nikolajevič konačno izgubi onoga koji mu je bio toliko potreban. Profesor beše nestao.

Ivan Nikolajevič se zbuni ali zakratko, posle čega, zbog nečega, najednom zaključi da profesor mora da je u zgradi broj 13, i to obavezno u stanu broj 47.

Uletevši u ulaz, Ivan Nikolajevič ustrča na prvi sprat, odmah pronade taj stan i poče nestrpljivo da zvoni. Nije morao dugo da čeka: vrata mu otvori neka petogodišnja devojčica i, ne upitavši ga ništa, odmah nekuda nestade.

U ogromnom, užasno zapuštenom predsoblju, jedva osvetljenom malom sijalicom pod visokom, pocrnelom od prljavštine tavanicom, na zidu je visio bicikl bez guma, bila je tu ogromna, gvoždem okovana škrinja, a sa police je nad čivilukom visila zimska kapa ušanka sa dugačkim trakama. Iza jednih vrata je prodoran muški glas iz radio-

aparata ljutito čitao nekakve stihove.

Ivan Nikolajevič se uopšte ne zbuni u nepoznatom mu stanu, ulete pravo u hodnik, umjući ovako: »On se, razume se, sakrio u kupatilu.« Hodnik je bio mračan. Počevši da pipa po zidovima, Ivan ugleda slabu traku svetlosti ispod jednih vrata, napipa kvaku i pritisnu je. Reza sa druge strane vrata popusti i Ivan se nađe upravo u kupatilu i pomisli kako je imao sreće.

Ali ipak nije imao onoliko sreće koliko mu je bilo potrebno! Ivana zapahnu vlažna toplota i pri svetlosti vatre što je gorela u peći kazana, ugleda ogromna korita koja su visila na zidu, i kađu, sa crnim užasnim mrljama na mestima gde je emajl bio obijen. U toj, eto, kadi, stajaše gola građanka, u sapunici i sa sunderom u ruci. Kratkovido pogleda Ivana i, očigledno se prevarivši u paklenom osvetljenju, reče tiho i veselo:

– Kirjuša! Okanite se toga! Poludeli ste... Fjodor Ivanovič samo što se nije vratio. Napolje odavde, ovoga časa – i zamahnu sunderom na Ivana.

Bilo je očigledno da je posredi nesporazum za koji je krivac bio Ivan Nikolajevič. Ali, on to nije hteo da prizna, i uzviknuvši prekorno: – Ah, razvratnice jedna! – odjednom se nađe u kuhinji. U njoj ne beše nikoga, a na plotni štednjaka u polumraku beše desetak ugašenih primusa. Jedan mesečev zrak, probivši se kroz prašnjav, godinama neopran prozor, jedva se osvetljavao ugao gde je u paučini visila ikona koju je bog zna ko tu zaboravio, a iza kiota su virile dve venčane sveće. Pod velikom ikonom je pribadačom bila zakačena mala – papirna ikonica.

Niko ne može znati šta je u tom trenutku pomislio Ivan, ali je, pre nego što će istrčati iz stana kroz sporedan izlaz, prisvojio jednu od tih sveća i papirnu ikonicu. Zajedno sa tim predmetima on napusti nepoznati stan nešto mrmljajući, zbunjen i pri samoj pomisli na ono šta je upravo doživeo u kupatilu, trudeći se da pogodi ko bi mogao da bude taj drski Kirjuša, i da li je on vlasnik one zimske kape ušanke.

U pustoj, turobnoj uličici pesnik se osvrnu, tražeći begunca, ali ovoga nigde ne beše. Tada Ivan reče samome sebi:

– Pa da, razume se, on je na reci Moskvi! Napred!

Trebalo bi svakako priupitati Ivana Nikolajeviča zašto je zaključio da

se profesor nalazi upravo na reci Moskvi a ne na nekom drugom mestu. Da, nesreća se i sastojala upravo u tome što nije bilo nikoga ko bi ga to upitao. Odvratna uličica je bila potpuno pusta.

Za najkraće moguće vreme Ivan Nikolajevič se mogao videti na granitnim stepenicama amfiteatra reke Moskve.

Svukavši se, Ivan svoje odelo poveri na čuvanje nekakvom bradonji prijatnog izgleda, koji je pušio uvijaču sedeći kraj pocepane bele tolstovke i rašniranih starih cipela. Zamahnuvši rukama da bi se malo rashladio, Ivan skoči u vodu. Dah mu se preseče, toliko je voda bila ledena, i čak mu kroz glavu prolete misao da neće moći da ispliva na površinu. Ali uspeo je, i frkćući, očiju iskolačenih od užasa, Ivan Nikolajevič počeo da pliva kroz crnu vodu koja je mirisala na naftu, između izlomljenih krivudavih odraza priobalnih fenjera.

Kada je Ivan, onako moka, doskakutao po stepenicama do mesta na kome je bradonji poverio svoje odelo, ispostavilo se da je nestalo ne samo ono već i on, to jest i sam bradonja glavom i bradom. Upravo na onome mestu, gde je na gomili ostavio odelo, našao je prugaste dugačke gaće, iscepanu tolstovku, sveću, ikonu i kutiju šibica. Pripretivši nekome u daljini pesnicom u nemoćnom besu, Ivan obuče ono što mu je bilo ostavljeno.

Tada počeo da ga uznemiravaju dve stvari: prvo, nestala mu je članska knjižica MASSOLIT-a, od koje se nikada nije odvajao a pored toga ga je uznemiravalo i nešto drugo: da li će onakav kakav je moći da se kreće po Moskvi? Jer, ipak je samo u gaćama... Istina, šta se to koga tiče, ali da ipak neko ne počne da ga gnjavi ili da ga negde ne zaustave...

Ivan otkinu dugmad sa gaća, tamo gde su se nogavice zakopčavale na listovima, nadajući se da će one tako početi da liče na letnje pantalone, uze ikonu, sveću i šibice i krenu, rekavši samome sebi:

– Kod *Gribojedova*! Nema sumnje, on će, sigurno, tamo biti.

Grad je već živio večernjim životom. Kroz prašinu su jurili, zveckajući lancima kamioni, na kojima su, na džakovima, poleduške, ležali neki ljudi. Svi prozori su bili otvoreni. U svakom od tih prozora gorele su sijalice pod narandžastim abažurima, a iz svih prozora, svih vrata, svih ulaza, sa krovova i tavana, iz podruma i dvorišta – dopirali su

promukli zvuci poloneze iz opere *Evgenije Onjegin*.

Strahovanja Ivana Nikolajeviča su bila u potpunosti opravdana: prolaznici su obraćali pažnju na njega i okretali se za njim. Zbog toga odluči da napusti bulevare i kreće se sporednim uličicama, gde ljudi nisu tako nametljivi, gde postoji manje izgleda da će neko zaustaviti bosog čoveka, dosađujući mu pitanjima o gaćama, koje uporno i nikako nisu želele da liče na pantalone.

Ivan tako i uradi, izgubi se u tajanstvenoj mreži arbatskih sokaka i počne da se šunja duž zidova, plašljivo pogledajući ispod oka, svakog se časa osvrćući, povremeno se krijući u ulazima kuća i izbegavajući raskrsnice sa semaforima i raskošne ulaze vila u kojima su bila strana poslanstva.

A na celom tom njegovom teškom putu nepodnošljivo ga je zbog nečega mučio stalno prisutni orkestar, uz čiju je pratnju duboki bas pevao o svojoj ljubavi prema Tatjani.

5.

Zbilo se u Gribojedovu

Jednospratna starinska žućkasta zgrada nalazila se na bulevarskom prstenu u dubini zapuštenog vrta, odvojenog od trotoara ogradom od kovanog gvožđa. Omanji plato pred zgradom beše asfaltiran, zimi se na njemu nalazio smet snega sa zabijenom lopatom dok se leti pretvarao u najlepší deo letnjeg restorana pod platnenom perdom.

Kuća je bila poznata kao *Dom Gribojedova*, jer je tobož njen vlasnik nekada bila rođena tetka pisca Aleksandra Sergejeviča Gribojedova. Ali da li je ona bila ili nije bila vlasnica – to tačno ne znamo. Ukoliko se ne varamo, čini nam se čak da Gribojedov uopšte nije ni imao nikakvu tetku-kućevlasticu... Bilo kako bilo, zgrada se tako zvala. Pa čak i više od toga, jedan moskovski lažljivac je pričao da je, kao bajagi, na prvom spratu, u okrugloj sali sa stubovima, poznati pisac čitao odlomke iz svog komada *Nevolje* zbog pameti toj tetki koja je ležala na sofi. Uostalom, đavo će ga znati, možda je i čitao, to uopšte i nije važno!

Važno je to što je sada vlasnik te zgrade bio onaj isti MASSOLIT, na čijem se čelu nalazio nesrećni Mihail Aleksandrovič Berlioz, sve do časa dok se nije pojavio kraj Patrijaršijskih ribnjaka.

Zahvaljujući članovima MASSOLIT-a, niko ovaj dom nije zvao Dom Gribojedova, već su svi jednostavno govorili – Gribojedov. »Juče sam jedno dva časa proveo kod Gribojedova.« – »Pa kako je bilo?« – »Dobio sam Jaltu – mesec dana.« – »Alal ti vera!« Ili: »Otidi do Berlioza, on danas od četiri do pet prima u Gribojedovu...« i tako dalje.

MASSOLIT se u Gribojedovu smestio tako da bolje i udobnije nije nemoguće ni zamisliti. Svako ko bi ulazio kod Gribojedova, pre svega bi se upoznao, hteo-ne hteo, sa izveštajima raznih sportskih kružoka i sa

grupnim, kao i individualnim fotografijama članova MASSOLIT-a, kojima je (fotografijama) bilo ukrašeno stepenište što vodi na prvi sprat.

Na vratima prve sobe na tom gornjem spratu video se natpis ispisan krupnim slovima »Ribolovačko-letovališna sekcija«, a tu je takođe bio nacrtan i karaš na udici.

Na vratima prostorije broj 2. bilo je napisano nešto ne baš sasvim razumljivo. »Jednodnevni stvaralački službeni put. Obraćati se M. V. Podložnoj.« Sledeća vrata imala su kratak, ali već sasvim nerazumljiv natpis: »Pereligino«. Posle bi slučajnom posetiocu Gribojedova oči počele da lete na sve strane od natpisa do natpisa, koji su se šareneli na tetkinim vratima od orahovine: »Upisivanje u spisak za hartiju kod Pokoljevki«, »Blagajna«, »Lični računi skečista«.

Probivši se kroz dugačak red, koji je počinjao još dole, od portira, posetilac bi mogao da pročita na vratima kroz koja su ljudi svaki čas ulazili i izlazili: »Stambeno pitanje«.

Iza stambenog pitanja bio je raskošan plakat na kome je bila prikazana stena, po kojoj je jahao konjanik u kariranom ogrtaču i puškom o ramenu, kao na kutiji cigareta »kazbek«. Nešto niže – palme i balkon, na balkonu – mlađani čovek sa čuperkom kako sedi i veselim očima gleda negde uvis a u ruci drži stilo. Potpis: »Stvaralački odmori od dve nedelje (priča – novela) do jedne godine (roman – trilogija). Jalta, Suuk-Su, Cihidziri, Mahindžauri, Lenjingrad (Zimski dvorac)«. Ispred tih vrata takođe je stajao red, ali ne prevelik, sto pedesetak ljudi najviše.

Dalje su sledili, povinujući se krivinama, usponima i nagibima gribojedovskog doma – »Uprava MASSOLIT-a«, »Blagajne broj 2, 3,4 i 5«, »Redakcijski kolegijum«, »Predsednik MASSOLIT-a«, »Bilijar«, razne sporedne prostorije i, na kraju, upravo ona sala sa stubovima, u kojoj je tetka uživala u komediji genijalnog sestra.

Kada bi ušao kod *Gribojedova*, svaki posetilac bi, ako, razume se, nije bio baš sasvim tupav, odmah shvatao kako divno žive srećnici – članovi MASSOLIT-a, i zavist bi istoga časa počinjala da ga nagrizi. I odmah bi počeo da upućuje gorke prekore nebu što ga od rođenja nije nadarilo literarnim talentom, bez čega, prirodno, nije trebalo ni pomišljati na to

da čovek poseduje člansku knjižicu MASSOLIT-a, mrke boje, što miriše na skupocenu kožu, sa širokom zlatnom trakom – člansku knjižicu dobro znanu celoj Moskvi.

Ko može da kaže bilo šta u odbranu zavisti? To je osećanje najniže kategorije, ali se ipak treba uživeti u položaj posetioca. Jer ono što bi on video na gornjem spratu nije još uvek bilo sve. Celo prizemlje tetkine kuće zauzimao je restoran, i to kakav restoran! S pravom se smatralo da je najbolji u Moskvi. I ne samo zbog toga što je zauzimao dve velike zasvođene sale, čije su tavanice bile islikane ljubičastim konjima sa asirskim grivama, ne samo zbog toga što se na svakom stočiću nalazila lampa sa svilenim abažurum, ne samo što tamo nije mogao da bane prvi namernik sa ulice, već i stoga što je kvalitetom svoje hrane *Gribojedov* jednostavno tukao svaki restoran u Moskvi kako je hteo, i što je ta hrana prodavana po veoma pristupačnoj, nikako paprenoj ceni.

Stoga nema ničeg čudnovatog u ovakvom razgovoru, koji je autor ovih istinitih redaka jednom prilikom čuo kraj metalne, od gvožđa iskovane ograde *Gribojedova*:

– Kuda ćeš na večeru, Ambrozije?

– Kakvo pitanje, pa ovamo, razume se, dragi moj Foka! Arčibald Arčibaldovič mi je došanuo da će danas za večeru biti prženi smuđ. Prste čovek da poliže!

– Umeš ti da živiš, Ambrozije! – sa uzdahom odgovori mršavi, zapušteni, sa čirom na vratu Foka debeljuškastom Ambroziju – pesniku, gigantu zlataste kose, rumenih usana i jedrih obraza.

Nema tu nekakve umešnosti – pobuni se Ambrozije – posredi je obična želja da ljudski živim. Ti ćeš, Foka, reći da smuđ može da se dobije i kod *Kolizeja*. Ali u *Kolizeju* porcija smuđa staje trinaest rubalja i petnaest kopejki, a kod nas – pet i pedeset. Pored toga, u *Kolizeju* su smuđevi od pre tri dana, a uza sve to kod *Kolizeja* nisi siguran da te neće po labrnji odalapati prvi pijani balavac koji uleti iz Pozorišnog pasaža. Ne, ja sam odlučno protiv *Kolizeja* – urlao je gurman Ambrozije da ga čuje ceo bulevar. – Ne ubeđuj me, Foka!

– Ja te i ne ubeđujem, Ambrozije – pištao je Foka. – Može i kod kuće da se večera.

– Hvala lepo! – trubio je Ambrozije. – Mogu da zamislim kod kuće tvoju ženu kako se muči da u zajedničkoj kuhinji u šerpici spremi smuđa a naturell! Ha-ha-ha! Orevuar, Foka! – i pevuseći nešto, Ambrozije krenu ka verandi sa perdom.

E-eh-e... Da, bilo je, bilo!... Sećaju se starosedeoci Moskovljani čuvenog *Gribojedova*! Pa zar su smuđevi nešto! Sitnica je to, dragi Ambrozije! A kečiga, kečiga u srebrnoj činijici, kečiga u komadima, obložena repovima od rakova i svežim kavijarom? A jaja u čašama punjena šampinjonima? A file od drozdova nije vam se dopao? Sa gljivama? A prepelice na đenovski način? Devet i po rubalja! Pa džez, pa ljubazna usluga! A u julu, kada vam je cela porodica u letnjikovcu, a vas neodložni literarni poslovi zadržavaju u gradu, na terasi, u senci zrele vinove loze, u zlatastim zracima na najčistijem mogućem čaršavu tanjir krem-čorbe? Sećate li se toga, Ambrozije? Ali zašto da vas i pitamo? Po vašim se ustima vidi da se sećate. Ma kakvi tamo smuđevi, kečige! A barske šljuke, prepelice, fazani u sezoni, golubovi? Kisela voda što se peni u grlu? A sad dosta, udaljavaš se od stvari, čitaoče! Za mnom!

U pola jedanaest one iste večeri, kada je Berlioz nastradao kod Patrijaršijskih ribnjaka, u *Gribojedovu* je na spratu bila osvetljena jedna jedina prostorija, i u njoj se dosađivalo dvanaest pisaca koji su čekali Mihaila Aleksandroviča da održi sastanak.

Svima što su sedeli po stolicama i stolovima, pa čak i na dva prozorska ragastova, u sobi uprave MASSOLIT-a ozbiljno je smetao zagušljiv i težak vazduh. Kroz otvorene prozore nije dopiralo ni najmanje strujanje svežeg vazduha. Moskva je zračila toplotu koju je preko dana upio u sebe asfalt i bilo je jasno da noć neće doneti nikakvo osveženje. Mirisao je luk iz podruma tetkine kuće, gde beše smeštena kuhinja restorana, a svi su bili žedni, nervirali se i ljutili.

Pisac Beskudnjikov – tih, pristojno odeven čovek sa pažljivim, a istovremeno i neulovljivim očima – izvuče sat. Kazaljke su se približavale cifri jedanaest. Beskudnjikov lupi noktom po brojčaniku, pokaza ga susedu, pesniku Dvubratskom, koji je sedeo na stolu i od dosade mlatarao nogama u žutim cipelama sa gumenim đonom.

– Što je mnogo, mnogo je – promrmlja Dvubratski.

– Momak je sigurno zaglavio na Kljazmi – dubokim glasom progovori Nastasja Lukinišna Nepremesnova, moskovsko trgovačko siroče, koja je postala literata i pisala ratne pomorske priče koje je potpisivala pseudonimom »Navigator Žorž«.

– Ali molim vas! – smelo progovori autor popularnih skečeva Zagrivov. – I sam bih sada sa zadovoljstvom popio čaj na balkonu, umesto da se ovde kuvam. Jer, sednica je zakazana za deset?

– A sada je na Kljazmi lepo – poče da podbada prisutne Navigator Žorž, znajući da je naselje pisaca Pereligino na Kljazmi opšte bolno mesto. – Sada već sigurno i slavuji pevaju. Ja, lično, mnogo lakše stvaram van grada, naročito u proleće.

– Već treću godinu ulažem novac kako bih ženu, obolelu od bazeda, uputio u taj raj, ali još ničeg na vidiku – sarkastično i gorko reče pisac novela Jeronim Poprihin.

– Sve zavisi kakve je ko sreće – promrmlja sa ragastova kritičar Ababkov.

Radost zasja u malenim očima Navigatora Žorža i ona reče, umekšavajući svoj kontraalt:

– Ne treba, drugovi, zavideti. Vikendica ima samo dvadeset i dve, gradi se još sedam, a nas je u MASSOLIT-u tri hiljade.

– Tri hiljade i sto jedanaest ljudi – dobaci neko iz ugla.

– Eto, vidite – nastavila je Navigator – šta da se onda radi? Prirodno je da su vikendice dobili najtalentovaniji među nama...

– Generali! – otvoreno ulete u gužvu Gluharjov – scenarista.

Beskudnjikov, izveštačeno zevnuvši, izađe iz sobe.

– Sam je u pet soba u Pereliginu – dobaci Gluharjov.

– Lavrovič je sam u šest – povikao je Deniskin – a trpezarija mu je obložena hrastovinom!

– Eh, nije sada stvar u tome – promrmlja Ababkov. – Već u tome što je sada skoro pola dvanaest.

Otpoče žamor, stade da sazreva nešto nalik na pobunu. Uzeše da telefoniraju u omrznuto Pereligino, ali su dobili vezu sa pogrešnom

vilom, sa Lavrovičevom, saznali su da je Lavrovič otišao na reku i, kada su to čuli, potpuno su se oneraspoložili. Pozvali su komisiju lepe književnosti na lokal 930 i, razume se da tamo nisu nikoga zatekli.

– Mogao bi bar da telefonira! – vikali su Deniskin, Eluharjov i Kvant.

Ah, uzalud su vikali: nije mogao Mihail Aleksandrovič nikako da telefonira. Daleko, daleko od *Gribojedova*, u ogromnoj sali osvetljenoj jakim sijalicama-reflektorkama na tri cinkana stola ležase ono što je donedavno bio Mihail Aleksandrovič.

Na prvom – golo, sa skramom sasušene krvi, telo sa prelomljenom rukom i zgnječenog grudnog koša, na drugom – glava sa izbijenim prednjim zubima i mutnim otvorenim očima koje se nisu plašile jake svetlosti, a na trećem – gomila krvavih krpa.

Kraj obezglavljene trupine stajahu: profesor sudske medicine, patoanatom i njegov prosekter, predstavnici istrage i zamenik Mihaila Aleksandroviča Berlioza u MASSOLIT-u – književnik Želdibin, koga je telefonom pozvala bolesna Berliozova žena.

Kola su svratila po Želdibina i odmah su ga, zajedno sa islednicima, odvezla (to je bilo negde oko ponoći) u stan nastradalog, gde su zapečaćeni svi papiri pokojnikovi, i tek onda su svi zajedno otišli u mrtvačnicu.

Sada su se prisutni savetovali kraj zemnih ostataka pokojnikovih: šta će biti bolje da se uradi – da li da se odrubljena glava prišije na vrat, ili da se telo izloži u gribojedovskoj sali, a da se nastradali jednostavno prekrije sve do brade crnim krepom?

Da, Mihail Aleksandrovič nikako i niotkud nije mogao da telefonira i uzalud su se bunili i vikali Deniskin, Gluharjov i Kvant zajedno sa Beskudnjikovom. Tačno u ponoć svih dvanaest literata napusti gornji sprat i siđe u restoran. Tamo ponovo ružnom rečju spomenuše Mihaila Aleksandroviča: svi stolovi na terasi su, prirodno, već bili zauzeti, pa su morali da sede i večeraju u onim lepim ali zato zagušljivim salama.

I tačno u ponoć, u prvoj sali nešto jeknu, zveknu, rasu se i poče da skače. I istoga časa visok muški glas očajnički zaurla uz pratnju muzike: »Aleluja!« To je počeo da svira poznati gribojedovski džez. Lica oblivena znojem kao da se počеше cakliti, učini se da su živnuli konji na tavanici,

lampe kao da jače zasijaše i najednom kao da se otrgoše sa lanca, zaplesashe obe sale, a za njima zaigra i terasa.

Poče da igra Gluharjov sa pesnikinjom Tamarom Polumesec, zaigra Kvant, poče da igra romanopisac Žukupov sa nekom filmskom glumicom u žutoj haljini. Igrali su: Dragunski, Čardakči, mali Dsniskin sa gorostasnom Navigator-Žoržom, igrala je lepotica arhitekta Semejkina-Gal, čvrsto stegnuta rukama neznanca u belim platnenim pantalonama. Igrali su domaći i pozvani gosta, Moskovljani i došljaci, pisac Johan iz Kronštata. neki Vitja Kuftik iz Rostova, prema svemu sudeći režiser, sa ljubičastim lišajem na obrazu, igrali su najistaknutiji predstavnici pesničkog odeljenja MASSOLIT-a, to jest Pavijanov, Bogohulski, Slatki, Špičkin i Adelfina Buzdijak, igrali su mladi ljudi nepoznatog zanimanja podšišani »a-la-bros«, ramena nabijenih vatelinom, igrao je neki stariji čovek s bradom, iz koje je visilo pero zelenog luka, igrala je sa njim malokrvna matora devojka u narandžastoj svilenom izgužvanoj haljinici.

Obliveni znojem, kelneri su iznad glava nosili zamagljene krigle piva i sa mržnjom u glasu uzvikivali: »Izvinite, građanine! Negde u glasogovorniku glas je komandovao: »Karski jedan! Zubrik dva!« A visoki glas više nije pevao, već je zavijao: »Aleluja!« Lupkanje zlatnih tasova u džezu ponekad je nadjačavala lupa posuđa koje su sudopere spuštale niz nagib u kuhinju. Jednom rečju: pakao.

A u ponoć se pojavi priviđenje iz pakla. Na terasu stupi lepota špicaste brade u fraku i baci vlastodržački pogled na svoje posede. Govorkali su, šaputali mistici, da nekada davno lepota nije nosio frak, već je bio opasan širokim kožnim opasačem za koji su bili zadenući pištolji, a crna mu je kosa bila povezana crvenom svilenom trakom, i plovio je po Karipskom moru pod njegovom komandom brod pod crnom piratskom zastavom s mrtvačkom glavom na njoj.

Ali ne, ne! Lažu sablažnjivi mistici, nikakvih karipskih mora nema na svetu, ne plove po njima hrabri gusari, i ne juri za njima korveta niti se diže nad talasima dim iz topova. Ničega nema, ničega nije ni bilo! Postoji sasušena lipa, postoji ograda od kovanog gvožđa i iza nje bulevar... I topi se led u vazi, i vide se za susednim stolom nečije zakravljenе, bikovske oči, i strašno je, strašno... O, bogovi, bogovi moji,

otrova mi dajte, otrova!

I odjednom je za stolom prhnula reč: »Berlioz!« Najednom džez umuče, kao da ga je neko tresnuo pesnicom. »Šta, šta, šta?! – Berlioz!!« – i stadoše da skaču, stadoše da uzvikuju...

Da, podigao se talas tuge zbog jezive vesti o Mihailu Aleksandroviču. Neko se uzmuvaio, vikao da sada odmah, ne časeći ni časa, treba sastaviti nekakav kolektivni telegram i odmah ga poslati.

Ali kakav telegram, upitaćemo, i kome? I zašto ga slati? Šta će nekakav telegram onome čiji razmrskani potiljak sada gnječe prosektove ruke, čiji vrat sada bode profesor krivim iglama? On je poginuo i nije mu više potreban nikakav telegram. Sve je gotovo, ne treba više opterećivati telegraf.

Da, poginuo je, poginuo... Ali mi smo ipak živi!

Da, podigao se talas tuge, održao se malo, ali uskoro poče da splašnjava i neko se već vratio svome stolu i – isprva krišom, a posle i otvoreno – počeo da pijucka votku i mezeti. I odista, zar tek onako da propadnu pileći naresci? Čime ćemo pomoći Mihailu Aleksandroviču? Time što ćemo ostati gladni? Pa mi smo ipak živi!

Sasvim prirodno, klavir su zaključali, džez se razišao, a nekoliko novinara ode u svoje redakcije da piše nekrologe. Saznalo se da je iz mrtvačnice stigao Želdibin. Smestio se u kabinetu pokojnika na spratu i odmah se proneo glas da će on zamenjivati Berlioza. Želdibin pozva k sebi iz restorana svih dvanaest članova uprave i na sastanku, koji je hitno održan u Berliozovom kabinetu, poče diskusija o opremanju gribojedovske sale sa stubovima, o prevozu tela iz mrtvačnice u tu salu, o mogućnostima pristupa posetilaca u nju i o svemu ostalom što je povezano sa tužnim događajem.

A restoran nastavi da živi svojim običnim noćnim životom i živeo bi njime sve do zatvaranja, to jest do četiri časa izjutra, da se ne desi nešto sasvim neobično, što je zaprepastilo goste restorana mnogo više od vesti o Berliozovoj pogibiji.

Prvo se uznemiriše kočijaši, koji su dežurali kraj kapije gribojedovskog doma. Začu se kako jedan od njih, pridigavši se na svom sedištu, povika:

– Fuj! Pogledaj samo!

Odmah zatim, odnekud kraj ograde od kovanog gvožđa pojavi se plamičak i poče da se približava terasi. Gosti, koji su sedeli za stolovima, počеше da ustaju i tada videše da se zajedno sa plamičkom restoranu približava nekakva bela utvara. Kada se sasvim približi, svi kao da se skameniše izbuljenih očiju, sedeći za stočićima sa komadićima kečige na viljuškama. Portir, koji je tada upravo izišao iz garderobe u dvorište da bi popužio cigaretu, prignječi opušak nogom i krsnu prema priviđenju sa očiglednom namerom da mu onemogući pristup u restoran, ali zbog nečega to ne učini već se zaustavi, osmehujući se glupavo.

I tako utvara, prošavši kroz otvor u živici, nesmetano stupi na terasu. Tada svi videše da to i nije u stvari nikakva utvara već Ivan Nikolajevič Bezdomni, čuveni pesnik.

Bio je bos, u iscepanoj beloј tolstovki, na koju je pribadačom bila prikačena papirna ikonica sa izbledelim likom nekog nepoznatog sveca i uz to u prugastim belim gaćama. U ruci je Ivan Nikolajevič nosio zapaljenu venčanu sveću. Desni obraz Ivana Nikolajeviča bio je sveže izgreban. Teško je bilo čak i izmeriti dubinu tišine koja zavlada na terasi. Videlo se kako jednom kelneru curi pivo na pod iz naherene krige.

Pesnik diže sveću iznad glave i glasno reče:

– Zdravo, prijatelji! – posle čega zaviri pod obližnji stočić i tužno uzviknu: – Ne, ovde ga nema!

Začuse se dva glasa. Bas bezdušno reče:

– Gotova stvar. Delirijum tremens.

A drugi, ženski, preplašen, progovori:

– Kako ga je samo milicija pustila da ovakav ide ulicama?

To Ivan Nikolajevič ču i odgovori:

– Dva puta su pokušali da me zaustave. U Skatertnoj i ovde, na Bronoj, ali sam preskočio ogradu i, vidite, izgrebao sam obraz!

Tada Ivan Nikolajevič podiže sveću i povika: – Književna bratijo! (Njegov sipljivi glas ojača i postade vatreniji). – Slušajte svi! Pojavio se!

Krenite za njim u poteru, odmah, ili će svakolike nedaće poćiniti!

– Šta? Šta? Šta je to rekao? Ko se to pojavio? – začuli su se glasovi sa svih strana.

– Savetnik – odgovori Ivan – a taj savetnik je malopre kod Patrijaršijskih ribnjaka ubio Mišu Berlioza.

Tada iz unutrašnje sale pohrliše na terasu ljudi; oko Ivanovog plamićka okupi se gomila sveta.

– Molim vas, molim vas budite taćniji – začu se iznad Ivanove glave tih i ljubazan glas – recite, kako to ubio? Ko je ubio?

– Strani savetnik, profesor i špijun – osvrćući se odgovori Ivan.

– A kako mu je ime? – tiho ga upita glas iznad glave.

– Da, da, ime! – tužno uzviknu Ivan. – Kada bih mu znao ime! Nisam ga dobro video na posetnici... Sećam se samo prvog slova – »V«, na »V« poćinje prezime! Kakvo je to prezime na »V« – uhvativši se rukom za čelo, sam sebe je upitao Ivan i najednom je počeo da mrmlja: – Ve, ve, ve, va... vo... Vašner? Vagner? Vajner? Vadner? Vinter? – kosa na Ivanovoj glavi poče da se miće od naprezanja.

– Vulf? – žalostivo uzviknu neka žena.

Ivan se naljuti.

– Gusko! – povika, tražeći ženu očima. – Kakve veze sa tim ima Vulf? Vulf ni za šta nije kriv! Vo, vo... Ne, ne mogu da se setim! Ali znate li šta, građani, odmah telefonirajte miliciji da pošalju pet motociklista sa mitraljezima da love profesora. I ne zaboravite da kažete da se sa njim nalaze još dvojica: nekakav karirani dugajlija... cviker mu je naprsao... a sa njima je još i crni maćak, debeo. A ja ću za sada da pregledam *Gribojedova*... Predosećam da je on ovde!

Ivan se uznemiri, on odgurnu ljude oko sebe, poče da maše svećom polivajući se voskom i zavirujući pod stolove. Tada se začu reć: »Doktora!« i nećije se ljubazno, mesnato lice, obrijano i podgojeno, sa naoćarima u ramu od roga, pojavi pred Ivanom.

– Druže Bezdomni – progovori to lice ljubaznim glasom – umirite se! Rastrojeni ste zbog smrti opštevoljenog Mihaila Aleksandrovića... ne, jednostavno Miše Berlioza. Mi svi to odlićno razumemo. Potreban vam

je mir. Drugovi će vas otpratiti u krevet i vi ćete se smiriti...

– Slušaj ti – prekinu ga Ivan iskeživši zube – da li ti je jasno da treba uhvatiti profesora? A ti mi dosađuješ svojim glupostima! Kretenčino!

– Druže Bezdomni, oprostite... – odgovori lice pocrvenevši, povlačeći se unazad i već se kajući što se uopšte uplitalo u sve to.

– Ne, ako ću nekome i da oprostim, tebi ni u kom slučaju neću – sa tihom mržnjom reče Ivan Nikolajevič.

Grč mu iskrivi lice, on premesti sveću iz desne u levu ruku, zamahnu i odalami saosećajno lice po uvetu.

Tada se dosetiše da se bace na Ivana i – baciše se. Sveća se ugasi, i naočare što padoše sa lica odmah behu izgažene. Ivan ispusti iz grla užasavajući bojni poklič koji se na opštu sablazan čuo čak na bulevaru i poče da se brani. Zazvečашe tanjiri koji su padali sa stolova, žene počеше da vrište.

Dok su kelneri vezivali pesnika peškirimama, u garderobi se vodio razgovor između kapetana briga i portira.

– Jesi li video da je samo u gaćama? – ledeno je pitao pirat.

– Pa, Arčibalde Arčibaldoviču – tresući se odgovori portir – kako mogu da ih ne pustim, ako su oni – član MASSOLIT-a?

– Jesi li video da je samo u gaćama? – ponovi pitanje pirat.

– Oprostite, Arčibalde Arčibaldoviču – odgovori portir crveneći – šta sam mogao da radim? I sam shvatam, na terasi sede dame...

– Dame sa tim nemaju nikakve veze, damama je to svejedno – odgovori pirat doslovno sažičući portira očima. – Ali zato miliciji nije svejedno! Čovek u donjem rublju može da se kreće ulicama Moskve samo u jednom jedinom slučaju – ako je u pratnji milicije, i samo ka jednom mestu – milicijskoj stanici! A ti, ako si portir, morao bi da znaš da, ugledavši takvog čoveka, moraš, ne čekajući ni časa, odmah da zviždiš. Jesi li me čuo?

Tada portir začu urlike sa terase, lupanje posuđa i ženske povike.

– I šta sad da ti radim zbog toga? – upita pirat. Lice portirovo preblede, kao da se razboleo od tifusa, a oči mu izgubiše sjaj. Pričini mu

se da se preko crne kose, sada očešljane na razdeljak, najednom našla plameno svileni marama. Nestali su plastron i frak i za širokim se pojasom pojavi ručica revolvera. Portir zamisli sebe obešenog na jarbolu. Sopstvenim očima je ugledao svoj isplaženi jezik i mrtvu glavu klonulu na rame, pa je čak čuo i šum talasa u moru. Kolena portirova počеше da klecaju. Ali tada se pirat sažali i ugasi svoj vatreni pogled.

– Pazi, Nikolaje, to ti je poslednji put! Nama takvi portiri u restoranu nisu potrebni, pa makar radili i badava. Stupi u crkvu kao čuvar. – Izgovorivši to, kapetan izdade naređenje tačno, brzo i jasno: – Panteleja iz bifea. Milicionera. Zapisnik. Kola. U psihijatrijsku. – I dodade: – Zviždi!

Kroz četvrt časa je zapanjena publika ne samo u restoranu već i na samom bulevaru i po prozorima okolnih zgrada, koji su gledali u baštu restorana, ugledala kako su iz vrta *Gribojedova* Pantelej, portir, milicioner, kelner i pesnik Rjuhin iznosili povijenog kao lutku mladog čoveka koji je, plačući, pljuvao oko sebe, trudeći se da pljune Rjuhina i vikao da ga je čuo ceo bulevar:

– Gade...

Šofer kamiona ljutita lica palio je motor. Pored njega je kočijaš lupkao konja dizginama po sapima i vikao:

– Bolje kočijama! Ja sam već vozio u duševnu!

Unaokolo je brundala masa, diskutujući o neočekivanom događaju. Ukratko, bio je to gnusan, odvratn, sablažnjiv skandal, prava svinjarija koja se završila tek onda kada je kamion odvezao od kapije *Gribojedova* nesrećnog Ivana Nikolajeviča, milicionera, Panteleja i Rjuhina.

6.

Shizofrenija, kao što je i bilo rečeno

Kada je u prijemno odeljenje čuvene psihijatrijske bolnice, nedavno sagrađene u blizini Moskve, na samoj obali reke, ušao čovek špicaste bradice u belom mantilu, bilo je već pola dva posle ponoći. Tri bolničara nisu oka spuštala sa Ivana Nikolajeviča, koji je sedeo na otomanu. Tu je bio i izuzetno uzbuđen pesnik Rjuhin. Peškiri, kojima je bio vezan Ivan Nikolajevič, ležali su u gomili na tom istom otomanu. Ruke i noge Ivana Nikolajeviča behu slobodne.

Kada ugleda čoveka koji je ušao, Rjuhin preblede, nakašlja se i bojažljivo reče:

– Dobro veče, doktore.

Doktor se nakloni Rjuhinu, ali pri tome nije gledao njega, već Ivana Nikolajeviča.

Ovaj je sedeo potpuno nepokretno, ljutita lica, namrgođen. Nije se čak ni pomerio kada je doktor ušao.

– Eto, doktore – zbog nečega tajanstvenim glasom počeo da šapuće Rjuhin, plašljivo bacajući pogled prema Ivanu Nikolajeviču – poznati pesnik Ivan Bezdomni... Eto, vidite li... Bojimo se da nije delirijum tremens...

– Je li mnogo pio? – promrsi kroz zube doktor.

– Pa, da je pio, pio je, ali ne baš tako da bi...

– Da nije možda hvatao bubašvabe, pacove, đavolčiće ili pse?

– Nije – odgovori Rjuhin trgavši se – ja sam ga juče video, a i jutros. Bio je potpuno zdrav...

– A zašto je samo u donjem rublju? Jeste li ga izvukli pravo iz postelje?

– On je, doktore, takav došao u restoran...

– Aha, aha – zadovoljno reče doktor – a odakle onda ogrebotina? Da se nije tukao sa nekim?

– Pao je sa ograde, a posle je u restoranu odalamio jednog... i još nekog...

– Tako, tako, tako – reče doktor i, okrenuvši se Ivanu, prozbori: – Dobro veče!

– Zdravo da si, štetočino! – zlobno i glasno odgovori Ivan.

Rjuhin se do te mere zbuni, da nije smeo da podigne oči i pogleda ljubaznog doktora. Ovaj se, međutim, uopšte nije uvredio, već naviknutim, vešt看 pokretom skinu naočare, zadiže peš mantila i strpa ih u stražnji džep pantalona, pa tek onda upita Ivana:

– Koliko vam je godina?

– Idite vi svi do vraga, i okanite me se! – grubo povika Ivan i okrenu se.

– Zašto se ljutite? Zar sam vam rekao nešto neprijatno?

– Imam dvadeset i tri godine – uzbuđeno poče Ivan – i uložiću žalbu protivu svih vas. A posebno ću se žaliti na tebe, gnjido! – obrati se Rjuhinu.

– A zbog čega ćete se to žaliti?

– Zato što su mene, potpuno zdravog čoveka uhvatili i silom dovukli u ludnicu! – besno odgovori Ivan.

Tada se Rjuhin zagleda u Ivana i sledi se: u Ivanovim očima nije bilo ni traga od nekakvog ludila. Od mutnih, kakve su bile u *Gribojedovu*, postale su opet one stare, bistre oči.

»Gospode!« preplašeno pomisli Rjuhin. »Pa on je, znači, potpuno normalan! Gluposti prave! Zašto li smo ga onda samo dovukli ovamo? Normalan je, normalan, jedino što mu je njuška sva izgrebana...«

– Vi niste – mirno progovori lekar, sedajući na belu stoličicu – u ludnici, već na klinici, gde vas niko neće zadržavati ako to odista nije

potrebno.

Ivan Nikolajevič ga pogleda sa nevericom, ispod oka, ali ipak promrmlja:

– Hvala neka ti je bože! Našao se, na kraju, jedan normalan čovek među idiotima, od kojih je prvi: blesava i nenadarena ništarija Saška!

– Koje ta nenadarena ništarija Saška? – upita lekar.

– Evo ovaj, Rjuhin – odgovori Ivan i uperi prljavi prst prema Rjuhinu.

Ovaj se trže od negodovanja.

»Tako on meni umesto zahvalnosti«, gorko pomisli, »zbog toga što sam osetio sažaljenje prema njemu! Zaista je gad!«

– Tipičan kulak po svojoj psihologiji – počeo Ivan Nikolajevič, koji je očigledno imao nameru da otkrije istinu o Rjuhinu. – I uz to kulak koji se krije pod maskom proletera. Pogledajte samo njegovu bezizraznu njušku i uporedite je sa onim zvučnim stihovima koje je ispevao za prvi maj. He, he, he... »Raširite se!« i »Vinite se«... zavirite mu u dušu, šta taj tamo misli... zapanjćete se! – I Ivan Nikolajevič se zloslutno nasmeja.

Rjuhin je teško disao, lice mu beše crveno i mislio je na jednu jedinu stvar, na to kako je u nedrima odgajao zmiju, sažalio se, eto, što no kažu, nad čovekom za koga se ispostavilo da mu je najljući neprijatelj. I što je najvažnije, ništa nije mogao da preduzme: neće, valjda, da se raspravlja sa duševno obolelim čovekom?!

– A zašto su vas, zapravo, doveli ovamo k nama? – upita doktor, pažljivo saslušavši optužbe Bezdomnog.

– Đavo ih odneo, klipane! Dograbili su me, uvezali nekakvim krpama i dovukli ovamo kamionom.

– Dozvolite da vas upitam, a zašto ste u restoran došli samo u donjem rublju?

– U tome nema ničega čudnog – odgovori Ivan. – Pošao sam da se kupam u reci Moskvi, a tamo su mi maznuli odelo, a ove rite ostavili! Neću valjda po Moskvi go da idem? Navukao sam ono što sam našao, jer sam žurio u restoran kod *Gribojedova*.

Doktor upitno pogleda Rjuhina, a ovaj natmureno promrmlja:

– Restoran se tako zove.

– Aha – reče doktor – a zašto ste toliko žurili? Neki poslovni sastanak?

– Jurim savetnika – odgovori Ivan Nikolajevič i uznemireno se osvrnu.

– Kakvog to savetnika?

– Poznajete li Berlioza? – upita Ivan značajno.

– To je... kompozitor?

Ivan se za trenutak zbuni.

– Kakav kompozitor? Ah, da... ne! Kompozitor je – prezimenjak Miše Berlioza!

Rjuhin bi najviše voleo da ništa ne govori, ali je ipak i to morao da objasni.

– Sekretar MASSOLIT-a Berlioz je večeras nastradao pod tramvajem kod Patrijaršijskih ribnjaka.

– Ne laži, ti ništa ne znaš! – naljuti se na Rjuhina Ivan. – Ja sam bio prisutan a ne ti. On je to namerno sredio da ovaj padne pod tramvaj!

– Gurnuo ga je?

– Kakve tu veze ima »gurnuo«? – ljuteći se što ga ne shvataju, uzviknu Ivan. – Takav ne mora ni da gurne. On može tako da sredi stvari, te čoveku preostaje jedino da se za glavu uhvati. Unapred je znao da će Berlioz pod tramvaj pasti!

– A da li je neko, osim vas, video tog savetnika?

– U tome i jeste stvar, što smo ga videli samo Berlioz i ja.

– Tako. Kakve ste mere preduzeli da uhvatite ubicu? – tu se doktor okrenu i dobaci pogled ženi u belom mantilu, koja je sedela za stočićem po strani. Ona izvuče list papira i poče da popunjava prazne rubrike formulara.

– Mere sam preduzeo sledeće: uzeo sam iz kuhinje sveću...

– Ovu? – upita doktor, pokazujući izlomljenu sveću, koja je ležala

pored ikonice na stolu pred ženom u belom mantilu.

– Baš nju, i...

– A šta će vam ikonica?

– A, pa da, ikonica... – Ivan pocrvene. – Ikona ih je sve najviše i preplašila. – Ponovo uperi prstom u Rjuhina. – Stvar je, naime, u tome, što je on, savetnik, on je... da budemo otvoreni... povezan sa nečastivom silom... i nije ga tako lako uhvatiti.

Bolničari su zbog nečega bili u stavu mirno i nisu skidali pogled sa Ivana.

– Da – nastavi Ivan – povezan je! To je neosporna činjenica! On je lično razgovarao sa Pontijem Pilatom. Da, ne gledajte me tako! Tačno vam govorim! Sve je video: i balkon i palme. Ukratko: bio je kod Pontija Pilata, za to vam jamčim.

– Dobro, dobro...

– Pa eto, bilo je to ovako: ikonicu sam prikačio na grudi i potrčao...

U tom času sat izbi dva časa posle ponoći.

– Ehe! – uzviknu Ivan i ustade sa otomana. – Dva sata je, a ja sa vama ovde gubim vreme! Izvinite, a gde je telefon?

– Pustite ga da telefonira – naredi doktor bolničarima.

Ivan diže slušalicu, a žena u tom trenutku tiho upita Rjuhina:

– Je li oženjen?

– Neženja je – preplašeno odgovori Rjuhin.

– Član sindikata?

– Da.

– Milicija? – povika u slušalicu Ivan. – Milicija? Druže dežurni, naredite da smesta pet motociklista sa mitraljezima krene u poteru za stranim savetnikom. Šta? Svratite po mene, da krenem sa vama... Govori pesnik Bezdomni iz ludnice... Koja je vaša adresa? – šapatom upita Bezdomni doktora, stavljajući dlan preko slušalice, a posle ponovo povika: – Alo? Čujete li me?... Bezobrazluk! – zaurla najednom Ivan i tresnu slušalicu o zid. Posle toga se okrenu doktoru, pruži mu ruku, suvo reče »do viđenja« i spremi se da pođe.

– Izvinite, a kud ste se to sad zaputili? – progovori doktor, zagledavši se Ivanu u oči. – Kasno noću, samo u donjem rublju... Loše se osećate, ostanite kod nas.

– Pustite me – reče Ivan bolničarima koji su stali ispred vrata. – Hoćete li me pustiti ili ne? – strašnim glasom povika pesnik.

Rjuhin zadrhta, a žena pritisnu dugme na stolu, i istog časa iz stola na površinu izlete bleštava kutija sa ampulom.

– Ah, tako?! – divlje se osvrćući, progovori Ivan. – Pa dobro, onda... Zbogom... i glavom se baci prema prozoru. Začu se udarac, ali nesalomivo staklo iza zaveses izdrža i trenutak kasnije Ivan Nikolajevič već se otimao u rukama bolničara. Hripao je, pokušavao da ih ujede, urlao:

– Takva ste stakla, znači, ugradili kod sebe! Pusti me, pusti, kada ti kažem!

Špric zasja u doktorovim rukama, žena jednim pokretom pocepa polutruli rukav tolstovke i steže mu ruku snagom nesvakidašnjom za ženu. Zamirisa etar, Ivan se opusti u rukama četvorice ljudi, a vešt lekar iskoristi taj trenutak i zabi iglu Ivanu u ruku. Ivana su držali u rukama još nekoliko časaka, a onda ga spustiše na otoman.

– Banditi! – povika Ivan i skoči sa otomana, ali ponovo bi položen na njega. Čim ga ponovo pustiše, on opet pokuša da skoči, ali se ovoga puta sam spusti na otoman. Zaćuta, divlje se osvrćući, posle neočekivano zevnu i zlobno se osmehnu.

– Zatvorili ste me ipak – reče, zevnu još jednom, neočekivano leže, glavu stavi na uzglavlje, šaku kao dete podmetnu pod obraz, i promrmlja sanjivim glasom, bez zlobe: – E, pa dobro... Sami ćete platiti za sve... Upozorio sam vas, a vi kako god hoćete... Mene sada jedino interesuje Pontije Pilat... Pilat... – i tu zatvori oči.

– Kupatilo, zasebnu sobu sto sedamnaest, bolničara uz njega – naredi doktor, stavljajući naočare na nos. Tada se Rjuhin ponovo trže: bela vrata se nećujno otvoriše, iza njih se video hodnik, osvetljen plavim noćnim sijalicama. Iz hodnika se pojaviše kolica na gumenim točkovima, na koja staviše smirenog Ivana, i ovaj nestade u hodniku, a

vrata se za njim zatvoriše.

– Doktore – šapatom upita potreseni Rjuhin – on je, znači uistinu bolestan?

– Da, odgovori doktor.

– A šta je to sa njim? – bojažljivo upita Rjuhin.

Premoreni doktor pogleda Rjuhina i malaksalo odgovori:

– Motorna i govorna uznemirenost... Sumanute interpretacije... Slučaj očigledno složen. Shizofrenija, očigledno. A uz sve to još i alkoholizam...

Rjuhin od doktorovih reči ništa nije shvatio, osim da stvari s Ivanom Nikolajevičem stoje loše; on uzdahnu i upita:

– A što stalno nekog savetnika pominje?

– Video je, očigledno, nekoga ko je pokrenuo njegovu rastrojenu uobrazilju... A možda su u pitanju i halucinacije...

Nekoliko minuta kasnije kamion je vozio Rjuhina u Moskvu. Svitalo je, i svetlost još neugašenih uličnih svetiljki bila je nepotrebna, čak i neprijatna. Vozač se ljutio što mu je propala noć, terao je kamion što je brže mogao i kamion se na krivinama zanosio.

Uskoro šuma ostade negde za njima, reka ode nekud u stranu, u susret kamionu zaploviše najrazličitije slike: nekakve ograde sa stražarskim kućicama, visoki stubovi i kamare oblica, nekakvi jarboli, a na jarbolima nanizani kalemovi, gomile zemlje i šljunka, zemlja ispresecena kanalima – ukratko, osećalo se da je ona, Moskva, tu, odmah iza prve krivine i da će se sada pojaviti i prigrлити ih.

Rjuhin se truckao i zanosio sa jedne strane na drugu, a nekakav panj, na kome se smestio, svaki čas je pokušavao da isklizne ispod njega. Restoranski peškiri, što su ih ubacili u kamion milicioner i Pantelej, koji su ranije otišli trolejbusom, leteli su ovamo-onamo po kamionu. Rjuhin pokuša da ih skupi, ali zbog nečega samo besno promrmlja: »Đavo ih odneo! Što se ja, u stvari, vrtim kao obična budala«, gurnu ih nogom i prestade da ih gleda.

Osećao se užasno. Postalo je jasno da je poseta kući jada ostavila u njemu veoma težak trag. Rjuhin pokuša da shvati šta ga to muči. Možda

hodnik sa plavim lampama, koji mu se uvukao u pamćenje? Pomisao na to da ne postoji veća nesreća nego da čovek izgubi razum? Da, da, razume se, i to. Ali to je, ipak, opšta misao. Bilo je tu još nečega. Šta to? Uvreda, eto šta. Da, da, uvredljive reči koje mu je Bezdomni bacio u lice. I nesreća nije bila u tome što su one uvredljive već što su bile istinite.

Pesnik više nije gledao u stranu, već počeo nešto da mrmlja, ječi, jedući se iznutra, zagledavši se u prljavi rasklimatani pod.

Da, stihovi... Trideset i dve su mu godine! Odista, šta dalje? I dalje će pisati po nekoliko pesama godišnje. – Do starosti? – Da, do starosti. – Šta će mu doneti ti stihovi? Slavu? »Kakve gluposti! Ne zavaravaj samoga sebe. Nikada slavu neće steći onaj ko piše loše stihove. Zašto su loši? Istinu, istinu je rekao!« surovo se obraćao Rjuhin samome sebi. Ne verujem ja ni u šta što pišem!«

Zatrovan nastupom neurastenije, pesnik se pokrenu, pod prestade ispod njega da se trese. Rjuhin podiže glavu i zapazi da se već odavno nalazi u Moskvi, pa čak i više od toga, da nad Moskvom već sviće, da je oblak postao zlatast, da kamion stoji, zastavši u koloni pred skretanje na bulevar i da u njegovoj blizini na postolju stoji čovek od metala, jedva malo nakrenute glave i ravnodušno posmatra bulevar.

Nekakve čudnovate misli pohrliše u glavu pesnika koji oseti da mu nije dobro. »Evo primera pravog uspeha...« tu Rjuhin stade na platformu kamiona i podiže ruku, preteći zbog nečega tučanom čoveku, koji nikoga nikada nije dirao. Ma šta da je uradio u životu, ma šta da mu se desilo, sve mu je išlo u korist, sve je išlo u prilog njegovoj slavi! A šta je on uradio? Ne shvatam... Zar ima nečeg posebnog u rečima: 'Bura je maglom...' Ne shvatam... Imao je sreće, imao!« Najednom besno zaključio Rjuhin i oseti da je kamion pod njim počeo da se pokreće, »pucao je, pucao u njega onaj belogardejac i razneo mu butinu i obezbedio mu besmrtnost...«

Kolona krenu. Potpuno skrhan, pa čak i ostareo, pesnik se dva minuta kasnije pojavi na terasi *Gribojedova*. Ona je već bila pusta. U uglu je još pilo neko društvanje, a u centru se muvao poznati konferensije sa tatarskom kapicom na glavi i flašom vina »abrau« u ruci.

Rjuhina, natovarenog ubrusima, dočeka Arčibald Arčibaldovič

ljubazno i odmah ga oslobodi prokletih krpa. Da Rjuhina nisu toliko izmučili klinika i kamion, on bi sigurno uživao, pričajući kako je sve bilo tamo u bolnici, ukrašavajući priču izmišljenim detaljima. Ali sada mu nije bilo do toga, pa ma koliko malo posedovao dar zapažanja – sada, posle mučenja u kamionu, prvi put se zagledao u oči piratu i shvatio daje ovaj, iako postavlja pitanja o Bezdomnom i čak uzvikuje »joj, joj, joj«, u stvari potpuno ravnodušan prema sudbini Bezdomnog i da ga uopšte ne žali. »Bravo! Tako i treba!« cinički zlobno pomisli Rjuhin i, prekinuvši priču o shizofreniji, zamoli:

– Arčibalde Arčibaldoviču, ja bih malo votkice...

Pirat odmah pokaza razumevanje na licu i šapnu.

– Shvatam... samo časak... – i mahnu rukom kelneru.

Kroz četvrt časa je Rjuhin, sasvim sam, sedeo pogurivši se nad šaranom i pio čašicu za čašicom, shvatajući i priznajući da u njegovom životu više ništa ne može da se popravi, ali da zato može da se zaboravi.

Pesnik je izgubio celu noć, dok su se drugi provodili, i sada je shvatio da više ne može da je vrati. Trebalo je da digne glavu od lampe na stolu ka nebu, da bi shvatio da je noć nepovratno prošla. Kelneri su, hitajući, skidali stolnjake sa stolova. Mačke, koje su se šunjale kraj terase, behu jutarnjeg izgleda. Na pesnika se nezadrživo sruči dan.

7.

Ukleti stan

Da su sledećeg jutra Stjopi Lihodejevu rekli ovako: »Stjopa! Streljaće te ako odmah ne ustaneš!« – Stjopa bi odgovorio umornim, jedva čujnim glasom: »Streljajte me, radite sa mnom šta hoćete, ali ustati neću!«

Ne samo da ustane – činilo mu se da ne može ni oko da otvori, jer će, ako čak i samo to uradi, istoga časa sevnuti munja i glava će mu se raspasti na komadiće. U toj glavi je odzvanjalo teško zvono, između očnih jabučica i zatvorenih kapaka plovile su mrke mrlje vatrenozelenih ivica, a kao vrhunac svega, osećao je mučninu, pri čemu mu se činilo da je ta mučnina u nekakvoj vezi sa zvucima koji dopirahu iz nekog više nego nametljivog gramofona.

Stjopa pokuša da se nečega priseti, ali se jedino mogao setiti da je, čini mu se juče, i to sam bog zna gde, stajao sa salvetom u ruci i pokušavao da poljubi neku damu, pri čemu joj je obećavao da će joj sutradan, tačno u podne, doći u goste. Dama ga je odvrćala govoreći: »Ne, ne, neću biti kod kuće!« a Stjopa je uporno navaljivao sa svojim: »A ja ću ipak doći!«

Ali ni koja je to dama bila, ni koliko je sada sati, ni koji je dan koga meseca – Stjopa ništa nije znao i, što je najgore, nikako nije mogao da shvati gde se nalazi. Potrudio se da razjasni bar ovo poslednje i zbog toga nekako uspe da otvori slepljene kapke levog oka. U polutmini je nešto maglovito svetlucalo. Stjopa na kraju razazna ogledalo toaletnog stočića i shvati da leži nauznak u sopstvenoj sobi na krevetu, to jest na bivšem juvelirkinom krevetu. U tom času nešto mu tako grunu u glavu, da odmah zatvori oči i zaječa.

Razjasnimo odmah: Stjopa Lihodejev, direktor pozorišta *Varijete*,

probudio se izjutra u svojoj sobi u onom istom stanu koji je delio napola sa pokojnim Berliozom, u velikoj petospratnici, što otvorenom stranom ćirilskog slova »P« beše okrenuta prema Sadovoj ulici.

Treba odmah napomenuti da je taj stan – broj 50 – odavno već bio ako ne na lošem, a ono svakako na dosta čudnovatom glasu. Još koliko pre dve godine, vlasnica stana je bila udovica juvelira de Fužerea. Ana Francevna de Fužere, pedesetogodišnja, poštovanja dostojna i uza sve to veoma poslovna dama, tri od pet soba iznajmljivala je stanarima: jednome, koji se, ako se ne varam, prezivao Belomut i drugome – sa izgubljenim prezimenom.

A pre dve godine u stanu se počele dešavati neobjašnjive stvari: iz stana počele da nestaju ljudi bez traga i glasa.

Jedne nedelje u stan dođe milicioner, pozva u predsoblje drugog stanara, onog sa izgubljenim prezimenom, i obavesti ga da je zamoljen da za trenutak navrati u milicijsku stanicu i tamo nešto potpiše. Stanar naredi Anfisi, odanoj i staroj kućnoj pomoćnici Ane Francevne da kaže, ako mu neko bude kojim slučajem telefonirao da će se vratiti kroz desetak minuta, a sam iziđe iz stana u pratnji više nego korektnog milicionera u belim rukavicama na rukama. Ali, ne samo što se nije vratio kroz desetak minuta, već se nikada više nije ni vratio. Najčudnovatije od svega je to, što je sa njim očigledno nestao i milicioner.

Pobožna, a da budemo još otvoreniji – sujeverna Anfisa bez ikakvog okolišenja reče uznemirenoj, i to jako uznemirenoj, Ani Francevnoj da su to vradžbine i da ona odlično zna ko je odvukao i stanara i milicionera, samo što o tome ne želi da govori pred noć. A što se tiče vradžbina, kao što je to poznato, ako jednom počnu, ništa ih više ne zaustavi. Drugi stanar nestade, ako se ne varamo, u ponedeljak, a u sredu kao da u zemlju propade Belomut, ali istina pod sasvim drugačijim okolnostima. Izjutra su po njega, kao i obično, došla kola, da ga odvezu na posao i odvezla su ga, ali ga više nisu vratila, niti su se ikada pojavila.

Jad i užas madam Belomut nemoguće je čak i opisati. Ali, na žalost, i jedno i drugo beše kratkog veka. Iste noći, vrativši se sa Anfisom iz

kućice van grada, u koju je Ana Francevna zbog nečega hitno otišla, ona više nije zatekla građanku Belomut u stanu. Pa ni to još nije bilo sve: vrata obeju soba, u kojima su živeli supružnici Belomut, behu zapečaćena.

Dva dana su prošla relativno mirno. A trećeg dana Ana Francevna, neprekidno pateći od nesanice, ponovo zbog nečega hitno ode u kućicu van grada... Moramo li da kažemo da se nije vratila?

Anfisa je, ostavši sama i isplakavši se do mile volje, legla da spava u dva sata izjutra. A šta se sa njom dalje dešavalo ne zna se, ali su stanari iz drugih stanova pričali da su navodno u stanu broj 50. cele noći čuli nekakvu lupnjavu i da su navodno do samog jutra prozori bili osvetljeni električnom svetlošću. Izjutra se ispostavilo da nema ni Anfise!

O nestalima i ukletom stanu dugo su se u celoj zgradi ispredale razne priče, kao na primer da je mršava i pobožna Anfisa nosila na svojim sasušenim grudima u vrećici od jelenske kože dvadeset i pet velikih brilijanata koji su navodno pripadali Ani Francevnoj. Da su navodno u drvenoj šupi u onoj istoj kućici van grada, u koju je tako hitala Ana Francevna, otkrivena neviđena bogatstva u obliku onih istih brilijanata, a takođe i zlatnika carskog kova... I tako dalje, sve u tom smislu. Ali što ne znamo, to ne znamo, pa to i ne garantujemo.

Bilo kako bilo, stan ostade prazan i zapečaćen samo nedelju dana, a nakon toga se u njega useliše – pokojni Berlioz sa suprugom i onaj isti Stjopa, takođe sa suprugom. Potpuno je prirodno da je među njima, čim su se uselili u taj ukleti stan, počelo da se dešava bog će ga sam znati šta. Tačnije rečeno, tokom jednog jedinog meseca nestale su obe supruge. Ali ne bez traga. O Berliozovoj supruzi se govorkalo da je navodno viđena u Harkovu sa nekakvim baletmajstorom, a Stjopina je supruga, opet navodno, pronađena na Božedomki, gde je, kako se pričalo, direktor Varijetea, koristeći se svojim mnogobrojnim poznanstvima, uspeo da za nju dobije sobu, ali pod jednim uslovom, naime da o njoj ne bude ni traga ni glasa u Sadovoj ulici...

I tako, Stjopa zastenja. Hteo je da pozove kućnu pomoćnicu Grunju i zatraži od nje piramidon, ali je ipak uspeo da shvati da su to gluposti... da Grunja, razume se, nema nikakav piramidon. Pokušao je da pozove u

pomoć Berlioza, dva puta je zaječao: »Miša... Miša...« ali, kao što i sami shvatate, odgovor nije dobio. U stanu je vladala potpuna tišina.

Promeškoljivši prste na nogama, Stjopa shvati da leži u čarapama, drhtavom rukom prođe preko butine, kako bi utvrdio da li leži u pantalonama ili ne, ali mu to ne pođe za rukom.

Na kraju, uvidevši da su ga svi napustili i da je potpuno sam, da nema nikoga ko bi mogao da mu pomogne, odluči da ustane, ma kakvih ga to natčovečanskih napora stajalo.

Stjopa uspe da otvori slepljene kapke i ugleda u ogledalu čoveka razbarušene kose, natečenog, lica obraslog crnom čekinjom, mutnih očiju, u prljavoj košulji sa okovratnikom i kravatom, u gaćama i čarapama.

Takvog sebe ugleda u ogledalu, a pored ogledala ugleda nepoznatog mu čoveka, u crnom odelu, sa crnom beretkom na glavi.

Stjopa sede na krevet i, koliko je mogao, razrogači zakrvavljene oči prema neznancu.

Ćutanje naruši neznanac, izgovorivši dubokim teškim glasom, sa stranim izgovorom, sledeće reči:

– Dobar vam dan, najdraži moj Stepane Bogdanoviču!

Nastupi pauza, posle koje je, učinivši užasan napor, Stjopa uspeo da izgovori:

– Šta vi želite? – sam se začudi, jer nije prepoznao sopstveni glas. Reč »šta« izgovorio je diskantom, »vi« basom, a reč »želite« se jednostavno nije ni čula.

Neznanac se prijateljski osmehnu, izvuče veliki zlatni sat sa dijamantskim trouglom na poklopcu, sat otkuca jedanaest puta, a čovek reče:

– Jedanaest je! I tačno jedan sat kako čekam da se probudite, jer ste mi rekli da budem kod vas u deset. I evo me!

Stjopa napipa na stolici kraj kreveta pantalone, i prošaputa:

– Izvinite... – navuče ih i promuklim glasom upita: – Recite, a kako se vi ono prezivate?

Bilo mu je teško da govori. Pri svakoj reči kao da mu je neko zabijao iglu u mozak, pričinjavajući mu pakleni bol.

– Kako? Čak ste mi i prezime zaboravili? – neznanac se osmehnu.

– Oprostite... – promrmlja Stjopa, osećajući da mu mamurluk poprima nov simptom: učinilo mu se da je pod pored postelje otišao nekuda u stranu i da će se on istog časa glavom strmeknuti u vražju mater, pravo u pakao.

– Dragi moj Stepane Bogdanoviču – progovori posetilac, pronicljivo se smeškajući – nikakav vam piramidon neće pomoći. Pridržavajte se starog mudrog pravila: klin se klinom izbija. Jedino što bi sada moglo da vas povrati u život, bilo bi da drmnete dve čašice votke i prezalogajite nešto ljuto i toplo.

Stjopa beše lukav čovek i, ma koliko bio bolestan, shvati da mora sve priznati kada je već zatečen u takvome stanju.

– Da budem iskren – počeo preplićući jezikom – juče sam malo...

– Ni reči više! – odgovori posetilac i odmače u stranu naslonjaču u kojoj je sedeo.

Izbuljivši oči Stjopa ugleda na stočiću poslužavnik, a na njemu isečen beli hleb, kavijar u činijici, marinirane gljive na tacni, još nešto u šerpici i najzad votku u popriličnoj juvelirkinjoj kristalnoj boci. Stjopa se posebno zaprepasti što je boca bila oznojena od hladnoće. Uostalom, to je bilo razumljivo: nalazila se u zdeli punoj leda. Ukratko, sve je bilo servirano više nego izvanredno.

Neznanac ne dopusti da Stjopino zaprepašćenje dostigne bolesne razmere i vešto mu nasu pola čaše votke.

– A vi? – propišta Stjopa.

– Sa zadovoljstvom!

Drhtavom rukom Stjopa prinese čašicu ustima, a neznanac u jednom dahu iskapi svoju. Žvaćući kavijar, Stjopa jedva uspe da procedi kroz zube:

– A vi, ovaj... nećete se založiti?

– Zahvaljujem, ali ja nikada ne mezetim – odgovori neznanac i

napuni ponovo obe čaše. Podiže poklopac sa zdelice, a u njoj se pojaviše viršle u paradajz-sosu.

I eto, konačno je prokleta zelenilo pred očima počelo da nestaje, počele su da se formiraju reči i, što je najvažnije, Stjopa je počeo ponečega i da se priseća. Setio se da je juče bio na Shodnoj, u vili pisca skečeva Hustova, kuda ga je taj isti Hustov dovezao taksijem. Setio se, takođe, da su taksi uhvatili kod *Metropola* da je tu sa njima bio još neki glumac ili to i nije bio glumac... sa gramofonom u koferu. Da, da, da, to je bilo u vili! Seća se još kao da su zavijali psi iz tog gramofona. Samo je dama, koju je Stjopa hteo da poljubi, ostala nerazjašnjena... vrag će ga znati ko je ona... čini mu se da je zaposlena na radiju, a možda i nije.

Jučerašnji dan se na taj način malo-pomalo uobličavao, ali Stjopu je sada mnogo više zanimala današnjica, a pogotovu pojava neznanca u spavaćoj sobi, pa još uz to sa zakuskom i votkom. Eto, to zaista ne bi bilo loše razjasniti!

– E, nadam se da ste se sada setili mog prezimena?

Stjopa se međutim na to samo stidljivo osmehnu i raširi ruke.

– Ah! Osećam da ste posle votke pili porto. pa molim vas, zar se to radi?

– Zamolio bih vas da to ostane među nama – reče Stjopa ulagujući se.

– O, razume se, razume se! Ali za Hustova, samo se po sebi razume, ne mogu da jamčim.

– A zar vi poznajete Hustova?

– Juče sam u vašem kabinetu imao prilike da u prolazu vidim tu spodobu, i bilo mi je dovoljno da ga samo pogledam i da mi odmah bude jasno da je gad, probisvet, ulizica i spletkaroš.

»Sasvim tačno!«, pomisli Stjopa, zapanjen tako preciznom i sažetom karakteristikom Hustova.

Da, jučerašnji dan se spajao iz komadića, ali uznemirenost ipak nije napustila direktora Varijetea. Stvar je bila u tome što se u jučerašnjem danu nalazila ogromna crna rupa. Tog istog neznanca sa beretkom, hteli vi to ili ne, Stjopa u svom kabinetu juče ni u kom slučaju nije video.

– Profesor crne magije Voland – ozbiljno reče posetilac, videvši Stjopine muke i ispriča mu sve po redu.

On je juče doputovao iz inostranstva u Moskvu, odmah je došao kod Stjope i predložio mu da nastupi u Varijeteu. Stjopa je telefonirao Moskovskoj oblasnoj pozorišnoj komisiji i dobio saglasnost (Stjopa preblede i zatrepata očima) i sačinio sa profesorom Volandom ugovor za sedam nastupa (Stjopa zinu od čuda), utanačio da će Voland doći k njemu da se dogovore o detaljima u deset sati danas pre podne... I eto, Voland je došao!

Kada je stigao, dočekala ga je kućna pomoćnica Grunja, koja mu je objasnila da je upravo stigla, da ne živi tu, da Berlioz nije kod kuće, a ako posetilac želi da vidi Stepana Bogdanoviča, onda neka pođe sam k njemu u spavaću sobu. Stepan Bogdanovič tako čvrsto spava, da se ona ne prihvata toga da ga budi. Kada je video u kakvom je stanju Stepan Bogdanovič, poslao je Grunju u najbližu prodavnicu po votku i meze i u apoteku po led, i...

– Dozvolite mi da se obračunamo – zacvile potpuno ubijeni Stjopa i počeo da traži novčanik.

– O, to je sitnica! – uzviknu artista ne hoteći više ni da čuje o tome.

Tako su votka i zakuska bili objašnjeni, a ipak je bilo teško i pogledati Stjopu: apsolutno se ničega nije sećao o ugovoru i mogli biste da ga ubijete, ali je mogao da se zakune da juče nije video tog Volanda. Da, Hustov je bio, a Volanda nije bilo.

– Dozvolite mi da pogledam ugovor – tiho zamoli Stjopa.

– Izvolite, izvolite...

Stjopa baci pogled na hartiju i skameni se. Sve je bilo na mestu: pre svega svojeručni Stjopin razgovetan potpis! Ukoso primedba sa strane, napisana rukom finansijskog direktora Rimskog sa odobrenjem da se artisti Volandu, kao predujam na trideset pet hiljada, koje treba da primi za sedam svojih nastupa, isplati deset hiljada rubalja. Čak i više od toga: tu je bila i Volandova priznanica da je tih deset hiljada rubalja već primio!

»Šta je sad ovo?!« pomisli nesrećni Stjopa i u glavi sve počeo da mu se

vrti. Da li to počinju zlokobna zaboravljanja? Samo se po sebi, međutim, razume da bi izražavanje čuđenja, pošto je ugovor pokazan, bilo više nego nepristojno. Stjopa zamoli gosta da ga izvini što će se za trenutak udaljiti i, onakav, kakav je bio, u čarapama, potrča u predsoblje ka telefonu. Uz put viknu prema kuhinji:

– Grunja!

Ali mu niko ne odgovori. Baci pogled prema vratima Berliozovog kabineta, koja su bila uz ulazna vrata i tada se, kako se to kaže, skameni. Na ivici vrata ugleda ogroman pečat sa jemstvenikom.

»Eto ti sad!« odjeknu nešto u Stjopinoj glavi. »Samo je još to trebalo!« i tu su Stjopine misli krenule već dvostrukim kolosekom, ali kao što to uvek i biva za vreme katastrofa – u samo jednom pravcu, i uopšte, sam će ga đavo znati kuda. Zbrku nastalu u Stjopinoj glavi teško je preneti na hartiju. Pa još i ta vražja posla sa crnom beretkom, hladnom votkom i neverovatnim ugovorom – a svemu tome treba dodati još, molim vas lepo, i pečat na vratima! To jest, ako hoćete, možete reći kome hoćete da je Berlioz nešto počinio – niko vam neće poverovati, tako mi boga, neće! Pa ipak, pečat je tu! Da...

Na to su u Stjopinom mozgu počele da se javljaju najneprijatnije moguće misli o članku koji je on kao za inat nedavno tutnuo Mihailu Aleksandroviču u ruke da ga objavi u svom časopisu. A članak je nek oстане među nama, idiotski, i nepotreban, a honorar tako mali...

Čim se setio članka, odmah se setio i nekakvog sumnjivog razgovora koji je vođen, ako se dobro seća, dvadeset i četvrtog aprila uveče, baš ovde, u trpezariji, kada je Stjopa večerao sa Mihailom Aleksandrovičem. To jest, u pravom smislu te reči taj se razgovor ne može nazvati sumnjivim (nikada Stjopa ne bi ni zapodevao takav razgovor), ali je to ipak bio razgovor o potpuno nepotrebnoj temi. Sasvim slobodno ste, građani, mogli da ga i ne započinjete. Pre pečata bi, nema sumnje, taj razgovor mogao da se smatra kao najobičnija glupost, ali posle pečata...

»Ah, Berlioz, Berlioz!« vrtelo se u Stjopinoj glavi. »To mi nikako ne ide u glavu!«

Ali vremena za kuknjavu nije bilo, te je Stjopa okrenuo broj telefona u kabinetu finansijskog direktora Varijetea Rimskog. Položaj Stjopin bio

je više nego nezgodan: pre svega, stranac je mogao da se uvredi zbog toga što ga Stjopa proverava pošto je već video ugovor, a i sa finansijskim direktorom je bilo neobično teško govoriti. Odista, ne možeš ga upitati tek ovako: »Slušajte, da li sam ja juče, sa profesorom crne magije, zaključio ugovor na trideset i pet hiljada rubalja?« Tako nešto čovek odista nikako ne može da pita!

– Da! – odjeknu u slušalici oštar, neprijatan glas Rimskog.

– Dobar dan, Grigorije Daniloviču – tiho poče Stjopa – ovde Lihodejev. Evo u čemu je stvar... hm... hm... kod mene je sada onaj... artista Volland... I zato... hteo sam da vas upitam, kako stoje stvari za večeras?

– Ah, profesor crne magije? – začu se u slušalici glas Rimskog. – Plakate samo što nisu gotove.

– Axa... – slabim glasom reče Stjopa. – E, onda...

– Hoćete li skoro doći? – upita Rimski.

– Za jedno pola sata – odgovori Stjopa i, spustivši slušalicu, steže dlanovima glavu koja mu je gorela. Ah, to je stvarno loše! Šta je to sa mojim pamćenjem, građani? Kažite!

Kako je, međutim, bilo nezgodno da se duže zadržava u predsoblju, Stjopa odmah sastavi plan: po bilo koju cenu prikriti svoju neverovatnu zaboravnost i ovoga časa kao prvo saznati nekako od stranaca šta to on, u stvari, namerava da prikazuje u *Varijeteu* poverenom Stjopi?

U tom trenutku Stjopa se okrenu od telefonskog aparata i u ogledalu, koje je bilo u predsoblju, a koje već odavno nije ni dotakla lenja Erunjina ruka, jasno ugleda nekakvog čudnovatog tipa, izduženog kao motka, sa cvikerima (ah, kada bi kojim slučajem ovde bio Ivan Nikolajevič! Odmah bi prepoznao tog subjekta!) A ovaj promače i u ogledalu iščeze njegov lik. Stjopa uznemireno pogleda dublje u predsoblje i drugi put se zatetura jer u ogledalu spazi ogromnog crnog mačka koji takođe odmah nestade.

Stjopi srce zastade, zatetura se.

»Šta je to sada?« pomisli. »Da nisam poludeo? Odakle ovi odrazi?! – Baci pogled u predsoblje i preplašeno povika:

– Grunja! Kakav se to mačor kod nas muva? Odakle? on tu? I ko je to još s njim?

– Ne uznemiravajte se, Stepane Bogdanoviču – odgovori glas, ali ne Grunjin, već gosta iz spavaće sobe. – Mačak je moj. Ne nervirajte se. A. Grunje nema, poslao sam je u Voronjež, u zavičaj jer mi se žalila da joj već odavno niste dali odmor.

Ove reči bile su do te mere neočekivane i tako besmislene da je Stjopa zaključio da je pogrešno čuo. Potpuno zbunjen, vrati se u spavaću sobu i na pragu se potpuno skameni. Diže mu se kosa na glavi, a po čelu mu izbiše sitne graške znoja.

Gost u spavaćoj sobi više nije bio sam, već u društvu. U drugoj naslonjači sedeo je onaj ispi tip koji mu se pričinio u predsoblju. Sada se jasno video: brkovi kao paperje, jedno staklo cvikera svetluca, drugog stakla nema. Ali, u spavaćoj sobi su se mogle videti i gore stvari: na juvelirkinjoj mekoj stolici komotno se izvalio neko treći, to jest – crni mačak nepojmljive veličine, sa čašicom votke u jednoj šapi, i viljuškom, na koju je uspeo da nabode mariniranu pečurku, u drugoj.

Svetlost, ionako slaba u spavaćoj sobi, poče da se gasi u Stjopinim očima. »Eto, tako znači čovek počinje da skreće!« – pomisli i uhvati se za dovratak.

– Vidim da ste pomalo začuđeni, najdraži moj Stepane Bogdanoviču? – upita Volland Stjopu koji je cvokotao zubima. – A u stvari nemate čemu da se čudite. To je moja svita.

U tom trenutku mačak ispi votku, a Stjopina ruka skliznu niz dovratak.

– A ovoj sviti je potreban životni prostor – nastavi Volland – tako da je neko od nas u ovome stanu suvišan. A meni se nekako sve čini da ste taj višak – upravo vi!

– Oni, oni! – jarećim glasom zameketa karirani dugajlija, govoreći o Stjopi u množini. – U poslednje vreme oni uopšte prave mnoge svinjarije. Pijanče, stupaju u vezu sa ženama koristeći svoj položaj, ništa ne rade, a ništa i ne mogu ni da rade, jer ništa ne znaju o onome što im je povereno. Svojim pretpostavljenima zamazuju oči!

– Badava se vozi državnim kolima! – optuži ga mačak, grickajući pečurku.

A četvrta i poslednja prikaza pojavi se u stanu, kada Stjopa, sasvim već skliznuvši na pod malaksalom rukom poče grebati dovratak.

Pravo iz ogledala toaletnog stočića iziđe maleni čovek, ali neobično širokih ramena, sa polucilindrom na glavi, sa očnjakom koji je virio iz usta, pa i bez toga odvratno lice činio još odvratnijim. Uza sve to, bio je još i vatreno riđ.

– Ja – stupi u razgovor taj novi – uopšte ne shvatam kako je on postao direktor. Riđi poče da unjka sve više i više kroz nos: – On je isto toliko direktor, koliko ja arhijerej!

– Pa ti uopšte ne ličiš na arhijereja, Azazele – primeti mačak, stavljajući sebi na tanjirić viršle.

– Pa to i kažem – prounjka riđi i, okrenuvši se Volandu, dodade sa poštovanjem: – Dopuštate li, mesire, da ga oteram do sto đavola iz Moskve?

– Šic!! – najednom, nakostrešivši se, dreknu mačak.

I tada spavaća soba poče da se okreće oko Stjope, on udari glavom o dovratak i gubeći svest pomisli: »Umirem...«

Ali nije umro. Kada je otvorio oči, vide da sedi na nečem kamenom. Oko njega je nešto hučalo. Kada je sasvim otvorio oči, shvati da to huči more i da se talas, štaviše, valja kraj samih njegovih nogu, da on, budimo kratki, sedi na ivici mola, da je pod njim plavo, svetlucavo more, a iza njega – divan grad u brdima.

Ne znajući šta da radi u ovoj situaciji, Stjopa ustade na noge koje ga nisu slušale i krenu molom ka obali.

Na molu je stajao neki čovek, pušio i pljuckao u more. Stjopu pogleda zapanjenim pogledom i prestade da pljucka. Tada Stjopa izvede sledeće: pade na kolena pred nepoznatim pušačem i reče:

– Recite mi, molim vas, koji je ovo grad?

– Eto ti sad – reče bezdušni pušač.

– Nisam pijan – zaječa Stjopa – bolestan sam, sa mnom se nešto

užasno desilo... Gde sam? Koji je ovo grad?

– Pa, Jalta...

Stjopa tiho uzdahnu, sruči se na stranu i lupi glavom o ugrejani kamen mola.

8.

Dvoboj između profesora i pesnika

Upravo u trenutku kada je svest napustila Stjopu u Jalti, to jest negde oko pola dvanaest pre podne, ona se vratila Ivanu Nikolajeviču Bezdomnom, koji se probudio posle dubokog i dugog sna. Jedno vreme je pokušavao da shvati na koji je to način dospao u nepoznatu sobu belih zidova, sa čudnovatim noćnim stočićima od nekakvog svetlog metala i sa belom zavesom, iza koje se naziralo sunce.

Ivan protrese glavom, uveri se da ga ona više ne boli i seti se da je u bolnici. Ova misao je opet imala za posledicu sećanje na pogibiju Berliozovu, ali to danas više nije toliko potresalo Ivana. Pošto se ispavao, Ivan Nikolajevič se smirio i počeo jasnije da shvata stvari. Izležavajući se tako nepokretno u čistom, mekom i udobnom krevetu sa oprugama, Ivan pokraj sebe ugleda nekakav taster. Po navici da pipa predmete bez neke preke potrebe, Ivan pritisnu dugme. Očekivao je da će začuti zvono ili da će se neko pojaviti, ali se desilo nešto sasvim drugo. Kraj nogu Ivanovog kreveta osvetli se nekakav cilindar, na kome se pojavila reč »Vode«! Ostavši nepokretan jedno vreme, cilindar počeo da se okreće sve dok se ne pojavi reč »Nudilja.« Samo se po sebi razume da je ovaj cilindar zapanjio Ivana. Reč »Nudilja« bi zamenjena rečenicom »Pozovite lekara.«

– Hm... – progovori Ivan. ne znajući šta da radi sa tim cilindrom. Ali slučajno je imao sreće. Ivan drugi put pritisnu dugme, kad se pojavi reč »Bolničarka.« Cilindar tiho zazvoni umesto odgovora, zaustavi se, ugasi i u sobu uđe punačka simpatična žena u belom čistom mantilu i obrati se Ivanu:

– Dobro jutro!

Ivan ništa ne odgovori, jer je smatrao da je taj pozdrav u datim uslovima neumesan. I zaista, strpali zdravog čoveka u bolnicu, pa se još prave da to tako i mora da bude!

Žena u međuvremenu, ne prestajući da se smeška, uz pomoć samo jednog jedinog dugmeta diže zavesu i u sobu, kroz široku i laku rešetku, koja je dopirala do samoga poda, granu sunce. Iza rešetke je bio balkon, a napolju je vijugala obala reke na čijoj se suprotnoj obali video veseo borov šumarak.

– Izvolite se okupati – pozva ga žena i pod njenim rukama otvori se unutrašnji zid, iza kojeg se pojavi kupatilo i odlično uređeni nužnik.

Iako je odlučio da sa ženom ne razgovara, Ivan ne izdrža pa kada ugleda kako voda juri u kadu širokim mlazom iz blistave slavine, reče ironično:

– Pazi samo! Kao u Metropolu!

– O, ne – ponosito odgovori žena – mnogo bolje. Takve opreme nema nigde ni u inostranstvu. Naučnici i lekari dolaze specijalno da bi videli našu kliniku. Kod nas svakog dana dolaze strani turisti.

Kada začu »strani turisti«, Ivan se odmah seti jučerašnjeg savetnika. Smrče se, pogleda natmureno i reče:

– Strani turisti... Kako ih samo svi obožavate! A među njima, uzgred budi rečeno, ima svakojakih. Ja sam se, na primer, juče upoznao sa takvim: ne dao vam bog da ga sretnete!

I umalo što ne poče da priča o Pontiju Pilatu, ali se uzdrža, shvatajući da ti razgovori ovu ženu ne interesuju, da ona ionako ne može ništa da mu pomogne.

Okupanom Ivanu je odmah bilo dato sve što je muškarcu potrebno posle kupanja: ispeglana košulja, gaće, čarape. Ali to nije bilo sve: otvorivši vrata ormana, žena pokaza unutra i upita:

– Šta želite da obučete – ogrtač ili pižamu?

Silom uguran u novi dom, Ivan samo što ne pljesnu rukama zbog nečuvene drskosti žene i ćutke pokaza prstom purpurnu, flanelsku pižamu.

Posle toga Ivana Nikolajeviča povedoše tihim i pustim hodnikom i

uvedoše u ogroman kabinet. Odlučivši da se prema svemu što se nalazi u ovoj više nego fantastično opremljenoj zgradi odnosi sa ironijom, Ivan ovom kabinetu odmah dade ime »fabrika-kuhinja«.

A imalo je i zbog čega. Tu su bili ormani i staklene vitrine sa niklovanim instrumentima. Bile su tu naslonjače komplikovane konstrukcije, nekakve bokaste sijalice sa poklopcima koji su se presijavali, mnoštvo flašica i plinski plamenici, električne žice i potpuno nepoznati pribori.

U kabinetu Ivana prihvatiše njih troje – dve žene i jedan muškarac, svi u belom. Prvo ga odvedoše za stočić u uglu, sa očiglednim ciljem da od njega nešto izvuku. Ivan poče da razmišlja o novonastaloj situaciji. Pred njim su postojale tri mogućnosti. Naročito ga je privlačila i sablažnjavala prva: da se baci na sve te sijalice i stvari, sve ih polomi u vražju mater i na taj način izrazi svoj protest što je ovde silom doveden i zadržan. Ali sadašnji se Ivan po mnogo čemu razlikovao od jučerašnjeg Ivana i prva mogućnost mu se zato činila sumnjivom: na taj bi još način mogli da steknu utisak da je, ne daj bože, opasan po okolinu. Zbog toga Ivan prvu mogućnost odbaci. Postojala je i druga: da odmah počne sa pričom o savetniku i Pontiju Pilatu. Ali jučerašnje iskustvo mu je pokazivalo da takvoj priči ne veruju ili da je shvataju nekako naopačke. Zbog toga je Ivan odbacio i tu mogućnost, odlučivši da izabere treću – da se zatvori u sebe i nadmeno ćuti.

To u potpunosti baš nije mogao da ostvari, jer je, hteo – ne hteo, morao da daje odgovore, iako kratko i natmureno, na čitav niz pitanja.

Od Ivana su izvukli sve što se odnosilo na njegov prethodni život, čak i to kada je i kako bolovao od šarlaha pre petnaest godina. Kad su ispisali čitavu stranicu, prevrnuli su je, a žena u belom pređe na pitanja o Ivanovim rođacima. Otpoče nekakva gnjavaža: ko je umro, kada i od čega, da li je pio, da li je bolovao od veneričnih bolesti, i sve u tom smislu. Na kraju ga zamoliše da ispriča sve o jučerašnjem događaju koji se zbio kod Patrijaršijskih ribnjaka, ali mu nisu mnogo dosađivali, nisu se ni začudili kada im je ispričao za Pontija Pilata.

Tada žena ustupi Ivana muškarcu, ovaj se lati posla na sasvim drugačiji način i apsolutno ništa nije pitao. Izmerio je Ivanu

temperaturu, opipao mu bilo, pogledao Ivanu u oči, osvetljavajući ih nekakvom lampom. Posle toga je u pomoć muškarcu došla neka druga žena, Ivana su bockali nečim u leđa, što nije mnogo bolelo, crtali mu na grudima nekakve znake ručicom čekića, lupkali ga čekićima po kolenima od čega su Ivanove noge poskakivale, boli su mu prst i uzimali iz njega krv, boli ga u venu na ruci, vezivali mu pri tome ruke nekakvim gumenim crevima...

Ivan se samo gorko smeškao u sebi i razmišljao kako je sve ovo glupo i čudnovato ispalo. Pomislite samo! Hteo je da upozori na opasnost koja je pretila od nekakvog savetnika, spremao se da ga uhvati, a postigao je samo to, da je dospeo u nekakav tajanstveni kabinet, da bi lupetao razne gluposti o ujaku Fjodoru, koji se do iznemoglosti napijao u Vologdi. Nepodnošljivo glupo!

Najzad Ivana pustiše. Vратиše ga u njegovu sobu gde dobi šolju kafe, dva meko skuvana jajeta i beli hleb sa maslacem.

Kada je pojeo i popio sve što mu je bilo ponuđeno, Ivan odluči da sačeka onog ko je najglavniji u toj ustanovi, pa da se kog tog glavnog izbori za pažnju i pravičnost prema sebi.

I dočekao ga je, i to veoma brzo, odmah posle doručka. Neočekivano se otvoriše vrata Ivanove sobe i u nju uđe mnoštvo ljudi u belim mantilima. Ispred svih je koračao brižljivo, kao glumac, izbrijan čovek, star otprilike četrdeset i pet godina, prijatnih, ali veoma prodornih očiju i ljubaznog držanja. Cela pratnja mu je ukazivala pažnju i poštovanje, i zbog toga je njegov ulazak bio veoma svečan. »Kao Pontije Pilat!« pomisli Ivan.

Da, to je nesumnjivo bio glavni. Seo je na stoličicu, a ostali su ostali da stoje.

– Doktor Stravinski – predstavi se čovek Ivanu i pogleda ga prijateljski.

– Evo, Aleksandre Nikolajeviču – poluglasno reče neko sa urednom bradicom i pruži tom istom glavnom ispisanu Ivanovu listu.

»Čitav su dosje sklepali!« pomisli Ivan. A glavni je brzim pogledom preleteo preko liste, promrmaljao: »Aha, aha...« i izmenio sa prisutnima nekoliko rečenica na nepoznatom jeziku.

»Još i latinski govori, kao Pilat«, tužno pomisli Ivan. Samo ga je jedna reč naterala da se trgne, a to je bila reč »shizofrenija« – reč koju je juče izgovorio prokleti stranac kraj Patrijaršijskog ribnjaka i koju je danas, ovde, ponovio profesor Stravinski.

»I to je čak znao!« uznemireno pomisli Ivan.

Glavni je, po svemu sudeći, postavio sebi za pravilo da se slaže sa svima, da se raduje svemu što su govorili ljudi oko njega i da to izražava rečima »Odlično, odlično...«

– Odlično! – reče Stravinski, vraćajući nekome listu, pa se obrati Ivanu: – Vi ste pesnik?

– Pesnik – namrgođeno odgovori Ivan i prvi put oseti neko neobjašnjivo gađenje prema poeziji, a njegovi sopstveni stihovi, kojih se tada setio, učiniše mu se zbog nečega odvratni.

Namrgođenog lica upita, sa svoje strane, Stravinskog:

– Vi ste profesor?

Na to Stravinski ljubazno klimnu glavom.

– I vi ste ovde najglavniji? – nastavi Ivan. Stravinski i na to potvrdno klimnu glavom.

– Hteo bih da porazgovaram sa vama – značajno reče Ivan Nikolajevič.

– Zbog toga sam i došao – odgovori Stravinski.

Stvar je u tome – počeo Ivan, osećajući da je konačno nastupio njegov trenutak – što su me proglasili ludim i što niko ne želi da me sasluša!...

– O, ne, mi ćemo vas saslušati, i to veoma pažljivo – ozbiljno i smirujući ga reče Stravinski – i nećemo ni u kom slučaju dopustiti da vas neko proglašava ludim.

– Onda me slušajte: sinoć sam kraj Patrijaršijskih ribnjaka susreo tajanstvenu ličnost, bio on stranac ili ne, koji je unapred znao za Berliozovu smrt i koji je lično video Pontija Pilata.

Svita je bez ijedne jedine reči, ne mičući se, slušala pesnika.

– Pilata? Pilat – to je onaj, koji je živio u doba Isusa Hrista? – žmirkajući upita Stravinski.

– Da, taj.

– Aha – reče Stravinski – a taj Berlioz je nastradao pod tramvajem?

– On je na moje oči pao pod tramvaj kod Patrijaršijskih ribnjaka, pri čemu je taj isti zagonetni građanin...

– Poznanik Pontija Pilata? – upita Stravinski, koji se očigledno odlikovao izuzetnom visprenošću.

– Upravo on – potvrdi Ivan, proučavajući Stravinskog. – Eto, taj je unapred rekao da je Anuška prosula zejtin... A on se okliznuo upravo na tom mestu! Kako vam se to dopada? – značajnim glasom upita Ivan, očekujući da će izazvati izuzetan efekat svojim rečima.

Ali efekta jednostavno nije bilo, a Stravinski postavi sledeće pitanje:

– A ko je ta Anuška?

Ovo pitanje malo zbuni Ivana, preko lica mu pređe grč.

– Anuška uopšte nije važna – progovori on uzrujavajući se.

– Đavo će ga znati ko je ona. Jednostavno nekakva glupača iz Sadove ulice. Važno je to što je on unapred, shvatate li, unapred znao za zejtin! Da li me shvatate?

– Odlično vas shvatam – ozbiljnim glasom odgovori Stravinski i dotakavši rukom koleno pesnika, dodade: – Ne uznemiravajte se, nastavite.

– Nastavljam – reče Ivan, trudeći se da govori istim tonom kao i Stravinski i znajući iz sopstvenog gorkog iskustva da samo staloženost može da mu pomogne – eto, taj strašni tip, a laže da je savetnik, poseduje neku neobičnu moć!.. Tako, na primer, počneš da juriš za njim, a ne možeš da ga stigneš... A sa njim se nalaze još dvojica, i oni su neke sumnjive ptičice, ali svaki na svoj način: nekakav izduženi subjekat razbijenih cvikera, a pored njega još i mačak neverovatne veličine koji se sam vozi tramvajem. Pored toga, – Ivana niko nije prekidao, a on je sve više padao u vatru, govorio sa sve većim oduševljenjem i ubedljivošću – on je lično bio i na balkonu kod Pontija Pilata, u šta ne treba sumnjati. Šta je to onda? Kažite? Neodložno ga treba uhapsiti, jer će, inače, svašta počinuti.

– Znači, vi želite da ga uhapsu? Da li sam vas dobro shvatio? – upita Stravinski.

»Pametna je«, pomisli Ivan, »valja priznati da se i među intelektualcima ponekad mogu pronaći zaista izuzetno pametni ljudi. To se ne može poricati!« i odgovori:

– Sasvim tačno! Kako da to ne želim, pomislite i sami! U međuvremenu su me ovde silom zadržali, guraju mi u oči kojekakve lampe, kupaju u kadi, ispituju o ujaku Feđi! A on je već odavno blaženopočivši! Zahtevam da me odmah puste odavde.

– Pa, onda, odlično, odlično! – odgovori Stravinski. – Sve je jasno. Uistinu, kakvog ima smisla zadržavati u bolnici zdravog čoveka? Dobro, sada ću vas odmah pustiti odavde ako mi kažete da ste normalni. Ne ako mi dokažete, već ako mi to samo kažete. Znači, vi ste normalni?

Tada nastupi tišina, a debela žena, koja je jutros ugađala Ivanu, sa poštovanjem pogleda profesora, a Ivan još jednom pomisli: »Svakako je pametan!«

Profesorov predlog mu se jako dopao, ali pre nego što će odgovoriti dugo je i dugo razmišljao mršteći se i na kraju odlučnim glasom rekao:

– Normalan sam.

– Odlično! – sa olakšanjem uzviknu profesor – pa ako je već tako, hajde da razmišljamo logično.

Uzmimo vaš jučerašnji dan. – Tada se okrenu i odmah mu pružiše Ivanovu listu. – U jurnjavi za nepoznatim čovekom koji vam se predstavio kao poznanik Pontija Pilata, vi ste juče uradili sledeće stvari. – Ovde je Stravinski počeo da savija dugačke prste, gledajući čas u list papira, čas u Ivana. – Stavili ste na grudi ikonu. Je li tačno?

– Tačno je – natmureno se složi Ivan.

– Pali ste sa ograde, ozledili lice. Je li tačno? Došli ste u restoran sa upaljenom svećom u ruci, samo u donjem rublju i u restoranu ste nekoga pretukli. Ovamo su vas doveli uvezanog. Kada ste dospeli ovamo, pozvali ste telefonom miliciju i molili da pošalju mitraljeze. Posle toga ste pokušali da iskočite kroz prozor. Je li tačno? Postavlja se pitanje: da li je moguće, ponašajući se tako, uhvatiti ili uhapsiti

nekoga? Ako ste normalan čovek, onda ćete mi sami odgovoriti: ni u kom slučaju. Vi želite da odete odavde? Izvolite. Ali dopustite mi da vas upitam: a kuda ćete otići?

– Razume se, u miliciju – odgovori Ivan, više ne tako pouzdano i gubeći se pomalo pod profesorovim prodornim pogledom.

– Pravo odavde?

– Aha.

– A kući nećete navraćati? – brzo upita Stravinski.

– Pa nemam vremena za to! Dok se ja budem majao po stanu, on će umaći!

– Tako. A šta ćete kao prvo ispričati, kada stignete u miliciju?

– Prvo ću ispričati sve o Pontiju Pilatu – odgovori Ivan Nikolajevič i oči mu se zamutiše.

– No odlično! – uzviknu poraženi Stravinski i, obraćajući se onome sa bradicom, naredi mu: – Fjodore Vasiljeviču, pustite, molim vas, građanina Bezdomnog u grad. Ali ovu sobu ne dajte nikome, krevetninu takođe možete da ne menjate. Kroz dva sata građanin Bezdomni će ponovo biti ovde. No pa šta – obrati se pesniku – neću vam poželeći uspeha, jer u taj uspeh ni najmanje ne verujem. Do skorog viđenja! – I ustade, a njegova pratnja poče da se meškolji.

– A zbog čega ću ponovo dospeti ovamo? – uznemireno upita Ivan.

Stravinski kao da je očekivao to pitanje, te odmah ponovo sede i reče:

– Jednostavno zbog toga što će vas odmah, čim se u gaćama pojavite u miliciji i kažete da ste razgovarali sa čovekom koji je lično poznavao Pontija Pilata, dovesti ovamo i ponovo ćete se naći u ovoj istoj sobi.

– Kakve veze imaju sa tim gaće? – zbunjeno se osvrćući oko sebe, upita Ivan.

– Najvažniji je Pontije Pilat. Ali i gaće su važne. Jer državno rublje ćemo vam uzeti i izdaćemo vam vašu odeću. Ovamo ste bili dovedeni samo u gaćama. A nemate nameru ni da svratite u svoj stan, iako sam vam dao tu ideju. Dalje će doći na red Pilat... i stvar će biti svršena.

Tada se sa Ivanom Nikolajevičem desi nešto čudno. Njegova volja kao da se raspala i on oseti da je slab, da mu je potreban savet.

– Pa šta onda da radim? – upita ovoga puta već bojažljivo.

– E, odlično! – odgovori Stravinski. – To je pitanje potpuno na svom mestu. Sada ću vam reći šta se to sa vama u stvari desilo. Juče vas je neko strašno preplašio i uznemirio pričom o Pontiju Pilatu i ostalim stvarima. I vi, iznerviran, rastrzan čovek, pošli ste po gradu, pričajući svuda o Pontiju Pilatu. Sasvim je prirodno da vas smatraju ludim. Vaš je spas sada samo u jednom: u potpunom miru. I vi, svakako, morate ostati ovde.

– Ali njega na svaki način treba uhvatiti! – ovoga puta molećivim glasom zavapi Ivan.

– Lepo, ali zašto vi lično da trčite? Napišite sve svoje sumnje, kao i optužbe protiv tog čoveka. Ništa jednostavnije nego poslati vašu izjavu na odgovarajuće mesto, pa ako se, kao što vi smatrate, radi o zločincu, sve će se vrlo brzo razjasniti. Ali uz jedan uslov: ne naprežite mozak i trudite se da što manje mislite na Pontija Pilata. Šta sve može da se ispriča! A svemu ipak ne treba verovati.

– Shvatio sam! – odlučno izjavi Ivan. – Molim vas da mi date hartiju i pero.

Dajte mu hartiju i olovčicu – naredi Stravinski debeloj ženi, a Ivanu reče: – Ali, savetujem vam da danas ne pišete.

– Ne, ne, još danas, svakako još danas! – uznemireno uzviknu Ivan.

– Dobro. Ali ne naprežite se. Ako vam ne pođe za rukom danas, poći će sutra...

– Umaći će.

– O, neće! – ubedljivo reče Stravinski – on nikuda neće umaći, to vam ja jamčim. I imajte na umu da ćemo vam ovde, kod nas, svakako pomoći, a bez toga vam ništa neće poći za rukom. Čujete li me? – najednom značajno upita Stravinski i ovlaš stegnu obe ruke Ivana Nikolajeviča. Uzevši ih tako, on je dugo gledao pravo Ivanu u oči, ponavljajući pri tome: – Ovde će vam pomoći... čujete li me? Ovde će vam pomoći... biće vam lakše... Ovde je tiho, mirno... pomoći će vam...

Ivan Nikolajevič iznenada poče da zeva, lice kao da mu se opustilo.

– Da, da – tiho reče.

– Odlično! – po svom običaju završi razgovor Stravinski i ustade: – Do viđenja! – Steže Ivanu ruku i, izlazeći, okrenu se onome sa bradicom i reče: – Da, probajte i kiseonik... i kupke.

Nekoliko trenutaka kasnije pred Ivanom nije bilo ni Stravinskog ni njegove svite. Iza rešetke na prozoru, u podnevnom suncu, video se radostan, proletnji borov šumarak na drugoj obali, a nešto bliže svetlucala je reka.

9.

Majstorije Korovjova

Nikanor Ivanovič Bosoj, predsednik saveta stanara zgrade broj 302-b u Sadovoj ulici u Moskvi, u kojoj je stanovao pokojni Berlioz, beše zauzet preko glave noću između srede i četvrtka.

U ponoć je, kao što već dobro znamo, u kuću došla komisija, u kojoj je bio Želdibin, potražila Nikanora Ivanoviča, izvestila ga o Berliozovoj pogibiji, i, zajedno sa njim, krenula u stan broj 50.

Tamo je izvršeno pečačenje rukopisa i pokojnikovih stvari. Ni Grunje, kućne pomoćnice, ni lakomislenog Stepana Bogdanoviča u to doba u stanu nije bilo. Komisija je obavestila Nikanora Ivanoviča da će pokojnikove rukopise poneti sa sobom da ih sredi, a stambena površina pokojnikova, to jest tri sobe (bivši juvelirkin kabinet, salon i trpezarija) prelaze u vlasništvo saveta stanara, a pokojnikove stvari treba da se čuvaju na navedenoj stambenoj površini sve dok se ne jave naslednici.

Vest o Berliozovoj pogibiji raširila se po celoj kući nekakvom natprirodnom brzinom i od sedam časova izjutra u četvrtak, kod Bosog je počeo da zvoni prvo telefon, a posle su i lično počeli da dolaze ljudi sa pismenim zahtevima, kojima su pretendovali na pokojnikovu stambenu površinu. I za samo dva sata, Nikanor Ivanovič je primio trideset i dva takva zahteva.

U njima su ljudi molili, pretili, klevetali, žalili se, prijavljivali druge, obećavali da će izvršiti opravke u stanu o sopstvenom trošku, žalili se na nepodnošljivu teskobu i nemogućnost da se živi u istom stanu sa banditima. Između ostalog, tu se nalazio po svojoj umetničkoj snazi potresan opis krađe valjušaka, koje su nestale u džepu sakoa u stanu broj 31, dve pretnje samoubistvom i jedno priznanje prikrivene

trudnoće.

Nikanora Ivanoviča su pozivali u predsoblje njegovog stana, vukli ga za rukav, nešto mu šaputali, namigivali i obećavali da neće ostati dužni.

To mučenje trajalo je sve do jednog časa popodne kada je Nikanor Ivanovič jednostavno pobegao iz svog stana u prostoriju uprave kraj ulaznih vrata, ali kada je video da ga i tamo čekaju, pobegao je i odatle. Oslobodivši se na jedvite jade nekako od onih koji su ga doslovno pratili u stopu, čak i preko asfaltnog dvorišta, Nikanor Ivanovič je šmugnuo u šesti ulaz i popeo se tamo na četvrti sprat gde se i nalazio taj ukleti stan broj 50.

Došavši do daha na odmorištu, debeli Nikanor Ivanovič zazvoni, ali mu vrata niko ne otvori. Zazvoni još jednom, počevši da gundā i tiho da psuje. Ali mu ni tada niko ne otvori. Strpljenje počē da izdaje Nikanora Ivanoviča i on izvuče iz džepa svežanj duplikata ključeva, koji je pripadao upravi zgrade, svojeručno otključa vrata i uđe.

– Ehej, kućna pomoćnice! – povika Nikanor Ivanovič u polumračno predsoblje. – Ehej, Grunja, ili kako se već ono zvaše! Jesi li tu?

Niko se ne odazva.

Tada Nikanor Ivanovič skinu sa vrata kabineta pečat, izvuče iz tašne metar na sklapanje i zakorači unutra.

Da je zakoračio – zakoračio je, ali se zapanjen zaustavi u vratima, pa čak i ustuknu.

Za pokojnikovim stolom sedeo je nepoznati, mršavi, izduženi građanin u kariranom kaputiću, sa džokejskim kačketicem na glavi i cvikerima... ukratko, upravo onaj.

– Ko ste sad pa vi, građanine? – preplašeno upita Nikanor Ivanovič.

– Gle! Nikanor Ivanovič! – zakrešta drhtavim tenorom neočekivani građanin i skočivši sa svoga mesta pozdravi predsednika prisilnim i neočekivanim stiskom ruke. Ovaj pozdrav uopšte ne obradova Nikanora Ivanoviča.

– Izvinjavam se – počē on sumnjičavo – ali ko ste vi? Jeste li vi zvanično lice?

– Eh, Nikanore Ivanoviču! – prijateljskim glasom uzviknu neznanac.

– Šta znači to lice zvanično ili nezvanično? Sve zavisi od toga kako čovek posmatra stvari. Sve je to, Nikanore Ivanoviču, uslovno i nesigurno. Danas sam lice nezvanično, a sutra, da vidiš, i zvanično! A dešava se i suprotno. I te kako se dešava!

Ovo razmišljanje ni u kom slučaju nije zadovoljilo predsednika saveta stanara zgrade. Pošto je po svojoj prirodi uopšte bio sumnjičav čovek, on zaključi da je građanin, koji se raspričao pred njim upravo nezvanično, pa čak možda i suvišno lice.

– Ko ste vi? Kako se prezivate? – sve grubljim tonom pitao je predsednik, pa je čak pokušao i da krene ka neznancu.

– Moje prezime je – uopšte se ne zbunivši grubošću predsednika odgovori građanin – recimo, Korovjov. Hoćete li nešto da prezalogajite, Nikanore Ivanoviču! Ne ustručavajte se! Šta velite?

– Izvinite – progovori Nikanor Ivanovič negodujući – kakvo vas je samo meze sada spopalo? (Treba priznati, iako je to malo neprijatno, da je Nikanor Ivanovič po prirodi bio pomalo grub čovek.) – Zabranjeno je ulaziti u pokojnikov deo stana! Šta radite ovde?

– Ma sedite, Nikanore Ivanoviču – uopšte se ne zbunjujući povika građanin i počeo da se dodvorava, primičući naslonjaču predsedniku.

Sasvim razjaren, Nikanor Ivanovič odlučno odbi naslonjaču i zaurla:

– Ko ste vi?

– Ja sam, eto, izvolite li znati, prevodilac jednom strancu čija je rezidencija smeštena u ovom stanu – objasni čovek koji se predstavi kao Korovjov i lupi pri tome potpeticama svojih riđastih, neočišćenih cipela.

Nikanor Ivanovič zinu. Prisustvo nekakvog stranca u ovome stanu, pa uz to još i sa prevodiocem, predstavljalo je za njega pravo iznenađenje i on zatraži objašnjenje.

Prevodilac odmah počeo da objašnjava. Inostranog umetnika, gospodina Volanda, ljubazno je pozvao upravnik *Varijetea* Stepan Bogdanovič Lihodejev da za vreme svog gostovanja, koje će trajati otprilike nedelju dana, boravi kod njega u stanu, o čemu je on još juče napisao pismo Nikanoru Ivanoviču, sa molbom da privremeno prijavi stranca, pošto sam Lihodejev putuje u Jaltu.

– Ništa on meni nije pisao – zapanjeno reče predsednik.

– A vi potražite pismo u svojoj tašni, Nikanore Ivanoviču – slatkorečivo predloži Korovjov.

Nikanor Ivanovič, sležući ramenima, otvori tašnu i, pronađe u njoj pismo Lihodejeva.

– Kako li sam samo zaboravio na to? – tupo gledajući otvoreni koverat, promrmlja Nikanor Ivanovič.

– Svašta se dešava na svetu, Nikanore Ivanoviču! – poče da toroče Korovjov. – Rasejanost, rasejanost, premor i povećani krvni pritisak, dragi naš prijatelju Nikanore Ivanoviču! I ja sam užasno rasejan! Jednom ću vam prilikom uz čašicu votke ispričati nekoliko činjenica iz moje biografije, crći ćete od smeha!

– A kada Lihodejev putuje na Jaltu?

– Pa on je već oputovao, oputovao je već! – povika prevodilac. – On, znate, već putuje! Sada je već đavo će ga znati gde! – I tu prevodilac poče da mlatara rukama, kao krilima vodenice.

Nikanor Ivanovič izjavi da mora lično da vidi stranca, ali to prevodilac kategorički odbi: to, eto, nikako nije moguće. Zauzet je. Dresira mačora.

– Mačora, ako baš želite, mogu i da vam pokažem – predloži Korovjov.

Ovo, opet, sa svoje strane, Nikanor Ivanovič odbi, a prevodilac tog trenutka ponudi predsedniku zanimljiv i neočekivani posao.

Pošto gospodin Volland ni u kom slučaju ne želi da živi u hotelu, a navikao je da živi udobno, da li bi mu savet stanara izdao na nedelju dana, dok bude trajalo Vollandovo gostovanje u Moskvi, čitav stan, to jest i pokojnikove prostorije?

– Njemu, to jest pokojniku, svejedno je – šaputao je Korovjov – njemu sada, složićete se i sami, Nikanore Ivanoviču, ovaj stan ni za šta nije potreban, zar ne?

Nikanor Ivanovič se malo zbunjeno usprotivi, jer, eto, stranci treba da žive u Mešropolu a ne po privatnim stanovima...

– Kažem vam, ćudljiv je kao sam đavo – prošapta Korovjov. – Eto, jednostavno ne želi. Ne voli hotele! Evo gde su mi zaseli ti stranci – požali se Korovjov, pokazujući pri tom svoj žilavi vrat. – Verujte mi, dušu su iz mene iscedili! Dođe... pa ili špijunira kao poslednji kućkin sin, ili namuči svojim zanovetanjima: ovo mu ne valja, ono mu ne valja... A vašem savetu stanara, Nikanore Ivanoviču, čist ćar i samo korist. Nije škrtac! – Korovjov se osvrnu, a posle toga šapnu u uvo predsedniku: – Milioner!

U prevodiočevom predlogu je bilo dosta očiglednog, praktičnog smisla, predlog je bio uverljiv, ali je zato bilo nečeg začuđujuće neuverljivog u načinu na koji je prevodilac govorio, a i u njegovom načinu odevanja pa i u tom odvratnom cvikeru koji je odista bio više nego bedan. Zbog svega toga je nešto nejasno tištalo predsednikovu dušu, ali je on ipak, i pored svega, odlučio da prihvati predlog. Stvar je, naime, bila u tome što je savet stanara, na žalost, bio u velikom deficitu: u jesen je trebalo kupovati mazut za centralno grejanje, a odakle stvoriti novac – to niko nije znao. A sa novcem starog turiste mogli su još nekako i da se izvuku. Ali, poslovan i oprezan, Nikanor Ivanovič izjavi da on to pitanje mora prevashodno rešiti sa birooom za strane turiste.

– Shvatam! – povika Korovjov – nikako bez usaglašavanja, obavezno. Evo vam, Nikanore Ivanoviču, telefon i odmah ih pozovite! A što se novca tiče, ne budite lažno skromni – šapatom dodade, vukući predsednika u predsoblje, ka telefonu – od koga uzeti, ako ne od njega! Kada biste samo videli kakvu vilu ima u Nici! A idućeg leta, kada pođete u inostranstvo, svakako navratite da je vidite: zapanjićete se!

Sa birooom za strane turiste stvar je bila telefonski sređena brzinom koja je zapanjila predsednika. Ispostavilo se da tamo već znaju za nameru gospodina Volanda da živi u privatnom stanu Lihodejeva i da nemaju ništa protiv toga.

– Fenomenalno, odista! – urlao je Korovjov.

Pomalo omamljen tim torokanjem, predsednik izjavi da je udruženje stanara zgrade saglasno da izda stan broj 50 na nedelju dana umetniku Volandu, za sumu od... – Nikanor Ivanovič se malo zbuni i reče:

– Od pet stotina rubalja dnevno.

Tada Korovjov konačno zaprepasti predsednika. Lopovski namignuvši prema spavaćoj sobi, odakle su se čuli meki skokovi teškog mačka, on prodahla:

– To znači: za nedelju dana tri i po hiljade?

Nikanor Ivanovič pomisli da će ovaj odmah dodati: »E, stvarno vam je dobar apetit, Nikanore Ivanoviču!« ali Korovjov reče nešto sasvim drugo:

– Zar je to neka suma? Zatražite pet, daće...

Zbunjeno se osmehnuvši, Nikanor Ivanovič ni sam ne primeti kako se našao kraj pokojnikovog pisaćeg stola, gde Korovjov fantastičnom brzinom i veštinom napisa ugovor u dva primerka. Posle toga odlete sa ugovorom u spavaću sobu i odmah se vrati i već su oba ugovora bila potpisana čitkim strančevim potpisom. Potpisao je ugovor i predsednik. Tada Korovjov zatraži priznanicu na pet...

– Slovima, slovima, Nikanore Ivanoviču! Hiljada rubalja – i rečima, koje nikako nisu mogle da se spoje sa tako ozbiljnim stvarima: – Ajns, cvaj, draj! – odbroja predsedniku pet novih svežnjeva novčanica.

Novac je prebrojao, uz pratnju Korovjovljevih šala i doskočica, kao na primer, »ljubav za ljubav, sir za pare«, »dinar po dinar – palača«... i tako dalje, sve u tom smislu.

Prebrojavši novac, predsednik dobi od Korovjova strančev pasoš radi privremenog prijavljivanja, stavi ga zajedno sa ugovorom i novcem u tašnu i, ne mogavši da se uzdrži, stidljivo zatraži propusnicu za predstavu...

– Pa razume se! – dreknu Korovjov. – Koliko vam treba karata, Nikanore Ivanoviču, dvanaest, petnaest?

Zapanjeni predsednik objasni da su mu potrebne ulaznice samo za dvoje, za njega i Pelageju Antonovnu, njegovu suprugu.

Korovjov odmah izvuče notes i napisa Nikanoru Ivanoviču propusnicu za dva lica u prvom redu, tu istu propusnicu prevodilac levom rukom vešto ubaci u ruku Nikanoru Ivanoviču, a desnom ugura u predsednikovu ruku debeli svežanj novčanica koje zašuštaše. Bacivši pogled na svežanj, Nikanor Ivanovič pocrvene i poče da ga gura od sebe.

– To je zabranjeno... – mrmljao je.

– Ni da čujem – zašapta u njegovo uvo Korovjov. – Kod nas je zabranjeno, a kod stranaca nije. Uvredićete ga, Nikanore Ivanoviču, a to nije zgodno. Vi ste se pomučili...

– To se strogo kažnjava – tiho-pretiho prošapta predsednik i osvrnu se oko sebe.

– A gde su svedoci? – šapnu mu na drugo uvo Korovjov. – Pitam vas: gde su? Zašto onda?

I tada se, kako je kasnije tvrdio predsednik, desi pravo čudo: svežanj novčanica se sam uvuče u njegovu tašnu. A posle toga se predsednik, nekako sav malaksao, pa čak nekako i slomljen, nađe na stepeništu. U njegovoj je glavi besneo pravi uragan misli. Tu su bili i vila u Nici i dresirani mačak, i misao da svedoka zaista nema, i da će se Pelageja Antonovna obradovati propusnicama. Bile su to, istina, nepovezane ali, sve u svemu, prijatne misli. Pa ipak, nekakva igla je negde u dubini duše bockala predsednika. Bila je to igla nemira. Osim toga, tu, na samom stepeništu, kao grom iz vedra neba, ošinu ga misao: »A kako se taj prevodilac stvorio u kabinetu ako je na vratima bio pečat? I kako to da on, Nikanor Ivanovič, ništa ne upita za to?« Jedno vreme je predsednik, tupo kao ovan, posmatrao stepenice, a onda je odlučio da digne ruke od svega i da se ne muči nerešivim pitanjima...

Čim je predsednik napustio stan, iz spavaće sobe se začu dubok glas:

– Taj mi se Nikanor Ivanovič nikako ne dopada. On je– protuva i lopov. Da li bi nekako moglo da se udesi da se više ne pojavljuje ovde?

– Mesire, dovoljno je da naredite... – odgovori odnekud Korovjov, ali ne drhtavim, već čistim i zvonkim glasom.

I istog se časa prokleti prevodilac našao u predsoblju, okrenuo neki broj i zbog nečega unjkavim glasom počeo da govori u slušalicu:

– Alo! Smatram za svoju dužnost da izvestim da naš predsednik saveta stanara zgrade 302-b u Sadovoj ulici Nikanor Ivanovič Bosoj špekuliše valutom. U ovom trenutku se u njegovom stanu broj 35, u ventilacionoj cevi u nužniku, u novinskom papiru, nalazi četiri stotine dolara, govori vam stanar označene zgrade iz stana broj 11, Timfej

Kvascov. Ali, zaklinjem vas da moje ime ostane u tajnosti. Bojim se osvete gorenavedenog predsednika.

I, podlac jedan, okači slušalicu.

Šta se dalje zbivalo u stanu broj 50, ne zna se, ali se zato zna šta se dalje dešavalo kod Nikanora Ivanovića. Zaključavši se u svom nužniku, on izvuče iz tašne svežanj novčanica, koji mu je u ruke tutnuo prevodilac, uveri se da se u njemu nalazi četiri stotine rubalja. Taj svežanj Nikanor Ivanović zamota u komad novina i strpa u ventilacionu cev.

Pet minuta kasnije predsednik je sedeo za stolom u svojoj maloj trpezariji. Supruga mu je donela iz kuhinje pedantno isečenu haringu, gusto posutu iseckanim zelenim lukom. Nikanor Ivanović nasu čašicu votke, ispi, nasu drugu, iskapi je, nabode na viljušku tri parčeta haringe... i uto neko zazvoni na vratima. A Pelageja Antonovna je upravo unosila šerpu koja se pušila, i već na prvi pogled se moglo pretpostaviti da je u njoj, u gustišu vatrenog boršča, najukusnija stvar na svetu – šuplja kost puna srži.

Progutavši pljuvačku, Nikanor Ivanović zareža kao pseto:

– Vrag neka vas nosi! Ne daju čoveku ni da jede... Ne puštaj nikoga, nema me, nema. Što se stana tiče, kaži da prestanu da dosađuju, sastanak će se održati kroz nedelju dana...

Supruga polete u predsoblje, a Nikanor Ivanović kašikom izvuče iz vatrenog jezgra nju, napuklu kost. Istoga časa u trpezariju banuše dva građanina, a za njima Pelageja Antonovna zbog nečega potpuno belog lica. Kada je ugledao građane, preblede i Nikanor Ivanović i odmah ustade.

– Gde je nužnik? – zabrinuto upita prvi, u beloj košulji.

Na stolu za ručavanje nešto lupnu (to je Nikanor Ivanović ispustio kašiku na mušemu).

– Ovamo, ovamo – brzo progovori Pelageja Antonovna.

Došljaci odmah krenuše u hodnik.

– U čemu je stvar? – tiho upita Nikanor Ivanović, krenuvši za njima.

– Kod nas u stanu ničeg takvog nema... A vaše isprave... izvinjavam se...

Prvi u prolazu pokaza Nikanoru Ivanoviču isprave, a drugi se istog časa nađe na stoličici u nužniku i ruku zavuče u ventilacioni otvor. Nikanoru Ivanoviču se smrče pred očima. Novinu su izvukli, ali u paketu nisu bile rublje, već neki nepoznat mu novac – ni plav, ni zelen, sa likom nekakvog starca. Uostalom, sve je to Nikanor Ivanovič video dosta nejasno, pred očima su mu plivale nekakve mrlje.

– Dolari u ventilaciji... – zamišljeno reče prvi i upita Nikanora Ivanoviča blago i učtivo: – Paketić je vaš?

– Ne! – odgovori Nikanor Ivanovič strašnim glasom. – Podmetnuli su mi neprijatelji!

– Dešava se – složi se prvi, a ipak ljubazno dodade: – Pa dobro, treba i ostalo da predate.

– Nemam ništa više! Nemam, kunem se bogom, nikada ih u rukama nisam držao! – očajnički povika predsednik.

Pojurio je ka komodi, bučno izvukao fioku, a iz nje tašnu vičući pri tome bez ikakve veze:

– Evo ugovora... gad-prevodilac mi ga je podmetnuo... Korovjov onaj sa cvikerima!

Otvori tašnu, zaviri, gurnu ruku u nju, lice mu preblede i ispusti tašnu u boršč. U tašni nije bilo ničega: ni Stjopinog pisma, ni ugovora, ni strančevog pasoša, ni novca, ni propusnica. Jednom rečju – ničega, izuzev metra na sklapanje.

– Drugovi! – izbezumljeno povika predsednik – držte ih! U našoj se kući pojavila nečastiva sila!

A tada se, bog će ga znati šta to pričinilo Pelageji Antonovnoj, tek ona, pljesnuvši rukama, povika:

– Pokaj se, Ivanoviču! Uzeće ti to u obzir kao olakšavajuću okolnost!

Zakrvavljenih očiju, Nikanor Ivanovič podiže pesnicu iznad ženine glave, prokrkljavši:

– Uh, glupačo prokleta!

Tada se najednom opusti, sede na stolicu, očigledno odlučivši da se pokori sudbini.

U tom trenutku Timofej Kondratjevič Kvascov je, goreći od znatiželje, na odmorištu stepeništa kroz ključaonicu osluškivao šta se dešava u predsednikovom stanu.

Kroz pet minuta su stanari zgrade, koji su se zatekli u dvorištu, videli kako je predsednik uz pratnju još dva čoveka, krenuo pravo ka izlazu iz kuće. Pričali su da je Nikanor Ivanovič bio bled kao krpa, da se zanosio, prolazeći, kao pijan i da je nešto mrmljao.

A kroz jedan sat je neki nepoznati građanin došao u stan broj 11, tačno u trenutku kada je Timofej Kondratjevič pričao drugim stanarima, zagrcnuvši se od zadovoljstva, kako su odveli predsednika i prstom pozvao Timofeja Kondratjeviča iz kuhinje u predsoblje, nešto mu rekao i nestao zajedno sa njim.

10.

Vesti iz Jalte

Upravo u vreme kada je Nikanora Ivanoviča zadesila nesreća, u neposrednoj blizini zgrade broj 302-b, u toj istoj Sadovoj ulici, u kabinetu Rimskog, finansijskog direktora *Varijetea*, nalazile su se dve ličnosti: sam Rimski i administrator *Varijetea* – Varenuha.

Dva su prozora ogromnog kabineta na prvom spratu pozorišta gledala na Sadovu, a treći, tačno iza leđa finansijskog direktora, koji je sedeo za pisaćim stolom – u letnju baštu *Varijetea*, gde su se nalazili bifei, streljana i otvorena pozornica. Nameštaj kabineta, osim pisaćeg stola, sastojao se od gomile starih plakata koji su visili po zidovima, stočića sa bokalom vode, četiri naslonjače i police u uglu sa zaprašenom maketom nekakve scene. Tu se, sasvim razumljivo, pored pisaćeg stola Rimskog, sa njegove leve strane nalazila i omanja, izguljena i izandala kasa.

Rimski, koji je sedeo za stolom, bio je od samog jutra mrzovoljan, a Varenuha je, naprotiv, bio izuzetno živahan i nekako uznemireno aktivan. Međutim, rezultat te njegove nespokojne energije nikako se nije zapažao.

Varenuha se sada krio u kabinetu finansijskog direktora od ljudi koji su mu tražili propusnice za predstave, od ljudi koji su mu zagorčavali život, posebno u dane kada se menjao program. A danas je upravo bio takav dan.

Čim bi zazvonio telefon, Varenuha bi dizao slušalicu i lagao u nju:

– Koga? Varenuhu? Nema ga. Izašao je iz pozorišta.

Telefoniraj, molim te, Lihodejevu još jednom – besno reče Rimski.

– Pa nema ga kod kuće. Već sam i Karpova slao.

Nikoga nema u stanu.

– Đavo će ga znati šta je to – siktao je Rimski, larmajući računaljkom.

Vrata se otvoriše i poslužitelj uvuče debeo svežanj upravo odštampanih dopunskih plakata. Na zelenim listovima je ogromnim crvenim slovima bilo odštampano:

DANAS I SVAKODNEVNO U POZORIŠTU VARIJETE

PORED REDOVNOG PROGRAMA

PROFESOR VOLAND

SEANSE CRNE MAGIJE SA NJENIM POTPUNIM
RASKRINKAVANJEM

Odstupivši unazad od plakata, koji je prebacio preko makete, Varenuha počeo da mu se divi i naredi poslužitelju da se odmah započne sa lepljenjem svih primeraka po gradu.

– Dobro je, pada u oči – reče Varenuha kada je poslužitelj otišao.

– A meni se nimalo ne dopada cela ova zamisao – jetko gledajući u plakat kroz naočare sa ramom od roga, gundao je Rimski – i sve u svemu čudim se kako su mu uopšte i dozvolili da tako nešto postavi na scenu.

– Ne, Grigorije Daniloviču, ne govori tako! To je vešt potez. Suština svega je u raskrinkavanju.

– Ne znam, ne znam, nikakve suštine tu, kako mi se čini nema, i uvek on izmišlja tako nešto! Bar da nam je pokazao tog maga. Jesi li ga barem ti video? Odakle li ga je samo iskopao, to će sam đavo znati!

Ispostavilo se, uzgred budi rečeno, da Varenuha, kao ni Rimski nije video mađioničara. Juče je Stjopa (»kao pošandrcao« – po rečima Rimskog) uleteo kod finansijskog direktora sa već napisanim nacrtom ugovora, naredio da se ugovor odmah načisto prekuca i Volandu isplati

novac. A mađioničar je nestao i niko ga nije ni video, izuzev, razume se, samoga Stjope.

Rimski je izvadio sat, konstatovao da je već dva sata i pet minuta i razbesneo se. Pa kako i ne bi, Lihodejev je telefonirao negde oko jedanaest časova, rekao da će doći kroz pola sata, a ne samo što nije došao već je i iz stana nestao!

– Poslovi mi stoje! – sada je već urlao Rimski pokazujući prstom gomilu nepotpisanih papira.

– Da nije i on, kao i Berlioz, pao pod tramvaj? – progovori Varenuha, držeći kraj uveta slušalicu iz koje su dopirali duboki, otegnuti i potpuno beznadežni signali.

– Ne bi bilo ni loše... – jedvačujno kroz zube procedi Rimski.

Tog časa u kabinet uđe uniformisana žena, sa šapkom na glavi, u crnoj suknji i patikama. Iz male torbice na pojasu žena izvuče beli koverat i upita:

– Gde je ovde Varijete? Hitan telegram za vas. Potpišite.

Varenuha nešto naškraba u ženinoj svesci i samo što se za njom zalupiše vrata, otvori koverat.

Pročitavši telegram, zatrepta i pruži koverat Rimskom.

U telegramu je pisalo sledeće: »Jalta Moskvi, *Varijete*. Danas pola dvanaest kriminalistički odsek došao smeđokos u spavaćici pantalonama bez čizama neuravnotežen predstavio se Lihodejev direktor Varijetea. Telegrafišite kriminalističkom odseku Jalte gde je direktor Lihodejev.«

– Eto ti sad! – uzviknu Rimski i dodade: – Još jedno iznenađenje!

– Dimitrije samozvanac! – reče Varenuha i odmah diže slušalicu telefona: – Telegraf? Na račun Varijetea. Erimate hitan telegram. Čujete li me? »Jalta kriminalističkom odseku... Direktor Lihodejev u Moskvi, Finansijski direktor Rimski.«

Ne obazirući se na izveštaj o samozvancu iz Jalte, Varenuha ponovo počeo da traži telefonom Stjopu gde je god znao i umeo i, razume se, nigde ga nije mogao naći. Upravo u času kada je Varenuha, držeći u rukama slušalicu, razmišljao gde bi još mogao da telefonira, uđe ona

ista žena koja je donela prvi telegram i uruči Varenuhi novi koverat. Otvorivši ga brzo, Varenuha ga pročita i zazvižda.

– Šta je sada? – nervozno se trgnuvši upita Rimski.

Varenuha mu ćutke pruži telegram i finansijski direktor ugleda sledeće reči: »Verujte molim vas bačen Jaltu hipnozom Volanda telegrafišite kriminalističkom odseku potvrdu identiteta Lihodejev.«

Rimski i Varenuha, dotičući se glavama, stadoše čitati telegram, a kada ga napokon pročitaše, ćutke se zgledaše.

– Građani! – najednom se naljuti žena – potpišite pa posle možete ćutati koliko vam drago. Ja telegrame raznosim!

Varenuha se, ne skidajući pogled sa telegrama, potpisa u svesci i žena nestade.

Ti si sa njim razgovarao telefonom oko jedanaest? – ništa ne shvatajući, progovori administrator.

– Smešno je i govoriti! – zaurla Rimski. – Razgovarao ja sa njim ili ne, on sada nikako ne može da bude u Jalti! To je smešno!

– Pijan je... reče Varenuha.

– Ko je to pijan? – upita Rimski i oni ponovo upiljiše jedan u drugoga.

Da je iz Jalte telegrafisao nekakav samozvanac ili ludak, u to nije bilo sumnje, ali je čudno bilo evo šta: odakle je mistifikator iz Jalte mogao da zna za Volanda koji je tek juče stigao u Moskvu? Odakle on zna za vezu između Lihodejeva i Volanda?

– »Hipnozom...« – ponavljao je Varenuha reč iz telegrama. – Odakle li on samo zna za Volanda? – zatrepta najednom i odlučnim glasom povika: – Ma ne! Gluposti, gluposti!

– Gde li je taj Voland odseo, đavo ga odneo? – upita Rimski.

Varenuha je odmah uspostavio vezu sa biroom za strance i na najveće zaprepašćenje Rimskog oni mu saopštiše da je Voland odseo u Lihodejevljevom stanu. Okrenuvši potom telefonski broj Lihodejevljevog stana, Varenuha je dugo slušao signale iz slušalice. Kroz te zvuke se najednom odnekud iz daljine začu težak, mračan glas koji je

pevušio: »... stene, sklonište moje...« – i Varenuha zaključi da se odnekud u telefonsku mrežu uključio glas iz radio-pozorišta.

– Niko ne odgovara – reče Varenuha, spuštajući slušalicu – jedino da pokušamo da ponovo telefoniramo...

Nije uspeo da dovrši. Na vratima se pojavi ona ista žena i obojica – i Rimski i Varenuha ustadoše, dok je ona izvlačila iz torbice ne beo, već nekakav taman list papira.

– Ovo već postaje zanimljivo – procedi kroz zube Varenuha, prateći pogledom ženu koja je brzo odlazila. List je prvi u ruke uzeo Rimski.

Na tamnoj osnovi foto-papira jasno su se videli crni redovi ispisani rukom:

– Dokaz moj rukopis moj potpis Telegrafište potvrdu uspostavite tajnu prismotru Volanda Lihodejev.

Za dvadeset godina svoje delatnosti u pozorištima Varenuha je video odista mnogo toga, ali je ovog trenutka osetio da mu se um prekriva kao nekakvom izmaglicom i nije uspeo ništa da kaže, osim svakodnevnice i potpuno blesave rečenice:

– To je jednostavno nemoguće!

Rimski nije tako postupio. On ustade, otvori vrata i doviknu kroz njih kurirki koja je sedela na stoličici:

– Ne puštajte nikoga osim poštara! – i zaključa vrata.

Posle toga izvuče iz pisaćeg stola hrpu papira i poče pažljivo da poredi debela slova sa fotograma ulevo nagnuta, sa slovima na Stjopinim odlukama i njegovim potpisima. Varenuha je, navalivši se na sto, disao pravo u obraz Rimskog.

– Rukopis je njegov – na kraju sigurnim i čvrstim glasom reče finansijski direktor, a Varenuha odgovori kao eho:

– Njegov je.

Zagledavši se u lice Rimskog, administrator se začudi promeni na tom licu. Ionako mršav, finansijski direktor kao da je još više smršao, pa čak i ostareo, a oči u ramu od roga više nisu probadale kao pre, u njima se pojavila ne samo uznemirenost već i nešto poput sete.

Varenuha uradi sve što čini čovek u trenucima najveće zapanjenosti. On se i uzmuvaio po kabinetu, i dva puta je dizao ruke kao da je razapet i ispio je punu čašu žućkaste vode iz bokala, i uzvikivao:

– Ne shvatam! Ne-shva-tam!

Rimski je gledao kroz prozor i počeo o nečemu napeto da razmišlja. Položaj finansijskog direktora bio je izuzetno težak. Trebalo je odmah, ne časeći ni časa, pronaći prihvatljivo objašnjenje neobičnim pojavama.

Zatvorivši oči, finansijski direktor zamisli Stjopu u spavaćici i bez čizama kako se tog istog dana negde oko pola dvanaest penje u neki neviđeno brzi avion, a posle toga njega, Stjopu, isto tako u pola dvanaest, kako stoji samo u čarapama na aerodromu u Jalti... đavo će ga znati uopšte šta je to!

Možda to i nije Stjopa danas razgovarao sa njim telefonom iz svog sopstvenog stana? Ne, bio je to Stjopa! Zar on da ne prepozna Stjopin glas? Pa ako to nije danas Stjopa govorio, zar nije Stjopa još koliko juče, negde predveče, iz svog došao u ovaj ovde kabinet sa onim istim blesavim ugovorom i razbesneo finansijskog direktora svojom lakomislenošću? Kako je to mogao da otputuje ili odleti, ne rekavši nikom ništa u pozorištu? Pa i da je sinoć odleteo – do podneva današnjeg dana tamo nikako ne bi mogao da doleti. Ili bi, možda, i mogao?

– Koliko ima kilometara do Jalge? – upita Rimski.

Varenuha prestade da jurca i zaurla:

– Razmišljao sam! Već sam razmišljao! Do Sevastopolja železnicom ima oko hiljadu i po kilometara, a do Jalte dodaj još osamdesetak kilometara. Ali vazdušnom linijom, razume se, manje.

Hmm... Da... Ni o kakvoj železnici ne može biti ni reči. Ali šta je to onda? Lovački avion? Ko bi i u kakav to lovački aparat pustio Stjopu bez čizama? I zašto? Možda je skinuo čizme kada je doleteo u Jaltu? Ponovo jedno te isto pitanje: zašto? Pa i u čizmama ga u lovački avion neće pustiti! a i lovački avion sa svim tim nema apsolutno nikakve veze. Jer pisalo je da je u kriminalitički odsek stigao u pola dvanaest pre podne, a telefonom je razgovarao iz Moskve... stanite, stanite malo... pred očima Rimskog se pojavi brojčanik njegovog sata... Sećao se šta su pokazivale

skazaljke... Užas! Pa to je bilo u jedanaest časova i dvanaest minuta. Šta onda sve to znači? Ako pretpostavimo da je neposredno posle razgovora Stjopa pojurio na aerodrom i stigao na njega, za recimo pet minuta, što je, uzgred budi rečeno takođe nemoguće – onda znači da je avion, poletevši istog časa, za pet minuta prevalio više od hiljadu kilometara? A to opet znači da on na sat može da preleti više od dvanaest hiljada kilometara!! To je nemoguće, a to sa svoje strane opet znači da on nije u Jalti.

Šta to, onda, može biti? Hipnoza? Nema na svetu takve hipnoze koja bi mogla čoveka da baci na udaljenost od hiljadu kilometara! Da li to, onda, znači da se to njemu samo pričinjava da je u Jalti? Njemu se možda i pričinjava, a da li se kriminalističkom odseku u Jalti takođe pričinjava?! Ne, ne, izvinite, ali to ipak nije moguće!.. Oni, međutim, ipak odande šalju telegrame?

Lice finansijskog direktora bilo je bukvalno jezivo. Kvaku na vratima su u međuvremenu sa spoljne strane vukli i cimati, i čulo se kako kurirka iza vrata očajnički urla:

– Ne može! Ne puštam! Nipošto! Možete da me sećete na komade! Sastanak!

Rimski je, koliko je to bio u stanju, uspeo da se smiri, digao je telefonsku slušalicu i rekao:

– Dajte mi hitno Jaltu:

»Pametno!« – odobravajući pomisli Varenuha.

Ali razgovor sa Jaltom nije obavljen. Rimski spusti slušalicu i reče:

– Kao za inat, linija je u kvaru.

Videlo se da ga je kvar linije zbog nečega posebno uznemirio pa čak i naterao da se zamisli. Porazmislivši malo, ponovo diže slušalicu jednom rukom, a drugom počne da beleži ono što je govorio u slušalicu:

– Primate hitan telegram. *Varijete*. Da. Jalta. Kriminalistički odsek. Da. »Danas oko pola dvanaest Lihodejev govorio sa mnom telefonom Moskva stop posle toga posao nije došao telefonom ne možemo pronaći stop rukopis potvrđujem stop mere nadzora nad pomenutim artistom preduzimam Findirektor Rimski.«

»Odista pametno!« pomisli Varenuha, ali nije uspeo to ni kako treba da pomisli, a kroz glavu mu je već proletela druga misao: »Glupavo! Pa ne može on nikako da bude u Jalti!«

Rimski je u međuvremenu uradio sledeće: pažljivo je složio sve telegrame koje je primio, kao i kopiju svog telegrama u svežanj, sve je to strpao u koverat, zalepio ga, napisao na njemu nekoliko reči i uručio ga Varenuhi sa rečima:

– Odmah ovo, Ivane Saveljeviču, lično odnesi. A oni neka se tamo sami snalaze.

– »Ovo je zaista pametno!« pomisli Varenuha i strpa koverat u svoju tašnu. Posle toga, za svaki slučaj, još jednom pozva telefonom Stjopin stan, poče da osluškuje i radosno i tajanstveno namiguje i pravi grimase. Rimski istegnu vrat.

– Da li bih mogao da govorim s umetnikom Volandom? – umilnim glasom upita Varenuha.

– Zauzeti su – odgovori slušalica drhtavim glasom – A ko ga to traži?

– Administrator *Varijetea* Varenuha.

– Ivane Saveljeviču! – Radosno zaurla slušalica. – Drago mi je što vam čujem glas! Kako ste mi?

– Mersi – zaprepašćeno odgovori Varenuha – a sa kim to imam čast?

– Pomoćnik, pomoćnik njegov i prevodilac Korovjov! – treštala je slušalica. – Na usluzi sam vam, najdraži Ivane Saveljeviču! Tražite od mene šta god hoćete! Šta bih mogao da učinim za vas?

– Izvinite, da li je Stepan Bogdanovič Lihodejev možda kod kuće?

– Na žalost, nije! Nije! – urlala je slušalica – Otišao je.

– A kuda to?

– Van grada, da se provoza kolima.

– Ka... kako? Da se... provoza? A kada će se vratiti?

Rekao je da će se nadisati malo svežeg vazduha i vratiti.

– Tako... – zbunjeno reče Varenuha. – Mersi... Budite tako dobri i prenesite mesje Volandu da je njegov nastup danas u trećem delu programa.

– Razumem. Kako da ne. Obavezno. Istoga časa. Svakako. Preneću – odsečno je odgovarala slušalica.

– Do viđenja – čudeći se još više reče Varenuha.

– Molim vas da primite – treštala je slušalica – moje najsrdačnije i najtoplije pozdrave i želje! Uspeha! Sreće! Radosti! Svega!

– Pa razume se! Jesam li ti rekao? – uzbuđeno povika administrator.
– Uopšte nije u pitanju Jalta, otišao je malo van grada.

Pa ako je tako – prebledevši od besa, poče finansijski direktor – onda je to takva svinjarija da joj nema ravne!

Tada administrator skoči i povika tako da se Rimski trže:

– Setio sam se! Setio! U Puškinu je otvorena buregdžinica Jalta! Sve je jasno! Otišao je tamo, napio se i sada odande telegrafiše!

– E to je već previše – odgovori Rimski, dok mu je obraz drhtao a u očima mu blistao pravi i teški gnev. – E, pa skupo će ga stajati ta šetnja!
– Najednom se trže i neodlučno dodade: – Ali ipak, taj kriminalistički odsek...

– To su sve gluposti! Njegove sopstvene šale – prekinu ga eksplozivni administrator i upita: – A da li da koverat ipak odnesem?

– Svakako – odgovori Rimski.

I ponovo se otvoriše vrata i uđe ona ista... »Ona!« zbog nečega tužno pomisli Rimski. I obojica ustadoše da dočekaju poštarku.

Ovoga puta u telegramu su bile sledeće reči:

»Zahvaljujem potvrdu hitno pet stotina kriminalistički odsek meni sutra letim Moskva Lihodejev.«

– Poludeo je... – tiho reče Varenuha.

Rimski poče da zveckta ključevima, izvuče iz kase novac, odbroja pet stotina rubalja, zazvoni, dade kuriru novac i posla ga na telegraf.

– Oprosti, Grigorije Daniloviču – ne verujući sopstvenim očima progovori Varenuha – ali po mom mišljenju badava šalješ taj novac.

– Dobićemo ga nazad – odgovori Rimski tiho – a on će odgovarati za taj svoj piknik. – I dodade pokazujući na Varenuhinu tašnu: – idi, Ivane

Saveljeviću, ne gubi vreme.

I Varenuha sa tašnom izlete iz kabineta.

Spusti se u prizemlje, ugleda dugačak red ispred blagajne, saznade od blagajnice da ona očekuje da će kroz jedan čas sve karte biti rasprodate, jer je publika navalila upravo sada, kada je ugledala dopunski plakat, naredi joj da sačuva i ostavi na stranu tridesetak najboljih mesta u ložama i parteru, istrča iz blagajne, uspe da se odmah otarasi gnjavatora koji su mu tražili propusnice i ulete u svoj kabinet da uzme kačket. Istoga časa zazvrča telefon.

– Da! – povika Varenuha.

– Ivan Saveljevič? – upita slušalica najodvratnijim mogućim unjkavim glasom.

– Nije u pozorištu! – povika Varenuha, ali ga slušalica odmah prekide.

– Ne budalite, Ivane Saveljeviću, već me dobro slušajte. One telegrame nemojte nositi nikuda i nikome ih ne pokazujte.

– Ko to govori? – zaurla Varenuha. – Prekinite, građanine, sa tim šalama! Odmah će vas pronaći. Vaš broj?

– Varenuha – se začu isti odvratni glas – Razumeš li kada ti se govori čistim ruskim jezikom? Ne nosi nikuda telegrame.

– A, znači da nećete da prestanete? – povika besno administrator. – E, pa pripazite se! Skupo ćete to platiti! – počeo još nečim da preti, ali prestade jer je osetio da ga u slušalici više niko ne sluša.

Tada u kabinetu počeo nekako brzo da se smrkava. Varenuha istrča, zalupi vrata za sobom i kroz sporedan ulaz izlete pravo u letnju baštu.

Administrator je bio uzbuđen i pun energije. Posle drugog telefonskog poziva on više nije sumnjao da to nekakva mangupska banda pravi neukusne šale i da su te šale na neki način povezane sa nestankom Lihodejeva. Želja da raskrinka zločinca bukvalno je gušila administratora i, ma kako to bilo čudno, on je počeo da predoseća nešto prijatno. To se dešava kada čovek teži da se nađe u središtu pažnje, da negde ponese senzacionalni izveštaj.

U bašti vetar dunu u lice administratoru i zasu mu oči peskom, kao

da mu pregrađuje put, kao da ga na nešto upozorava. Na spratu se prozor zalupi tako da umalo ne izlete staklo, a lišće u krošnjama klenova i lipa poče uznemireno da šušti. Smračilo se i postalo svežije. Administrator protrlja oči i ugleda kako se nad Moskvom nisko nadnosi žućkast oblak. U daljini poče da grmi.

Ma koliko da je Varenuha žurio, neodoljiva želja ga natera da za trenutak uleti u letnji nužnik, da uz put proverí da li je monter stavio zaštitnu mrežu na sijalicu.

Protrčavši pored streljane, Varenuha ulete u gusto žbunje jorgovana, u kome se nalazila plavičasta zgrada nužnika. Monter je bio pedantan, lampa pod samom tavanicom u muškom odeljenju već je bila obavijena metalnom mrežom, ali je administratora naljutilo to što se čak i u sumraku pred nepogodu moglo videti da su zidovi išarani ugljem i olovkom.

– Hej, kakva je sada ovo... poče administrator i najednom začu iza sebe glas koji kao da mjauknu:

– Jeste li to vi, Ivane Saveljeviču?

Varenuha se trže, okrenu i pred sobom ugleda nekakvog onižeg debeljka, kako mu se učini, mačije njuške.

– Da, ja sam – neprijateljski odgovori Varenuha.

– Drago mi je, stvarno mi je drago – propišta mačkasti debeljko i najednom, okrenuvši se, udari Varenuhu po uvetu tako, da ovome kačket slete sa glave i bez traga nestade u otvoru klozetske šolje.

Od debeljkovog udarca ceo nužnik kao da se za trenutak osvetli jakim, treperavom svetlošću, a nebom odjeknu tresak groma. Posle još jednom sevnu i pred administratorom se pojavi drugi tip – mali, ali atletskih ramena, riđ kao vatra, jedno oko sa belom mrenom, a iz usta mu viri ogroman očnjak. Taj drugi, koji je očigledno bio levak, opali administratora po drugom uvetu. Kao odgovor na to na nebu ponovo grunu i na drveni krov nužnika sruči se pljusak.

– Šta vam je, drugo... – prošapta ošamućeni administrator, ali odmah shvati da reč »drugovi« ni u kom slučaju ne može da se primeni na bandite koji su napali čoveka u javnom nužniku, te promrmlja:

Grada... – kada se setio da oni ne zaslužuju ni taj naziv i od ne zna se koga od dvojice dobi treći strašan udarac do te mere jak, da mu krv iz nosa šiknu na tolstovku.

– Šta imaš u tašni, parazite? – prodorno zaurla onaj, što je ličio na mačka. – Telegrama? A jesu li te telefonom upozoravali da ih nikuda ne nosiš? Da li su te upozoravali, pitam ja tebe?

– Upozora... vali... – gubeći dah, odgovori administrator.

– A ipak si pojurio? Daj ovamo tašnu, gade jedan! – onim istim unjkavim glasom koji je čuo u slušalici povika drugi i istrže tašnu iz drhtavih Varenuhinih ruku.

Potom obojica poduhvatiše administratora pod ruke, izvukoše ga iz bašte i pojuriše sa njim Sadovom. Nepogoda je besnela, voda jurila iz oluka u kanalizacione slivnike, svuda su se videli mehuri, talasi, sa krovova je voda lila mimo oluka, iz kapija sujurili zapenušani potoci. Sve živo je nestalo sa Sadove i nije bilo nikoga ko bi pomogao Ivanu Saveljeviću. Skakućući po mutnim potocima i osvetljavani munjama, banditi su za tili čas dovukli jedva živog administratora do zgrade broj 302-b, uleteli sa njim u ulaz, gde su se uza zid stiskale dve bosonoge žene, držeći svoje cipele i čarape u rukama. Posle toga su pojurili u šesti ulaz i već skoro sasvim poludeli Varenuha bio je odvučen na četvrti sprat i bačen na pod dobro mu poznatog polumračnog hodnika stana Stjope Lihodejeva.

Tada oba razbojnika nestadoše a umesto njih se u predsoblju pojavi potpuno naga devojka – riđa, očiju koje su fosforescirale.

Varenuha shvati da to i jeste najstrašnije od svega što mu se desilo i, zastenjavi odskoči prema zidu. A devojka priđe administratoru i stavi mu dlanove na ramena. Kosa Varenuhina se nakostreši, jer je čak i kroz hladnu, vodom natopljenu tkaninu tolstovke osetio da su ti dlanovi još hladniji, da iz njih bije nekakva ledena hladnoća.

– Daj da te poljubim – nežno reče devojka i pred licem mu se pojaviše njene svetlucave oči. U tom času Varenuha izgubi svest tako da poljubac i ne oseti.

11.

Ivanovo razdvajanje

Šumarak na suprotnoj obali reke, koji još pre jednog časa beše osvetljen majskim suncem, peče da se muti, da bledi i na kraju nestade.

Voda je gustom koprenom prekrivala prozor. Po nebu su se svaki čas palile ognjene niti, nebo se prolamalo, bolesnikovu sobu je osvetljavala treptava zastrašujuća svetlost.

Ivan je tiho plakao sedeći na krevetu i posmatrajući mutnu reku koja je ključala i klobučala se. Pri svakom udarcu groma žalostivo bi zaječao i prekrivao lice rukama. Listići papira koje je ispisao valjali su se po podu; raznosio ih je vetar koji je pred samu nepogodu uleteo u sobu.

Pokušaji pesnikovi da sroči izjavu o strašnom savetniku nisu urodili plodom. Čim je od debele bolničarke, po imenu Praskovja Fjodorovna dobio komadić olovke i hartiju, zadovoljno je protrljao ruke i užurbano se smestio za stočić. Početak je sročio dosta dobro:

»Miliciji. Od člana MASSOLITA Ivana Nikolajeviča Bezdomnog. Izjava. Juče sam pred smiraj dana sa pokojnim M. A. Berliozom došao do Patrijaršijskih ribnjaka...«

A dalje se pesnik odmah spetljao, i to uglavnom zbog reči »pokojni«. Ispadala je nekakva besmislica: kako to – došao sa pokojnikom? Jer, pokojnici ne hodaju! Uistinu, još mu se može desiti i da ga proglase ludim!

Razmislivši tako malo, Ivan Nikolajevič počeo da ispravlja ono što je napisao. Ispalo je sledeće ».. sa M. A. Berliozom, koji se potom upokojio...« Ni to nije zadovoljavalo autora. Morao je i po treći put da izvrši ispravku, a ova je ispadala još gora od prve dve: »...Berliozom, koji

je dospeo pod tramvaj...« a tu se umešao još i nikome znani kompozitor-prezimenjak, pa je morao da doda: »koji nije kompozitor«.

Pošto se tako namučio sa ta dva Berlioza, Ivan sve precрта i odluči da počne od nečeg veoma jakog, kako bi na taj način odmah privukao pažnju onoga koji to bude čitao, i tako napisa da je mačak ulazio u tramvaj da bi se tek posle toga vratio na epizodu sa odrubljenom glavom. Ta glava i proročanstvo savetnikovo dovedoše ga na pomisao o Pontiju Pilatu, pa da bi bio što ubedljiviji, Ivan odluči da čitavu priču o prokuratoru izloži u celosti od onog časa kada je ovaj u belom plaštu krvavog naličja stupio u kolonadu Irodovog dvorca.

Ivan je radio marljivo i precrtavao ono što je napisao, ubacujući nove reči, pa je čak pokušao i da nacрта Pontija Pilata, a zatim i mačka na zadnjim šapama. Ali ni crteži nisu ništa pomogli, te je tako pesnikova izjava postajala sve zamršenija i nerazumljivija.

U trenutku kada se u daljini pojavio preteći oblak ivica koje su se dimile i prekrrio šumarak, a vetar počeo da duva, Ivan oseti da je posustao, da izjavu nikako neće moći da sroči, te zato nije ni počeo da diže listove koji su se razleteli, već tiho i gorko zaplaka.

Dobročudna bolničarka Praskovja Fjodorovna je obišla pesnika za vreme nepogode, uznemirila se kada ga je ugledala kako plače, spustila zavese kako munje ne bi plašile bolesnika, pokupila listiće sa poda i sa njima otrčala po lekara.

Ovaj je došao, dao Ivanu injekciju u ruku i uverio ga da više neće plakati, da će sada sve proći, sve se promeniti i da će sve zaboraviti.

Lekar je bio u pravu. Uskoro je šumarak na drugoj strani reke postao onaj odranije. Jasno se video do poslednjeg drveta pod nebom koje se raščistilo do predašnjeg plavetnila, a reka se smirila. Melanholija poče da napušta Ivana odmah pošto je primio injekciju i sada je pesnik ležao mirno i posmatrao dugu, koja se širila preko neba.

Tako je to potrajalo sve do večeri, a on čak i ne primeti kako se duga istopila, kako je nebo počelo da tuguje i bleđi, kako je šumarak potamneo.

Napivši se toplog mleka, Ivan ponovo leže i sam se začudi tome kako su mu se misli promenile. Nekako je izbledeo u mislima prokleti vraški

mačak, nije ga više plašila odrubljena glava i, napustivši i prestavši sasvim da misli na nju, Ivan počeo da razmišlja o tome, da u samoj stvari u klinici uopšte nije loše, da je Stravinski – pametan i znamenit čovek i da je više nego prijatno govoriti sa njim. Uza sve to, večernji vazduh bio je veoma prijatan i svež posle nepogode.

Dom jada lagano je padao u san. Po tihim hodnicima gasile su se bele, a umesto njih su se palile slabe plave noćne sijalice, i sve ređe su se iza vrata čuli oprezni koraci bolničarki po gumom zastrtim podovima hodnika.

Sada je Ivan ležao prijatno iznemogao i posmatrao čas lampu pod abažurum, koja je sa tavanice bacala prigušenu svetlost, čas opet mesec, koji se pomaljšao iza crnog šumarka, i razgovarao sam sa sobom.

– Zašto sam se, zapravo, toliko uznemirio što je Berlioz pao pod tramvaj? – rasuđivaše pesnik. – Na kraju krajeva, neka ga vrag nosi! Ko sam mu ja u samoj stvari, kum ili dever? Ako proanaliziramo kako treba ovo pitanje, videlo bi se da pokojnika u samoj stvari nisam ni poznavao kako valja. Zaista, šta ja znam o njemu? Ništa, osim da je bio ćelav i užasavajuće krasnorečiv. I još nešto. građani – nastavljao je Ivan obraćajući se nekome – razmotrimo i ovo: zašto sam se to ja, objasnite vi to meni, razbesneo zbog tog zagonetnog savetnika, maga i profesora sa praznim i crnim okom? Čemu celo ono odvratno jurcanje za njim u gaćama i svećom u rukama, a potom i ona divlja gužva u restoranu?

Ček, ček, ček! – najednom se surovo obrati ili negde iznutra, ili iznad samog uva pređašnji Ivan novom Ivanu. – Ipak je znao unapred da će Berliozu biti odrubljena glava. Kako se onda ne uznemiravati?

– O čemu je, drugovi, reč – usprotivi se novi Ivan skrhanom, pređašnjem Ivanu. – Da su tu posredi nečista posla, jasno je čak i malom detetu. On je neshvatljiva tajanstvena ličnost, nema šta. Ali to i jeste zapravo ono najzanimljivije! Čovek je lično poznavao Pontija Pilata, ima li šta interesantnije od toga? I umesto da dižem najgluplju moguću gužvu kod Patrijaršijskih ribnjaka, zar nije bilo pametnije da ga učtivo zapitam šta je bilo dalje sa Pilatom i onim uhapšenim Hanocrijem?

A ja počeo da se bavim vrag će ga znati čime! Urednik časopisa

pregažen – mnogo važna stvar. Pa šta, da neće zbog toga časopis prestati da izlazi šta li? Šta se tu može: čovek je jednostavno smrtan i, kako je to bilo dobro primećeno, neočekivano smrtan. Neka mu je onda laka zemlja! A na njegovo mesto će doći drugi, pa čak možda i krasnorečiviji od predašnjeg.

Dremnuvši malo, novi Ivan zajedljivo upita starog Ivana:

– Pa šta sam ja onda u tom slučaju?

– Budala! – jasno reče nekakav bas, koji očigledno nije pripadao nijednom Ivanu, a uz to užasno je ličio na savetnikov bas.

Ivan se zbog nečega ne uvredi na reč »budala«, već joj se čak i prijatno začudi, osmehnu se i smiri u polusnu. San se prikrađao Ivanu, već mu se priviđala palma na nozi od slona, mačak prođe kraj njega – ne strašan, već veseo, ukratko: Ivan samo što nije utonuo u san, kad se rešetka najednom, bez ijednog jedinog zvuka, odmače u stranu, a na balkonu se pojavi tajanstvena prikaza koja se krila od mesečeve svetlosti, i pripreti Ivanu prstom.

Ivan se bez ikakvog straha uspravi na krevetu i ugleda tamo, na balkonu, čoveka. A taj čovek prinevši prst ustima, prošapta:

– Psssst!...

12.

Crna magija i njeno raskrinkavanje

Čovek onižeg rasta, sa izbušenim žutim polucilindrom i crvenim nosom kruškastog oblika, u kariranim pantalonama i lakiranim cipelama, iziđe na scenu Varijetea na običnom biciklu. Uz zvuke fokstrota napravi krug, a posle toga iz sebe ispusti pobedonosni urlik, od čega se bicikl najednom prope na zadnji točak. Počevši da se vozi samo na zadnjem točku, čovek diže noge uvis, uspe da se za vreme vožnje skine prednji točak i baci ga za kulise, a posle toga nastavi da se vozi na jednom točku, okrećući pedale rukama.

Na visokoj metalnoj šipki sa sedlom na vrhu i sa jednim točkom na scenu izjuri punačka plavuša u trikou i suknjici sa srebrnim zvezdicama i poče da se vozi ukrug. Susrećući se sa njom, čovečuljak je pozdravljao uzvicima a nogom je skidao sa glave polucilinder.

Kao poslednji stiže osmogodišnjak staračkog lica i poče da se muva među odraslima na minijaturnom biciklu, na koji je bila postavljena ogromna automobilska sirena.

Napravivši nekoliko krugova, celo društvo, uz uznemirujuće prigušeno dobovanje iz orkestra, priđe samoj ivici bine, a gledaoci iz prvih redova preplašeno ustuknuše u svoja sedišta i jeknuše, jer se publici činilo da će cela trojka sa svojim točkovima uleteti pravo u orkestar.

Bicikli se, međutim, zaustaviše tačno u trenutku kada prednji točkovi samo što ne skliznuše u provaliju, na glave muzičara. Biciklisti sa gromkim uzvikom »Op« skočiše sa sedišta i pokloniše se publici, pri tom je plavuša slala publici poljupce a mališan smešno trubio svojom sirenom.

Aplauzi su potresli zgradu, plava zavesa skliznu sa obe strane prema sredini i biciklisti nestadoše iza nje, zelene svetlosti sa natpisom »Izlaz« kraj vrata se ugasiše, i u paučini trapeza pod kupolom, kao sunce, zasjaše bele kugle. Bila je to pauza pred poslednji deo predstave.

Jedini čovek, koga uopšte nisu interesovala čuda biciklističke tehnike porodice Džuli, bio je Grigoriје Danilovič Rimski. Potpuno sam sedeo je u svom kabinetu, grickao tanke usnice, i lice mu se neprekidno grčilo. Neobičnom nestanku Lihodejeva se sada pridružio potpuno nepredviđeni nestanak administratora Varenuhe.

Rimski je znao kuda je ovaj otišao, ali on je otišao i... nije se vratio! Rimski je slegao ramenima i počeo da šapuće sam za sebe:

– Ali zašto?!

I čudnovata stvar: tako preduzimljivom čoveku kakav je bio finansijski direktor, najjednostavnije je bilo, razume se, da telefonira tamo kud je otišao Varenuha i sazna šta se desilo sa njim, a on, eto, nije mogao da natera samoga sebe da to uradi ni do deset časova uveče.

A u deset, izvršivši nad sobom formalno nasilje, Rimski diže slušalicu sa aparata i uvide da je telefon mrtav. Kurir ga izvesti da su i ostali aparati u zgradi pokvareni. Ovaj, samo se po sebi razume, neprijatan ali ne i natprirodan događaj zbog nečega konačno potrese finansijskog direktora, ali ga istovremeno i obradova: nije više morao da telefonira.

U trenutku kada je nad glavom finansijskog direktora počela da se pali i gasi crvena lampica, što je označavalo početak pauze, uđe kurir i obavesti ga da je stigao strani artista. Finansijski direktor se zbog nečega trže i, natuštivši se tako da je postao mračniji od oblaka, pođe iza kulisa da sačeka gosta, pošto ne beše nikog drugog ko bi ga dočekao.

U ogromnu garderobu su iz hodnika, gde su već odzvanjala signalna zvona, pod raznim izgovorima uletali znatiželjnici. Tu su bili i mađioničari u šarenim halatima i sa čalmama na glavama, i čovek na klizaljka u belom pletenom džemperu, recitator lica blede od pudera i šminker.

Prispela znamenitost zaprepasti sve kako svojim neviđenim po

dužini frakom izuzetnog kroja, tako i crnom polumaskom na licu. Ali najčudnovatiji behu saputnici crnoga maga: karirani dugajlija sa naprslim cvikerom i crni debeli mačor, koji je, ušavši u garderobu na zadnjim šapama, potpuno mirno seo na otoman, žmirkajući očima prema ogoljenim lampama.

Rimski pokuša da se osmehne, od čega mu lice postade još kiselije i namrgođenije i pokloni se ćutljivom magu, koji je sedeo pored mačka na otomanu. Rukovanja nije bilo. Zato se karirani tip, i suviše slobodnog ponašanja, predstavi finansijskom direktoru kao »njihov pomoćnik«. Ova okolnost je začudila finansijskog direktora i to dosta neprijatno: u ugovoru ni jednom jedinom rečju ne beše spomenut bilo kakav pomoćnik.

Grigorije Danilovič neljubazno i suvo upita kariranog tipa, koji mu se iznenada sručio na glavu, gde je umetnikova oprema.

– Dijamante naš nebeski, najdraži gospodine direktore – drhtavim glasom odgovori pomoćnik maga – naša oprema je uvek sa nama, sve je tu! Ajns, cvaj, draj! – i počevši da vrti prstima ispred očiju Rimskog, iznenada izvuče iza mačkovog uha zlatan sat Rimskog zajedno sa lancem, sat koji se dotle nalazio u džepu prsluka kroz čiju rupicu je bio provučen lanac, a ispod zakopčanog sakoa.

Rimski se i nehotice uhvati za stomak, svi prisutni kliknuše, a šminker, koji je gledao kroz vrata, sa odobravanjem podrignu.

– Vaš sat? Izvolite ga uzeti – drsko se smeškajući reče karirani i na prljavom dlanu pruži zbunjenom Rimskom njegovu svojinu.

– Sa takvim u tramvaj ne sedaj – tiho i veselo došanu recitator šminkeru.

Tada mačak prikaza trik mnogo bolji od trika sa tuđim satom. Skočivši iznenada sa otomana, priđe na zadnjim šapama ogledalu, prednjom šapom izvuče zatvarač iz boce, nali vodu u čašu, popi je, vrati zatvarač u grlić flaše i šminkerskom krpom obrisa brkove.

Tu svi zapanjeno zanemeše, zinuše, a šminker ushićeno prošapta:

– To je klasa!

U tom trenu treći put zazvoni i svi uzbuđeno, u iščekivanju

interessantne tačke, izleteše iz garderobe.

Trenutak kasnije u gledalištu se ugasiše svetlosti, obasja se crvenom svetlošću rampa i u osvetljenom prorezu zavese pred publikom se pojavi punačak, veseo kao dete čovek obrijanog lica, izgužvana fraka i ne baš najčistije košulje. To je bio celoj Moskvi dobro poznati konferansje Žorž Bengalski.

– Građani – poče Bengalski, smeškajući se nekako bebasto – sada ćemo vam predstaviti... – tu Bengalski prekinu samoga sebe i poče da govori sasvim drugom intonacijom: – Vidim da se broj gledalaca za ovaj deo programa povećao? Kod nas je danas skoro pola grada! Ovih dana sretnem tako prijatelja pa mu kažem: »Zašto ne dođeš k nama? Juče je kod nas bila polovina grada!« A on mi odgovara: »A ja eto, živim u onoj drugoj polovini!« – Bengalski tu napravi pauzu očekujući eksploziju smeha, ali kako se niko ne nasmeja, on nastavi: – I tako, nastupiće poznati strani artista msje Voland sa tačkom crne magije! Ali vi i ja barem shvatamo – tu se Bengalski osmehnu mudrim osmehom – da ona uopšte i ne postoji na ovom svetu i da ona nije ništa drugo do praznoverje, dok sam maestro Voland u najvećoj mogućoj meri vlada tehnikom opsene, što će se i videti iz najinteresantnijeg dela, to jest iz raskrinkavanja te iste tehnike, a pošto smo svi mi kao jedan i za tehniku i za njeno raskrinkavanje, zamolićemo gospodina Volanda!

Izgovorivši tu abrakadabru, Bengalski steže dlanove obe ruke, poče njima da maše prema prorezu zavese, od čega se ova, tiho šušteći, razmače u stranu.

Pojava maga, sa njegovim pomoćnikom dugajlijom i mačorom koji je na scenu izašao na zadnjim šapama, jako se dopala publici.

– Fotelju – tihim glasom naredi Voland i istog časa se, sam bog zna kako i odakle, na sceni pojavi fotelja u koju sede mag. – Reci mi, ljubezni moj Fagote – obrati se Voland kariranom lakrdijašu, koji je očigledno imao i drugo ime, a ne samo »Korovjov« – šta misliš, rekao bih da se stanovništvo Moskve dosta izmenilo?

Mag baci pogled na smirenu publiku, zaprepašćenu pojavom fotelje iz vazduha.

– Upravo tako, mesire – tiho odgovori Fagot-Korovjov.

– U pravu si. Građani su se jako promenili, po spoljašnjosti mislim, kao i sam grad, uostalom. O odelima da i ne govorimo, ali pojavili su se oni... kako se ono... tramvaji, automobili...

– Autobusi – sa poštovanjem reče Fagot.

Publika je pažljivo slušala ovaj razgovor, smatrajući ga u stvari za uvod u mađioničarske opsene. Kulise su bile ispunjene artistima i scenskim radnicima, a među njima se zapažalo napeto, blede lice Rimskog.

Fizionomija Bengalskog, koji se smestio postrance na sceni, počeo da izražava zapanjenost. On jedva malo diže veđu i iskoristivši pauzu, počeo da govori:

– Strani artista izražava svoje oduševljenje Moskvom, koja se razvila što se tiče tehničke strane, a isto tako i Moskovljanima – tu se Bengalski dvaput osmehnu, prvo parteru, a onda galeriji.

Voland, Fagot i mačak okrenuše glave prema konferansjeu.

– Zar sam ja to izražavao svoje oduševljenje? – upita mag Fagota.

– Ni u kom slučaju, mesire, vi niste izražavali nikakvo oduševljenje – odgovori ovaj.

– Pa šta to onda trtlja ovaj čovek?

– Jednostavno je slagao! – glasno, da ga celo pozorište čuje, objavi karirani pomoćnik i obrativši se Bengalskom dodade: – Čestitam vam, građanine, na laži!

Sa galerije se začu smejuljenje, a Bengalski se trže i izbeći oči.

– Ali mene, razume se, ne interesuju toliko autobusi, telefoni i ostala...

– Aparatura – dodade karirani.

– Upravo tako, zahvaljujem – lagano je govorio mag dubokim basom – Mnogome više interesuje jedno važnije pitanje: da li su se stanovnici Moskve promenili u svojoj biti?

– Da, to je najvažnije pitanje, gospodine.

Iza kulisa svi počeo da se zgledaju i sležu ramenima. Bengalski je bio crven kao bulka, a Rimski blede kao krpa. Tada mag, kao da je osenio

da uznemirenost raste, progovori:

Ali, mi smo se ovde zapričali, dragi moj Fagote, a publika počinje da se dosađuje. Pokaži nam za početak nešto jednostavno...

U sali se oseti olakšanje. Fagot i mačak se razidoše na suprotne strane rampe. Fagot pucnu prstom o prst i šeretski povika:

– Tri, četiri! – uhvati iz vazduha špil karata, promeša ga i kao traku dobaci mačku. Mačak traku uhvati i baci je nazad. Atlasna zemlja polete, Fagot otvori usta kao gladni ptić i celu je, kartu za kartom, proguta.

Posle toga se mačak pokloni, povlačeći po sceni desnu zadnju šapu i dobi neviđeni aplauz.

– Klasa! Klasa! – ushićeno su vikali iza kulisa.

A Fagot pokaza prstom prema parteru i objavi:

– Špil je sada, poštovani građani, u sedmom redu kod građanina Parčevskog, tačno između novčanice od tri rublje i sudskog poziva zbog neplaćanja alimentacija građanki Zeljkovoj.

U parteru su gledaoci počeli da se meškolje, ustaju, i na kraju nekakav građanin, koji se stvarno zvao Parčevski, lica crvenog od zaprepašćenja, izvuče iz buđelara špil karata i poče da ga vrti po vazduhu, ne znajući šta da radi sa njim.

– Neka vam ostane za uspomenu! – povika Fagot. – Niste vi sinoć tek onako za vreme večere govorili da bi vam život u Moskvi bio nesnosan da nije pokera.

– Stari trik – začu se sa galerije – taj iz partera je iz istog društva.

– Mislite? – povika Fagot, začkiljivši očima prema galeriji. – U tom slučaju, i potom u istoj bandi jer je špil kod vas u džepu!

Na galeriji se začu žamor, a potom radostan glas:

– Tačno! Kod njega je! Ovde, ovde... Stoj! Pa to su červonci¹!

Publika u parteru okrenu glave. Na galeriji je neki potpuno smeteni građanin otkrio u svom džepu svežanj, uvezan onako kako se to radi u banci, sa natpisom na traci: »Jedna hiljada rubalja.«

Susedi navališe na njega, a on je zaprepašćeno noktom grebao traku, trudeći se da razjasni da li su to pravi ili nekakvi volšebni červonci.

– Časna reč, pravi! Červonci! – vikali su radosno sa galerije.

Našalite se takvim špilom i sa mnom! – veselo zamoli nekakav debeljko u sredini partera.

– Avek plezir! – odgovori Fagot. – Ali zašto samo sa vama? Svi će učestvovati – naredi. – Molim, gledajte gore!... Jedan! – u ruci mu se stvori pištolj, povika: – Dva! – Pištolj se okrenuo nagore. Dreknua: – Tri! – blesnu, puče i istog časa ispod klupe, prevrćući se u vazduhu među trapezima, počеше da padaju u salu beli papirići.

Okretali su se u vazduhu, strujanje ih je zanosilo prema galeriji, bacalo u orkestar i na scenu. Kroz nekoliko trenutaka kiša novca, sve gušća i gušća, dosegla je do fotelja i gledaoci počеше da love papiriće.

Dizalo se uvis na stotine ruku, gledaoci su kroz papiriće gledali prema osvetljenoj sceni i videli prave i tačne vodene žigove. Čak je i miris govorio da je sve pravo: to je bio, neuporediv, divan miris tek odštampanog novca. Prvo je veselje, a posle njega zaprepašćenje obuzelo celo pozorište. Svuda je odjekivala reč »červonci, červonci«, čuli su se uzvici »ah, ah!« i veseo smeh. Poneko je već puzao u prolazu između redova, tražeći ih pod foteljama. Mnogi su stajali na sedištima, loveći neulovljive, ćudljive papiriće.

Na licima milicionera se pojavi zaprepašćenje, a artisti su počeli, ne snebivajući se nimalo, da se pomaljaju iza kulisa.

Sa balkona se začuo glas: »Šta je hvataš? Moja je! Ka meni je letela!«, i drugi glas: »Ma ne guraj se, jer ako te ja gurnem!« I najednom odjeknu šamarčina. Tog istog časa se na balkonu pojavi milicionerski šlem, sa balkona nekog izvedoše.

Sve u svemu, uzbuđenje je raslo i ko zna u šta bi se ono izlilo da Fagot nije prekinuo kišu novca iznenada dunuvši u vazduh.

Dva mlađa čoveka zgledavši se značajno i veselo, ustadoše sa mesta i krenuše pravo u bife. U pozorištu je odjekivao žamor, svim gledaocima uzbuđeno su blistale oči. Da, da, ne zna se u šta bi se sve to pretvorilo da Bengalski nije našao u sebi snage i prenuo se. Trudeći se da ovlada

sobom, on po navici protrlja ruke i glasom što je mogao jačim progovori ovako:

– Eto, građani, sada smo videli slučaj takozvane masovne hipnoze. Čisto naučan eksperiment, koji na najbolji mogući način dokazuje da nikakva čuda niti magije ne postoje. Zamolimo sada maestra Volanda da raskrinka ovaj eksperiment. Sada ćete, građani, videti, kako će ovi papirići, navodno novac, nestati isto onako iznenada kao što su se i pojavili.

I poče da aplaudira, ali potpuno sam i na njegovom licu se pri tome video samouveren osmejak, ali u očima takvog samopouzdanja nije bilo, pre bi se moglo reći da se u njima videla molba.

Publici se reči Bengalskog nisu dopale. Zavladata je potpuna tišina koju je prekinuo karirani Fagot.

– A ovo je, eto, opet bio slučaj takozvanog laganja – objavi on glasno jarećim tenorom – papirići su, građani, pravi!

– Bravo! – povika bas odnekud sa visine.

– Među nama budi rečeno – tu Fagot pokaza prstom na Bengalskog – ovaj mi je dojadi. Stalno se utrpava tamo gde ga niko ne traži, lažljivim primedbama kvari predstavu! Šta da mu uradim?

– Otkini mu glavu! – surovo reče neko sa galerije.

– Kako rekoste? A? – odmah se odazva Fagot na taj odvratni predlog. – Glavu da mu otkinemo? Sjajna ideja! Behemote! – dozva on mačka. – Na posao! Ajns, cvaj, draj!

I tada se desi neverovatna stvar. Dlaka se na crnom mačku nakostreši i on prodorno zamjauka. Posle toga se skupi u klupče i kao panter skoči pravo na grudi Bengalskom, a odatle na glavu. Frkćući, debelim šapama mačak dograbi retku kosu konferansjea i, divlje zaurlavši, za tili čas otkinu tu istu glavu sa zadriglog vrata.

U pozorištu dve i po hiljade ljudi zapanjeno vrisnu uglas. Krv je šikljala iz iskidanih arterija na vratu i počela da se sliva na frak i plastron. Obezglavljeno telo poče da lupa nogama po podu i stropošta se. U sali se začuše histerični povici žena. Mačak predade glavu Fagotu, ovaj je opet diže za kosu i pokaza publici, a ta glava očajnički povika:

– Doktora!

– Hoćeš li i nadalje da melješ gluposti? – jezivim glasom upita Fagot glavu koja je plakala:

– Neću više nikada! – promrmlja glava.

– Ako boga znate, ne mučite ga! – najednom, nadjačavši larmu, odjeknu iz lože ženski glas i mag se okrenu prema njemu.

– Dobro, građani, da li da mu oprostimo? – upita Fagot, obraćajući se sali.

– Oprostite! Oprostite! – odjeknuše prvo usamljeni, i to, uglavnom, ženski glasovi, koji su se posle toga slili u hor sa muškim glasovima.

– Šta kažete, mesire? – upita Fagot maskiranog.

– Šta da se radi – zamišljeno odgovori ovaj – ljudi kao ljudi... Vole novac, ali uvek je to tako bilo... Čovečanstvo voli novac, ma od čega da je načinjen, od kože, papira, bronzе ili zlata. Lakomisleni su... Pa šta onda... i milosrđe ponekad zatreperi u njihovim srcima... obični ljudi... i, sve u svemu, liče na one predašnje... stambeno pitanje ih je samo pokvarilo... – i glasno naredi: – Nadenite mu glavu.

Mačak je, nanišnivši što je mogao preciznije i tačnije nabio glavu na vrat i ona se našla tačno na svome mestu, kao da ga nikada nije ni napuštala. I, što je najvažnije, čak ni ožiljka nije bilo na vratu. Mačak šapom očisti frak i plastron Bengalskog i sa njih nestadoše tragovi krvi. Fagot podiže na noge, Bengalskog koji je sedeo, strpa mu u džep od fraka svežanj červonaca i isprati sa scene rečima:

– Gubite se odavde! Bez vas je veselije!

Besmisleno se osvrćući i povodeći, konferansje dobaulja samo do vatrogasca, a tamo mu pozli. Žalostivo povika:

– Glava, moja glava!

Sa ostalima ka njemu potrča i Rimski. Konferansje je plakao, lomio ruke, mrmljao:

Vratite mi moju glavu! Glavu mi vratite! Stan mi uzmite, slike uzmite, samo mi glavu vratite!

Kurir otrča po lekara. Bengalskog pokušашe da stave na otoman u

garderobi, ali on stade da se buni, razgoropadi se. Morali su da pozovu kola hitne pomoći. Kada su nesrećnog konferansjea odvezli, Rimski potrča na scenu i vide da se na njoj dešavaju još čudnovatije stvari. Da je, uzgred budi rečeno, istovremeno ili možda nešto malo ranije, mag zajedno sa svojom otrcanom foteljom nestao sa scene, a valja primetiti da to publika uopšte nije ni zapazila, omađijana neobičnim stvarima koje je Fagot počeo da izvodi na sceni.

A Fagot je, isprativši nastradalog konferansjea, objavio publici:

– A sada, kada smo tog dosadnjakovića najurili, dajte da otvorimo damsku radnju!

I istog časa pod scene bi prekriven persijskim ćilimima, pojaviše se ogromna ogledala, osvetljena sa strane zelenkastim cevima a između ogledala izlozi, a u njima zapanjeni gledaoci ugledaše pariske damske toalete najrazličitijih krojeva i fazona. To je bilo u jednom, a u drugom su se izlogu pojavile na stotine ženskih šešira sa perjem i bez njega, i sa predicama i bez njih, na stotine cipela – crnih, belih, žutih, kožnih, svilenih, plišanih, sa kaišićima, a i sa kamenčićima. Među cipelama se pojaviše kutije parfema i u njima zasjaše blistave površine flašica od brušenog kristala. Behu tu i gomile tašnica od antilopa, jelenske kože, svile, a među njima – čitave gomile izduženih zlatastih futrola sa karminom.

Odnekud se, vrag će ga znati otkud, pojavi ridokosa lepotica u crnoj večernjoj haljini, uistinu zgodna devojka, da je samo nije ružio odvratani ožiljak na vratu, smešeći se pored izloga osmehom domaćice.

Fagot je, ljubazno se smeškajući, objavio da firma potpuno besplatno vrši zamenu starih ženskih haljina i cipela za pariske modele i parisku obuću. Rekao je da to isto važi i za tašne i ostale stvari.

Mačak je počeo da povlači po podu zadnju šapu, klanjajući se a prednjim je šapama pravio nekakve pokrete, svojstvene portirima kada otvaraju vrata.

Devojka je blago promuklim glasom zapevala nešto ne baš sasvim razumljivo, ali sudeći po ženskim licima u parteru, veoma sablažnjivo:

– Gerlen, Šanel pet, Micuko, Narsis noar, večernje haljine, koktel haljine...

Fagot se izvijao, mačak klanjao, devojka otvarala staklene izloge.

– Izvolite samo! – urlao je Fagot. – Bez ikakvog snebivanja i ustezanja.

Publika je bila uzbuđena, ali se ipak niko nije usuđivao da izađe na scenu. Na kraju je nekakva crnka izašla iz desetog reda partera i, smeškajući se tako kao da joj je doslovno potpuno svejedno, i da je baš briga za sve, bočnim stepeništem se popela na pozornicu.

– Bravo! – povika Fagot. – Pozdravljam prvog posetioca! Behemote, fotelju! Poćemo od cipela, madam.

Crnka sede u fotelju i Fagot odmah izruči na tepih ispred nje čitavu gomilu cipela.

Crnka skinu svoju desnu cipelu, odabra ljubičastu, obu je i lupi nogom o ćilim, pogleda štiklu.

– A neće me stezati? – upita zamišljeno.

Na to Fagot uvređeno uzviknu:

– Šta vam je, šta vam je! – a mačak uvređeno zamjauka.

– Uzimam ovaj par, msje – reče crnka dostojanstveno, obuvajući i drugu cipelu.

– Stare crnkine cipele behu baćene iza zaves, a tamo krenu i ona sama u pratnji riđe devojke i Fagota, koji je nosio preko ramena nekoliko modela haljina. Mačak se muvao, pomagao i da bi izgledao što važniji, oko vrata je prebacio krojački centimetar.

Kroz koji čas iza zaves je izišla crnka u takvoj haljini da je ceo partner naprosto jeknuo. Hrabra žena, fantastično prolepšana, zaustavi se kraj ogledala, promeškolji obnažena ramena, popravi kosu na potiljku i izvi se, trudeći se da se vidi u ogledalu i sa leđa.

– Firma vas moli da primite ovo kao uspomenu – reče Fagot i pruži crnki otvorenu kutiju sa flašicom.

– Mersi – oholo odgovori crnka i krenu niza stepenice u parter. Dok je koraćala, gledaoci su skakali sa svojih mesta dodirujući kutiju.

I tada nastade prava navala, i sa svih strana na scenu nagrnuše žene. U opštem uzbuđenom govoru, smehu i uzdasima začu se muški glas:

»To ti neću dopustiti!« i ženski: »Despote jedan i malograđanine, ne lomite mi ruku!« Žene su nestajale iza zaves, ostavljale tamo svoje haljine i izlazile u potpuno novim toaletama. Na stolicama sa pozlaćenim nožicama sedeo je čitav niz dama, koje su energično lupkale o ćilim novim cipelama. Fagot se spuštao na kolena, baratao rožnatom kašikom, mačor je posustajao pod gomilama tašnica i cipela, jurcao od izloga ka stolićicama i nazad, devojka unakažena vrata se čas pojavljivala a čas opet nestajala, pa je na kraju počela da brblja samo na francuskom i žene su je, začudo, razumevale, pa čak i one koje nisu znale nijednu francusku reč.

Opšte zaprepašćenje izazva jedan muškarac, koji se odnekud pojavi na sceni. Izjavi da mu supruga ima grip i da zbog toga moli da joj preko njega nešto poklone. Kao dokaz da je zaista oženjen, građanin je bio spreman da pokaže čak i isprave. Izjava brižnog supruga dočekan je smehom. Fagot povika da mu i bez isprava veruje kao samome sebi i uruči građaninu dva para svilenih čarapa, a mačak sa svoje strane dodade još i kutijicu sa nekakvom pomadom.

Žene koje su zakasnile jurile su na scenu, sa scene su silazile srećnice u baljskim toaletama, u pižamama sa zmajevima, u strogim kostimima, sa šeširićima navučenim na jedno oko.

Tada Fagot objavi da se radnja, jer je već jako kasno, zatvara do sutra uveče, i to tačno kroz jedan minut, i na sceni zavlada neopisiva gužva. Žene na brzu ruku, bez ikakvog probanja, počese da grabe cipele. Jedna je, kao pravi orkan, uletela iza zaves, zbacila tamo svoj kostim i dograbila prvo što joj je dospelo pod ruku – svilenu kućnu haljinu sa ogromnim cvetovima, a pored toga je još uspela da ščepa i dve kutije parfema.

Tačno kroz jedan minut odjeknu pucanj iz pištolja, ogledala nestadoše, nestadoše izlozi i stolićice, ćilim se istopi u vazduhu kao i zavesa. Poslednja je nestala gomila starih haljina i obuće, a scena posle toga opet postade pusta i prazna.

A tada se u sve to umeša nova ličnost.

Prijatan, zvučni i uporan bariton začu se iz lože broj 2:

– Ipak bi bilo poželjno, građanine artisto, da odmah pred gledaocima

raskrinkate tehniku vaših opseni, naročito trik sa novčanicama. Poželjan je, takođe, i povratak konferansjea na scenu. Njegova sudbina uznemirava gledaoce.

Bariton nije pripadao nikome drugome do počasnom gostu večeri, Arkadiju Apolonoviču Semplejarovu, predsedniku Akustičke komisije moskovskih pozorišta.

Arkadij Apolonovič je sedeo u loži sa dve dame: starijom, bogato i pomodno doteranom i drugom – mlađom i lepuškastom. odevenom nešto jednostavnije. Prva je bila, kako se uskoro ispostavilo prilikom sastavljanja zapisnika, supruga Arkadija Apolonoviča, a druga – njegova dalja rođaka, nadobudna glumica početnica koja je doputovala iz Saratova i živela u stanu Arkadija Apolonoviča i njegove supruge.

Pardon! – odgovori Fagot. – Izvinjavam se, ali ovde nema šta da se raskrinkava, sve je jasno.

– Ne, izvinite! Raskrinkavanje je neophodno! Bez toga sve ove vaše odlične tačke ostavljaju mučan utisak! Gledalačka masa zahteva objašnjenje!

– Gledalačka masa – prekinu Semplejarova drska bitanga – kao da ništa nije izjavljivala, ako se ne varam? Ali uzimajući u obzir vašu mnogopoštovanu želju, Arkadije Apolonoviču, ja ću, neka vam bude, izvršiti raskrinkavanje. Ali smem li da izvedem još jednu kratku tačku?

– Kako da ne – pokroviteljski odgovori Arkadij Apolonovič. – Ali obavezno sa raskrinkavanjem.

– Razumem, razumem. No, dopustite mi onda da vas upitam gde ste vi bili sinoć, Arkadije Apolonoviču?

Pri tom neumesnom, pa čak i više nego drskom pitanju, lice Arkadija Apolonoviča se promeni, i to jako.

– Arkadij Apolonovič je sinoć bio na sastanku Akustičke komisije – više nego nadmeno odgovori supruga Arkadija Apolonoviča – ali ja ne shvatam kakve to veze ima sa magijom.

– Ui, madam, – potvrdi Fagot. – Razume se da ne shvatate. što se tiče tog sastanka, vi ste u potpunoj zabludi! Krenuvši na pomenuti sastanak, koji za juče, uzgred budi rečeno, nije ni bio zakazan, Arkadij

Apolonovič je otpustio svog šofera ispred zgrade Akustičke komisije kod Čistih Ribnjaka (celo pozorište je zamrlo), a sam je autobusom otišao u Jelehovsku ulicu glumici putujućeg rejonskog pozorišta Milici Andrejevnoj Pokobatkovoj i proveo kod nje u gostima oko četiri časa.

– Joj! – povika neko paćenički u potpunoj tišini.

Mlada rođaka Arkadija Apolonoviča najednom poče da se smeje dubokim i jezivim smehom.

– Sve je jasno! – uzviknu. – Odavno sam to predosećala. Sada mi je jasno zašto je to netaalentovano ništavilo dobilo ulogu Lujze!

I zamahnuvši iznenada rukom, debelim ljubičastim suncobranom odalami Arkadija Apolonoviča po glavi.

A podli Fagot, iliti Korovjov, povika:

– Evo, poštovani građani, jedan od slučajeva raskrinkavanja koje je Arkadij Apolonovič toliko priželjkivao!

– Kako si se usudila, ništavilo, da takneš Arkadija Apolonoviča? – groznim glasom upita supruga Arkadija Apolonoviča, dižući se u loži u svoj svojoj gigantskoj veličini.

Drugi kratak napad satanskog smeha savlada mladu rođaku.

– Ako koga smem – odgovori smejući se – onda njega barem smem da taknem! – pa i drugi put odjeknu udarac suncobranom, koji odskoči od glave Arkadija Apolonoviča.

– Milicija! Uhapsite je! – tako strašnim glasom povika supruga Šemplejarova da se mnogima steže srce.

Tada mačak skoči na rampu i najednom dreknu ljudskim glasom da ga celo pozorište čuje:

– Predstava je završena! Maestro! Raspalite marš!

Ošamućeni dirigent, ne znajući ni sam šta radi, zamahnu palicom i orkestar ne da zasvira, ne da zagrme, zabubnja, već je prema odvratnom izrazu mačka, raspalio nekakav neverovatan marš koji po svojoj razuzdanosti ni na šta nije ličio.

Na trenutke se pričinjavalo kao da su nekada, pod južnim zvezdama, u kafešantanu, mogle da se čuju malo razumljive, ali bestidne reči tog

marša:

*Njegovo prevashodstvo
Voljaše domaće ptičice
Večito zato skupljaše
Lepuškaste devojčice!!!*

A možda reći i nisu bile takve već su to bile neke druge reči na tu istu muziku, nekakve čak jako nepristojne. Da, nije to važno, ali je zato važno to što je u *Varijeteu* posle toga počelo nešto nalik na propast Vavilona. Prema loži Semplejarova potrčala je milicija, na proscenijum su se verali radoznalci, čule su se paklene eksplozije smeha, besni urlici, koje je zaglušivala larma bubnjeva iz orkestara.

I videlo se kako se pozornica iznenada ispraznila i kako su podvaladžija Fagot, kao i drski mačorčina Behemot iznenada nestali, isto kao što je pre toga nestao mag u fotelji sa otrcanim naslonom.

13.

Pojava heroja

I tako, neznamac pripreti Ivanu prstom i prošapta: – Pst!

Ivan spusti noge s postelje i zapanjeno ga pogleda. Sa balkona je u sobu oprezno zavirivao čovek obrijan, tamnokos, šiljasta nosa, nemirnih očiju i s pramenom kose koji mu je padao na čelo, star otprilike trideset i osam godina.

Uverivši se da je Ivan sami oslušnuvši pažljivo, tajanstveni posetilac se ohrabri i uđe u sobu. Tada Ivan spazi da je došljak u bolničkoj odeći. Na sebi je imao donje rublje, cipele navučene na bosc noge, a preko ramena mu je bio prebačen mrki bolnički ogrtač.

Došljak namignu Ivanu, strpa u džep svežanj ključeva, šapatom upita: »Mogu li da sednem?« i, pošto dobi potvrđan odgovor, smesti se u fotelju.

– Kako ste dospeli ovamo? – povinujući se mršavom prljavom prstu, šapatom upita Ivan – jer, rešetke su na balkonu zaključane?

– Rešetke jesu zaključane – potvrdi gost – ali je Praskovja Fjodorovna, istina divna, ali, avaj, isto tako i rasejana žena.

– Kada već imate mogućnost da izlazite na balkon, onda možete i da kidnete. Ili je visoko? – zainteresova se Ivan.

– Ne – odlučno odgovori gost – ne mogu da pobegnem odavde ne zato što je visoko, već zato što nemam kuda da bežim. – Posle pauze dodade: – Znači, spetljali nas?

– Spetljali – odgovori Ivan, zagledavši se u kestenjaste i veoma nemirne došljakove oči.

– Da... – tu se gost najednom uznemiri – ali nadam se da niste nemiran bolesnik? Jer, znate, ne podnosim buku, gužvu, nasilje i ostale slične stvari. Naročito mrzim ljudski urlik, pa bio to urlik patnje, besa ili nekakav drugi krik. Umirite me, recite, niste nemirni?

– Juče sam u restoranu jednog tipa odalamio po njušci – hrabro priznade preobraženi pesnik.

– S razlogom? – strogo upita gost.

– Moram da priznam, bez razloga – zbunjeno odgovori Ivan.

– Svinjarija – osudi gost Ivana i dodade: – Osim toga, zašto se tako izražavate: odalamio po njušci... jer, nije baš sasvim jasno šta, u stvari, čovek ima, njušku ili lice. Rekao bih da je to ipak lice. Tako da, znate, pesnicama... Ne, okanite se toga zauvek.

Očitavši na taj način Ivanu vakelu, gost se zainteresova:

– Zanimanje?

– Pesnik – zbog nečega preko volje priznade Ivan.

Došljak se ogorči.

– E, baš nemam sreće! – uzviknu, ali se odmah trže i upita: – A kako se prezivate?

– Bezdomni.

– Eh, eh... – reče gost, namrgodivši se.

– A što, zar vam se moji stihovi ne dopadaju? – radoznalo upita Ivan.

– Uopšte mi se ne dopadaju. Užasni su.

– A koje ste čitali?

– Uopšte nisam čitao nikakve vaše stihove! – nervozno uskliknu posetilac.

– Zašto onda tako govorite?

A zašto da ne? odgovori gost. – Kao da nisam čitao druge? Uostalom... jedino ako nije u pitanju možda čudo? Dobro, pristajem da poverujem u to. Recite sami, jesu li vaši stihovi dobri?

– Odvratni su! – najednom smelo i otvoreno reče Ivan.

– Ne pišite ih više! – zamoli molećivo došljak.

– Obećavam i kunem se! – svečano reče Ivan.

Zakletvu potvrdiše stiskom ruke, a tada se u hodniku začuše meki koraci i glasovi.

– Pst! – prošapta gost i, iskočivši na balkon, povuče za sobom rešetku.

Otvorivši vrata Praskovja Fjodorovna proviri, upita kako se Ivan oseća i želi li da spava u mraku ili sa upaljenom svetlošću. Ivan je zamoli da mu ostavi svetlost i Praskovja Fjodorsvna se udalji, poželevši bolesniku laku noć. A kada se sve smirilo, gost se ponovo vrati.

Šapatom obavesti Ivana da su u sobu 119 doveli novog – nekakvog debeljka crvene fizionomije, koji stalno mrmlja nešto o nekakvoj valuti u ventilacionom otvoru i koji se kune da se kod njih, u Sadovoj ulici, nastanila nečastiva sila.

– Puškina psuje na sva usta i stalno viče: »Kuroljesov, bis, bis!« – ispriča gost uznemireno se trzajući. Pošto se umiri, sede i reče: – Uostalom, neka ga vrag nosi – u nastavi razgovor sa Ivanom. – I zbog čega ste vi dospeli ovamo?

– Zbog Pontija Pilata pogledavši natmureno u pod, odgovori Ivan.

– Kako?! – zaboravivši na opreznost, viknu gost i sam sebi rukom začepi usta. – Potresna podudarnost! Molim vas, molim, pričajte!

Osećajući zbog nečega poverenje prema neznancu, u početku zamuckujući i snebivajući se, a potom se oslobodivši. Ivan poče da priča šta se juče zbilo kod Patrijaršijskih ribnjaka. Da, zahvalnog je slušaoca dobio Ivan Nikolajevič u tajanstvenom kradljivcu ključeva! Gost nije smatrao Ivana ludim, pokazao je izuzetno interesovanje za priču i, kako se ona odvijala, bivao je sve više i više oduševljen. Stalno je prekidao Ivana usklikima:

– No, no! Dalje, dalje, molim vas. I samo vas molim, preklinjem vas svim što vam je sveto, ne propuštajte ništa!

Ivan ništa ne propusti, bilo mu je i samome lakše tako da priča i lagano je stigao do trenutka kada je Pontije Pilat u belom plaštu krvavog naličja izašao na balkon.

Tada gost sklopi ruke kao da će se moliti bogu i prošapta:

– O, kako sam pogodio! O, kako sam sve pogodio!

Opis užasne Berliozove smrti slušalac prokomentariša zagonetnom primedbom, pri čemu mu oči zlobno zasjaše:

– Žalim samo što se na mestu tog Berlioza nisu našli ili kritičar Latunski ili književnik Mstislav Lavrovič! – i besno ali bezvučno uzviknu: – Dalje!

– Priča o mačoru koji je kondukterki plaćao kartu jako je razgalila gosta i on se gušio od tihog smeha, posmatrajući kako je Ivan, obradovan uspehom svoje priče, tiho skakutao čučeci, predstavljajući mačka sa novčićem od deset kopejki – grivenikom kraj brkova.

– I eto – ispričavši i ono što se zbilo kod *Gribojedova*, Ivan tužno i zamišljeno završi: – tako sam i stigao ovamo.

– Nesrećni poeto! Ali vi ste, dragoviću moj, sami krivi za sve. Niste smeli da se ponašate sa njim tako slobodno, pa čak i drsko. Zato ste i platili. Trebalo bi još da kažete i hvala što ste tako jeftino prošli.

– Pa ko je on, konačno? – uzbuđeno mlatarajući pesnicama, upita Ivan.

Gost se zagleda u Ivana i odgovori mu pitanjem:

– Mi smo ovde svi ljudi nepouzdati... Jeste li sigurni da vam neće biti potrebni nikakvi lekari, injekcije i ostale gužve?

– Ne, ne! – uzviknu Ivan. – Recite mi, ko je on?

– Pa dobro – odgovori gost i jasno i razgovetno deleći reči na slogove, reče: – Juče ste, kraj Patrijaršijskih ribnjaka, sreli Satanu.

Ivan se (kako je i obećao) nije uznemirio, ali je ipak bio više nego zapanjen.

– To je nemoguće! On ne postoji.

– Ali molim vas! Ako iko to i može da kaže, to ni u kom slučaju ne bi trebalo da ste vi. Vi ste, očigledno, bili jedan od prvih, koji je od njega nastradao. Vi ste, kao što to i sami shvatate, u psihijatrijskoj bolnici, a ovamo neprekidno ponavljate da on ne postoji. Zaista čudno!

Potpuno zbunjen, Ivan ućuta.

– Čim ste počeli da ga opisujete – nastavi gost – odmah sam počeo

da nagađam sa kim ste to juče imali zadovoljstvo da razgovarate. I odista, čudim se Berliozu! Vi ste, razume se, što se toga tiče, nedužni – tu gost gotovo da se izvini – a on je, koliko sam barem o njemu čuo, ipak nešto i čitao! Prve reči tog profesora razvejjale su sve moje sumnje! Njega je nemoguće ne prepoznati, dragi moj! Uostalom, vi... izvinite me ponovo, ali, ako se ne varam, vi ste neobrazovani?

– Svakako – složi se Ivan koga je bilo apsolutno nemoguće prepoznati.

– Pa eto... čak i lice koje ste opisivali... različite oči, veđe! Oprostite, možda čak ni operu Faust niste slušali?

Ivan se zbog nečega užasno zbuni i pocrvenevši u licu počne da mrmlja o nekakvom putu u sanatorijum, u Jalti...

– Pa eto, eto... i ne čudim se uopšte! A Berlioz me, ponavljam, odista zapanjuje... On je ne samo načitan već i veoma lukav. Iako u njegovu odbranu moram reći da Volland, razume se, može da zamaže oči i čoveku mnogo lukavijem od njega.

– Zar?! – povika ovoga puta Ivan.

– Tiše!

Ivan se, zamahnuvši lupi po čelu i prosikta:

– Shvatam, shvatam. Kod njega je slovo »V« bilo na posetnici. Jao, jao, znači tako stvari stoje! – jedno je vreme ćutao potpuno zbunjen, zagledavši se u mesec, koji je plovio iza rešetke i na kraju progovori: – Znači, on je zbilja mogao da bude kod Pontija Pilata? Jer, on se tada već bio rodio? A mene ovde proglašavaju ludim! – dodade Ivan, ozlojeđeno pokazujući vrata.

Na usnama gosta pojavi se gorak osmejak.

– Da pogledamo istini u oči – i gost tu okrenu lice prema noćnom svetlu koje je letelo kroz oblake.

I vi i ja jesmo ludi, zašto to da negiramo! Vidite, on vas je potresao i vi ste pošandrcali jer je za to, očigledno, postojalo pogodno tlo. Ali ono što pričate, doista se i zbilo. To je sve do te mere neuobičajeno, da čak ni Stravinski, genijalni psihijatar, razume se, nije mogao da vam poveruje. Da li vas je pregledao? (Ivan klimnu glavom). Vaš sagovornik je bio i

kod Pilata, i na doručku kod Kanta, a sada je posetio Moskvu.

– Pa on će ovde, vrag će ga sam znati šta sve poćiniti! Na neki bi ga naćin ipak trebalo uloviti? – ne baš sasvim ubećeno u novom Ivanu diže glavu stari, još nedotućeni Ivan.

– Vi ste već pokućali. od vas se više ništa ne oćekuje – ironićno odgovori gost – i drugima ne savetujem da pokućavaju. A da će svašta poćiniti – u to budite sigurni! Ah, ah! Kako mi je samo krivo što ste se sa njim sreli vi, a ne ja! Iako je sve i izgorelo i ugljevlje se pretvorilo u pepeo, kunem se da bih za taj susret predao ovaj svežanj kljućeva Praskovja Fjodorovnoj, jer nema šta drugo da joj dam. Ja sam siromaćak.

– A zašto vam je on potreban?

Gost se dugo mrćtio i trzao, ali na kraju prozbori:

– Vidite, to je odista ćudnovato, ali ja sam ovde zbog iste stvari zbog koje i vi, odnosno zbog Pontija Pilata – tu se gost paćljivo osvrnu i reće:
– Stvar je, naime, u tome, što sam pre godinu dana napisao roman o Pilatu.

– Vi ste pisac? – zainteresovano upita pesnik. Gost se namrgodi, pripreti Ivanu pesnicom, a onda reće:

– Ja sam majstor – postade najednom surov i izvuće iz džepa ogrtaća potpuno zamaććenu crnu kapicu sa slovom »M« izvezenim ćutom svilom. Stavi je na glavu i okrenu Ivanu najpre profil a potom lice da bi dokazao kako je on majstor. – Svojim rukama ju je saćila za mene – dodade tajanstveno.

– A kako se prezivate?

– Ja više nemam prezimena – sa mraćnim prezirom odgovori ćudnovati gost. – Odrekao sam ga se, kao, uostalom i svega u ćivotu. Zaboravimo ga.

– Onda mi barem o romanu prićajte – oprezno zamoli Ivan.

– Ako ćelite. Moja prića, moram vam to reći, nije baš najobićnija – poće gost.

... Istorićar po obrazovanju, on je još do pre dve godine prilećno radio u jednom moskovskom muzeju, a pored toga se bavio još i

prevođenjem.

– Sa kog jezika? – zainteresovano ga prekinu Ivan.

– Govorim pet jezika osim maternjeg – odgovori gost – engleski, francuski, nemački, latinski i grčki. A pored toga se još služim i italijanskim.

– Vidi ti! – sa zavišću prošapta Ivan.

Istoričar je živeo usamljeno, bez ikakvih rođaka ii skoro da nije imao ni poznanika u Moskvi. I zamislite samo, jednom ja na lutriji dobio sto hiljada rubalja.

Zamislite samo moju zapanjenost – šaputaše gost sa crnom kapicom – kada sam gurnuo ruku u korpu sa prljavim rubljem i vidim – na srećki isti broj kao i u novinama! Loz sam – objasni – dobio u muzeju.

Pošto je na taj način došao do sto hiljada, zagonetni Ivanov gost je učinio sledeće: kupio je knjige, napustio svoju sobu u Mjasnjickoj...

– Uh, prokleta jazbina! – progundā gost.

... I iznajmio od nekog preduzimača, u jednoj uličici u blizini Arbata...

– Znate li šta su to preduzimači? – upita gost Ivana i odmah objasni:

– To je malobrojna grupa varalica, koja je na neki način uspela da opstane u Moskvi...

Iznajmio je od preduzimača dve sobe u suterenu jedne kućice sa vrtom. Posao u muzeju je napustio i počeo da piše roman o Pontiju Pilatu.

– Ah, bilo je to zlatno doba – blistavih očiju šaputaše pripovedač – potpuno odvojen stan, a uz to još i predsoblje, a u njemu lavabo sa vodom – iz nekog razloga to ponosito naglasi – prozorčići nad samom stazom koja je vodila od kapije. Preko puta, samo četiri koraka od mene, kraj plotā, jorgovan, lipa i klen. Ah, ah, ah! Zimi sam retko kada kroz prozor video nečije crne noge i slušao škriputanje snega pod njima. A u peći mi je večito buktala vatra! Ali, iznenada nastupi proleće i kroz mutna stakla ugleda isprva golo, a posle ozelenelo žbunje jorgovana. I tada, prošloga proleća, dogodi se nešto mnogo uzbudljivije od premije od sto hiljada rubalja. A to je, morate priznati, ogromna svota novca!

– To je tačno – priznade Ivan koji ga je pažljivo slušao.

– Otvorio sam prozorčice i sedeo u drugoj, sasvim majušnoj sobi. – Gost počeo da odmerava rukama: ovako... tuje otoman... a preko puta njega drugi otoman, i među njima stočić, a na njemu predivna stona lampa, kraj prozorčica knjige, ovde mali pisaći sto, a u prvoj, ogromnoj sobi, četrnaest kvadratnih metara! – knjige, knjige i peć. Ah, kako je kod mene bilo divno! Čudesno miriše jorgovan! Glava mi je postajala lakša od zamora, a i Pilat se približavao kraju...

– Beli ogrtač, crveno naličje! Shvatam! – uzviknu Ivan.

– Upravo to! Pilat se približavao kraju i ja sam već znao da će poslednje reči romana biti: »... peti prokurator Judeje, konjanik Pontije Pilat.« Ali izlazio sam katkad i da se prošetam. Sto hiljada je zaista ogromna svota i imao sam predivno sivo odelo. Ili sam odlazio na ručak u neki jeftiniji restoran. Na Arbatu se nalazi jedan divan restoran, ne znam da li još uvek postoji.

Tu se oči gosta širom otvoriše i on nastavi da šapuće, gledajući mesec:

– Nosila je u rukama odvratno, žuto cveće koje je uznemiravalo. Đavo će ga znati kako se to cveće zove, ali se ono zbog nečega prvo pojavljuje u Moskvi. I to se cveće jasno isticalo na njenom crnom prolećnom kaputu. Nosila je žuto cveće! Zlokobna boja. Skrenula je sa Tverske u uličicu i tada se obrnula. Tversku sigurno znate? Tverskom su se kretale hiljade ljudi, ali vam jamčim da je ona videla samo mene, pogledala me je, ne bih mogao da kažem da me je pogledala uznemireno, pre bi se moglo reći nekako bolećivo. I osvojila me je ne toliko njena lepota, koliko neobična, neviđena dotad usamljenost u njenim očima!

– Povinujući se tom žutom znaku, i ja skrenuh u istu uličicu i krenuh za njom. Išli smo po krivudavoj, dosadnoj uličici ćutke, ja jednom, a ona drugom stranom. I zamislite samo, u uličici nije bilo ni žive duše. Mučio sam se, jer mi se činilo da moram da porazgovaram sa njom, a plašio sam se da neću izgovoriti ni jednu jedinu reč, da će ona otići i da je više nikada neću videti.

– I, zamislite samo, ona iznenada progovori:

»Da li vam se dopada moje cveće?«

– Jasno se sećam kako je zazvučao njen glas, nekako dubok, ali neujednačen i ma koliko to bilo glupo, učinilo mi se da je eho odjeknuo u uličici i da se odbio od žutog, prljavog zida. Brzo sam prešao na njenu stranu i, prilazeći joj, odgovorio:

»Ne.«

– Pogledala me je začuđeno, a ja sam najednom, i to potpuno neočekivano shvatio da sam celog života voleo upravo tu ženu! Kako vam se to dopada, šta velite? Reći ćete, razume se, da sam lud?

– Ništa ja ne kažem – uzviknu Ivan i dodade: – Molim vas, nastavite! I gost nastavi:

– Da, začuđeno me je pogledala, a onda me je upitala:

»Ne volite cveće?«

– U njenom Glasu, kako mi se učinilo, bilo je nečeg neprijateljskog. Išao sam pored nje, trudeći se da idem ukorak s njom i na svoje najveće čuđenje nisam bio zbunjen.

»Ne, cveće volim, ali ne ovo«, rekoh.

»A koje volite?«

»Volim ruže.«

– Tada sam požalio što sam to rekao, jer se ona osmehnu sa izrazom krivca, i baci svoje cveće pored trotoara na kolovoz. Zbunivši se malo, ipak ga digoh i pružih joj ga, ali je ona, osmehnuvši se, odgurnula cveće i ja ga poneh u ruci.

– Tako smo izvesno vreme išli ćutke, sve dok mi nije istrгла cveće iz ruke i bacila ga na ulicu, posle čega je svoju ruku u crnoj rukavici provukla pod moju i mi krenusmo jedno kraj drugog.

– Dalje – reče Ivan – i ne propuštajte, molim vas, ništa!

– Dalje? – ponovi gost. – Pa šta, dalje biste mogli da pogodite i sami.

– Najednom obrisa neočekivanu suzu desnim rukavom i nastavi: – Ljubav se pojavila pred nama kao što ispod zemlje iskače ubojica u uličici i oborila nas oboje.

– Tako ubija munja, tako ubija bodež!

– Ona je, uostalom, tvrdila kasnije da to nije tačno, da smo se mi voleli odavno i ne poznajući se još, a da se nikada nismo ni videli da je ona živela sa drugim čovekom... i ja sam tamo, tada... sa onom, kako se samo zvaše...

– Sa kim to? – upita Bezdomni.

– Sa onom, no... sa onom... no... – odgovori gost pucketajući prstima.

– Bili ste oženjeni?

– Da, zbog toga i pucketam... Sa onom... Varenjkom... Manječkom... ne, Varenjkom... prugasta haljina... muzej... uostalom, ne sećam se.

– I eto, pričala mi je onda kako je toga dana izašla sa žutim cvećem u rudi da bih je na kraju pronašao, a da se to nije desilo, onda bi se otrovala, toliko joj je život bio prazan.

– Da, ljubav nas je pokosila u jednom trenu. Znao sam to već istoga dana, kroz jedan čas, kada se nađosmo, ne zapažajući grad, na keju kraj kremaljskih zidina.

– Razgovarali smo kao da smo se rastali juče, kao da smo se godinama poznavali. Dogovorili smo se da se sutradan nađemo na istom mestu, na reci Moskvi i sastali smo se. Majsko sunce je sijalo. I brzo, veoma brzo, ta žena postade moja tajna supruga.

Dolazila je k meni svaki dan a počinjao sam da je čekam od samoga jutra. Čekanje se sastojalo u tome što sam premeštao predmete na stolu. Deset minuta pre određenog vremena sedao bih kraj prozorčića i počinjao da osluškujem da li će lupiti stara kapija. I zamislite samo: do mog sastanka sa njom, u naše dvorište je malo ko dolazio, može se čak reći da niko nije ni dolazio, a sada mi se činilo da je ceo grad krenuo u njega. Lupi kapija, zalupa srce i, zamislite, u visini mog lica, sa druge strane prozorčića obavezno bih ugledao nečije prljave čizme. Oštrač. Pa kome je u našoj kući potreban oštrač? Šta da se oštri? Kakvi noževi?

– Ulazila je kroz kapiju jednom, a ja sam pre toga najmanje desetak puta osetio kako mi lupa srce, ne lažem vas. A posle, kada je nastupao njen čas i kada bi skazaljka sata pokazivala da je podne, ono je čak prestajalo da kuca, sve dok se bez lupanja, tako reći nečujno, kraj prozorčića ne bi pojavile cipelice sa crnim antilopskim trakama,

stegnutim metalnim predicama.

– Ponekad bi se našalila i, zaustavivši se kraj drugog prozorčića, lupkala vrhom cipele o staklo. Ja bih se istoga časa našao kraj tog prozora, ali je cipelica nestajala, crna svila koja je zaklanjala prozor bi nestajala – i odlazio sam da joj otvorim vrata.

– Niko nije znao za našu vezu, to vam garantujem, iako se to nikada ne dešava. Nije znao njen muž, nisu znali ni poznanici. U staroj kućici, u kojoj je bio moj podrum, razume se da su znali, videli su da kod mene dolazi neka žena, ali joj nisu znali ime.

– A ko je ona? – upita Ivan, jako zainteresovan za ovu ljubav.

Gost načini pokret koji je govorio da to nikada i nikome neće reći i nastavi svoju priču.

Ivan saznade da su se majstor i njegova neznanka zavoleli toliko, da se gotovo nisu ni rastajali. Ivan je jasno zamišljao dve sobice u podrumu kućice, u kojima je uvek vladao sumrak zbog jorgovana i tarabe.

Stari nameštaj od mahagonija, pisaći sto, sat koji je odzvanjao svako pola časa, knjige, od ofarbanog poda do začađene tavanice, peć.

Ivan je saznao da su njegov gost i njegova tajna supruga još prvih dana svoje veze došli do zaključka da ih je, prema svemu, sama sudbina sastavila na uglu Tverske i one sporedne uličice i da su oni zanavek stvoreni jedno za drugo.

Ivan je saznao iz priče svoga gosta kako su zaljubljeni provodili dan. Ona je dolazila, i odmah bi vezivala pregaču, još u uskom predsoblju, u kojem se nalazio onaj lavabo kojim se zbog nečega ponosio jadni bolesnik, na drvenom stolu je palila primus i pripremala doručak i postavljala ga u prvoj sobi na okruglom stolu. Za vreme majskih nepogoda pored poluslepih prozora bučno je hućala voda prodirući ispod praga, preteći da potopi poslednje utočište, a zaljubljeni bi potpaljivali peć i pekli u njoj krompir. Od krompira se dizala para, prsti su se prljali od crne krompirove ljuske. U podrumu je odzvanjao smeh, drveće u vrtu je posle kiše zbacivalo sa sebe polomljene grančice i bele cvetove. Kada su nepogode prestale i kada je nastupilo zagušljivo leto, u vazi su se pojavile ruže, koje su oboje toliko voleli.

Onaj što je sebe nazivao majstorom radio je grozničavo na svom romanu, a ona je, zabivši u kosu tanke prste sa oštro doteranim noktima, čitala napisano, a pošto bi pročitala, šila bi ovu kapicu. Ponekad bi čučnula kraj donjih polica ili stajala na stolici kraj gornjih i krpom brisala stotine zaprašenih korica. Proricala mu je slavu, požurivala ga i tada počela da ga zove majstorom. Sa nestrpljenjem je očekivala poslednje reči o petom prokuratoru Judeje koje joj je obećao pevajući i naglas ponavljajući pojedine rečenice koje su joj se posebno dopadale i govorila da je u tom romanu njen život.

Roman je bio završen u avgustu i dat nekoj nepoznatoj daktilografkinji koja ga je prekucala u pet primeraka. I, na kraju, nastupio je trenutak kada je trebalo napustiti tajno skrovište i zakoračiti u život.

– I zakoračio sam u život držeći ga u rukama, a tada se moj život i završio – prošapta majstor i obori glavu, a tužna crna kapica sa žutim slovom »M« još dugo se njihala. Nastavio je svoju priču, ali je ona postala pomalo nevezana. Moglo je da se shvati samo jedno, odnosno da se tada sa Ivanovim gostom desila nekakva katastrofa.

– Prvi put sam dospeo u svet literature, ali sada, kada je sve završeno i kada je moja propast više nego očigledna, sećam ga se sa užasavanjem! – svečano prošapta majstor i diže ruku: – Da, on me je uistinu porazio i to kako samo porazio!

– Ko to? – jedva čujno prošapta Ivan, bojeći se da prekida uzbuđenog čoveka koji je pričao.

– Pa urednik, kažem vam, urednik! Da, on je pročitao roman. Pogledao me je tako kao da mi je obraz otekao, gledao je u ugao i čak se zbunjeno smeškao. Bez ikakve potrebe je gužvao rukopis i podrigivao. Pitanja koja mi je postavljao izgledala su mi suluda. Ne govoreći ništa o sadržaju romana, pitao me je o tome ko sam, odakle sam došao, da li odavno pišem i zašto se o meni ništa nije znalo ranije, pa mi je čak postavio, po mome mišljenju, potpuno idiotsko pitanje: ko me je to podstakao da napišem roman na tako čudnovatu temu?

– Na kraju mi je sasvim dojadilo, pa sam ga otvoreno upitao da li će roman štampati ili neće.

Tada se on zbuni, poče nešto da mrmlja i izjavi da on lično to pitanje ne može da reši, da sa mojim delom treba da se upoznaju i drugi članovi redakcijskog kolegijuma, odnosno kritičari Latunski i Ariman i književnik Mstislav Lavrovič. Zamolio me je da navratim kroz dve nedelje.

– Došao sam kroz dve nedelje i primila me je nekakva devojka čije su oči od neprekidnog laganja bile priljubljene uza sam nos.

– To je Lapšjonjikova, sekretar redakcije – osmehnuvši se reče Ivan, koji je odlično poznao taj svet, što je sa toliko gneva opisivao njegov gost.

– Lako je moguće – odsečno odgovori ovaj – i eto, od nje sam dobio svoj roman zamašćen i izgužvan. Trudeći se da mi ne gleda u oči, Lapšjonjikova me je obavestila da je redakcija obezbeđena materijalima za dve godine unapred i da zato pitanje o štampanju mog romana, kako se to ona izrazila, otpada.

– Čega se sećam posle toga? – mrmljao je majstor, trljajući slepoočnicu. – Da, sećam se još crvenih latica na naslovnoj strani i očiju moje prijateljice. Da, tih očiju se sećam.

Priča Ivanovog gosta postajala je sve zamršenija, sve punija nekakvih nedorečenih stvari. Govorio je nešto o kosoj kiši i očajanju u podrumskom utočištu i o tome kako je išao još nekuda. Šapatom je uzvikivao da nju, koja ga je terala da se bori, uopšte ne krivi, o, ne, on je uopšte ne krivi!

– Sećam se, sećam se tog prokletog umetka iz novina – mrmljao je gost, crtajući sa dva prsta ruke u vazduhu novinski list i Ivan shvati iz nepovezanih rečenica da je drugi urednik objavio veliki odlomak iz romana onoga koji je sebe nazivao majstorom.

Po njegovim rečima nije prošlo više od dva dana, a u drugim novinama se već pojavio članak kritičara Arimana, pod naslovom: »Neprijatelj pod krilom urednika«, u kojem je pisalo da je Ivanov gost, koristeći se lakomislenošću i neznanjem urednika, pokušao da u štampu proturi apologiju Isusa Hrista.

– A, sećam se, sećam! – povikao je Ivan. – Ali sam zaboravio vaše prezime!

– Ostavimo, ponavljam, moje prezime, njega više nema – odgovori gost. – Stvar nije u prezimenu. Dan kasnije se u drugom listu, sa potpisom Mstislava Lavroviča, pojavio drugi članak, u kojem je autor predlagao da se udari, i to jako udari po pilatštini i onom ništavilu, koje je smislilo da je proturi (ponovo ta prokleta reč!) u štampu.

– Skamenivši se od nečuvene reči »pilatština«, otvorio sam treće novine. Tu su bila dva članka: jedan Latunskog, a drugi potpisan inicijalima »H. E.« Uveravam vas da su napisi Arimana i Lavroviča predstavljali običnu šalu u poređenju sa onim što je napisao Latunski. Dovoljno je da vam kažem da se članak Latunskog zvao »Ratoborni staroverac.« Toliko sam se zaneo čitanjem članka o sebi, da nisam ni zapazio kako se ona (vrata sam zaboravio da zatvorim) pojavila preda mnom sa mokrim kišobranom i pokvašenim novinama u ruci. Iz očiju joj je sevala vatra, ruke su joj se tresle i bile ledene. Prvo je počela da me ljubi, a posle toga je promuklim glasom i lupajući rukama po stolu, rekla da će otrovati Latunskog.

Ivan je nešto zbunjeno promrmljao, ali ništa nije rekao.

– Nastupili su dani bez ikakve radosti. Roman je bio napisan, više nije imalo šta da se radi i oboje smo živeli tako što smo sedeli na ćilimčetu kraj peći na podu i posmatrali vatru. Uostalom, sada smo se više rastajali nego ranije. Ona je počela da odlazi u šetnju. A sa mnom se desilo nešto nesvakidašnje, nešto što se i ranije dešavalo u mome životu... Neočekivano sam stekao prijatelja. Da, da, zamislite samo, ja baš nisam mnogo sklon zbližavanju sa ljudima, posedujem zaista vražju osobinu: teško se zbližavam sa ljudima, nepoverljiv sam, sumnjičav. I, zamislite samo, pri tome mi obavezno u dušu prodre neko nepredviđen, neočekivan, a po običaju bog zna čemu nalik i upravo mi se on dopadne najviše od svih.

– I eto u to prokleta doba otvorila se jednom kapija našeg vrta, još je, sećam se, bio dan, i to prijatan, jesenji dan. Ona nije bila kod kuće. I na kapiji se pojavio čovek, ušao u kuću nekakvim poslom s mojim preduzimačem, posle je sišao u vrt i neočekivano se brzo sprijateljio sa mnom. Predstavio mi se kao novinar. Dopao mi se toliko, zamislite samo, da ga se i danas još ponekad sećam i tugujem za njim. Što je

vreme više prolazilo. sve češće je navraćao k meni. Saznao sam da je neženja, da živi u blizini u otprilike istom takvom stanu, da mu je tamo tesno i tako dalje. Sebi me nekako nikada nije zvao. Mojoj se ženi nikako nije dopadao. A ja sam se za njega zauzimao. Rekla mi je:

»Radi kako god hoćeš, ali ti kažem da me taj čovek nečim odbija.«

– Nasmejao sam se. Da, ali čime je on mene, u stvari, privukao? Stvar je u tome što je čovek bez unutrašnje iskrice u samoj stvari, neinteresantan. A takvu je iskricu u sebi Alojzije (da, zaboravio sam da kažem da se moj novi poznanik zvao Alojzije Mogarič) imao. Upravo, nikad do tada nisam sreo, a ubeđen sam da nikada neću ni sresti, čoveka takvoga uma kakav je posedovao Alojzije. Ako nisam shvatao smisao nekakve beleške u novinama, Alojzije je uspevao da mi je objasni doslovno u jednom trenu, pri čemu se videlo da ga to objašnjavanje uopšte nije stalo napora. Ali ni to nije bilo sve. Alojzije me je osvojio svojom ljubavlju prema književnosti. Nije se smirio sve dok nije uspeo da me nagovori da mu pročitam svoj roman od korica do korica, pri čemu je o romanu govorio laskavo, ali je sa dirljivom tačnošću, kao da je prisustvovao svemu, izložio sve urednikove primedbe koje su se odnosile na roman. Uspevao je da pogodi apsolutno sve. Pored toga, potpuno mi je tačno objasnio, a ja sam nagađao da to nije pogrešno, zašto moj roman nije mogao biti objavljen. Otvoreno mi je govorio: »Poglavlje to i to ne može da ide...«

– Osvrti nisu prestajali da izlaze. Prvima sam se smejao. Ali što ih je bilo više, tim se više menjao i moj odnos prema njima. Drugi stadijum je bio stadijum čuđenja. Nešto izuzetno lažno i nesigurno se osećalo doslovno u svakom retku tih napisa, bez obzira na njihov jeziv i samouvereni ton. Stalno mi se činilo, a toga nikako nisam mogao da se oslobodim, da autori tih članaka ne govore u stvari ono što bi želeli da kažu i da je njihov bes izazvan upravo time. A posle je, zamislite samo, nastupio i treći, stadijum straha. Ne, ne straha od tih članaka, shvatite, već straha od drugih stvari koje nisu imale apsolutno nikakve veze ni sa njima ni sa romanom. Tako sam, na primer, počeo da se bojim pomrčine. Ukratko, nastupio je stadijum duševnog oboljenja. Čim bih pred spavanje ugasio lampu u sobičku, odmah bi mi se činilo da se kroz prozorče, iako je ono zatvoreno, uvlači nekakva hobotnica dugačkih i

ledenih pipaka. I morao sam da spavam sa upaljenim svetlom.

– Moja se ljubljena jako izmenila (o hobotnici joj, razume se, nisam govorio, ali je ona uviđala da se sa mnom nešto dešava), smršala je i pobledela, prestala da se smeje i stalno me molila da joj oprostim što mi je savetovala da štampam odlomak. Predlagala mi je da se okanem svega i odem na jug, na Crno more i potrošim na taj put sve što mi je preostalo od onih sto hiljada rubalja.

– Bila je veoma uporna, a ja sam joj, da se ne bih prepirao sa njom (a nešto mi je govorilo da neću otputovati na Crno more), obećao da ću to i učiniti tih dana. Međutim, ona je rekla da će mi sama kupiti kartu. Tada sam izvukao sav svoj novac, to jest oko deset hiljada rubalja i predao joj ga.

»Zašto tako mnogo?« začudila se.

– Rekao sam joj nešto u tom smislu da se bojim lopova i da je molim da mi sačuva novac do mog odlaska. Uzela je novac, strpala ga u tašnu, počela da me ljubi i govori da bi joj bilo lakše da umre, nego da me u takvom stanju napusti i ostavi samog, ali nju čekaju, ona se pokorava neminovnosti, ali će doći sutra. Molila me je da se ničega ne bojim.

– To je bilo u sumrak, polovinom oktobra. I otišla je. Legao sam na otoman i zaspao, ne paleći lampu. Probudio sam se od osećanja da se hobotnica nalazi negde kraj mene. Pipajući u pomrčini jedva sam uspeo da upalim sijalicu. Džepni sat je pokazivao dva sata posle ponoći. Legao sam polubolestan, a probudio se sasvim bolestan. Najednom mi se učinilo da će jesenja pomrčina izbiti stakla, uleteti u sobu i da ću se u njoj ugušiti kao u mastilu. Ustao sam kao čovek koji više ne vlada sobom. Uzviknuo sam, pojavila se misao da odjurim nekome, makar i preduzimaču iznad mene. Borio sam se protiv samoga sebe kao sulud. Smogao sam toliko snage da se dovučem do peći i potpalim u njoj drva. Kada su ona zapucketala a vratanca počela da lupaju, kao da mi je postalo nešto lakše. Pojurio sam u predsoblje i tamo upalio svetlost, našao flašu belog vina, otvorio je i počeo da pijem vino iz nje. Strah kao da je od toga malo otupeo, toliko da nisam potrčao preduzimaču već se vratio do peći. Otvorio sam vratašca od peći, tako da je vrelina počela da mi peče lice i ruke i šaputao:

»Oseti da sam u nevolji. Dođi, dođi, dođi!«

– Ali niko nije dolazio. U peći je buktala vatra, a o prozore dobovala kiša. Tada se desilo ono poslednje. Izvukao sam iz ladice stola teške prepise romana i sveske sa rukopisom i počeo da ih spaljujem. To je bilo veoma teško raditi, jer ispisana hartija teško gori. Lomeći nokte cepao sam sveske, gurao ih među ugljevlje i žaračem lupao po listovima. Pepeo me je zasipao, gušio vatru, ali sam se borio protiv njega, i roman je, uporno pružajući otpor, ipak lagano umirao. Poznate reči su mi promicale pred očima, žutilo se nezadrživ dizalo po stranicama, ali su se reči ipak probijale i kroz njega. Nestajale su tek onda, kada je hartija postajala crna i ja sam ih žaračem besno uništavao.

– U tom času neko tiho počeo da grebe po prozoru. Moje srce jeknu i strpavši i poslednju svesku u vatru, potrčah da otvorim. Stepene od cigala vodile su iz podruma ka vratima u dvorište. Spotičući se, pritrčao sam vratima i tiho upitao:

»Ko je?«

– I glas, njen glas mi odgovori:

»Ja sam.«

– Ne znam ni sam kako sam uspeo da iziđem nakraj s lancem i ključem. Čim je kročila unutra, priljubila se uz mene, sva mokra, vlažnih obraza i kose razbarušene od kiše, drhtala je. Mogao sam da izgovorim samo jednu jedinu reč:

»Ti... ti?« i glas mi se preseče i strčasmole. U predsoblju skide kaput i brzo uđosmo u sobu. Tiho kriknuvši, golim rukama je izbacila iz peći na pod poslednje što je ostalo, svežanj koji se nalazio na dnu.

Dim namah ispuni sobu. Nogama počeh da gasim vatru, a ona se sruči na otoman i nezadrživ, grozničavo, zaplaka.

– Kada se smirila, rekao sam:

»Omrznuo sam taj roman i bojim se. Bolestan sam. Strah me je.«

– Ustala je i rekla:

»Bože moj, kako si samo bolestan. Ali zašto, zašto? Ja ću te spasti, spašću te. Pa šta je sada ovo?«

– Video sam njene oči pocrvene od dima i plača, osetio kako mi njene hladne ruke prelaze preko čela.

»Ja ću te izlečiti, izlečiću te«, mrmljala je, pripijajući se uz mene. Ponovo ćeš ga napisati. Zašto, zašto jedan primerak nisam ostavila kod sebe!«

– Lice joj se iskrivilo od besa, govorila je još nešto nerazumljivo. Posle je, stegnuvši usnice, počela da skuplja i slaže nagorele listove. To je bilo neko poglavlje iz sredine romana, ne sećam se više koje. Pažljivo je složila nagorele listove, zavila ih u papir, uvezala trakom. Svi njeni pokreti su pokazivali da je puna odlučnosti i da je uspela da savlada samu sebe. Zatražila je vina i otpivši malo, počela da govori već mnogo mirnije.

»Eto kako se plaća laž«, govorila je, »i više neću da lažem. Ostala bih kod tebe i sada, ali neću to da uradim na ovakav način. Neću da mu zavek ostane u sećanju da sam od njega pobegla noću. Nikada mi ništa našao nije učinio. Pozvali su ga iznenada, u fabrici je izbio požar. Ali brzo će se vratiti. Objasniću se s njim sutra izjutra, reći ću mu da volim drugoga, i zauvek ću se vratiti tebi. Reci mi, možda to nećeš?«

»Jadnice moja, jadnice,« rekao sam joj, »neću dopustiti da to uradiš. Sa mnom će se stvari loše završiti i ne želim da stradaš zajedno sa mnom.«

»Samo zbog toga?« upita i približi svoje oči mojima.

»Samo zbog toga.«

– Živnula je, priljubila se uza me, grleći me oko vrata, i rekla:

»Stradaću zajedno s tobom. Ujutru ću biti kod tebe.«

– I poslednje čega se sećam u svom životu jeste traka svetlosti iz mog predsoblja, i u toj traci raspletena kosa, njena beretka i oči pune odlučnosti. Sećam se još i crne siluete na pragu spoljnih vrata i belog svežnja.

»Ispratio bih te, ali više nemam snage da se sam vraćam nazad, bojim se.«

»Ne boj se. Strpi se još nekoliko časova. Izjutra ću ponovo biti kod tebe.« To su istovremeno bile i poslednje njene reči u mom životu.

– Pst! – najednom je sam sebe prekinuo bolesnik i digao prst – danas je nespokojna noć punoga meseca.

Nestao je na balkonu. Ivan je čuo kako su se prokotrljali točkovi po hodniku, neko je zaječao i tiho uzviknuo.

Kada se sve smirilo, gost se vratio i izvestio ga da je soba broj 120 dobila pacijenta. Dovedi su nekoga i taj stalno moli da mu glavu vrate na mesto. Sagovornici uznemireno počutaše, ali su se, smirivši se, vratili prekinutoj priči. Gost otvori usta, ali je noć uistinu bila nespokojna. U hodniku se ponovo začuše glasovi, i gost poče da šapuće nešto toliko tiho Ivanu u uho, da ono što je on pričao zna samo pesnik, sa izuzetkom prve rečenice:

– Četvrt časa pošto me je napustila, na moj prozor su zakucali...

Ono što je bolesnik šaputao Ivanu u uvo, po svemu sudeći, jako ga je uznemiravalo. Lice mu se svaki čas grčilo. Iz očiju su mu se prelivali i vrcali strah i bes. A tek kada se glasovi spolja više nisu čuli, gost se odmače od Ivana i poče da govori glasnije:

– I tako sam polovinom januara, noću, u tom istom kaputu, ali sa iskidanim dugmadima, drhtao od hladnoće u svom dvorištu. Iza mene smetovi snega, koji su prekrili žbunje jorgovana, a ispred mene i dole: slabo osvetljeni, prekriveni zavesama moji prozorčići; priljubio sam se uz prvi i počeo da osluškujem – u mojim sobama je svirao gramofon. To je sve što sam čuo, ali ništa nisam mogao da vidim. Postojavši malo, izašao sam kroz kapijicu u uličicu. Fijukala je veja. Preplašio me je pas, koji mi se najednom našao kraj nogu i od njega sam pobegao na drugu stranu ulice. Hladnoća i strah, koji su postali moji stalni saputnici, doveli su me do ludila. Nisam imao kuda da idem, a najjednostavnije od svega je bilo, razume se, da se bacim pod tramvaj na bulevaru na koji je izlazila moja uličica. Iz daljine sam video te sleđene sandučiće pune svetlosti i čuo kako odvratno škripe na mrazu. Ali, dragi moj susede, stvar je bila u tome što je strah ovladao svakim damarom moga tela. A isto kao i psa, bojao sam se i tramvaja. Da, u ovoj zgradi zaista nema, uveravam vas u to, teže bolesti od moje.

– Ali mogli ste da joj se javite – reče Ivan, osećajući sažaljenje prema bolesniku. – Osim toga, kod nje je i vaš novac, zar ne! Jer ona ga je,

razume se, sačuvala?

– Ne sumnjajte u to, sigurno ga je sačuvala. Ali vi me verovatno ne shvatate. Ili tačnije: izgubio sam sposobnost da opisujem bilo šta, dar koji sam ranije posedovao. Uzgred budi rečeno, ja i ne žalim toliko za njom, pošto mi ona više nikada neće biti potrebna. Pred njom bi se, gost se blaženo zagleda u noćnu tminu, našlo pismo iz ludnice. Zar neko može da šalje pismo sa takvom adresom? Duševni bolesnik? Šalite se, dragi moj! Da je unesrećim? Ne, za tako što nisam sposoban.

Ivan nije imao šta da kaže protiv toga, ali je ćutljivi Ivan saosećao sa svojim gostom. A ovaj je od težine svojih uspomena klimao glavom sa crnom kapicom i govorio ovako:

– Jadna žena. Uostalom, nadam se da me je zaboravila!

– Ali vi možete da ozdravite... – reče snebivajući se Ivan.

– Neizlečiv sam – mirno odgovori gost. – Kada Stravinski kaže da će me vratiti u život, ja mu ne verujem. On je human i jednostavno hoće da me uteši. Ne poričem, uostalom, meni je sada mnogo bolje. Da, gde sam ono zastao? Mrak, tramvaji koji jure. Znao sam da je ova klinika već otvorena, i kroz ceo grad sam pešice krenuo u nju. Bezumlje! Van grada bih se sigurno smrznuo, ali me je spasla slučajnost. Kamion se pokvario, prišao sam vozaču, to je bilo četiri kilometra od gradske trošarine i na moje zaprepašćenje, on se sažali nada mnom. Kamion je išao ovamo. Povezao me je. Dobro sam prošao – promrzli su mi samo prsti na levoj nozi. Ali to su izlečili. I već četvrti mesec sam ovde. I znate li, nalazim da ovde i nije baš tako loše. Ne treba se zanositi velikim planovima, moj dragi susede, stvarno! Ja sam eto, na primer, hteo da obiđem celu Zemljinu kuglu. Ali pokazalo se da mi to nije suđeno. Vidim samo neznatan deo te kugle. Mislim da ono što je na njoj i nije baš najbolje, ali, ponavljam, nije to baš ni tako loše. Leto se približava, na balkonu će početi da se vije puzavica, kako to obećava Praskovja Fjodorovna. Ključevi su proširili moje mogućnosti. Noću će sijati mesečina. Ah, mesec je već zašao! Sveže je. Ponoć je već prošla. Vreme je da krenem.

– Recite mi, a šta je bilo dalje sa Ješ uom i Pilatom – zamoli Ivan – molim vas, hteo bih to da znam.

– Ah, ne, ne – nervozno se trgnuvši odgovori gost – ne mogu bez

drhtanja da se setim svoga romana. A vaš poznanik sa Patrijaršijskih ribnjaka svakako bi mogao da to ispriča bolje od mene. Hvala vam na društvu. Do viđenja.

I pre no što je Ivan mogao da dođe sebi, rešetka se zatvori uz tiho zveketanje i gost nestade.

14.

Živeo pevac!

Nervi, što bi rekli, nisu izdržali, i Rimski nije sačekao da zapisnik bude sastavljen do kraja već je pobjegao u svoj kabinet. Seo je za sto i pocrvenelih očiju posmatrao magične červonce pred sobom. Finansijski direktor više ništa nije shvatao. Spolja se čula ravnomerna buka. Publika se kao reka izlivala iz zgrade Varijetea na ulicu. Do krajnje izoštrenog sluha Rimskog najednom dopre zvuk milicijske pištaljke. Sam po sebi on nikada ne obećava ništa dobro. A kada se zvižduk ponovi i kada mu se pridruži i drugi, mnogo oštriji i duži, a posle se tome pridruži i jasan i glasan kikot, pa čak i nešto kao frktanje – finansijski direktor odmah shvati da se na ulici desilo nešto skandalozno i gadno, i da je to, ma koliko on hteo da se toga odbrani, u najtešnjoj vezi sa odvratnom predstavom koju je izveo profesor crne magije sa svojim pomoćnicima. Predosećanje ga nije varalo.

Čim je bacio pogled kroz prozor koji je gledao na Sadovu ulicu, lice mu se iskrivi, i on ne prošapta već prosikta:

– Znao sam!

U jarkoj svetlosti najjačih mogućih uličnih svetiljki on ugleda na trotoaru ispod sebe damu samo u kombinezonu i gaćicama ljubičaste boje. Na glavi je dama, istini za volju, imala šeširić, a u rukama je držala suncobran.

Oko te dame, koja je bila u stanju potpune smetenosti i čas je čučala, čas opet pokušavala nekuda da pobjegne, okupljala se gomila, smejući se grohotom, od čega se finansijskom direktoru ježila koža na leđima. Kraj dame se muvao nekakav građanin koji je skidao sa sebe kišni mantil i od uzbuđenja nikako nije mogao da izvuče ruku iz rukava.

Povici i eksplozije smeha dopirahu i sa drugog mesta – odnosno od levog ulaza i, okrenuvši glavu u tom pravcu, Grigorij Danilovič ugleda drugu damu, u donjem rublju ružičaste boje. Ona je skočila sa kolovoza na pločnik, trudeći se da se sakrije u ulazu, ali joj je publika koja je izlazila pregradila put, i jedna žrtva sopstvene lakomislenosti i strasti za doterivanjem, koju je prevarila firma odvratnog Fagota, maštala je samo o jednome – da što pre propadne u zemlju. Milicioner je hitao ka nesrećnici, neprestano duvajući u pištaljku, a za milicionerom su žurili nekakvi razuzdani mladići sa kačkektima na glavama. Grohotom su se smejali i frktali.

Mršav brkat kočijaš prilete prvoj obnaženoj i u mestu zaustavi košcatu ragu. Brkajlijino lice se radosno smeškalo.

Rimski se lupi šakom po glavi, pljunu i odskoči od prozora.

Jedno je vreme sedeo tako kraj stola, osluškujući šta se dešava na ulici. Zvižduci u nekim trenucima dostigoše neviđenu snagu, a posle toga počеше da se smiruju. Skandal je, na veliko čuđenje Rimskog, likvidiran neočekivano brzo.

Došlo je vreme da stupi u akciju, trebalo je popiti gorku čašu odgovornosti. Telefoni su bili popravljeni za vreme trećeg dela predstave, trebalo je telefonirati, izvestiti o svemu što se desilo, tražiti pomoć, pravdati se, bacati svu krivicu na Lihodejeva, ograđivati se od svega i tako dalje. Fuj, do vraga! Dva puta je potpuno rastrojeni direktor stavljao ruku na telefonsku slušalicu i dva puta ju je skidao sa nje. I najednom u mrtvoj tišini kabineta aparat sam od sebe počе da zvrji pravo u lice finansijskom direktoru, a ovaj se trže i sledi: »Ala su mi živci popustili«, pomisli i diže slušalicu. Odmah se trže od nje i postade bleđi od hartije. Tih, a istovremeno ulagljiv i razvratan ženski glas prošapta u slušalicu:

– Ne telefoniraj, Rimski, nikome, loše će se to završiti.

Slušalica odmah ućuta. Osećajući kako mu žmarci idu niz leđa, finansijski direktor spusti slušalicu i zbog nečega se još osvrnu prema prozoru iza svojih leđa. Kroz retke i još slabo zelenilom pokrivenе klenove grane ugleda mesec koji je promicao u prozračnom oblačiću. Zagledavši se zbog nečega u grane, Rimski ih je netremice posmatrao, a

što ih je duže gledao, strah je bivao sve jači.

Nateravši samoga sebe, finansijski direktor konačno odvoji pogled od meseca i ustate. Više nije moglo biti govora o tome da telefonira i sada je razmišljao samo o tome kako da što pre ode iz pozorišta.

Počeo je da osluškuje: zgrada teatra je ćutala. Rimski shvati da je već odavno potpuno sam na spratu i nekakav dečiji, nesavladivi strah obuze ga pri pomisli na to. Nije bio u stanju da bez drhtanja pomisli kako će sada morati potpuno sam da ide kroz puste hodnike i silazi stepenicama. Grozničavo dograbi sa stola hipnotizerove červonce, strpa ih u tašnu i nakašlja se kako bi ohrabrio sam sebe. Kašalj je bio promukao, slab.

A tada mu se učini da je ispod vrata kabineta počeo da se oseća zadah vlažne truleži. Finansijski direktor pretrnu. Uza sve to sat potpuno neočekivano počne da otkucava ponoć. Čak i od te zvonjave finansijski direktor uzdrhta. Konačno, srce mu obamre kada začu kako se u vratima lagano okreće ključ. Grčevito stegnuvši tašnu vlažnim, sleđenim rukama, finansijski direktor je osećao da neće moći da izdrži i da će početi prodorno da vrišti, ako ovo škljocanje u ključaonici potraje još koji tren.

Na kraju vrata popustiše pod nečijim pritiskom, otvoriše se, i u kabinet nečujno uđe Varenuha. Rimski se onako kako je stajao sruči u fotelju, kao da su mu se noge odsekle. Udahnuvši vazduh, osmehnu se kao krivac i tiho progovori:

– Bože moj, kako si me samo prepao!

I zaista tako iznenadna pojava mogla bi da prepadne bilo koga, ali je ipak, istovremeno, i radovala: pojavio se barem jedan kraj ovog zapetljanog klubeta.

– Hajde, govori, govori brže! No! No! – prodahla Rimski, hvatajući se za taj kraj niti. – Šta sve to znači?

– Izvini, molim te – potmulim glasom odgovori pridošlica, zatvarajući za sobom vrata. – Mislio sam da si već otišao.

I Varenuha, ne skidajući kačket sa glave, priđe fotelji i sede sa druge strane stola.

Treba reći da se u odgovoru Varenuhe osećalo nešto čudnovato, nešto što je odmah palo u oči finansijskom direktoru koji je po svojoj osetljivosti mogao da se uporedi sa seizmografom bilo koje najbolje seizmografske stanice. Šta je sve to moglo da znači? Zašto je Varenuha ušao u kabinet finansijskog direktora ako je smatrao da on nije tu? Pa on ima svoj kabinet. To je – prvo. A drugo: ma kroz koji ulaz da je ušao, Varenuha je morao da sretne nekoga od noćnih čuvara, a oni su bili obavešteni da će Grigorij Danilovič ostati neko vreme u svom kabinetu.

Ali o svim tim neobičnostima finansijski direktor nije ni razmišljao – nije mu bilo do toga.

– Zašto nisi telefonirao? Šta znače sve one ludorije sa Jaltom?

– Pa upravo ono što sam i govorio – coknuvši usnama, kao da ga boli zub, odgovori administrator – našli su ga u krčmi u Puškinu.

– Kako u Puškinu?! pa to je kraj Moskve? A telegrami su iz Jalte?

– Kakve Jalte, do vraga! Napio je telegrafistu u Puškinu i obojica su počeli da prave svinjarije, pa su, između ostalog, slali i telegrame sa oznakom »Jalta«...

– Axa... Aha... Pa dobro, dobro... – nije izgovorio, već kao da je otpevao Rimski. Oči počеше da mu blistaju žućkastom svetlošću. U glavi mu se pojavila praznična slika sramnog Stjopinog otpuštanja sa posla. Oslobođenje! Dugo očekivano oslobođenje finansijskog direktora od te nesreće u obliku Lihodejeva! A možda će Stepan Bogdanovič proći još i gore, možda neće biti samo smenjen... – Pojedinosti! – reče Rimski, lupivši upijačem po stolu.

I Varenuha počе da priča pojedinosti. Čim je otišao tamo, gde ga je uputio finansijski direktor, odmah su ga primili i saslušali na najpažljiviji mogući način. Niko, razume se, nije ni dopuštao mogućnost da bi Stjopa mogao da bude u Jalti. Svi su se odmah složili sa Varenuhinom pretpostavkom da se Lihodejev nalazi sigurno u puškinskoj *Jalti*.

– A gde je sada? – prekinu administratora uzbuđeni finansijski direktor.

– A gde bi mogao da bude – odgovori administrator ironično se

nasmejavši – prirodno, u odeljenju za trežnjenje.

– Pazi, pazi! P pa, hvala!

A Varenuha nastavi sa svojom pričom. Što je dalje pričao, tim se jasnije pred finansijskim direktorom odvijao lanac Lihodejevljevih svinjarija i bezobrazluka, a svaki sledeći beočug u tom lancu bio je gori od prethodnog. Koliko je samo vredelo pijano đuskanje u zagrljaju sa telegrafistom u bari pred telegrafom u Puškinu, uz zvuke nekakve tamo polupijane harmonike! Trka za nekim građankama, koje vrište od užasa! Pokušaj da se potuče sa krčmarom u samoj *Jalti*. Razbacana pera zelenog luka po podu u toj istoj *Jalti*. Polupanih osam flaša belog vina »Joj-Danila«. Razbijanje taksimetra taksisti-šoferu koji nije hteo da Stjopi ustupi kola. Pretnja da će pohapsiti građane koji su pokušali da onemoguće Stjopine svinjarije. Ukratko, pravi užas!

Stjopa je bio dobro poznat u pozorišnim krugovima Moskve, i svi su znali da taj čovek nije – svetac. Ali je, ipak, ono što je administrator pričao o njemu bilo previše čak i za Stjopu. Da, previše. Čak i više nego previše...

Prodorne oči Rimskog preko stola se unesoše u administratorovo lice i što je ovaj dalje govorio, te su oči postajale uročnije. Što su živopisnije i življe bile pojedinosti kojima je administrator ukrašavao svoje priče... tim je manje finansijski direktor verovao pripovedaču. Kada je Varenuha ispričao da se Stjopa do te mere osmelio da je pokušao da pruži otpor onima koji su po njega došli iz Moskve da bi ga u nju vratili, finansijski direktor je već pouzdano znao da je sve ono što mu je pričao administrator koji se vratio u ponoć obična laž! Laž od prve do poslednje reči.

Varenuha nije išao u Puškino, pa ni sam Stjopa takođe nije bio u Puškinu. Nije postojao ni pijani telegrafista, a nije bilo ni srče u krčmi. Stjopu nisu vezali konopcima... svega toga uopšte nije bilo.

Čim je finansijski direktor zaključio u sebi da administrator laže, strah ponovo počeo da gamiže po njegovom telu, počev od nogu, i dva puta mu se učini da pod počinje da zaudara na malaričnu močvaru. Ni za trenutak ne skidajući pogled sa administratora, koji se nekako čudno zgrčio u fotelji, trudeći se stalno da se ne pomalja ispod plavičaste senke

stone lampe, čudnovato se nekako krijući iza novina od svetlosti koja mu je tobož smetala – finansijski direktor je mislio na jednu jedinu stvar: šta li sve to treba da znači? Zašto ga tako drsko laže u pustoj i ćutljivoj zgradi administrator koji je došao tako kasno? I osećanje opasnosti, nepoznate ali jezive opasnosti, počeo Rimskom da muči dušu. Praveći se da ne zapaža Varenuhine vrdalame i njegove trikove sa novinama, finansijski direktor je razgledao njegovo lice, skoro i ne slušajući njegovo blebetanje. Postojalo je još nešto što je izgledalo mnogo neobjašnjivije od neobjašnjivog izmišljanja klevetničke priče o događajima u Puškinu, a to nešto bila je promena u spoljašnjosti i ponašanju administratora.

Ma koliko ovaj navlačio širit kačketa na oči da bi na taj način bacio senku na lice, finansijskom direktoru je ipak pošlo za rukom da vidi veliku modricu na desnoj strani lica, kraj samoga nosa. Osim toga, obično punokrvan, administrator je ovoga puta bio nekako nezdravo blede boje, a oko vrata je ove zagušljive noći zbog nečega imao obavijen stari prugasti šal. Ako tome dodamo još i odvratnu naviku da mljacka i cokće, naviku koja se pojavila iznenada, promenu u glasu koji je postao nekako potmuo i grub, podmuklost i kukavičluk u očima – moglo bi se smelo reći da se Ivan Saveljevič Varenuha toliko promenio da ga je jednostavno bilo nemoguće prepoznati.

Još nešto je jako uznemiravalo finansijskog direktora, ali šta je to bilo, to nikako nije mogao da shvati, ma koliko naprezao svoj mozak, ma koliko blenuo u Varenuhu. U svakom slučaju, mogao je da tvrdi da je bilo nečeg dotle neviđenog, neprirodnog, u tom spoju administratora i dobro mu poznate fotelje.

– Ali savladali su ga i na kraju strpali u kola – trtljao je Varenuha, vireći iza novina i dlanom prikrivajući masnicu.

Rimski najednom ispruži ruku, i kao mahinalno, a istovremeno dobujući prstima po stolu, pritisnu dlanom dugme električnog zvonceta i pretrnu.

U pustoj zgradi je trebalo da odjekne reska zvonjava. Ali zvonjave nije bilo, a dugme je kao mrtvo upalo u dasku stola. Dugme je bilo mrtvo, zvonce pokvareno.

Lukavstvo finansijskog direktora nije izmaklo Varenuhinom oku, koji ga, lecnuvši se, upita sa zluradim sjajem u očima:

– Zašto zvoniš?

– Mahinalno – tupo odgovori finansijski direktor, trgavši ruku, i sa svoje strane upita nesigurnim glasom: – Šta ti je to na licu?

– Kola se zanela, pa sam se lupio o kvaku – odgovori Varenuha, skrećući pogled.

»Laže!« uzviknu u sebi finansijski direktor. A tada mu se oči najednom iskolačiše, postadoše potpuno sumanute, i on se zagleda u naslon fotelje.

Iza fotelje su se, po podu, pružale dve ukrštene senke, jedna gušća i tamnija, druga slaba i sivkasta. Na podu su se jasno videle senke naslona fotelje i oštre nožice, ali pod naslonom na podu nije bilo senke Varenuhine glave, kao što ni pod nožicama fotelje nije bilo administratorovih nogu.

»On nema senke!« očajnički povika u sebi Rimski. Poče da drhti kao u groznici.

Varenuha se oprezno osvrnu, prateći sumanutu pogled Rimskog, baci pogled iza naslona fotelje i shvati da je raskrinkan.

Ustade iz fotelje (to isto uradi i finansijski direktor) i povuče se od stola za jedan korak, stežući tašnu u rukama.

– Dostio si se, proklet bio! Uvek si bio domišljat – reče Varenuha, osmehujući se zlobno pravo u lice finansijskom direktoru, neočekivano odskoči od fotelje prema vratima i brzo pritisnu naniže dugme sigurnosne brave. Finansijski direktor se u oćajanju osvrnu, povlaćeći se ka prozoru koji je gledao u baštu, i u tom prozoru, osvetljenom mesećinom, ugleda lice gole devojke priljubljeno uza samo staklo i njenu голу ruku, provućenu kroz prozorćić kako pokušava da otvori gornju rezu. Donja je već bila otvorena.

Rimskom se učini da se svetlost stone lampe gasi, i da se pisaći sto naginje. Obli ga ledeni znoj, ali je, na svoju sreću, uspeo da se savlada i nije pao. Imao je još toliko snage da prošapće, ali ne i da poviće:

– Upomoć...

Varenuha je, čuvajući vrata, skakutao kraj njih, dugo lebdeći u vazduhu i zanoseći se u njemu. Zgrčenim prstima je mahao prema Rimskom, siktao i coktao, namigivao devojci na prozoru.

Ova požuri, uvuče riđu glavu kroz prozorčić, ispruži ruku koliko je mogla, noktima poče da grebe gornju rezu i trese ram. Ruka joj se poče istezati kao od gume i prekrivati mrtvačkim zelenilom. Zeleni prsti pokojnice konačno dohvatiše rezu, okrenuše je i ram poče da se otvara. Rimski tiho jeknu, nasloni se na zid, a tašnu stavi ispred sebe kao štit. Shvatio je da mu je to kraj.

Prozor se širom otvori, ali umesto noćne svežine i mirisa lipa u prostoriju ulete zadah grobnice. Pokojnica zakorači na prozorski ragastov. Rimski je jasno video mrtvačke mrlje na njenim grudima.

I, upravo u tom času, radostan, neočekivan krik petla dolete iz bašte, iz one niske zgrade iza streljane, gde su se čuvalе ptice koje su učestvovalе u programu. Grlat dresiran petao zakukurika, objavljujući da se Moskvi sa istoka približava zora.

Divlji bes unakazi devojčino lice, ona promuklo promrsi kroz zube nekakvu psovku, a Varenuha kraj vrata zapišta i sruči se iz vazduha na pod.

Kukurikanje pevčevе se ponovi, devojka škljocnu zubima i riđa joj se kosa nakostreši. Sa trećim kukurikanjem pevca ona se okrenu i izlete napolje. I odmah za njom. poskočivši i istegnuvši se horizontalno u vazduhu, nalik na letećeg Kupidona, izlete lagano kroz prozor, preko pisaćeg stola, i Varenuha.

Sed kao sneg, bez ijedne jedine crne dlake na glavi, starac koji je donedavno bio Rimski, pritrča vratima, pritisnu dugme, otvori vrata i pojuri kroz mračan hodnik. Kraj okretišta na stepeništu on, stenjući od straha, napipa prekidač i stepenište se osvetli. Na stepeništu drhtavi starac pade, jer mu se pričini da se odozgo na njega meko sručio Varenuha.

Strčavši dole, Rimski ugleda dežurnog koji je spavao na stolici kraj blagajne u holu. Rimski na prstima prođe kraj njega i iziđe na glavna vrata. Na ulici mu bi nešto lakše. Došao je sebi toliko da je, uhvativši se za glavu, mogao da shvati da mu je šešir ostao u kabinetu.

Samo se po sebi razume da se po njega nije vratio, već je, zaduван, pretrčao preko široke ulice do suprotnog ugla, kraj bioskopa, gde je gorela slaba crvenkasta svetlost. Trenutak kasnije već je bio pored nje. Niko nije uspeo da mu preotme kola.

– Za lenjingradski ekspres, daću napojnicu – držeći se za srce, progovori starac zadihano.

– Idem u garažu – mrzovoljno odgovori vozač i okrenu se.

Tada Rimski otvori tašnu, izvuče iz nje pedeset rubalja i pruži ih šoferu kroz otvoreni prednji prozor.

Kroz nekoliko trenutaka, užasno tandrčući, kola kao vihor proleteše prstenom Sadove ulice. Putnik se truckao na sedištu i u komadiću ogledala, obešenom ispred vozača, Rimski je video čas radosne vozačeve, čas opet svoje sumanute oči.

Izjurivši iz kola, ispred zgrade železničke stanice, Rimski dobaci prvom nosaču u belom mantilu i sa brojem na znački, na koga je naleteo:

Za prvu klasu, jedno mesto, dajem trideset – gužvajući ih, izvlačio je iz tašne červonce – ako nema prve, daj drugu, ako nema, uzmi treću!

Čovek sa brojem, bacivši pogled na osvetljeni sat, dograbi iz ruku Rimskog červonce.

U brzo ispod staklene kupole projuri ekspresni voz i nestade u pomrčini. Sa njim nestade i Rimski.

15.

San Nikanora Ivanoviča

Nije teško pogoditi da je debeljko zajapurenog lica, koji je na klinici smešten u sobu broj 119, bio Nikanor Ivanovič Bosoj.

On, međutim, nije odmah dospeo do profesora Stravinskog već je prethodno bio na jednom drugom mestu.

Od tog drugog mesta je u pamćenju Nikanora Ivanoviča ostalo malo šta. Sećao se samo pisaćeg stola, ormana i otomana.

Tamo su sa Nikanorom Ivanovičem, pred čijim se očima sve nekako mutilo od navale krvi i uzbuđenja, počeli da razgovaraju, ali je razgovor ispao nekako čudan, smušen, ili tačnije rečeno, od razgovora nije ništa ni ispalo.

Prvo pitanje, postavljeno Nikanoru Ivanoviču, glasilo je:

– Vi ste Nikanor Ivanovič Bosoj, predsednik saveta stanara u zgradi broj 302-b u Sadovoj ulici?

Na to Nikanor Ivanovič, počevši da se smeje jezivim smehom, odgovori doslovno ovako:

– Ja jesam Nikanor, razume se da sam Nikanor! Ali, kakav sam to ja, samo, do vraga, predsednik?

– Kako to? – upitaše Nikanora Ivanoviča, začkiljivši očima.

– Jednostavno – odgovori ovaj – ako sam već tamo neki predsednik, trebalo je odmah da utvrdim da je on nečastiva sila! Jer šta je to? Cviker naprsao... sav u ritama... Kakav on može da bude strančev prevodilac?

– O kome vi to? – upitaše Nikanora Ivanoviča.

– O Korovjovu! – povika Nikanor Ivanovič. – Uvalio se kod nas u

stan 50. Pišite: Korovjov! Odmah treba da ga uhvatite! Pišite: šesti ulaz, tamo je.

– Odakle ti valuta? – prijateljski upitaše Nikanora Ivanoviča.

– Bog je istinit, Bog je svemoguć – poče Nikanor Ivanovič – on sve vidi, a i moj put ka njemu vodi. U rukama je nikada nisam držao, a nisam ni znao kakva je to valuta! Gospod me kažnjava za grehe moje – osećajno nastavi Nikanor Ivanovič, čas zakopčavajući košulju, čas je raskopčavajući, čas se opet krsteći. – Da sam uzimao, uzimao sam! Uzimao jesam, ali u našem, sovjetskom novcu! I prijavljivao sam stanare za novac, ne sporim, dešavalo se. Ni naš sekretar Proležnjov, takođe nije cvečka. Otvoreno da kažemo, svi su u savetu stanara lopuže. Ali valutu nisam uzimao!

Na molbu da se ne pravi lud, već da ispriča kako su dolari dospeli u ventilacioni otvor, Nikanor Ivanovič se spusti na kolena i poče da se klanja, otvarajući usta, kao da želi da proguta parket:

– Ako želite – promumla – zemlju ću jesti da bih dokazao da nisam uzimao! A Korovjov je – đavo.

Svakom strpljenju postoje granice te za stolom povisiše glas, napomenuvši Nikanoru Ivanoviču da je vreme da počne da govori ljudskim jezikom.

Tada u sobi sa onim istim otomanom odjeknu divlji urlik Nikankora Ivanoviča koji se diže sa kolena:

– Eno ga! Eno ga iza ormana! Eno, smeška se! I cviker njegov... Drž'te ga! Poškropite svetom vodicom prostoriju!

Krv nestade iz lica Nikanora Ivanoviča, on je, drhteći krstio vazduh, trčao do vrata i nazad, stao da zapeva razne molitve i, najзад, počeo da lupeta razne gluposti.

Postalo je potpuno jasno da se sa Nikanorom Ivanovičem jednostavno ne može razgovarati. Izveli su ga, smestili u posebnu prostoriju, gde se malo smirio i gde se samo molio i jecao.

U Sadovu ulicu su, razume se, otišli i posetili stan broj 50. Ali niti su tamo našli nekakvog Korovjova, niti ga je u zgradi bilo ko znao ili video. Stan u kome su stanovali pokojni Berlioz, kao i Lihodejev, koji je

otputovao u Jaltu, bio je prazan, a u kabinetu su mirno visili netaknuti pečati na ormanima. Tako su i otišli iz Sadove, a sa njima je otišao i zbunjeni i potišteni sekretar saveta Proležnjov.

Uveče je Nikanor Ivanovič bio prebačen na kliniku Stravinskog. Tamo se ponašao do te mere nemirno, da su mu morali dati injekciju po receptu Stravinskog i tako je tek posle ponoći Nikanor Ivanovič zaspao u sobi broj 119, mumlajući s vremena na vreme teško, stradalnički.

San mu je, međutim, postajao sve lakši i lakši. Prestao je da se po postelji tumba i da stenje, počeo je da diše lako i ravnomerno; tek tada su ga ostavili samoga u sobi.

Tada je Nikanor Ivanovič usnio san, u čijoj je osnovi, u to nema sumnje, bilo ono što je tog dana preživeo. Sve je počelo od toga što su navodno nekakvi ljudi sa zlatnim trubama u rukama počeli da ga privode, i to veoma svečano, nekakvim velikim, lakiranim vratnicama. Ispred tih vratnica saputnici kao da su odsvirali tuš Nikanoru Ivanoviču, a zatim je prodoran bas sa nebesa veselo rekao:

Dobro došli, Nikanore Ivanoviču! Predajte valutu!

Jako se začudivši, Nikanor Ivanovič nad sobom ugleda crni zvučnik.

Posle toga se zbog nečega našao u pozorišnoj sali, gde su se pod pozlaćenom tavanicom presijavali kristalni lusteri, a po zidovima svećnjaci. Sve je bilo kako i dolikuje u nekom istina omanjem, ali veoma bogatom teatru. Bila je tu i scena, sa spuštenom zavesom, na kojoj su se na purpurnoj osnovi videle, kao zvezdice, uveličane zlatne desetice, bila je tu i šaptačnica, pa čak i publika.

Nikanor Ivanovič se začudi što je sva ta publika bila istog pola – muškog, i što su svi gledaoci zbog nečega imali brade. Pored toga, čudio se i što u celom gledalištu nije bilo stolica i što su svi gledaoci sedeli po podu, fantastično izglancanom i klizavom.

Zbunivši se malo u novom i velikom društvu, Nikanor Ivanovič se, posle kratkog kolebanja i snebivanja ugleda na ostale i sede na parket, prekrstivši noge kao Turčin, smestivši se između jednog riđeg bradonje što puca od zdravlja i još jednog, bledog i u kosu jako zaraslog građanina. Niko od onih koji su sedeli uopšte ne obrati nikakvu pažnju na novog gledaoca.

Tada se začu prigušeni zvuk zvona, svetlost se u sali ugasi, zavesa se razmače i pojavi se osvetljena scena sa foteljom, stočićem na kome je bilo zlatno zvonce i crnim, plišanim rikvandom u pozadini.

Iza kulisa se tog časa pojavi glumac u smokingu, glatko izbrijan i sa razdeljkom, mlad i izuzetno prijatne spoljašnosti. Publika u sali živnu, i svi se okrenuše prema sceni. Glumac priđe šaptačnici i poče da trlja ruke.

– Sedite, znači? – upita prijatnim baritonom i osmehnu se gledaocima.

– Sedimo, sedimo – u horu mu odgovoriše iz sale tenori i basovi.

– Hm... – zamišljeno poče glumac – i kako vam samo, pitam se ja, ne dojadi, nikako to da shvatim? Svi ljudi, kao ljudi, šetaju sada ulicama, uživaju u prolećnom suncu i toploti, a vi ovde po podu sedite u zagušljivoj sali! Zar je moguće da je program toliko interesantan? Uostalom, koliko ljudi, toliko čudi – filozofski zaključí glumac.

Posle toga promeni i boju glasa i intonaciju, pa veselo i gromko objavi:

– Sledeća tačka našeg programa je Nikanor Ivanovič Bosoj, predsednik saveta stanara i šef menze za dijetalnu ishranu. Da zamolimo Nikanora Ivanoviča!

Bučni aplauz odgovori glumcu. Zapanjeni Nikanor Ivanovič izbeći oči, a konferansje ga, zaklonivši lice rukama od svetlosti sa rampe, pronađe pogledom među ljudima koji su sedeli i ljubazno pozva prstom da izađe na scenu. I Nikanor Ivanovič se tako, zapravo ni sam ne znajući kako, nađe na sceni.

Oči mu je odozdo i спреда odmah zasenila svetlost obojenih lampi, zbog čega je cela sala zajedno sa publikom odmah propala u pomrčinu.

– Pa, Nikanore Ivanoviču, pružite nam primer

– prijateljski poče da govori mladi glumac – i predajte valutu.

Zavlada tišina. Nikanor Ivanovič jedva dođe do daha i tiho poče:

– Tako mi boga...

Ali nije uspeo ni da izgovori sve što je hteo, a u sali poče da odjekuje

žamor negodovanja. Nikanor Ivanović se zbuni i ućuta.

– Ukoliko sam vas dobro shvatio – progovori voditelj programa – hteli ste da se bogom zakunete da nemate valutu? – i sa saučešćem pogleda Nikanora Ivanovića.

– Upravo tako, nemam je – odgovori Nikanor Ivanović.

– Dobro – odgovori glumac – izvinite onda što ću vam postaviti pitanje: odakle one četiri stotine dolara, pronađene u nužniku onoga stana čiji ste jedini stanari vi i vaša supruga?

– Čarolije! – ironično progovori neko u mračnoj sali.

– Upravo tako, čarolije – neodlučno odgovori Nikanor Ivanović, ne obraćajući se nikome određeno, niti glumcu niti mračnoj sali i razjasni: – nečastiva sila, karirani prevodilac mi je to podmetnuo.

I u sali ponovo počese da gundaju s negodovanjem. A kada zavlada tišina, glumac reče:

– Eto kakve sve Lafontenove basne moram da slušam! Podmetnuli mu četiri stotine dolara! Eto vam: svi se vi ovde bavite preprodajom valute! Obraćam vam se kao stručnjacima – da li je to moguća stvar?

Mi nismo preprodavci valute – začuše se pojedinačni uvređeni glasovi u gledalištu – ali je to ipak nemoguća stvar.

– U potpunosti se pridružujem vašem mišljenju – pomirljivim glasom reče voditelj – i pitam vas: šta može čoveku da se podmetne?

– Dete! – povika neko iz sale.

– Sasvim tačno – potvrdi voditelj programa – dete, anonimno pismo, proklamacija, paklena mašina, i još mnogo štošta, ali četiri stotine dolara vam niko neće podmetnuti, jer takav idiot na svetu jednostavno ne postoji – i, okrenuvši se Nikanoru Ivanoviću, glumac dodade prekorno i tužno: – Razočarali ste me, Nikanore Ivanoviću! A ja sam se upravo u vas ponadao! Znači, tačka nam nije uspela.

U sali se začuše zvižduci upućeni Nikanoru Ivanoviću.

– On je preprodavac valute! – povikaše u sali. – I zbog takvih kao što je on i mi, nevini, stradamo!

– Ne grdite ga – meko reče konferansje – on će se još i pokajati. – I

okrenuvši ka Nikanoru Ivanoviču plave oči pune suza, dodade: – Dobro, Nikanore Ivanoviču, idite na mesto!

– Posle toga glumac zazvoni u zvonce i glasno objavi:

– Pauza, gadovi!

Nikanor Ivanovič, postavši tako, neočekivano za samoga sebe, učesnik nekakvog pozorišnog programa, ponovo se, potresen nađe na svom mestu na podu. Tada je usnio da se sala potpuno zamračila i da su se na zidovima pojavile crvene, plamene reči: »Predajte valutu!« Zavesa se posle ponovo razmače i konferansje pozva:

– Zamolio bih na scenu Sergeja Gerardoviča Dunčila.

Dunčil je bio prijatne spoljašnosti, ali jako zapušten pedesetogodišnjak.

– Sergeje Gerardoviču – obrati mu se konferansje – već više od mesec i po dana sedite ovde, uporno odbijajući da predate valutu koja vam je preostala, a koja je zemlji preko potrebna, dok je vama ona potpuno nepotrebna. I pored toga, vi ste uporni. Vi ste čovek inteligentan, odlično sve shvatate, pa ipak ne žurite da mi iziđete u susret.

– Na žalost, ništa ne mogu da predam, pošto valute više nemam – mirno odgovori Dunčil.

– Pa imate li možda, ako ništa drugo, bar brilijante? – upita glumac.

– Nemam ni brilijante.

Glumac sagnu glavu i zamisli se, a potom lupi dlanom o dlan. Iza kulisa na scenu izađe dama srednjih godina, obučena po poslednjoj modi, to jest u kaputu bez okovratnika i sa malenim šeširićem. Dama je izgledala uznemireno, a Dunčil baci pogled na nju, ne pokrenuvši pri tome čak nijednu veđu.

– Ko je ova dama? – upita voditelj programa Dunčila.

– To je moja supruga – dostojanstveno odgovori Dunčil, i pogleda sa gađenjem izduženi vrat dame.

– Uznemirili smo vas, madam Dunčil – obrati se dami konferansje – evo zbog čega: hteli smo da vas upitamo, ima li vaš suprug još valute?

– Sve je predao još onda – odgovori madam Dunčil uzbuđeno.

– Tako – reče glumac – no dobro, kada stvari već tako stoje, onda znači da je tako. A ako je sve predao, onda moramo odmah, šta da se radi, da se rastanemo od Sergeja Gerardoviča. Ako hoćete, možete da napustite pozorište, Sergeje Gerardoviču – i glumac načini veličanstveni pokret rukom.

Dunčil se mirno i dostojanstveno okrenu i pođe ka kulisama.

– Samo trenutak! – zaustavi ga konferansje. – Dozvolite mi da vam umesto oproštaja prikažem još jednu tačku iz našeg programa – i ponovo lupi dlanom o dlan.

U pozadini se razmače crni rukvand i na sceni se pojavi mlada lepotica u balskoj haljini, koja je u ruci držala zlatan poslužavnik sa debelim svežnjem novčanica uvezanih trakom od bombonjere, i briljantsku ogrlicu sa koje su na sve strane vrcale plavičaste, žućkaste i crvenkaste svetlosti.

– Dunčil ustuknu za jedan korak, lice mu preblede. Sala je zamrla.

– Osamnaest hiljada dolara i ogrlica u vrednosti od četrdeset hiljada u zlatu – svečano objavi glumac – čuvao je Sergej Gerardovič u gradu Harkovu u stanu svoje ljubavnice Ide Herkulanovne Vors, koju upravo imamo čast da vidimo i koja nam je ljubazno pomogla da otkrijemo to neprocenjivo, ali u rukama privatnog lica, bezvredno bogatstvo. Velika vam hvala, Ida Herkulanovna.

Osmehnuvši se, lepotica škrgutnu zubima, a trepavice joj zatreptaše.

– A pod vašom maskom punom dostojanstva – obrati se glumac Dunčilu – krije se gramzivi pauk i zapanjujuća varalica i lažov. Punih ste nas mesec i po dana učili svojom glupavom upornošću. Idite sada kući i neka vam onaj pakao, koji će vam prirediti vaša supruga, bude kazna.

Dunčil se zatetura i sigurno bi pao da ga ne pridržase nečije ruke pune saučešća. Tada se spusti zavesa i sakri sve koji su bili na sceni.

Besni aplauzi toliko su potresli salu da se Nikanoru Ivanoviču učinilo da je u lusterima svetlost počela da treperi. A kada se zavesa ponovo digla, na sceni nije bilo više nikoga, osim glumca. Prekinuo je

drugi talas aplauza, poklonio se i počeo da govori:

– U licu ovog Dunčila, pred vama se u našem programu pojavio tipičan magarac. Jer, ja sam imao to zadovoljstvo da vam još koliko juče govorim da je tajno čuvanje valute obična besmislica. Niko, uveravam vas u to, ne može nikada i ni u kom slučaju da je koristi. Uzmimo kao primer tog istog Dunčila. Plata mu je fantastična i ima sve što mu je potrebno. Ima odličan stan, ženu i lepoticu ljubavnicu. Ali ne, umesto da živi tiho i mirno, bez ikakvih neprijatnosti, predavši valutu i drago kamenje, taj koristoljubivi blesan ipak je doživeo da bude raskrinkan pred svima, a uz to je još zaradio i porodične neprilike. Dakle, ko će da preda valutu? Takvih nema? U tom slučaju, sledeća tačka našeg programa je – čuveni dramski talenat, glumac Kuroljesov Sava Potapovič, koga smo specijalno pozvali, a koji će izvesti odlomke iz *Viteza tvrđice* pesnika Puškina.

Najavljeni Kuroljesov nije pustio da ga čekaju i ispostavilo se da je to visok i podgojen, glatko obrijan muškarac u fraku i beloј kravati.

Bez ikakvih uvoda on se namrgodi, natmuri veđe i počeo da govori neprekidnim glasom, pogledajući iskosa na zlatno zvonce:

Dok mladi badavadžija čeka sastanak s razvratnicom nekom veštom...

Kuroljesov je ispričao o sebi mnogo toga odvratnog. Nikanor Ivanovič je Auo kako je Kuroljesov priznao da je nekakva nesrećna udovica klečala pred njim na kiši, ali nije uspela da dirne surovo srce glumca. Nikanor Ivanovič do svoga sna uopšte nije poznavao dela pesnika Puškina, ali je njega samoga odlično poznavao i svaki dan je po nekoliko puta izgovarao fraze kao: »A hoće li možda to Puškin da plati stanarinu?« ili »Sijalice na stepeništu nema, – da je Puškin nije možda zdipio?« i »Naftu će, znači, Puškin da kupuje?«

A sada, kada se upoznao sa jednim njegovim delom, Nikanor Ivanovič se smrkao, zamislio ženu na kolenima, sa siročićima pod kišom i nehotice pomisli: »A tipčina je ipak taj Kuroljesov!«

A ovaj, stalno podižući glas, nastavi da se kaje i konačno je potpuno zbunio Nikanora Ivanoviča, jer najednom počeo da se obraća još nekome, koga na sceni nije bilo, a za tog koga nije bilo je i odgovarao, nazivajući,

pri tome, samoga sebe čas »gospodarom«, čas »baronom«, pa »ocem« a ponekad i »sinom«, čas je sa sobom bio na »vi«, a čas opet na »ti.«

Nikanor Ivanovič je shvatio samo jedno, da je glumac umro jezivom smrću, povikavši: »Ključeve! Moje ključeve!« sručivši se posle toga na pod, hropćući i oprezno smičući kravatu.

Pošto je umro, Kuroljesov ustade, otrese prašinu sa pantalona, pokloni se, osmehnuvši se izveštačeno i nestade ispraćen slabim aplauzom. A konferansje poče:

– Čuli smo u izvanrednom izvođenju Save Potapoviča *Viteza tvrdicu*. Taj vitez se nadao da će nestašne nimfe pojuriti ka njemu i da će mu se dogoditi još mnogo sličnih prijatnih stvari. Ali, kao što vidite, ništa mu se od svega toga nije dogodilo, nikakve nimfe k njemu nisu pojurile, i muze mu danak nisu donele, nikakve palače on nije digao, već je, naprotiv, završio vrlo bedno, presvisnuo je od srčanog udara na svom sanduku sa valutom i dragim kamenjem. Upozoravam vas da će se i vama dogoditi nešto slično, ako ne i gore, ako ne predate valutu!

Da li je Puškinova poezija ostavila utisak, ili prozni govor konferansjea, ne zna se, ali se najednom iz sale začu jedan stidljiv glas:

– Ja predajem valutu.

– Izvolite samo na scenu! – učtivo pozva konferansje, zagledavši se u mračnu salu.

I na sceni se pojavi svetlokosi građanin onižeg rasta koji se, sudeći po licu, jedno tri nedelje nije brijao.

– Izvinite, kako se prezivate? – upita konferansje.

– Kanavkin Nikolaj – stidljivo odgovori pridošlica.

– Aha! Odista mi je drago, građanine Kanavkine. Dakle!

– Predajem – tiho reče Kanavkin.

– Koliko?

– Hiljadu dolara i dvadeset zlatnih desetica.

– Bravo! Sve što imate?

Voditelj programa se zagleda pravo Kanavkinu u oči i Nikanoru Ivanoviču se čak učinilo da su iz tih očiju zasjali nekakvi zraci koji su

prodirali kroz Kanavkina kao da su rendgenski. U sali je svima zastao dah.

– Verujem! – uzviknu konačno glumac i ugasi svoj pogled – verujem! Ove oči ne lažu. Jer, koliko sam vam puta samo govorio da je osnovna vaša greška u tome što potcenjujete značenje ljudskih očiju. Shvatite, jezik može da sakrije istinu, a oči nikada! Postavljaju vam iznenadno pitanje, vi čak i ne zadržite, u jednom trenu uspevate da se savladate i znate šta je potrebno reći da biste sakrili istinu, veoma ubedljivo govorite, nijedna bora se na vašem licu neće pomaći, ali, na žalost, uznemirena pitanjem, istina sa dna vaše duše za tren skače u oči i: sve je gotovo. Ona je zapažena, a vi ste uhvaćeni!

Izgovorivši, i to uistinu vatreno, ovaj ubedljivi govor, glumac ljubazno upita Kanavkina:

– A gde ste ih sakrili?

– Kod moje tetke, Porohovnjikove, na Prečistenki...

– Aha! To je... stanite... to je kod Klavdije Iljinične, šta li?

– Da.

– Ah, da, da, da! Mala vila! A preko puta nje skver? Kako da ne, znam! A gde ste ih tamo strpali?

– U podrum, u kutiju od Ejnema...

Glumac lupi dlanom o dlan.

– Jeste li čuli samo? – ogorčeno povika. – Pa novac će se tamo ubuđati, ovlažiti! Pa zar se takvim ljudima može poveriti valuta? Šta velite? Kao prava deca, tako mi boga!

Kanavkin je i sam shvatio da je počinio glupost da ga treba kazniti i on pognu svoju ćubastu glavu.

– Novac – nastavi glumac – treba da se čuva u državnoj banci, u specijalnim suvim i dobro čuvanim prostorijama, a ni u kom slučaju u tetkinom podrumu, gde, između ostalog, mogu da ga unište i pacovi! Stvarno, sramota, Kanavkine! Pa vi ste barem odrastao čovek.

Kanavkin više nije znao gde da se dene, i samo je prstom uvrtao peš svoga kaputića.

– Dobro de – odobrovoljio se glumac – ko staro spomene... – I najednom neočekivano dodade: – Da, uzgred budi rečeno: da jednim udarcem, dve muve ubijemo, da dva puta kolima badava ne idemo... ta tetka takođe ima? Zar ne?

Kanavkin, koji nikako nije očekivao da će stvari poprimiti takav obrt, najednom se trže i u pozorištu zavlada muk.

– Eh, Kanavkine – prekorno-ljubazno reče konferansje – a ja sam vas još i pohvalio! Eto ti sad, uprskao si najednom sve! Ne valja tako, Kanavkine! Jer, upravo sam govorio o očima. Zašto li nas samo badava mučite?

– Ima! – prkosno povika Kanavkin.

– Bravo! – uzviknu konferansje.

– Bravo! – jezivo zaurla sala.

Kada se sve stišalo, konferansje čestita Kanavkinu, steže mu ruku, ponudi mu da ga odveze kolima kući, a istovremeno je nekome iza kulisa naredio da istim kolima odu po tetku i zamole je da izvoli doći na program u žensko pozorište.

– Da, da ne zaboravim – da nije tetka kojim slučajem pričala gde krije svoje dragocenosti? – upita konferansije, ljubazno nudeći Kanavkina cigaretom i paleći šibicu. Ovaj se, pripaljujući cigaretu, osmehnu nekako tužno.

– Verujem vam, verujem – reče glumac uzdahnuvši – ta stara tvrdica ni crnom đavolu to ne bi rekla, a kamoli sestriću. Pa šta, pokušaćemo da u njoj probudimo ljudska osećanja. Možda još ipak nisu istrulele sve strune u njenoj zelenaškoj dušici. Sve najbolje, Kanavkine!

I srećni Kanavkin ode. Glumac upita ima li još nekoga ko bi želeo da preda valutu, ali mu odgovori muk.

– Baš ste pravi čudaci, tako mi boga! – slegavši ramenima progovori glumac i zavesa ga proguta.

Lampe se ugasiše, jedno vreme je vladala pomrčina, a iz daljine se u njoj čuo nervozan tenor, koji je pevao:

»Tamo gomile zlata leže i meni one pripadaju!«

Posle se odnekud iz daljine dva puta začuo aplauz.

– U ženskom pozorištu nekakva damica predaje valutu – neočekivano progovori riđi bradati sused Nikanora Ivanoviča i uzdahnuvši, dodade: – Eh, kada ne bih imao gusane! Dragi moj, imam prave borbene gusane u Lijanozovu. Crći će bez mene, bojim se. To je borbena živina, nežna, potrebna joj je nega. Eh, kada ne bih imao gusane! Puškinom me nećeš zadiviti – i ponovo poče da uzdiše.

Tada se sala obasja jarkom svetlošću i Nikanor Ivanovič poče da sanja da kroza sva vrata u salu počinju da ulaze kuvari sa belim kapama i kutlačama u rukama. Pomoćnici kuvara uvukoše u salu ogroman kazan sa čorbom i punu korpu isečenog hleba. Gledaodi živnuše. Veseli kuvari počеше da se muvaju među gledaocima, da sipaju čorbu u činije i dele hleb.

– Ručajte, momci – vikali su kuvari – i predajte valutu! Zašto badava ovde da čamite? Zar vam se baš jede ova meća? A kod kuće popijesh čašicu kako treba, prezalogajiš, to je život!

– Eto, zašto si ti, na primer, ovde zaseo, tatice? – obrati se neposredno Nikanoru Ivanoviču debeli kuvar crvenog vrata pružajući mu činiju, u kojoj je u tečnosti plivao list kupusa.

– Nemam! Nemam! Ja nemam! – jezivim glasom povika Nikanor Ivanovič – Shvataš li, nemam!

– Nemaš? – jezivim glasom zaurla kuvar. – Nemaš? – upita nežnim ženskim glasom. – Nemaš, nemaš – poče da govori, smirujući ga, pretvarajući se u bolničarku Praskovju Fjodorovnu.

Ova je nežno drmala za rame Nikanora Ivanoviča, koji je stenjao u snu. Tada su nestali kuvari i nestalo je pozorište sa zavesom. Nikanor Ivanovič je kroz suze ugledao svoju sobu u bolnici i dvojicu u belim mantilima, ali to ni u kom slučaju nisu bili drski kuvari koji su bezobrazno delili ljudima svoje savete, već doktori, a tu je bila i Praskovja Fjodorovna koja je u rukama držala ne činiju, već tacnu prekrivenu gazom, da kojoj je ležao špric.

– Ah, šta je ovo sada – gorko progovori Nikanor Ivanovič, dok su mu davali injekciju – nemam je ja i nemam! Neka im Puškin da valutu! Ja nemam!

– Nemaš, nemaš – smirivala ga je dobrodušna Praskovja Fjodorovna
– a ako nemaš, onda je stvarno i nemaš.

Nikanor Ivanovič posle injekcije oseti olakšanje, a potom zaspao bez ikakvih snoviđenja.

Međutim, zbog njegovih povika, njegov se nemir prenese i na sobu 120, gde se pacijent probudi i počne da traži svoju glavu, a onda i na sobu broj 118, gde se uznemiri nepoznati majstor i potišteno počne da krši ruke posmatrajući mesec, sećajući se pri tom poslednje jesenje noći u životu, trake svetlosti ispod vrata u podrumu i opuštene kose.

Iz sobe 118. nemir se preko balkona preneo na Ivana; on se probudi i zaplaka.

Lekar brzo smiri sve uznemirene, umobolne, i oni brzo počnu da tonu u san. Poslednji je zaspao Ivan, kada je nad rekom već počinjalo da sviće. Posle leka koji je prostrujao kroz celo njegovo telo, mir mu je došao kao talas koji ga je prekrrio. Telo mu je postalo lakše, a na glavu je počeo da mu se kao topao vetrić spušta dremež. Zaspao je i poslednje što je čuo, kao na javi, bilo je cvrkutanje ptica pred zoru u šumarku. Ali su i one uskoro ućutale, a on je usnio da se sunce nad Golgotom već klonilo zapadu, a da breg beše opkoljen dvostrukim obručem straže...

16.

Pogubljenje

Sunce se nad Golgotom već klonilo zapadu, a breg beše opkoljen dvostrukim obručem straže.

Ona konjička ala, što je prokuratoru presekla put oko podne, kasom je stigla do Hebronskih vrata grada. Put je za nju već bio raščišćen. Pešadija kapadokijske kohorte potisnula je u stranu gomile ljudi, mazgi i kamila, i ala je, kasom, do neba dižući stubove prašine, stigla na raskrsnicu gde su se susretala dva puta: južni, koji je vodio u Vitlejem i severozapadni – u Jafu. Ala je pojurila severozapadnim putem. Isti ti Kapadokijci behu rasuti duž puta i blagovremeno su sa njega terali u stranu sve karavane koji su hitali na praznik u Jerušalajim. Gomile bogomoljaca stajale su iza Kapadokijaca, napustivši svoje privremene prugaste šatore na travi. Prešavši otprilike jedan kilometar, ala je prestigla Drugu kohortu Munjevitog legionara, a prešavši otprilike još jedan kilometar, prva je prišla podnožju Golgote. Tu su sjahali. Komandir podeli alu na vodove, i ovi opkoliše celo podnožje onižeg brega, ostavivši slobodan samo jedan prilaz sa jafskoga puta.

Kroz izvesno vreme za alom bregu priđe Druga kohorta, pope se nešto više i drugim prstenom opojasa breg.

Poslednja stiže centurija pod komandom Marka Pacolovca. Ona se kretala razvijena u dva lanca po ivicama puta, a između tih lanaca, pod pratnjom tajne straže, na taljigama stajahu trojica osuđenika sa belim daskama o vratu, a na svakoj od njih bilo je napisano »Razbojnik i buntovnik« na dva jezika – aramejskom i grčkom. Iza taljiga sa osuđenicima kretalo se još nekoliko kola, natovarenih tek istesanim stubovima sa prečkama, konopcima, lopatama, kofama i sekirama.

Njima se vozilo i šest krvnika. Za njim su na konjima jahali centurion Mark, načelnik straže jerusalajimskog hrama i onaj čovek sa kapuljačom, sa kojim je Pilat održao kratak sastanak u zamračenoj sobi dvorca. Na začelju procesije nalazio se odred vojnika, a za njima se kretalo oko dve hiljade radoznalaca koji se nisu uplašili paklene vrućine i koji su želeli da prisustvuju zanimljivom prizoru.

Ovim radoznalcima iz grada pridružili su se sada znatiželjni bogomoljci, koje su bez ikakvih smetnji puštali da se pridruže začelju procesije. Uz povike telala, koji su pratili kolonu i izvikivali ono što je oko podne obznanio Pilat, procesija se zaputi ka Golgoti.

Ala je propuštala sve koji su došli do drugog obruča, a druga centurija je puštala gore samo one koji su imali veze sa pogubljenjem, a posle toga je, brzo manevrišući, rasporedila celu gomilu oko brega, tako da se masa našla između pešadijskog obruča gore i konjičkog u podnožju brega. Sada je gomila mogla da posmatra pogubljenje kroz ne baš tako gust lanac pešadinaca.

Tako je prošlo više od tri časa od trenutka kada je povorka pošla na breg, sunce nad Golgotom se već klonilo zapadu, ali je vrućina bila nepodnošljiva, te su vojnici u oba lanca patili od nje, mučili se od dosade i u sebi proklinjali trojicu razbojnika, iskreno im želeći što bržu smrt.

Komandir ale, malenog rasta, mokra čela i bele košulje, na leđima potamnele od znoja, u samom podnožju brega svaki čas je prilazio kožnom vedru u prvome vodu, grabio iz nje šakama vodu, pio je i kvasio svoj turban. Posle toga bi se osećao bolje, odlazio i ponovo počinjao da odmerava koracima napred i nazad pređeni put koji je vodio do vrha brega. Njegov dugačak mač lupkao je po uvezenoj kožnoj čizmi. Komandir je želeo da pruži svojim konjanicima primer izdržljivosti, ali im je, sažaljevajući vojnike, dozvolio da pobodu koplja u zemlju, slože ih u kupe i prebace preko njih svoj bele kabanice. Pod tim šatorima Sirijci su se krili od nemilosrdnog sunca. Vedra su se brzo praznila, a konjanici iz raznih vodova, jedan po jedan, odlazili su pod vodu u uvalu pod bregom, gde je mutan potok u slaboj senci sasušenih dudova proživljavao svoje poslednje dane na toj vraškoj žezi. Tu su stajali, krijući se u slaboj senci, i dosađivali se konjovoci, držeći smirene konje na ularu.

Izmučenost vojnika i njihove psovke upućene razbojnicima bili su shvatljivi. Strahovanja prokuratorova, da bi za vreme izvršenja pogubljenja u Jerušalajimu, gradu koji je on mrzeo, moglo da dođe do nereda, na sreću se nisu opravdala. I kada je otpočeo četvrti čas pogubljenja, između dva obruča, između dva lanca, pešadije gore i konjice kraj podnožja, nije ostao, i pored svih očekivanja, ni jedan jedini čovek. Sunce je opalilo masu i oteralo je nazad u Jerušalajim. Iza lanca dve rimske centurije našla su se samo dva, ko zna čija psa, koja su bog zna zašto i kako dospela na breg. Ali i njih je vrućina savladala, i oni su legli, isplazivši jezike, teško dašćući i ne obraćajući uopšte pažnju na zelene guštore, jedina bića koja se nisu bojala sunca i koja su jurcala između usijanog kamenja i nekog rastinja sa velikim bodljama, koje je vijugalo po zemlji.

Niko nije ni pokušao da otme osuđenike ni u samom Jerušalajimu, punom vojske, a ni ovde, na opkoljenim bregu i gomila se vratila u grad, jer, uistinu, u tom pogubljenju nije bilo ničeg zanimljivog, a tamo su se, u gradu, već vršile pripreme za veliki praznik pashe, koji je počinjao te večeri.

Rimska pešadija se u drugom obruču mučila još više nego konjanici. Centurion Pacolovac dopustio je vojnicima jedino da skinu šlemove i pokriju glave belim maramama natopljenim vodom, ali im je naredio da ostanu u stojećem stavu sa kopljima u rukama. On sam, sa istom takvom maramom prebačenom preko glave, ali ne pokvašenom, već potpuno suvom, šetao se u blizini grupe krvnika, ne skidajući sa svoje košulje čak ni srebrne lavlje njuške, opasač, mač ni nož. Sunce je sijalo pravo u centuriona, ne škodeći mu nimalo, a u lavlje njuške nije se smelo ni pogledati, jer je oči zaslepljivala svetlost srebra koje kao da se topilo na suncu.

Na unakaženom Pacolovčevom licu nisu se zapažali ni zamor ni nezadovoljstvo, i činilo se da bi centurion divovskog rasta mogao tako da korača čitav dan, čitavu noć i još jedan dan – ukratko, onoliko koliko to bude potrebno. Neprekidno tako da korača, s rukama na teškom pojasu sa bronzanim kopčama, gledajući uvek tako surovo čas stubove sa osuđennicima, čas vojnike u lancu, stalno ravnodušno odbacujući vrhom čupave čizme pobebele od vremena ljudske kosti, ili sitne

kamenčiće koji bi mu se našli pod nogama.

Onaj čovek sa kapuljačom smestio se u blizini stubova, na tronošcu i sedeo je dobroćudno nepokretan, ponekad, uostalom, od dosade šarajući grančicom po pesku.

Ono što je bilo ranije rečeno, naime da iza lanca legionara nije bilo nijednog čoveka, nije bilo baš sasvim tačno. Bio je tamo jedan čovek, ali nisu ga svi videli. On se nije smestio na onoj strani gde beše otvoreni uspon na breg, odakle se najbolje moglo videti pogubljenje, već sa severne strane, gde nije bilo blagog uspona i gde breg nije bio dostupan, gde su bile provalije i pukotine, tamo gde je, upijeno u raselinu za nebom prokletu bezvodnu zemlju, pokušavalo da živi kržljivo smokvovo drvo.

Upravo pod tim drvetom koje nije davalo nikakvu senku, smestio se taj jedini posmatrač, a ne učesnik pogubljenja, i sedeo je na kamenu od samog početka, to jest već četvrti sat. Da, zbog toga da bi video smaknuće, on je izabrao ne najbolje, već najgore mesto. Ali su se sa njega ipak videli i stubovi, videle su se iza lanca i dve svetlucave mrlje na grudima centuriona, a to je, očigledno, čoveku koji je želeo da ostane neprimećen i neuznemiravan bilo više nego dovoljno.

Ali pre četiri časa, na samom početku pogubljenja, ovaj se čovek ponašao sasvim drugačije, pa je lako mogao da bude zapažen, zbog čega je, verovatno, i promenio svoje ponašanje i izdvojio se od ostalih.

On se prvi put pojavio onda, kada je povorka upravo stigla na vrh brega i odmah se jasno videlo da je zakasnio. Teško je disao i nije koraćao, već je trčao uzbrdo, gurao se, a kada je video da se pred njim, kao pred svima ostalima, lanac zatvorio, pokušao je naivno, praveći se da ne shvata ljutite uzvike, da se probije između vojnika do samog mesta smaknuća, gde su osuđenike već skidali sa tarnica. Za to je dobio jak udarac u grudi tupom stranom koplja te je ustuknuo od vojnika, kriknuvši više od očaja nego od bola. Legionara koji ga je udario pogledao je mutnim i očigledno potpuno ravnodušnim pogledom, kao čovek koji ne oseća fizički bol.

Kašljucajući i gubeći dah, držeći se za grudi, on je oprčao brdo, trudeći se da na severnoj strani pronađe nekakvu brešu u lancu straže,

kroz koju bi mogao da se provuče. Ali, bilo je već kasno. Obruč je bio zatvoren. I čovek lica iskrivljenog od nesreće morao je da se odrekne svojih pokušaja da se probije do taljiga sa kojih su već skidali stubove. Ti pokušaji ne bi urodili nikakvim plodom, osim što bi čovek bio uhvaćen, a biti uhapšen tog dana – to nikako nije ulazilo u njegove planove.

I tako je otišao u stranu, prema raselini, gde je bilo mirnije i gde mu niko nije smetao.

Sada je taj crnobradi čovek, sedeći na kamenu, očiju pocrvenelih od nesanice i sunca bio setan. Čas je uzdisao, otvarajući svoj u skitnjama izlizan talit, od plavog pretvoren u prljavosiv, razgolićujući pri tome grudi povređene kopljem, niz koje se slivao prljavi znoj, čas je opet u nepodnošljivoj mucii dizao oči prema nebu, prateći pogledom tri lešinara, koja su već odavno lebdela u visini, praveći velike krugove i predosećajući bogatu gozbu, da bi nešto kasnije beznadežno pogledao žutu zemlju i video na njoj poluraspalu pseću lobanju i guštore koji su jurcali oko nje.

Muke su njegove bile tako velike te je povremeno počinjao da govori sam sa sobom.

– O, ja budala... – mrmljao je, njišući se na kamenu u duševnom bolu i noktima grebući preplanule grudi – budala, nerazumna žena, kukavica! Ništavilo sam, a ne čovek.

Začutao bi, spuštao glavu, posle toga bi, napivši se iz drvene čuture tople vode, ponovo živnuo i hvatao čas nož, sakriven ispod talita na grudima, čas opet komad pergamenta, koji je ležao na kamenu pred njim pored štapića i bočice sa tušem.

Na taj pergament već je bilo nabačeno nekoliko zapisa:

»Prolaze minuti, i ja se, Levi Matej nalazim na Golgoti, a smrti još uvek nema.«

Dalje:

»Sunce zalazi, a smrti nema.«

Sada Levi Matej zapisa beznadežno svojim ostrim štapićem:

»Bože? Zašto se ljutiš na njega? Podari mu smrt!« Napisavši to, on bez suza zajeca i ponovo noktima počeo da razdire svoje grudi.

Uzrok Levijevog očajanja sastojao se upravo u toj strašnoj nesreći koja je zadesila Ješuu i njega, a osim toga i u onoj teškoj grešci koju je on Levi, barem kako je on mislio, počinio. Prekjuče su Ješua i Levi preko dana bili u Vitaniji kraj Jerušalajima, gde su bili u gostima kod jednog baštovana, kome su se jako dopale Ješuline propovedi. Čivavo jutro oba gosta su radila u bašti, pomažući domaćinu, a uveče su se spremali da po hladovini krenu u Jerušalajim. Ali Ješua zbog nečega počeo da se žuri, reče da u gradu mora da obavi neki neodložan posao i krenu oko podne sam. U tome se i sastojala prva greška Levija Mateja. Zašto, zašto ga je pustio samoga?

Uveče Matej nije mogao da krene u Jerušalajim. Savladala ga je neka iznenadna i užasna boljka. Počeo je da se trese, telo mu se ispunilo vatrom, cvokotao je zubima i svakog časa je tražio vode. Nikuda nije mogao da ide. Svalio se na hašu u baštovanovoj šupi i ostao na njoj sve do petka u zoru, kada je bolest napustila Levija isto onako iznenadno kao što ga je i savladala. Iako je još bio slab i noge mu se tresle, on se, mučen nekakvim predosećanjem nesreće, oprostio od domaćina i krenuo u Jerušalajim. Tamo je saznao da ga predosećanje nije prevarilo. Nesreća se zbila. Levi je bio u gomili i čuo kada je prokurator pročitao presudu.

Kada su osuđenike povelili na breg, Levi Matej je trčao pored stražarskog lanca u gomili radoznalaca, trudeći se da neprimetno stavi Ješui na znanje da je on, Levi, tu sa njim, da ga nije napustio na njegovom poslednjem putu i da će se moliti da smrt savlada Ješuu što pre. Ali Ješua, koji je gledao nekuda u daljinu, tamo kuda su ga vozili, razume se da nije ni zapazio Levija.

A kad je povorka prošla putem oko pola vrste, Mateja je, dok su se tiskali u gomili kraj samog stražnjeg lanca, ozarila prosta i genijalna misao, i odmah je, onako kako je bio brzoplet, počeo da proklinje sam sebe što mu ta misao nije pala na pamet ranije. Vojnici se nisu kretali u baš pregustom lancu. Bili su dosta udaljeni jedan od drugoga. Veštinom i tačnim proračunom je, sagavši se, mogao da protrči između dva legionara, stigne do kola i skoči na njih. Tada bi Ješua bio spasen od mučenja.

Jedan trenutak je dovoljan da Ješuu udari nožem u leđa i dovikne

mu: – Ješua! Spasavam te i odlazim zajedno sa tobom! Ja, Matej, tvoj verni i jedini učenik!

A ako bi ga bog blagoslovio još jednim slobodnim trenom mogao bi da ubije i sebe, izbegavši na taj način mučnu smrt na stubu. Uostalom, ovo poslednje je malo interesovalo Levija, bivšeg skupljača poreza. Bilo mu je svejedno kako će umreti. Hteo je samo jedno: da Ješuu, koji u životu nikada i nikome ni najmanje zlo nije učinio, spase mučenja.

Plan je bio veoma dobar, ali je stvar bila u tome što Levi nije imao nož. A nije imao ni prebijene pare.

Besan na samoga sebe, Levi se izvuče iz gomile i potrča nazad u grad. U njegovoj usijanoj glavi postojala je jedna jedina grozničava misao o tome da sada, na bilo koji način, mora u gradu da dođe do noža i nanovo stigne povorku.

Dotrčao je do gradske kapije, probijajući se kroz karavane koji su ulazili u grad i ugledao, sa leve strane, otvorena vrata pekare. Teško dišući posle trčanja po vrelome putu, Levi dođe sebi, dostojanstveno zakorači u radnju, pozdravi gazdaricu koja je stajala za tezgom, zamoli je da skine sa police gornji hleb, koji mu se zbog nečega dopadao više od ostalih i, kada se ona okrenula, ćutke i brzo dograbi sa tezge ono od čega nema ničeg boljeg – nož za hleb oštar kao brijač, i odmah izjuri iz pekare. Kroz nekoliko minuta ponovo je već bio na putu za Jafu. Ali, povorka se više nije videla. Potrčao je. S vremena na vreme je morao da pada pravo u prašinu i leži nepokretno da bi došao sebi. Dok je tako ležao, zaprepašćivao je prolaznike na mazgama i one koji su pešice išli u Jerušalajim. Ležao je, slušajući kako mu lupa srce ne samo u grudima, već i u glavi i ušima. A kada bi se malo smirio, skakao je na noge i nastavljao da trči, ali sve sporije i sporije. Kada je na kraju ugledao dugačku povorku koja je u daljini dizala prašinu, ona se već nalazila u podnožju brda.

– O, bože... – prostenja Levi, shvatajući da kasni. I uistinu, zakasnio je.

Po isteku četvrtog časa smaknuća, muke Levijeve postadoše takve, da je počeo da besni. Ustavši sa kamena, bacio je nož koji je, kako je sada mislio, potpuno nepotrebno ukrao, izgazio čaturicu nogom, ostavši

bez vode, bacio sa glave kefu, uhvatio se za retku kosu i počeo da proklinje samoga sebe.

Proklinjao je sebe, uzvikujući besmislene reči, urlao i pljuvao, psovao oca i majku koji rodiše budalu.

Uvidevši da psovke i kletve ništa ne pomažu i da se od njih na nepodnošljivom suncu ništa ne menja, stegao je suve pesnice, digao ih zažmurivši prema nebu, prema suncu koje se spuštalo sve niže, da bi palo u Sredozemno more, od čega su senke postajale sve duže i duže, i zatražio od boga da načini čudo. Zahtevao je da bog istog časa pošalje Ješui smrt.

Otvorivši oči, uvideo je da se na brdu ništa nije promenilo, osim što su nestale mrlje, koje su sijale na centurionovim grudima. Sunce je bacalo svoje zrake u leđa osuđenima, koji licima behu okrenuti Jerušalajimu. Tada Levi povika:

– Proklinjem te, o bože!

Promuklim glasom je očajnički urlao da se uverio u nepravедnost božiju i da više nema namere da mu veruje.

– Gluv si! – urlaše Levi. – Da nisi bio gluv, čuo bi me i ubio bi ga istoga časa.

Zažmurivši, Levi je očekivao vatru koja će se sručiti na njega sa neba i uništiti ga. To se, međutim, ne dogodi i, ne otvarajući oči, Levi nastavi da uzvikuje uvredljive i iskrene reči upućene nebu. Vikao je da je razočaran, vikao da postoje i drugi bogovi i druge religije. Da, drugi bog to ne bi dopustio, nikada ne bi dopustio da čoveka, sličnog Ješui, žeže sunce na stubu.

– Pogrešio sam! – vikao je sada već sasvim promukao Levi. – Ti si bog zla! Ili je tvoje oči sasvim zatvorio dim iz kadionica hrama, a uši su tvoje prestale da čuju sve osim zvukova sveštениčkih truba? Ti nisi svemogući bog. Ti si crni bog. Neka si proklet, bože razbojnika, pokrovitelju njihov i dušo njihova!

U tom času nešto dunu u lice bivšem skupljaču poreza i nešto počeo da šuška pod njegovim nogama. Dunu još jednom i tada Levi, kada otvorivši oči, ugleda da se sve na svetu, da li pod uticajem njegovih

kletvi ili nečeg drugog, promenilo. Sunce je nestalo, ne stigavši do mora u koje je tonulo svake večeri. Progutavši ga, po nebu se sa zapada jezivo i neumitno primicao olujni oblak. Na ivicama mu je već kipela bela pena, a crna trbušina mu se žučkasto presijavala. Oblak je brundao, a iz njega su se s vremena na vreme istrzale ognjene niti. Putem za Jafu, siromašnom Hionskom dolinom, nad šatrama bogomoljaca, terani iznenadnim vetrom, leteli su stubovi prašine. Levi ućuta, trudeći se da shvati da li će nepogoda, koja će sada prekriti čitav Jerušalajim, doneti nekakvu promenu u sudbini nesrećnog Ješue. I odmah je, gledajući ognjene niti koje su razdirale oblak, počeo da moli da munja udari u Ješuin stub. Kajući se, gledao je čisto nebo koje još nije prožderao oblak, a po kome su strvinari hitali da bi pobjegli od nepogode. Levi pomisli da je bezumno požurio sa svojim kletvama. Sada ga bog više neće uslišiti.

Okrenuvši pogled prema podnožju brega, Levi se zagleda na mesto na kojem je stajao rasut konjički puk i zapazi da je tamo došlo do značajnih promena. Sa visine je Levi mogao dobro da vidi kako su se vojnici uzmuvali, izvlačeći koplja iz zemlje, kako su ogrtali kabanice, kako su konjovoci kasali ka putu, vodeći za sobom konje za dizgine. Puk je kretao, to je bilo jasno. Štiteći se rukom od prašine koja mu je udarala u lice, pljujući, Levi se trudio da shvati šta bi to trebalo da znači, kada se konjica sprema da pođe. Pomerio je pogled naviše i ugledao figuru u skerletnoj vojnoj hlamidi kako se penje ka samom gubilištu. Tada se srce bivšeg skupljača poreza sledi od radosnog predosećanja.

Čovek koji se penjao na breg petog časa patnji razbojnika bio je komandir kohorte, koji je dojahao iz Jerušalajima u pratnji ordonansa. Lanac vojnika se po komandi Pacolovca razdvoji i centurion odade čast tribunu. Ovaj, odvevši Pacolovca u stranu, počne nešto da mu šapuće u uvo. Centurion drugi put pozdravi tribuna i krenu prema grupi krvnika koji su sedeli na kamenju u podnožju stubova. Tribun pođe ka onom što je sedeo na tronošcu, a ovaj učtivo ustade i krenu u susret tribunu. I njemu tribun nešto tiho reče i oni obojica krenuše ka stubovima. Pridružio im se i načelnik hramovne straže.

Bacivši gadljiv pogled na prljave krpe koje su ležale na zemlji kraj stubova, a koje su donedavno predstavljale odeću zločinaca koju čak ni krvnici nisu hteli da uzmu, Pacolovac pozva dvojicu od njih i naredi im:

– Za mnom!

Sa najbližeg se stuba čula promukla besmislena pesma. Razapet na njemu, Hestas je krajem trećeg sata smaknuća poludeo od muva i sunca i sada je tiho pevušio nešto o vinogradu, ali je glavu pokrivenu čalmom, ipak pokatkad micao, a tada su se muve lagano dizale sa njegovog lica i ponovo se vraćale na njega.

Dismas je na drugom stubu patio više od druge dvojice, jer nije izgubio svest i on je njihao glavom često i odmereno, čas udesno, čas ulevo, da bi uvetom udario rame.

Najsrećniji od svih bio je Ješua. Već prvog sata pogubljenja počeo je povremeno da gubi svest, a posle se sasvim izgubio, opustivši glavu sa razmotanom čalmom. Muve i obadi potpuno su ga prekrili, tako da mu se lice izgubilo pod crnom masom koja se pokretala. Na slabinama i na stomaku i pod vratom sedeli su debeli obadi i sisali žuto, obnaženo telo.

Povinujući se zapovestima čoveka u kapuljači, jedan od krvnika uze koplje, a drugi prinese stubu kofu i spužvu. Prvi krvnik diže koplje i poče njime da udara prvo po jednoj, a posle po drugoj Ješuinoj ruci, istegnutim i privezanim konopcima za poprečnu prečku stuba. Telo ispalih rebara se trže. Krvnik vrhom koplja pređe preko stomaka. Tada Ješua pridiže glavu i muve počese zujeći da se dižu, a pojavi se lice razapetog, naduveno od ujeda, oteklih očiju, lice koje nije moglo da se prepozna.

Odlepivši kapke, Hanocri pogleda nadole. Njegove obično bistre oči, sada behu mutne.

– Hanocri! – reče krvnik.

Hanocri poče da pokreće otekle usne i odgovori promuklim razbojničkim glasom:

– Šta hoćeš? Zašto si mi prišao?

– Pij! – reče krvnik i natopljena vodom spužva na vrhu koplja približi se Ješuinim usnama. Radost mu zasja u očima, on usnama dograbi spužvu i poče da uvlači vlagu. Sa susednog stuba se začu glas Dismasa:

– To nije pravo! I ja sam razbojnik kao i on!

Dismas se nape, ali nije mogao da se pomeri, ruke su mu na tri mesta držali za poprečnu prečku konopci.

Uvukao je stomak, noktima se zakačio za krajeve prečki, glavu je držao okrenutu prema Ješuinom stubu, zloba je gorela u Dismasovim očima.

Oblak prašine prekri uzvišenje, smrknu se. Kada se prašina sleže, centurion povika:

– Tišina na drugom stubu!

Dismas ućuta. Ješua se odvoji od spužve i trudeći se da mu glas zvuči ljubazno i ubedljivo, ali ne postigavši to, promuklo zamoli krvnika:

– Daj i njemu da se napije.

Postajalo je sve mračnije. Crni je oblak već prekrrio pola neba, hitajući ka Jerušalajimu, beli uznemireni oblačići leteli su ispred crnog oblaka punog crne vlage i ognja. Munja sinu i puče iznad samog brega. Krvnik skinu spužvu sa koplja.

– Slavi velikodušnog hegemonu! – svečano prošapta i hitro udari kopljem Ješuu pravo u srce. Ovaj se trže, prošapta:

– Hegemon...

Krv mu poteče niz stomak, donja vilica mu u grču zadrhta a glava klonu.

Pri drugom udarcu groma krvnik je već napajao Dismasa i s istim rečima:

– Slavi hegemonu! – ubi i njega.

Hestas, potpuno lud, preplašeno uzviknu, kada se krvnik nađe kraj njega, ali kada mu spužva dotače usne, progundā nešto i steže spužvu zubima. Kroz nekoliko trenutaka je i njegovo telo klonulo, onoliko koliko su to dopuštali konopci.

Čovek u kapuljači je išao za krvnikom i centurionom, a za njim je koračao načelnik hramovne straže. Zaustavivši se kraj prvog stuba, čovek sa kapuljačom pažljivo pogleda okrvavljenog Ješuu, dotače mu belom rukom stopalo i reče saputnicima:

– Mrtav je.

To se isto ponovi i kod sledeća dva stuba.

Posle toga tribun dade znak centurionu i, okrenuvši se, poče da se spušta sa vrha brega zajedno sa načelnikom hramovne straže i čovekom u kapuljači. Nastupio je sumrak a munje stadoše da paraju crno nebo. Iz njega najednom suknu plamen i uzvik centuriona »Kreći!« izgubi se u tutnjavi. Srećni vojnici pojuriše sa brega, navlačeći šlemove. Pomrčina prekri Jerušalajim.

Pljusak poče iznenada i zateče centuriju na pola puta niz breg. Voda se sručila s takvom silinom, da su za vojnicima, kada su se stuštili naniže, već jurili besni potoci vode. Vojnici su se klizali i padali po raskvašenoj glini, žureći da izbiju na ravan put kojim je – već se jedva nazirući kroz vodenu zavesu – mokra do gole kože, konjica jurila u Jerušalajim. Kroz nekoliko trenutaka u zadimljenoj mešavini vode, nepogode i plamena na bregu ostade samo jedan čovek. Mlatarajući po vazduhu nožem koji ipak nije badava ukrao, spotičući se po klizavom kamenju, hvatajući se za šta je stizao, ponekad puzeći na kolenima, on krenu ka stubovima. Čas je nestajao u gustoj magli, čas bivao osvetljen drhtavom bledom svetlošću.

Stigavši konačno do stubova, nogu već do članaka u vodi, on smače sa sebe težak talit natopljen vodom, ostade samo u košulji i uhvati rukom Ješuline noge. Preseče konopac na kolenima, pope se na donju prečku, zagrli Ješuu i oslobodi ruke od gornjih veza. Golo i vlažno Ješuieno telo sruči se na Levija i obori ga na zemlju. Levi odmah htede da ga prebaci preko ramena, ali ga nekakva misao zaustavi. On ostavi na zemlji i u vodi telo zabačene glave i raširenih ruku, pa potrča, klizajući se po glini, ka drugim stubovima. Preseče konopce i na njima, te se dva tela sručiše na zemlju.

Prošlo je nekoliko minuta i na vrhu brega ostadoše samo ta dva tela i tri prazna stuba. Voda je navirala i okretala ta tela.

Ni Levija, ni Ješuinog tela u tom času ne beše više na vrhu brega.

17.

Nemiran dan

U petak izjutra, to jest sutradan posle proklete predstave, svi prisutni službenici *Varijetea* – šef knjigovodstva Vasilij Stepanovič Lastočkin, dvojica računovođa, tri daktilografkinje, obe blagajnice, kuriri, razvodnici i spremačice – ukratko svi koji su bili prisutni – umesto da se nalaze na svojim radnim mestima, sedeli su po ragastovima prozora okrenutih prema Sadovoj ulici i posmatrali šta se dešava ispred Varijetea. Ispred njega se, u dve linije, protezala dugačka redina od nekoliko hiljada ljudi, čiji se kraj gubio negde prema Kudrinskom trgu. Na čelu tog reda nalazilo se i dvadesetak tapkaroša, dobro poznatih u pozorišnoj Moskvi.

Red je bio jako uznemiren, privlačio je pažnju građana koji su prolazili kraj njega i bavio se prepričavanjem događaja sa jučerašnje nečuvene predstave crne magije. Ove priče su zbunjivale knjigovođu Vasilija Stepanoviča, koji juče nije prisustvovao predstavi. Razvodnici su trućali bog će ga znati šta, pa, između ostalog, i to da su posle završene čuvene predstave neke građanke, nepristojno odevene, jurcale po ulici i tako dalje sve u tom stilu. Skroman i tih, Vasilij Stepanovič je samo treptao očima, slušajući kazivanja o svim tim čudesima i uopšte nije znao šta da preduzme, a nešto je, svakako, trebalo preduzeti, i to je trebalo da uradi upravo on, jer je sada on bio najstariji po dužnosti među osobljem u Varijeteu.

U deset sati izjutra red onih koji su čekali karte toliko je porastao da je za to saznala i milicija, i neverovatnom brzinom su bile poslate kako obične, tako i konjičke patrole, koje su taj red koliko-toliko sredile. Ali i tako sređena zmija, čitav kilometar dugačka, već je sama po sebi

predstavljala veliku sablazan i zaprepašćivala je građane Sadove ulice.

To je bilo napolju, a iznutra, u Varijeteu, isto tako nije baš sve bpo u najboljem redu. Od ranog jutra počeli su da zvrje telefoni u kabinetima Lihodejeva, Rimskog, u računovodstvu, u blagajni i kabinetu Varenuhe. Vasilije Stepanovič je u prvi mah nešto i odgovarao, odgovarala je i blagajnica, odgovarali su i mrmljali nešto u telefon i razvodnici, a posle su sasvim prestali da odgovaraju, jer na pitanje gde su Lihodejev, Varenuha i Rimski nisu uopšte znali šta da odgovore. Prvo su pokušavali da se izvuku odgovarajući »Lihodejev je kod kuće«, a iz grada su na to dobijali odgovor da su mu telefonirali i u stan, i da su tamo dobili odgovor da je Lihodejev u Varijeteu.

Telefonirala je jedna uzbuđena dama, tražila je Rimskog, i njoj su posavetovali da telefonira njegovoj ženi, na šta je ova, jecajući odgovorila da ona i jeste njegova žena i da Rimskog nigde nema. Otpočinjalo je nešto – bog će ga sam znati šta. Spremačica je već svima ispričala kako je, došavši u kabinet finansijskog direktora da sprema, zatekla vrata širom otvorena, sijalice upaljene, prozor prema bašti razbijen, fotelju kako leži na podu a kabinet – prazan.

U deset sati je u Varijete došla madam Rimska. Ridala je i kršila ruke. Vasilij Stepanovič se potpuno zbunio i nije znao šta da joj kaže. A u pola jedanaest došla je milicija. Prvo i potpuno razumljivo pitanje koje su postavili bilo je:

– Šta se tu kod vas dešava, građani? U čemu je stvar?

Službenici su se povukli, izguravši napred prebledelog i uznemirenog Vasilija Stepanoviča. Trebalo je stvari nazvati pravim imenima i priznati da je administracija Varijetea, u licu direktora, finansijskog direktora i administratora, nestala i da se nalazi bog sam zna gde, da je konferansje posle jučerašnje predstave prebačen u duševnu bolnicu i da je, najkraće rečeno, jučerašnja predstava bila naprosto skandalozna.

Madam Rimsku, koja je neprestano ridala, a pošto su je prethodno smirili, koliko je to bilo moguće, poslaše kući, a milicija se više od svega zainteresovala za priču spremačice o tome u kakvom je stanju zatečen kabinet finansijskog direktora. Službenici su zamoljeni da odu na svoja

mesta i da prionu na svoj posao, a posle izvesnog vremena u *Varijeteu* se pojaviše islednici uz pratnju dugouhog, mišićavog, pepeljastog psa veoma pametnih očiju. Među službenicima Varijetea odmah se pročulo da je taj pas – poznati Kec-Karo. I zaista, to je bio on. Njegovo ponašanje zaprepastilo je sve. Čim je Kec-Karo uleteo u kabinet finansijskog direktora, on je zarežao, iskezivši ogromne žućkaste očnjake, posle čega je legao na stomak i sa nekim izrazom očaja i besa u očima počeo da puzi ka razlupanom prozoru. Savladavši strah, najednom je skočio na ragastov i podigavši izduženu njušku uvis, počeo da zavija divlje i ljutito. Nije hteo da napusti prozor, urlao je i trzao se i pokušavao da iskoči kroz njega.

Psa su izvukli iz kabineta i pustili ga u hol, odakle je kroz glavni ulaz izašao na ulicu i odveo svoje pratioce do taksi-stanice. Tu se trag, koji je dotle pratio, izgubio, posle čega su Kec-Karoa odveli.

Istražni organi su se smestili u kabinetu Varenuhe, gde su počeli da pozivaju, jednog po jednog, službenike Varijetea, koji su bili svedoci jučerašnjih događaja za vreme predstave. Treba reći da je istraga bila prinuđena da na svakom koraku savlađuje nepredviđene teškoće. Nit se svaki čas kidala i gubila.

Jesu li postojale plakate? Jesu. Ali, preko noći su preko njih bile zalepljene nove, a sada nema nijedne, pa makar ih ubili. Odakle se stvorio sam mag? Ko to zna. Znači, sa njim je zaključen ugovor?

– Po svemu sudeći – odgovori uzbuđeni Vasilij Stepanovič.

– A ako je zaključen, onda je morao da prođe kroz knjigovodstvo?

– Svakako – odgovori uznemireni Vasilije Stepanovič.

– Pa gde je onda?

– Nema ga – odgovori šef knjigovodstva, bledeći sve više i šireći ruke. I, stvarno, ni u fasciklama knjigovodstva ni kod finansijskog direktora, ni kod Lihodejeva, ni kod Varenuhe nije bilo traga od bilo kakvog ugovora.

Kako se preziva taj mag? Vasilij Stepanovič ne zna, nije bio juče na predstavi. Razvodnici takođe ne znaju, blagajnica se dugo mrštila, borala čelo, razmišljala, razmišljala i na kraju rekla:

– Vo.. čini mi se, Voland.

A možda i nije bio Voland? Možda i nije Voland. Možda je Faland.

Ispostavilo se da u birou za strance ni o kakvom Volandu, pa ni o Falandu, magu, pojma nemaju...

– Kurir Karpov je saopštio da je taj mag odseo u stanu Lihodejeva. U stan su, razume se, odmah otišli. Nikakvog maga tamo nije bilo. Pa ni samog Lihodejeva. Kućne pomoćnice Grunje takođe nije bilo i niko nije znao gde je. Predsednika udruženja stanara Nikanora Ivanoviča nema. Proležnjova takođe nema!

Dešavalo se nešto nepojmljivo. Nestalo je čitavo rukovodstvo administracije, sinoć je održana skandalozna predstava, a ko ju je organizovao i po čijem naređenju – nije se znalo.

U međuvremenu se približavalo podne, kada je trebalo da se otvori blagajna. Ali o tome, razumljivo, nije moglo biti ni govora. Na vratima Varijetea odmah se pojavi ogroman komad kartona na kome je pisalo: »Današnja predstava se otkazuje.« U redu ispred blagajne počeo komešanje, ali posle male uznemirenosti, red počeo da se rastura i otprilike kroz jedan sat od njega na Sadovoj više nije bilo ni traga. Islednici i istražni organi su otišli da nastave svoj rad na drugom mestu, službenici su pušteni kućama, ostavljeni su samo dežurni i vrata Varijetea su zaključana.

Knjigovođa Vasilij Stepanovič hitno je morao da obavi dva zadatka. Pre svega da ode u komisiju za pozorišta i zabave sa izveštajem o jučerašnjim događajima, a onda da ode u finansijski sektor da bi predao jučerašnji pazar – 21.711 rubalja.

Uredan i savestan, Vasilij Stepanovič zavi novac u komad novina, uveza ga kanapom unakrst, strpa u tašnu i odlično poznajući instrukcije, krenu, razume se ne prema autobusu ili tramvaju, već prema taksi-stanici.

Čim su vozači tri automobila ugledali putnika koji je hitao prema stanici sa nabijenom tašnom, sva trojica mu ispred nosa doslovno umakoše praznih kola, pri čemu su se zbog nečega ljutito osvrtni.

Zapanjen time, knjigovođa je dugo stajao kao skamenjen,

razmišljajući šta bi to trebalo da znači.

Kroz jedno tri minuta stiže prazan taksi, a lice vozača se odmah iskrivi čim spazi putnika.

– Da li ste slobodni? – zaprepašćeno se nakašljavši upita Vasilij Stepanovič.

– Pokažite prvo novac – ljutito odgovori šofer, ne gledajući putnika.

Zapanjivši se još više, knjigovođa, stegavši dragocenu tašnu pod miškom, izvuče iz novčanika červonac – novčanicu od deset rubalja i pokaza ga šoferu.

– Ne idem! – kratko odgovori ovaj.

– Ali molim vas... – počeo računovođa, ali ga vozač prekinu:

– Imate li sitnine?

Potpuno zbunjen, šef računovodstva izvuče iz novčanika dve novčanice od po tri rublje i pokaza ih vozaču.

– Sedite – povika ovaj i tako lupi po zastavici taksimetra, da je umalo ne polomi.

– Vi to kusura nemate da vratite ili šta? – bojažljivo upita računovođa.

– Pun mi je džep sitnine! – povika vozač i u ogledalcetu se pojaviše njegove zakrvavljene oči. – Treći slučaj sa mnom već danas. A i drugima se dešavalo. Daje neki kućkin sin červonac i ja mu kusura vraćam – četiri i pedeset... Izade, gad! A kroz pet minuta gledam: umesto červonca etiketa od kisele vode! – tu šofer izgovori nekoliko necenzurisanih reči. – Drugi, na Zubovskoj. Červonac. Vratim mu kusura tri rublje. On ode! Ja da otvorim novčanik, a odatle pčela i ujede me za prst! Ah, do vraga! – šofer ponovo ubaci nekoliko necenzurisanih izraza. – A červonca nema. Juče je u onom Varijeteu (ponovo necenzurisani izrazi) nekakav probisvet od mađioničara prikazivao trikove sa tim červoncima (nepristojni izrazi).

Knjigovođa ućuta, skupi se i počeo da se pretvara kao da i samu reč Varijete čuje prvi put u životu, a sam u sebi pomisli: »Eto ti sad!«

Stigavši tamo kuda je krenuo i isplativši taksistu, knjigovođa uđe u

zgradu i krenu hodnikom prema kabinetu šefa i još uz put shvati da nije stigao u najzgodniji čas. Nekakva zbrka je vladala u Pozorišnoj komisiji. Pored knjigovođe protrča kurirka izbuljenih očiju i sa maramom koja joj je pala na vrat.

– Nema, nema, nema, dragi moji! – vikala je, obraćajući se bog zna kome – kaput i pantalone su tu, ali u kaputu nikoga nema!

Nestala je iza nekakvih vrata i odmah su se začuli zvuci razlupanog posuđa. Iz sekretarijata izlete šef prvog sektora Komisije, ali je ovaj bio u takvom stanju, da knjigovođu i ne prepoznađe i nestade bez traga.

Uzrujavši se zbog svega toga, knjigovođa stiže do sekretarijata koji se nalazio ispred kabineta predsednika Komisije, gde se konačno zapanji.

Kroz zatvorena vrata odjekivao je grozan glas, koji je, u to nije bilo sumnje, pripadao Prohoru Petroviču, predsedniku Komisije. »Čita vakelu nekome, valjda«, pomisli knjigovođa zbunjen, te osvrnuvši se, ugleda nešto drugo: u kožnoj fotelji, zabacivši glavu na naslon, jecajući i ridajući, sa mokrom maramicom u ruci, ležala je ispruživši noge skoro do sredine kancelarije, sekretarica Prohora Petroviča – lepotica Ana Ričardovna.

Brada Ane Ričardovne bila je sva izmazana karminom, a po rumenim obrazima boje kajsije tekli su sa trepavica potoci rastopljenog tuša.

Spazivši da je neko ušao, Ana Ričardovna skoči, potrča ka knjigovođi, uhvati ga za peševe kaputa, poče da ga drmusa i viče:

– Hvala bogu! Našao se barem jedan junak! Svi su pobegli, svi su izdali! Hajdemo, hajdemo k njemu, ne znam šta da radim! – I nastavljajući i dalje da jeca, povuče knjigovođu u kabinet.

Kada je zakoračio u kabinet, knjigovođa prvo ispusti iz ruku tašnu i sve misli u njegovoj glavi okrenuše se naglavce. A treba odmah reći da je za tako što bilo dovoljno razloga.

Za ogromnim pisaćim stolom sa masivnom mastionicom sedelo je prazno odelo i, neumočenim u mastilo, suvim perom prevlačilo preko hartije. Odelo je bilo sa kravatom, iz malog džepa sakoa virilo je stilo, ali

nad okovratnikom nije bilo ni vrata ni glave, kao što iz manžeta nisu virile šake. Odelo je bilo jako zaposleno, i uopšte nije zapažalo gužvu oko sebe. Kada je začulo da je neko ušao, odelo se zavalilo u fotelju i nad okovratnikom se začuo šefu knjigovodstva dobro poznati glas Prohora Petroviča:

– U čemu je stvar? Na vratima je jasno napisano da nikoga ne primam!

Lepotica sekretarica vrisnu i, kršeći ruke, povika:

– Vidite li? Vidite? Nema ga! Nema! Vratite ga, vratite!

Tada neko promoli glavu kroz vrata kabineta, jeknu i izlete napolje. Knjigovođa oseti da su noge počele da mu klecaju pa sede na ivicu stolice, ali pri tome nije zaboravio da digne tašnu. Ana Ričardovna je skakutala oko šefa knjigovodstva, vukući ga za peš kaputa i uzvikujući:

– Uvek sam ga, uvek zaustavljala, kada je sve terao do vraga! Eto, sada je, eto, sam našao vraga – tu lepotica pritrča pisaćem stolu i muzikalnim nežnim glasom, malo promuklim od plača, uzviknu:

– Proša! Gde ste?

– Ko vam je to ovde »Proša«? – nadmeno upita odelo, još dublje se zavaljujući u fotelju.

– Ne prepozna je me! Ne prepozna je me! Shvatate li? – sekretarica počela da rida.

– Ne cmizdrite u kabinetu! – padajući u vatru, ljutito reče odelo i rukavom privuče novu hrpu papira, sa očiglednom namerom da na njih stavi svoje odluke.

– Ne, ne mogu to da gledam, ne, ne mogu! – povika Ana Ričardovna i istrča u svoju kancelariju, a za njom, kao metak, izlete i knjigovođa.

– Zamislite samo, sedim tako – pričala je drhteći od uzbuđenja Ana Ričardovna, ponovo dograbivši rukama knjigovođin rukav – kad ulazi maćak. Crn, ogroman, kao behemot². Ja mu, razume se, kažem »Šic!« Izleti on napolje, a umesto njega ulazi debeljko maćke njuške i kaže: »Zašto vi to, građanko, govorite posetiocima 'šic'«? I uputi se pravo Prohoru Petroviču. Ja, razume se, idem za njim, vičem: »Jeste li

poludeli?« A on, bezobraznik, pravo Prohoru Petroviču i seda preko puta njega u fotelju. A on... divan čovek, ali nervozan. Pobesneo je! Ne sporim! Nervozan čovek, radi kao magarac... pobesneo je. »Zašto«, kaže, »bez najave ulazite?« A onaj, drzak neki stvor, zamislite samo, zavalio se u fotelju i govori, smeškajući se: »Hoću«, kaže, »sa vama o jednom posliću da porazgovaram.« Prohor Petrovič ponovo eksplodira: »Zauzet sam!« A onaj bezobraznik, zamislite samo, odgovara: »Uopšte vi ničim niste zauzeti...« Šta velite? E, tu je, razume se, Prohora Petroviča strpljenje izdalo i on dreknu: »Pa šta je sad ovo! Izbacite ga napolje, đavo me odneo!« A onaj. zamislite samo, osmehnu se i govori: »Đavo te odneo? Zašto da ne, može!« I, paf, nisam uspela ni da viknem, vidim: nema onoga sa mačijom njuškom, a se... sedi.... odelo! Joj! – razjapivši usta koja su izgubila svaki oblik, poče da zapomaže Ana Ričardovna.

Zagrcnuvši se od ridanja, ona dođe malo sebi, ali pri tom poče da melje nešto potpuno nerazumljivo:

– I piše, piše, piše. Da čovek jednostavno poludi! I telefonira! Odelo! Svi su kidnuli kao zečevi!

Knjigovođa je samo stajao i drhtao. Ali tada ga je spasla sudbina. U sekretarijat je mirno, poslovnim korakom ušla milicijska patrola od dva čoveka. Ugledavši ih, lepotica poče da rida još jače, pokazujući rukom prema kabinetu.

– Hajde, prestanite da cmizdrite, građanko – mirno reče prvi, a knjigovođa, osećajući da je tu suvišan, izlete iz sekretarijata i kroz jedan minut je već bio na svežem vazduhu. U glavi kao da mu je duvala nekakva promaja, brujalo je kao u dimnjaku, a u tom brujanju čuli su se odlomci priča razvodnika o jučerašnjem mačoru koji je učestvovao u predstavi. »Ehe-he! Da to kojim slučajem, nije onaj naš mačak?«

Ne obavivši posao u komisiji, Vasilij Stepanovič odluči da ode u njenu filijalu, koja se nalazila u Vagankovskoj uličici. A da bi se malo smirio, krenu pešice.

Gradska pozorišna filijala bila je smeštena u oronuloj negdašnjoj vili u dubini dvorišta i bila je poznata po svojim porfirnim stubovima u holu.

Ali toga se dana posetioци nisu divili stubovima već onome što se pod

njima dešavalo.

Nekoliko posetilaca je zapanjeno stajalo kao skamenjeno i posmatralo gospođicu koja je sedela plaćući za stočićem, na kome je ležala stručna pozorišna literatura koju je prodavala. Tog trenutka gospođica nije nikome ništa nudila od te literature a na sažaljiva pitanja samo je odmahivala glavom, dok je istovremeno odozgo, odozdo, sleva i zdesna, iz svih odeljenja filijale, odjekivala zvonjava najmanje dvadesetak pomahnitalih telefonskih aparata.

Isplakavši se malo, gospođica se trže i histerično povika:

– I evo, opet! – i iznenada zapeva drhtavim sopranom:

»Slavno je more presveti Bajkal...«

Kurir, koji se pojavio na stepeništu, pripreti nekome pesnicom i poče da peva zajedno sa gospođicom promuklim, nemuzikalnim baritonom:

»Slavan je brod, bure mladica!«

Glasu kurira pridružiše se udaljeni glasovi, hor poče da se povećava i na kraju je pesma odjekivala po svim uglovima filijale. U najbližoj sobi broj 6, gde se nalazila računovodstvena kontrola, isticala se nečija jaka, malo prozukla oktava. Hor je pratila sve jača zvonjava telefonskih aparata.

– Hej, Barguzine... brže se kreći – vikao je kurir sa stepeništa.

Suze su se slivale po devojčinom licu; ona je pokušavala da stisne zube, ali su joj se usta otvarala sama od sebe i ona je pevala za oktavu više od kurira:

»Junačina mora da je blizu!«

Zanemeli posetioци filijale nađoše se u čudu, jer su članovi hora, iako su se nalazili na raznim mestima, pevali veoma skladno, kao da je ceo hor stajao, ne skidajući pogleda sa nevidljivog horovođe.

Prolaznici u Vaganovskoj uličici su se zaustavljali kraj gvozdene ograde vile, čudeći se veselju u filijali.

Čim se prva strofa završila, pevanje iznenada umuknu, kao da se hor povinovao dirigentskoj palici. Kurir tiho opsova i nestade. Tada su se otvorila glavna vrata i u njima se pojavi građanin u letnjem mantilu

ispod kojeg su virili peševi belog mantila a za njim milicioner.

– Preduzmite nešto doktore, molim vas! – histerično povika devojka.

Na stepenište istrča sekretar filijale i zbunjeno, crveneći od stida, počeo da govori, zamuckujući:

– Vidite, doktore, kod nas se desio slučaj nekakve masovne hipnoze, tako da je neophodno... – Nije ni dovršio rečenicu, a već počeo da se davi rečima i najednom zapeva tenorom:

Šilka i Nerčinsk...

– Budalčino! – povika devojka, ali ne objasni kome se to ruga, i umesto toga izvede usiljenu koloraturu i sama zapeva o Šilki i Nerčinsku...

– Držite se! Prestanite da pevate! – obrati se doktor sekretaru.

Po svemu se videlo da bi sekretar dao sve na svetu kada bi mogao da prestane da peva, ali to nikako nije mogao da učini, i zajedno sa horom obavestio je prolaznike uličice o tome kako ga u divljini nije dotakla proždrljiva zverka i kako ga ni metak strelca nije sustigao.

Čim se strofa završila, devojka je prva dobila od lekara porciju valerijane, a posle toga lekar potrčao za sekretarom ostalima – da i njih, takođe, napoji.

– Izvinite, građanko – najednom se obrati Vasilij Stepanovič devojci – da nije kod vas navraćao crni mačor?

– Kakav mačor? – besno povika devojka. – Magarac kod nas sedi u filijali, magarac! – Zatim dodade: – Neka me čuje, sve ću ispričati – i odista ispriča sve što se zbilo.

Ispostavilo se da je šef gradske filijale »uništivši konačno laku razonodu« (po rečima devojke), patio od manije organizovanja raznoraznih kružoka.

– Oči je zamazivao rukovodstvu! – vikala je besno devojka.

Za godinu dana šef je uspeo da organizuje kružok za proučavanje Ljermontova, šahovsku i ping-pong sekciju kao i kružok ljubitelja jahanja. Za leto je pretio organizovanjem kružoka veslanja po mirnim vodama i kružokom alpinista.

A danas, za vreme prekida za ručak, izlazi on, šef...

– I vodi pod ruku nekakvog kućkinog sina – pričala je devojka – koji se bog zna odakle dovukao, u kariranim pantalonama, naprslim cvikerima... a njuška mu potpuno nemoguća!

I tada ga je šef, po rečima devojke, predstavio svima koji su ručali u menzi filijale kao istaknutog stručnjaka za organizaciju horskih kružoka.

Lica budućih alpinista su se smračila, ali ih je šef sve pozvao da ne klonu duhom, a stručnjak se našalio, počeo da priča viceve i zaklevši se, počeo da ih uverava da pevanje oduzima najmanje vremena, a da od tog pevanja ima veoma mnogo koristi.

I, razume se, kako je ispričala devojka, prvi su izleteli Fanov i Kosarčuk, poznate filijalske dodvorice i izjavili da se upisuju u hor. Tada su se i ostali službenici uverili da se neće moći izvući od pevanja, te su tako i oni morali da se upišu u kružok. Dozvoljeno im je da pevaju u prekidu za ručak, pošto je ostalo vreme bilo ispunjeno Ljermontovom i šahom. Šef je, da bi dao primer, objavio da on ima tenor i dalje je sve krenulo kao u nekom odvratnom snu. Karirani stručnjak-horovođa je povikao:

– Do-mi-sol-do! – i izvukao one najstidljivije iza ormana, gde su ovi pokušali da se sakriju i izvuku od pevanja. Kosarčuku je rekao da ima apsolutan sluh, počeo je da kuka, moljaka da poštuju starog horovođu-pevača, lupkao je kamertonom po prstima, moleći da zapevaju *Slavno je more*.

I zapevali su ga. I divno su ga zapevali. Karirani je uistinu bio stručnjak. Otpevali su prvu strofu. Tada se horovođa izvinio, rekao: »Odmah se vraćam!« i... nestao je. Mislili su da će se ubrzo vratiti. Ali prošlo je deset minuta a njega nije bilo. Radost je obuzela službenike filijale, mislili su da je – pobegao!

I najednom su nekako sami od sebe počeli da pevaju drugu strofu. Sve je povukao za sobom Kosarčuk, koji možda i nije imao apsolutan sluh, ali je zato imao dosta prijatan visoki tenor. Otpevali su drugu strofu. Horovođe ni od korova! Otišli su na svoja radna mesta, ali nisu uspeali ni da sednu, kada su i protiv svoje volje ponovo zapevali. Hteli su

da se zaustave – ali nisu mogli. Zaćute jedno tri minuta i ponovo dreknu. Zaćute pa – graknu! Tada su shvatili da se dogodila nesreća. Šef se zaključao u svoj kabinet od stida!

Ovde se priča devojke prekinu – valerijana joj nije ništa pomogla.

Kroz četvrt sata su se pred ogradom od kovanog gvožđa u Vagankovskoj uličici zaustavila tri kamiona i u njih su utovarili sve službenike filijale na čelu sa šefom.

Čim je prvi kamion, cimnuvši se u kapiji, otišao i nestao u uličici, službenici, koji su stajali na njemu i držali se za ruke, otvoriše usta i uličicom odjeknu popularna pesmica. Drugi kamion je prihvati, a za njim i treći. Tako su i otišli. Prolaznici koji su hitali svojim poslom bacali su na kamione samo brze poglede, ne čudeći se uopšte i smatrajući da je to nekakva ekskurzija krenula van grada. Putovali su, istina, van grada, ali ne na ekskurziju, već u kliniku profesora Stravinskog.

Pola sata kasnije je knjigovođa, koji je već sasvim bio izgubio glavu, stigao do finansijskog sektora, smatrajući da će na kraju uspeti da se otarasi državnog novca. Već poučen iskustvom, on, pre svega, oprezno baci pogled u dugačku salu, gde su iza neprozirnih stakala sa zlatnim natpisima sedeli službenici. Knjigovođa tu nije otkrio nikakve znake uznemirenosti ili nečeg drugog. Bilo je tiho, kako i dolikuje ozbiljnoj ustanovi.

Vasilij Stepanovič gurnu glavu kroz prozorče nad kojim je pisalo: »Prijem novca«, pozdravi nekog njemu nepoznatog službenika i učtivo zatraži formular za predaju novca.

– A šta će vam? – upita službenik u prozorčetu.

Knjigovođa se zapanji.

– Hoću da predam novac. Ja sam iz Varijetea.

– Jedan trenutak – odgovori službenik u prozorčetu i brzo rešetkom zatvori otvor u staklu.

»Čudnovato!« pomisli knjigovođa. Njegova zapanjenost je bila sasvim prirodna. Prvi put se u životu sreo sa nečim takvim. Svi znaju kako je teško doći do novca; tu uvek može da se pronađe nekakva

prepreka. Ali, u tridesetogodišnjoj praksi knjigovođe nije bilo slučaja da je neko, bilo to pravno ili privatno lice, odbilo da primi novac.

Na kraju se rešetka otvori, i knjigovođa se ponovo približi otvoru.

– A imate li mnogo? – upita službenik.

– Dvadeset jednu hiljadu sedam stotina i jedanaest rubalja.

– Oho! – zbog nečega ironično odgovori službenik i pruži knjigovođi zeleni listić.

Knjigovođa za tili čas popuni dobro mu poznati formular i poče da odvezuje kanap na paketu. Kada je otpakovao svoj paket, pred očima mu sve zaigra i on poče nešto nerazumljivo da mrmlja.

Ugledao je strani novac. To su bili svežnjevi kanadskih dolara, engleskih funti, holandskih guldena, latvijskih lata, estonskih kruna...

– Evo još jednog od šaljivdžija iz *Varijetea* – začu se preteći glas nad zanemelim knjigovođom. I Vasilije Stepanovič bi istoga časa uhapšen.

18.

Zlehuđi posetioci

Upravo u doba kada je priležni knjigovođa jurio taksijem da bi naleteo na odelo koje samo piše – iz luksuznog putničkog vagona broj 9, kijevskog ekspresa, koji samo što je stigao u Moskvu, između ostalih izađe i dostojanstveni putnik sa kartonskim koferčedom u ruci. Taj putnik ne beše niko drugi do teča pokojnog Berlioza, Maksimilijan Andrejevič Poplavski, ekonomista-planer, koji je živeo u Kijevu, u bivšoj Institutskoj ulici. Razlog za dolazak Maksimilijana Andrejeviča u Moskvu bio je telegram sledeće sadržine koji mu je bio uručen kasno preksinoć:

Upravo me pregazio tramvaj kod Patrijaršijskih ribnjaka. Sahrana petak tri sata. Dolazi. Berlioz.

Maksimilijan Andrejevič je smatran, i to ne bez razloga, za jednog od najrazboritijih ljudi u Kijevu. Ali i najpametnijeg čoveka ovakav telegram može da zbuni. Kada čovek šalje telegram da ga je pregazio tramvaj, onda je jasno da ga nije pregazio »namrtvo«. Ali čemu, onda, sahrana? Ili se oseća jako loše, a predoseća da će umreti? To je moguće, ali je uistinu više nego čudnovata pouzdanost – kako on to može da zna da će sahrana biti u petak, u tri časa po podne? Čudnovat telegram, nema zbor!

Međutim, pametni ljudi zbog toga i jesu pametni, što umeju da se snalaze u zapetljanim stvarima. Stvari su bile jednostavne. Došlo je do greške, i tekst telegrama je ispremetan. Reč »me« je, bez sumnje,

dospela iz drugog telegrama umesto reči »Berlioza«, koja je dobila oblik »Berlioz«, pa kao takva dospela na kraj telegrama. Sa takvom ispravkom smisao telegrama postajao je jasan, ali, razume se i tragičan.

Kada je utihnuo prvi nalet žalosti koji je pogodio suprugu Maksimilijana Andrejeviča, on odmah počeo da se sprema za put u Moskvu.

Treba otkriti jednu tajnu Maksimilijana Andrejeviča. On je, u to nema spora, žalio ženinog nećaka koji je nastradao u najboljim godinama života. Ali, razume se, kao praktičan čovek, on je shvatao da njegovo prisustvo na pogrebu nije baš neophodno. A Maksimilijan Andrejevič je ipak pohitao u Moskvu. Zbog čega? Zbog jedne jedine stvari – zbog stana. Stan u Moskvi? To je već više nego ozbiljna stvar. Bog će ga znati zašto, ali Kijev se Andrejeviču nikako nije dopadao i pomisao na prelazak u Moskvu toliko ga je u poslednje vreme opsedala da je čak počeo loše da spava. Nisu ga više radovala prolećna izlivanja Dnjepra, kada se, potapajući ostrva uz nisku obalu, voda spajala sa horizontom. Nije ga radovao ni pejzaž izuzetan po svojoj lepoti, koji se otkrivao od podnožja spomenika knezu Vladimiru. Nije ga veselila ni igra sunčane svetlosti, koja je dočaravala proleće na stazama Vladimirovog brega. Ništa od svega toga on nije hteo, on je hteo samo jedno – da se preseli u Moskvu.

Oglasi u novinama o zameni stana u Institutskoj ulici u Kijevu za manju stambenu površinu u Moskvi nisu urodili nikakvim plodom. Na oglase se niko nije javljao, a ako bi se ipak ponekad i javio, ponude su bile sumnjive.

Telegram je uzdrmao Maksimilijana Andrejeviča. Bio bi pravi greh propustiti takav trenutak. Poslovni ljudi znaju da se takvi slučajevi ne ponavljaju.

Ukratko, bez obzira na sve teškoće, trebalo je svakako naslediti nećakov stan u Sadovoj ulici. Da, to je bilo komplikovano, jako komplikovano, ali je te komplikacije trebalo prebroditi po bilo koju cenu. Maksimilijan Andrejevič je prošao sito i rešeto i dobro je znao da prvi njegov korak mora biti sledeće: trebalo je, barem privremeno, ne obazirući se na bilo šta, prijaviti se u tri sobe pokojnog nećaka.

U petak pre podne Andrejevič je kročio preko praga prostorije udruženja stanara zgrade broj 302-b u Sadovoj ulici u Moskvi.

U uskoj sobici, gde je na zidu visio stari plakat koji je u nekoliko slika načine spasavanja davljenika u reci, za drvenim stolom i potpuno sam, sedeo je čovek srednjih godina, neobrijan i nemirnih očiju.

– Da li bih mogao da vidim predsednika udruženja stanara? – učtivo upita ekonomista-planer, skidajući šešir i stavljajući svoje koferče na praznu stolicu.

To, na prvi pogled sasvim obično pitanje, zbog nečega do te mere uznemiri čoveka koji je sedeo, da mu se čak i lice promeni. Osvrćući se uznemireno na sve strane, on nerazumljivo promrmlja da predsednika nema.

– Da li je u svome stanu? – upita Poplavski – Stvar je hitne prirode.

Čovek koji je sedeo odgovori na to pitanje ponovo nešto nerazumljivo, ali je iz toga ipak moglo da se shvati da predsednik nije kod kuće.

– A kada će biti?

Čovek koji je sedeo na to ništa ne odgovori i nekako tužno pogleda kroz prozor.

»Aha!« reče sam sebi pametni Poplavski pa upita za sekretara.

Čudnovati čovek za stolom čak i pocrvene od napetosti i promrmlja ponovo nerazumljivo da ni sekretara nema... Kada će doći ne zna se i... sekretar je bolestan...

»Aha«, reče sam sebi Poplavski – Ali nekog iz udruženja stanara ipak mora biti?

– Ja sam – slabim glasom odgovori čovek.

– Vidite – počeo Poplavski značajno – ja sam jedini naslednik pokojnog Berlioza, mog nećaka, koji je poginuo, kao što vam je to poznato kod Patrijaršijskih ribnjaka i ja sam obavezan, prema zakonu, da preuzmem nasledstvo koje se nalazi u našem stanu broj pedeset...

– Nisam upućen u to, druže – glasom punim sete prekide ga čovek.

– Ali, dopustite – zvučnim glasom reče Poplavski – vi ste član

udruženja stanara i dužni ste...

U tom trenutku u sobu uđe neki građanin. Kada ga ugleda, čovek za stolom preblede.

– Član uprave Pjatnaško? – upita ga pridošlica.

– Ja – jedva čujno odgovori ovaj.

Građanin nešto prošapta čoveku za stolom, i ovaj, potpuno zbunjen, ustade sa stolice; kroz nekoliko trenutaka Poplavski ostade potpuno sam u praznoj prostoriji uprave.

»Eh, kakve komplikacije! I zar su morali da ih sve istovremeno...«
kivno pomisli Poplavski prelazeći preko asfaltiranog dvorišta i hitajući u stan broj 50.

Samo što je ekonomista-planer zazvonio, vrata se otvoriše i Maksimilijan Andrejevič se nađe u polumračnom predsoblju. Začudio se unekoliko što mu nije bilo jasno ko mu je otvorio vrata: u hodniku nije bilo nikog, do ogromnog crnog mačora, koji je sedeo na stolici.

Maksimilijan Andrejevič se nakašlja, stade da trupka nogama i tada se otvoriše vrata kabineta a u predsoblje uđe Korovjov. Maksimilijan Andrejevič mu se pokloni učtivo, ali dostojanstveno i reče:

– Ja sam Poplavski. Ja sam teča...

Nije stigao ni da dovrši, a Korovjov je već izvukao iz džepa prljavu maramicu, zabio nos u nju i naglas počeo da rida.

– ... pokojnog Berlioza...

– Kako da ne! Kako da ne! – prekide ga Korovjov, skidajući maramicu sa lica. – Čim sam vas ugledao, odmah sam shvatio da ste to vi! – Poče da se trese od plača i da nariče: – Nesreća, šta velite? Šta se to sada sve dešava, kažete?

– Tramvaj ga pregazio? – šapatom upita Poplavski.

– Načisto! – uzviknu Korovjov, a suze mu potokom linuše ispod cvikera. – Načisto. Bio sam svedok svega. Verujte, dok biste dlanom o dlan, glava mu odlete, desna noga: krc napola, leva: krc napola! Eto šta rade tramvaji! – i pošto verovatno više nije mogao da izdrži, Korovjov zabi nos u zid pored ogledala i počeo da se trese jecajući.

Berliozov teča je bio iskreno začuđen ponašanjem neznanca. »Eto«, a kažu da u naše vreme nema duševnih ljudi!« pomisli, osećajući da i njega počinju da svrbe oči. Ali u tom času nekakav neprijatan oblačić prekri njegovu dušu i kao zmija pojavi se sumnja da Se ovaj duševni čovek nije već kojim slučajem prijavio u pokojnikovom stanu, jer se i takve stvari u životu dešavaju.

– Izvinite, da niste kojim slučajem bili prijatelj mog pokojnog Miše?
– upita, brišući rukavom levo suvo oko, a desnom proučavajući Korovjova, obrvanog tugom. Ali ovaj se do te mere rasplaka da je bilo nemoguće shvatiti ništa drugo do reči koje su se ponavljale »krc« i »napola!« Izridavši se tako do mile volje, Korovjov se napokon odvoji od zida i progovori:

– Ne, ne mogu više! Idem i uzeću tri stotine kapljica valerijane! – okrenuvši Poplavskom potpuno uplakano lice, dodade: – Eto, to su vam tramvaji!

– Izvinjavam se, jeste li mi vi poslali telegram? – upita Maksimilijan Andrejevič, neprekidno i mučno razmišljajući o tome ko bi mogao da bude ovaj čudnovati plačljivko.

– On! – odgovori Korovjov i pokaza prstom na mačka.

Poplavski izbeči oči, smatrajući da je pogrešno čuo.

– Ne, ne mogu više, nemam snage – nastavi Korovjov šmrkćući. – Kada se samo setim: točak preko noge... a točak ima punih deset pudova... Krc! Idem da legnem, da se zaboravim u snu – i nestade iz predsoblja.

Mačak se protegnu, skoči sa stolice, stade na zadnje šape, podboči se, otvori njušku i reče:

– No, telegram sam poslao ja. Pa šta onda?

Maksimilijanu Andrejeviču sve poče da se vrti pred očima, ruke i noge mu se oduzeše, on ispusti kuferče i sruči se na stolicu preko puta mačka.

– Ja, čini mi se, čistim ruskim jezikom pitam – surovo prozbori mačak. – Pa šta onda?

Ali Poplavski ništa ne odgovori.

– Isprave! – dreknu mačak i pruži debelu šapu.

Ništa ne shvatajući i ništa ne videći do dve iskre koje su gorele u mačkovim očima, Poplavski izvuče iz džepa isprave kao da izvlači bodež. Mačak uze sa stočića pod ogledalom naočare u debelom crnom ramu, stavi ih na njušku, od čega postade još nadmeniji i dograbi iz drhtave ruke Poplavskog isprave.

»Baš me zanima, da li ću pasti u nesvest ili neću?« pomisli Poplavski. Povremeno se čuo Korovjovljev plač, celo predsoblje se ispunilo mirisom valerijane, etera i još nekakve zagušljive gadosti.

– Koje je odeljenje izdalo isprave? – upita mačak, razgledajući stranicu. Odgovor nije dobio.

– Četiri stotine dvanaest – sam sebi odgovori mačak, prelazeći šapom preko isprava, koje je držao naopako – pa da, razume se! To odeljenje odlično poznajem. Tamo svakome daju isprave! A ja, na primer, nikada ne bih dao isprave takvome kao što ste vi! Ni po koju cenu ih ne bih dao! Pogledao bih samo jednom u lice i odbio bih! – Mačak se toliko naljuti pa baci isprave na pod. – Vaše se prisustvo na pogrebu otkazuje – nastavi mačak zvaničnim glasom. – Potrudite se da se vratite u mesto stanovanja. – I zaurla prema vratima: – Azazele!

Na njegov poziv u predsoblje ulete čovek onižeg rasta, hrom, u crnom trikou, sa nožem zataknutim za kožni opasač, riđokos, sa žutim očnjakom i mrenom na levom oku.

Poplavski oseti da gubi dah, ustade sa stolice i zatetura se, držeći se za srce.

– Azazele, isprati ga! – naredi mačak i iziđe iz predsoblja.

– Poplavski – tiho prounjka pridošlica – nadam se da vam je sve jasno?

Poplavski klimnu glavom.

– Vraćaj se odmah u Kijev – nastavi Azazel. – Budi tamo tiši od bubice, manji od makovog zrna i ne maštaj ni o kakvim stanovima u Moskvi. Jasno?

Ovaj čovek onižeg rasta, koji je smrtno preplašio Poplavskog svojim očnjakom, nožem i vrljavim okom, dopirao je ekonomisti jedva do

ramena, ali je delovao energično, skladno i mirno.

On prvo diže isprave i pruži ih Maksimilijanu Andrejeviču, a ovaj prihvati knjižicu obamrlom rukom. Posle toga imenovani Azazel jednom rukom podiže kufer, drugom otvori vrata i, uzevši pod ruku Berliozovog teču, izvede ga na odmorište stepenica. Poplavski se tamo nasloni na zid. Bez ikakvog ključa otvorivši kofer, Azazel izvuče iz njega ogromnu pečenu kokoš bez jednog bataka, umotanu u zamašćene novine i ostavi je na odmorištu. Zatim izvuče dva para donjeg veša, kaiš za oštrenje brijanja, nekakvu knjižicu i futrolu i sve to, izuzev kokoške, gurnu u otvor stepeništa. Tamo odlete i ispražnjeni kufer. Čulo se kako je dole lupio i, sudeći po zvuku, pri tome mu se odvalio poklopac.

Posle toga riđi razbojnik dogradi kokošku za batak i celom tom kokoškom pljoštimize odalami Poplavskog po vratu tako jako i strašno da telo kokoške odskoči a batak ostade u Azazelovim rukama. Sve se izmešalo u kući Oblonskih, kako se to tačno izrazio pisac Lav Tolstoj. Upravo bi to isto on rekao i u ovom slučaju. Da! Sve se izmešalo u očima Poplavskog. Dugačka iskra se pojavi i promače pred njegovim očima, posle toga je smeni neka žalosna zmija koja je za tren ugasila majski dan i – Poplavski je poleteo niza stepenice držeći u rukama isprave. Kada je stigao do okretišta, on je na sledećem odmorištu izbio nogom staklo i seo na stepenice. Pored njega je proskakutala kokoška bez nogu i strovalila se u otvor stepeništa. Azazel, koji je ostao gore za tili čas ogloda batak, kost strpa u bočni džepić trikoa, vrati se u stan i bučno zalupi vrata za sobom. U tom času odozdo se začuše oprezni koraci čoveka koji se peo uza stepenište.

Spustivši se još jedan sprat, Poplavski sede na drvenu klupu na odmorištu, ne bi li došao k sebi.

Nekakav čovek nižeg rasta u godinama, neobično tužnoga lica, u starinskom odelu od bureta i sa žirado šeširom sa zelenom trakom na glavi, penjući se uza stepenice zaustavi se pred Poplavskim.

– Dozvolite da vas upitam, građanine – žalostivim glasom upita čovek u buretu – gde je ovde stan broj pedeset?

– Gore! – odsečno odgovori Poplavski.

– Najlepše vam zahvaljujem, građanine – isto tako žalostivo reče

čovečuljak i krenu gore, a Poplavski ustade i sjuri se nadole.

Postavlja se pitanje da li je Maksimilijan Andrejevič pohitao u miliciju da se požali na razbojнике koji su nad njim izvršili divlje nasilje u po bela dana? Ne, ni u kom slučaju, to možemo reći sa sigurnošću. Ići u milicijsku stanicu i reći da je malopre, eto, mačor sa naočarima na nosu čitao isprave, a posle toga čovek u trikou, sa nožem... ne, građani, Maksimilijan Andrejevič je zaista bio pametan čovek!

Već je sišao sasvim dole kad kraj samog ulaza primeti vrata koja su vodila u nekakav sobičak. Staklo na vratima bilo je izbijeno. Poplavski strpa isprave u džep, osvrnu se, nadajući se da će ugledati bačene stvari. Ali, od njih ne beše ni traga. Poplavski se i sam začudi koliko ga je to malo ozlojedilo. Obuzela ga je druga zanimljiva i sablažnjiva misao – proveriti na onom čovečuljku još jednom prokleti stan. I odista: ako se raspitivao gde se taj stan nalazi, onda je, znači, išao onamo prvi put. A to, opet, znači da je on sada odlazio pravo u šape one bande koja je zasela u stanu broj 50. Nešto je govorilo Poplavskom da će taj čovečuljak iz stana izaći veoma brzo. Ni na kakvu sahranu nikakvog nećaka se Maksimilijan Andrejevič, razume se, nije ni spremao da ode, a do voza za Kijev imao je još dosta vremena. Ekonomista se osvrnu oko sebe i šmugnu u sobičak. Upravo u tom trenutku se negde gore zalupiše vrata. »Ušao je!« obamrlog srca pomisli Poplavski. U sobičku je bilo sveže, osećao se zadah miševa i starih čizama. Maksimilijan Andrejevič sede na neki panj i odluči da čeka. Položaj je bio pogodan, iz sobička su se direktno videla vrata šestog ulaza u zgradu.

Ali čekanje potraja duže nego što je to mislio Kijevljanin. Stepenište je zbog nečega bilo neprekidno pusto. Sve se čulo odlično i na kraju se na petom spratu zalupiše vrata. Poplavski je pretrnuo. Da, njegovi koraci. »Silazi...« Otvoriše se vrata jedan sprat niže. Koraci umukoše/Ženski glas. Glas tužnog čoveka... da, to je njegov glas... Izgovorio je nešto kao »ostavi, Hrista radi...« Uvo Poplavskog bilo je kraj samog razlupanog stakla. Začu se ženski smeh zatim brzi i energični koraci nadole; i evo, promakoše ženska leđa. Žena sa torbom od mušeme u rukama izađe u dvorište. A koraci onog čovečuljka ponovo se začuše! »Čudnovato, vraća se nazad u stan! Da nije i on iz iste bande? Da, vraća se. Evo, gore su se ponovo otvorila vrata. No pa šta, da pričekamo još

malo.«

Ovoga puta nije morao dugo da čeka. Vrata se otvoriše. Koraci se utišaše. Očajnički urlik. Mjaukanje. Brzi sitni koraci, sve niže, niže i niže!

Ko čeka, dočeka. Poplavski je dočeka. Krsteći se i nešto mrmljajući, prolete tužni čovečuljak, bez šešira, potpuno izbezumljena lica, izgrebane čele i sasvim mokrih pantalona. Poče da drmusa kvaku izlaznih vrata, u strahu ne shvatajući na koju se stranu vrata otvaraju, da li ih treba vući ili gurati – na kraju ih savlada i izlete u dvorište, na sunce.

Provera stana bila je izvršena, i ne misleći više ni na pokojnog rođaka ni na stan, drhteći i pri samoj pomisli na opasnost kojoj se izlagao, Maksimilijan Andrejevič je, šapućući samo dve-tri reči: »Jasno je! Sve je jasno!« istrčao u dvorište. Kroz nekoliko minuta trolejbus odveze ekonomistu-planera prema Kijevskoj železničkoj stanici.

A onom su se čovečuljku, dok je ekonomista sedeo u sobičku kraj stepeništa, dogodile zaista veoma neprijatne stvari. Taj čovek je bio bifedžija u *Varijeteu* i zvao se Andrej Fokič Sokov. Dok je trajala istraga u *Varijeteu*, Andrej Fokič se držao po strani od svega što se tamo dešavalo, i bilo je zapaženo samo to da je postao još turobniji nego inače, a pored toga se još raspitivao kod kurira Karpova gde je odseo mag.

Oprostivši se na odmorištu od ekonomiste, bifedžija je stigao do četvrtog sprata i zazvonio na vratima stana br. 50.

Vrata su se odmah otvorila, ali se bifedžija trgao, ustuknuo i nije odmah ušao. To je bilo razumljivo. Vrata mu je otvorila devojka na kojoj nije bilo ničega, izuzev zavodljive čipkaste pregače i bele kapice na glavi. Na nogama je još, doduše, imala zlatne cipelice. Devojka je bila građena više nego savršeno, a jedino što se moglo smatrati manom njene spoljašnosti, bio je crveni ožiljak na vratu.

– Pa, dobro, ulazite, kada ste već zvonili! – reče devojka, pogledavši bifedžiju zelenim rasmusnim očima.

Andrej Fokič jeknu, poče da trepće i uđe u predsoblje, skidajući pri tom šešir. Upravo tada u predsoblju poče da zvoni telefon. Bestidna

sobarica, stavivši jednu nogu na stolicu, skinu slušalicu sa viljuške i reče:

– Halo!

Bifedžija nije znao kud pogled da dene, premeštao se s noge na nogu i mislio: »Kakvu sobaricu samo ima stranac! Fuj, kakva gadost!« I, da bi se spasao od te gadosti, počeo da baca pogled u stranu.

Čitavo ogromno i mračno predsoblje bilo je ispunjeno neobičnim predmetima i odećom. Tako je preko naslona bio prebačen crni plašt postavljen skerletnom postavom, a na stočiću pod ogledalom ležao je dugačak mač sa blistavim zlatnim balčakom. Tri mapa sa srebrnim balčacima stajala su u uglu kao da su to bili nekakvi kišobrani ili štapovi. A na jelenskim rogovima su visile beretke sa orlovskim perima.

– Da – govorila je sobarica u telefonsku slušalicu – kako? Baron Majgel? Izvolite. Da. Gospodin artista je danas kod kuće. Da, biće mu drago da vas vidi. Da, gosti... Frak ili crno odelo. Molim? U ponoć. – Završivši razgovor, sobarica spusti slušalicu i okrenu se prema bifedžiji. Šta želite?

– Trebalo bi da vidim građanina artistu.

– Kako? Baš njega lično?

– Njega – odgovori bifedžija tužno.

– Upitaću – progovori sobarica očigledno kolebajući se i otvorivši vrata kabineta pokojnog Berlioza, objavi: – Viteže, došao je nekakav čovečuljak, kaže da mu je potreban mesir lično.

– Neka uđe – začu se iz kabineta prozuckao glas Korovjova.

– Uđite u salon – reče devojka tako jednostavno, kao da je bila najpristojnije odevena, otvori vrata od salona a sama napusti predsoblje.

Ušavši, bifedžija čak zaboravi zašto je došao, do te ga je mere zapanjio nameštaj u sobi. Kroz šarena stakla velikih prozora (fantazija juvelirke koja je nestala bez traga i glasa) probijala se neobična svetlost, nalik na svetlost u crkvi. U starom ogromnom kaminu, bez obzira na vreo prolećni dan, plamtele su cepanice. A u sobi uza sve to uopšte nije bilo vruće, čak bi se pre reklo suprotno; čoveka koji je ušao spolja kao da je zapahnuo zadah grobnice. Pred kaminom je na tigrovoj koži sedeo,

blaženo žmirkajući prema vatri, crni mačak. Bio je tu i sto, zbog čijeg izgleda se bogobojažljivi bifedžija trže: sto je bio zastrt crkvenim brokatom. Na brokatnom čaršavu je bilo mnoštvo boca – bokastih, buđavih i prašnjavih. Među bocama se presijavao tanjir i odmah se videlo da je taj tanjir bio od žeženog zlata. Kraj kamina je mali riđi čovek, sa nožem za opasačem, na dugačkom čeličnom maču pekao komade mesa, sok je padao u vatru, i kroz dimnjak odlazio dim. Osećao se miris ne samo pečenja, već i nekakvih jakih začina i tamjana, zbog čega je bifedžija, koji je iz novina već znao za Berliozovu pogibiju, kao i gde je on stanovao, pomisli da to, možda, kojim slučajem, nije služeno crkveno opelo, ali odmah odbaci tu misao kao očigledno glupu.

Zabezeknuti bifedžija neočekivano začu dubok bas:

– Recite, čemu treba da zahvalim za ovu posetu? Tada bifedžija otkri u senci onoga koji mu je bio potreban.

Crni žrec je ležao zavaljen na nekakvom neobičnom niskom otomanu po kome su bili razbacani jastučići. Kako se učini bifedžiji, artista je na sebi imao samo crno rublje i isto tako crne špicaste cipele.

– Ja sam – gorko počeo bifedžija – šef bifea u Varijeteu...

Artista pruži napred ruku, na čijim je prstima svetlucalo kamenje, kao da je hteo bifedžiji da zatvori usta, i progovori energično:

– Ne, ne, ne! Ni reči više! Ni u kom slučaju i nikada! U usta ništa neću uzeti u tom vašem bifeu! Ja sam, mnogopoštovani, juče prolazio pored vašeg šanka i do dana današnjeg ne mogu da zaboravim ni jesetru ni sir! Dragoviću moj! Sir ni u kom slučaju i nikada ne može da bude zelene boje, to vas je neko prevario. On mora da bude beo. Da, a čaj? Pa to su pomije! Svojim sam očima video kako je neka nespretna devojka sipala iz kofe u vaš ogroman samovar nekuvanu vodu, a čaj je u međuvremenu i dalje prodavan! Ne, dragi moj, to je odista nemoguće!

– Izvinjavam se – počeo, zapanjen takvim iznenadnim napadom, Andrej Fokič – nisam došao zbog toga i jesetra sa tim nema apsolutno nikakve veze.

– To jest, kako to nema nikakve veze, ako je pokvarena?

– Poslali su mi jesetru drugog stepena svežine – reče bifedžija.

– To su obične gluposti, dragi moj!

– Kakve gluposti?

– Drugi stepen svežine: to je glupost! Postoji samo jedna jedina svežina: to je ujedno i prva i poslednja! A ako je jesetra druge svežine, onda je, znači, pokvarena!

– Izvinjavam se... – poče ponovo bifedžija, ne znajući kako da se otarasi artiste koji se zakačio za njega kao krpelj.

– Ne primam izvinjenje – odlučno reče ovaj.

– Pa ja zbog toga nisam ni došao! – već potpuno zbunjen progovori bifedžija.

– Niste zbog toga? – začudi se strani mag. – A šta bi drugo moglo da vas dovede k meni? Ako se ne varam, od lica bliskih vama po zanimanju, poznavao sam samo jednu prodavačicu, ali i to je bilo jako davno, još dok vas nije ni bilo na svetu. Uostalom, drago mi je. Azazele! Stolicu gospodinu šefu bifea.

Onaj koji je pekao meso se okrenu, pri čemu uplaši bifedžiju svojim očnjacima i vešto mu podmetnu jednu od tamnih niskih hrastovih tabureta. Drugih sedišta u sobi nije ni bilo.

Bifedžija progovori:

– Najpokornije zahvaljujem – i sede na stoličicu. Zadnja nožica se odmah slomi i bifedžija jeknuvši lupi bolno zadnjicom o pod. Padajući, dokači nogom drugu stoličicu, koja je stajala pred njim i sa nje prosu sebi na pantalone punu čašu crnog vina.

Artista uzviknu:

– Joj! Da se niste kojim slučajem ozledili?

Azazel pomože da ustane, privuče mu drugu stoličicu. Glasom punim sete bifedžija odbi predlog domaćinov da skine pantalone i osuši ih ispred vatre, i osećajući se užasno nelagodno u mokrom rublju i pantalonama, oprezno sede na drugu stoličicu.

– Volim da sedim na niskom – progovori artista – sa niskog nije tako opasno pasti. Da, zaustavili smo se, ako se ne varam, na jesetri? Golube moj! Svežina, svežina i svežina, eto šta bi trebalo da bude deviza svakog

Da, da ne zaboravim, da li biste probali...

Tada se u crvenkastoj svetlosti kamina ispred bifedžije zasja mač i Azazel stavi na zlatan tanjir komad mesa koji je još cvrčao, preli ga limunovim sokom i pruži bifedžiji dvozubu zlatnu viljušku.

– Zahvaljujem se... ja...

– Ne, ne, svakako morate probati!

Bifedžija pristojnosti radi stavi komadić u usta i odmah shvati da je to zaista nešto sasvim sveže i, što je najvažnije, jako ukusno. Ali žvaćući mirišljivo, sočno meso, bifedžija se umalo nije zagrcnuo i pao po drugi put. Iz susedne prostorije izlete ogromna crna ptičurina i jedva malo dodirnu krilom bifedžijinu čelu. Kada se spustila na kamenu ploču kamina pored sata, ispostavilo se da je to bila sova. »Gospode bože moj!« pomisli Andrej Fokič, nervozan kao sve bifedžije, »ala je ovo neki stan!«

– Pehar vina? Belog, crnog? Iz koje zemlje najradije pijete vino u ovo doba dana?

– Najpokornije se zahvaljujem... ne pijem...

– A trebalo bi! Šta kažete onda za partiju domina? Ili možda volite neke druge igre? Dame, karte?

– Ne igram – već premoren, odgovori bifedžija.

– To već zaista nije u redu – zaključí domaćin – jer nešto se loše, hteli vi to ili ne, krije u muškarcima koji izbegavaju vino, kocku, društvo prijatnih žena, razgovor za stolom. Takvi su ljudi ili teško bolesni ili tajno u sebi mrze okolinu. Istina, izuzeci su ipak mogući. Među ličnostima koje su sedele sa mnom za gozbenim stolom, nalazili su se pokatkad neverovatni podlaci! No, da čujem zbog čega ste došli.

– Juče ste izvoleli praviti trikove...

– Ja? – uzviknu zaprepašćeni mag. – Ali molim vas! Pa to čak i ne pristoji mom licu!

– Izvinite – reče potpuno zbunjeni bifedžija – ali seansa crne magije...

– Ah pa da, da! Dragi moj! Otkriću vam tajnu: ja uopšte nisam

artista, jednostavno sam zaželeo da vidim Moskovljane u masi, a bilo je najzgodnije učiniti to u pozorištu. I eto, moja je svita – klimnu glavom prema mačku – priredila tu seansu, a ja sam samo sedeo i posmatrao Moskovljane. Ali ne menjajte izraz lica već recite, šta vas je u vezi sa tom seansom dovelo k meni?

– Izvolite li videti između ostalog su i papirići padali sa tavanice – bifedžija snizi glas i zbunjeno se osvrnu. – Ali sve su ih pohvatali. I eto, dolazi mi u bife jedan mladić, daje mi červonac, a ja mu vraćam kusur osam i po rubalja... A onda dolazi drugi.

– Isto tako mladić?

– Ne, stariji čovek. Treći, četvrti. I ja im stalno vraćam kusur. A danas, kada sam počeo da proveravam blagajnu, umesto novca – komadići papira. Bife je oštećen za sto devet rubalja.

– Joj-joj-joj! – uzviknu artista. – Pa zar su oni mislili da je to pravi novac? Ne mogu ni da pomislim da su to oni svesno učinili.

Bifedžija se nekako setno i preko volje osvrnu, ali ništa ne reče.

– Zar je moguće da su to varalice? – mag uznemireno upita gosta. – Zar među Moskovljanima ima varalica?

Umesto odgovora bifedžija se tako gorko osmehnu da su otpale sve sumnje: da, među Moskovljanima ima varalica.

– To je nisko! – gnevno će Voland. – Vi ste čovek siromašan... jer, vi ste... siromašni?

Bifedžija uvuče glavu u ramena, tako da se odmah videlo da je on čovek siromašan.

– Koliko ste uštedeli?

Pitanje je bilo postavljeno tonom punim sažaljenja, ali ipak, pitanje nije moglo da se ne shvati kao indiskretno. Bifedžija se zbuni.

– Dve stotine četrdeset i devet hiljada rubalja u pet štedionica – odgovori iz susedne sobe promukao glas – i kod kuće ispod patosa dve stotine zlatnih desetica.

Bifedžija kao da se zalepi za stoličicu na kojoj je sedeo.

– Pa da, zaista, to i nije neka svota – pokroviteljski reče Voland

svome gostu – iako vam ona, u stvari, nije ni potrebna. Kada ćete umreti?

Tu se bifedžija pobuni:

– To niko ne zna, niti se to ikoga tiče.

– Pazi da ne, ne zna se – začu se onaj isti odvratni glas iz kabineta – pomisli samo, Njutnov binom! Umreće kroz devet meseci, februara iduće godine, od raka jetre na Prvoj klinici MGU, u četvrtoj sobi.

Bifedžija požute.

– Devet meseci... – zamišljeno izračuna Volland.

– Dve stotine četrdeset i devet hiljada... to znači tačno dvadeset i sedam hiljada mesečno?... Malo, ali za skroman život sasvim dovoljno. Pa još i one zlatne desetice.

– Zlatne desetice neće moći da potroši – odgovori onaj isti glas, ledeći bifedžijino srce. – Posle smrti Andreja Fokiča kuću će odmah porušiti i desetice će biti pronađene i predate Državnoj banci.

– Ne bih vam baš savetovao da idete na kliniku – nastavi artista – kakvog ima smisla umirati u bolesničkoj sobi uz stenjanje i ropac bolesnika kojima više nema spasa? Zar nije bolje prirediti gozbu za tih dvadeset i sedam hiljada i, popivši otrov, otići na onaj svet uz zvuke muzike, opkoljen pripitim lepoticama i bahatim drugovima?

Bifedžija je sedeo nepokretan i odmah je nekako jako ostareo. Tamni podočnjaci mu se pojaviše oko očiju, obrazi mu se otromboljiše a donja vilica mu se opusti.

– Uostalom, zamajali smo se – uzviknu domaćin – na posao. Pokažite mi taj vaš isečeni papir!

Bifedžija izvuče, nervirajući se, iz džepa paketić, otvori ga i skameni se: u komadu novina su ležali červonci.

– Dragi moj, vi ste uistinu bolesni – reče Volland, sležući ramenima.

Bifedžija, smeškajući se glupavo, ustade sa klupice.

– A – mucajući progovori – a ako oni ponovo...

– Hm... – zamisli se artista – no, tada ponovo dođite k nama. Samo izvolite! Drago mi je što smo se upoznali!

Tada iz kabineta izlete Korovjov, dograbi ruku bifedžije, poče da je trese i moli Andreja Fokiča da svima, svima, prenese pozdrave. Ne shvatajući ništa, bifedžija krenu u predsoblje.

– Hela, isprati! – povika Korovjov.

I ponovo ona riđokosa bestidnica u predsoblju! Bifedžija izlete kroz vrata, promumla »do viđenja« i krenu kao pijan. Spustivši se jedan sprat, zaustavi se, sede na stepenište, izvadi paket, proveru – červonce su bili na svome mestu.

Tada iz stana, koji je izlazio na to odmorište, izađe žena sa zelenom torbom. Ugledavši čoveka koji je sedeo na stepenicama i tupo gledao u červonce, ona se osmehnu i reče zamišljeno:

– Kakva je ovo kuća! I ovaj je sabajle pijan. Staklo su ponovo razbili na stepeništu. – Zagledavši se pažljivije u bifedžiju, dodade: – Ehej, građanine, da vam to kokoške kojim slučajem ne nose červonce? Da podelimo, šta velite?

– Ostavite me, Hrista radi – preplaši se bifedžija i brzo strpa novac u džep. Žena poče da se smeje.

– Idi do vraga, cicijo! Našalila sam se... – i krenu naniže.

Bifedžija lagano ustade, diže ruku da popravi šešir, ali utvrdi da ga nema na glavi. Nije mu se nikako vraćalo, ali mu je bilo žao šešira. Počevši da se koleba, ipak se vrati i zazvoni.

– Šta sad hoćete? – upita ga prokleta Hela.

– Šešir sam zaboravio – prošapta bifedžija, pokazujući prstom na svoju čelu. Hela se okrenu, bifedžija u sebi pljunu i zatvori oči. Kada ih je otvorio, Hela mu je pružala njegov šešir i mač sa tamnim balčakom.

– Nije moj – prošapta bifedžija, odgurnuvši mač od sebe i stavljajući brzo šešir na glavu.

Zar ste došli bez mača? – začudi se Hela.

Bifedžija nešto promrmlja i brzo krenu dole. Ali, osećao je nešto neobično na glavi, a i bilo mu je nekako pretoplo sa šeširom na glavi, te ga skinu i, poskočivši od straha, tiho uzviknu. U rukama je držao somotsku beretku sa iskrzanom petlovim perom. Bifedžija se prekrsti. Istog časa beretka zamjauka, pretvori se u crno mače i, skočivši na glavu

Andreja Fokiča, kandžama se uhvati za njegovu ćelu. Dreknuvši očajnički, bifedžija pojuri nadole, a maće mu pade sa glave i šmugnu uza stepenice.

Istrčavši napolje, bifedžija kasom potrča ka izlaznim vratima da zanavek napusti đavolju kuću broj 302-b.

Dobro je poznato šta se sa njim dalje događalo. Istrčavši kroz ulazna vrata, bifedžija se divlje osvrnu, kao da je nešto tražio. Kroz jedan minut već je bio na drugoj strani ulice u apoteci. Samo što je izgovorio reči: »Recite mi, molim vas...« a žena za tezgom uzviknu:

– Građanine! Pa cela vam je glava izgrebena!

Pet minuta kasnije bifedžijina glava je bila previjena, a on sam je saznao da se za najbolje stručnjake za bolesti jetre smatraju profesori Bernadski i Kuzmin. Upitao je ko stanuje bliže i obradovao se kada je saznao da Kuzmin živi doslovno u susednoj kući, u malenoj beloј vili, i za nepuna dva minuta već je bio tamo. Zgrada je bila starinska, ali izuzetno komforna. Bifedžija je zapamtio da je prvo susreo staru bolničarku, koja je htela da mu uzme šešir, ali pošto šešira nije imao, onda je krezuba bolničarka, žvaćući nešto u ustima, nekuda otišla.

Umesto nje se kod ogledala i, kako mu se barem učinilo, ispod nekakvog svoda nalazila žena srednjih godina koja mu je odmah rekla da može da mu zakaže pregled za devetnaesti, ne ranije. Bifedžija odmah shvati u čemu leži spas. Bacivši pogled koji se gasio negde iza stuba, gde su u čekaonici čekala tri čoveka, prošapta:

– Smrtno sam bolestan...

Žena zapanjeno pogleda ufačlovanu bifedžijinu glavu i pokolebavši se reče:

– Pa onda... – i pusti bifedžiju da pođe iza stuba.

Tog istog časa otvoriše se vrata preko puta, u njima zasja zlatni cviker i žena u mantilu reče:

– Građani, ovaj bolesnik će ući preko reda.

I nije bifedžija uspeo ni da dođe sebi, a već se našao u kabinetu profesora Kuzmina. Ničeg strašnog, svečanog i medicinskog nije bilo u toj izduženoj prostoriji.

– Šta je to sa vama? – upita izuzetno prijatnim glasom profesor Kuzmin i malo uznemireno pogleda ufačlovanu glavu.

– Maločas sam iz sigurnog izvora saznao – odgovori bifedžija, posmatrajući unezverenim pogledom neku grupnu fotografiju ispod stakla – da ću u februaru iduće godine umreti od raka jetre. Molim vas da to sprečite.

Profesor Kuzmin se, sedeći i dalje, zavalio na visoki gotski naslon fotelje.

– Izvinite, ne shvatam vas... Bili ste... kod lekara? Zašto vam je glava u zavojima?

– Kakav lekar?.. Kada biste samo videli tog lekara! – najednom počeo da cvokoće zubima. – A na- glavu ne obraćajte pažnju, ona sa svim tim nema nikakve veze. Molim vas da sprečite rak jetre.

– Dozvolite, a ko vam je to rekao?

– Verujte mu – vatreno zamoli bifedžija. – On sigurno zna!

– Ništa ne shvatam – sležući ramenima i odgurnuvši fotelju od stola reče profesor. – Kako može da zna kada ćete umreti? Tim pre ako nije lekar!

– U četvrtoj sobi – odgovori bifedžija.

Tada profesor pogleda svog pacijenta, njegovu glavu, mokre pantalone i pomisli: »Samo mi je još ovo trebalo! Ludak!«

– Pijete li votku?

– Nikada je nisam ni okusio – odgovori bifedžija.

Minut kasnije bio je svučen, ležao je na hladnoj mušemi otomana i profesor mu je gnječio stomak.

Tada je, treba odmah reći, bifedžija postao veseliji. Profesor je kategorički tvrdio da, barem za sada, nema nikakvih znakova raka kod bifedžije. Ali, kada stvari već tako stoje... kada se on toliko boji i kada ga je nekakav šarlatan toliko prestrašio, potrebno je izvršiti sve analize... Profesor je ispisivao listiće papira, objašnjavajući bifedžiji kuda da ode, kuda šta da odnese. Osim toga dao mu je i pisamce za profesora neuropatologa Burea, rekavši bifedžiji da su mu nervi sasvim propali.

– Koliko sam vam dužan, profesore? – nežnim i drhtavim glasom upita bifedžija, izvlačeći debeli budelar.

– Koliko hoćete – odsečno i suvo odgovori profesor.

Bifedžija izvadi trideset rubalja i stavi ih na sto, a posle neočekivano mekim pokretom, kao mačjom šapom, stavi preko červonaca zveckavi stubić u novinskom papiru.

– A šta je to? – upita Kuzmin i poče da uvija brk.

– Ne ustručavajte se, građanine profesore – prošapta bifedžija – molim vas, sprečite rak.

– Maknite smesta svoje zlato – reče profesor, ponoseći se samim sobom – bolje bi bilo da pripazite malo na svoje živce. Sutra odnesite mokraću na analizu, ne pijte mnogo čaja i jedite sve bez soli.

Čak ni supu da ne solim? – upita bifedžija.

– Ništa ne solite – naredi Kuzmin.

– Eh! – tužno uzviknu bifedžija, zaljubljeno posmatrajući profesora, uzimajući desetice i leđima se povlačeći prema vratima.

Te večeri profesor nije imao mnogo pacijenata, a kada se spustio sumrak, otišao je i poslednji. Skidajući mantil, profesor baci pogled na mesto gde je bifedžija ostavio červonce i konstatova da tamo nema nikakvih červonaca, već da tamo leže tri etikete od vina »Abrau-Durso«.

– Vrag će ga znati šta je to! – progunđa Kuzmin, vukući mantil po podu i pipajući papiriće. – On je, znači, ne samo shizofreničar već i varalica! Ali, šta je, onda, hteo od mene, to ne mogu da shvatim! Zar samo uput da mu se izvrši analiza mokraće? Au! Pa on je kaput sigurno ukrao! – I profesor pojuri u predsoblje, sa mantilom iz kojeg nije izvukao jednu ruku. – Ksenija Nikitišna! – prodorno povika u vratima predsoblja. – Pogledajte da li su svi kaputi na svome mestu?

Ispostavilo se da su svi kaputi na svome mestu. Ali zato, kada se profesor vratio stolu, skinuvši konačno mantil, on kao da se zalepi za parket, ne mogavši da odvoji pogled od svog pisaćeg stola. Na mestu gde su ležale etikete, sedelo je crno mače-siroče žalosne njušćice i mjaukalo nad tacnom sa mlekom.

– Pa šta je sada ovo, molim vas lepo! To je već... – oseti kako mu se

potiljak sledio.

Na tih i žalostiv povik profesora dotrča Ksenija Nikitišna i odmah ga smiri, rekavši mu da je to sigurno neko od pacijenata podmetnuo mače, što se inače često dešava profesorima.

– Sigurno neki siromašak – objasnila je Ksenija Nikitišna – a kod nas, razume se...

Počeli su da razmišljaju i nagađaju ko li je mogao da ga podmetne. Sumnja je pala na staricu sa čirom na želucu.

– Ona je, sigurno – govorila je Ksenija Nikitišna – ona misli ovako: ja ću ionako umreti, a mačeta mi je žao.

Ali molim vas! – povika Kuzmin. – A šta ćemo sa mlekom?! Da li je i njega takođe donela? A tacnicu?!

– Donela ga je sigurno u flašici, a ovde ga je sipala u tacnu – objasni Ksenija Nikitišna.

– U svakom slučaju sklonite i mače i tacnu – reče Kuzmin i isprati Kseniju Nikitišnu do vrata. Kada se vratio, situacija se bila promenila.

Kaćeći mantil na ekser, profesor začu u dvorištu nekakvo kikotanje. Kada je pogledao, skamenio se. Kroz dvorište je prema kućici preko puta trčala dama samo u kombinezonu. Profesor je čak znao i kako se ona zove – Marija Aleksandrovna. Kikotao se dečaćić.

– Šta je sada ovo? – prezrivo reče Kuzmin.

U tom času iza zida, u sobi profesorove kćeri, gramofon počeo da svira fokstrot Aleluja i istoga časa iza profesorovih leđa zacvrkuta vrabac. On se okrenu i ugleda na stolu velikog vrapca kako skakuće.

»Hm... mirno«... pomisli profesor, »uleteo je kada sam se udaljio od prozora. Sve je u redu«, naredi sam sebi profesor, osećajući da, u stvari, ništa nije u redu i razume se, uglavnom zbog ovog vrapca. Zagledavši se malo bolje u njega, profesor odmah uvide da taj vrabac i nije baš sasvim običan vrabac. Bezobrazan vrapčić je ćopao na levu nogu, očigledno se izmotavao, vukući je, skakutao je u sinkopama, ukratko – igrao je fokstrot uz zvuke gramofona kao pijanica kraj šanka, posmatrajući, pri tome, drsko profesora. Kuzminu se ruka spusti na telefon i on se već spremi da telefonira svom kolegi sa studija Bureu da ga upita šta treba

da znače takvi vrapčići u šezdesetoj godini života, i kada se, uz to, čoveku još počne iznenada da vrti u glavi.

Vrapčić je u međuvremenu seo na poklonjenu mastionicu, opoganio se u nju (ne šalim se), posle čega je uzleteo uvis, zaustavio se u vazduhu, onda je iz zaleta, kljunom kao od čelika ključnuo staklo fotografije koja je predstavljala apsolvante 1894. godine, razbio staklo u komadiće i izleteo kroz prozor.

Profesor je okrenuo drugi telefonski broj i, umesto da telefonira Bureu, telefonirao je u biro za pijavice, rekao da zove profesor Kuzmin i da moli da mu odmah pošalju kući pijavice.

Spustivši slušalicu na viljušku aparata, profesor se ipak ponovo okrenuo prema stolu i jeknuo. Za stolom je sedela sa kapićom milosrdne sestre žena sa torbom na kojoj je pisalo: *Pijavice*. Zaurao je profesor, zagledavši joj se u usta: ona su bila muška, kriva, do ušiju, sa jednim očnjakom. Oči milosrdne sestre bile su mrtve.

– Novac ću ja uzeti – muškim glasom progovori sestra – zašto ovde da se valja. – Zgrabi sa stola ptičjom nožicom etikete i počeo da nestaje u vazduhu.

Prošla su dva sata, Profesor Kuzmin je sedeo u spavaćoj sobi na postelji, pri čemu su mu pijavice visile na slepoočnicama, iza ušiju i na vratu. Kraj njegovih nogu, na svilenom prekrivaču, sedeo je sedobriki profesor Bure, sažaljivo posmatrao Kuzmina i tešio ga da su sve to gluposti. Napolju je bila noć.

Šta se dalje te noći u Moskvi neobično dešavalo, mi ne znamo i, razume se, nećemo ni da istražujemo – utoliko pre, što je došlo vreme da pređemo na drugi deo naše istinite priče. Čitaoče, za mnom!

Knjiga druga

19.

Margarita

Čitaoče, za mnom! Ko ti je rekao da na svetu ne postoji prava, verna, večita ljubav? Neka takvome lažljivcu odseku njegov pogani jezik!

Za mnom, čitaoče moj, i samo za mnom, a ja ću ti pokazati takvu ljubav!

Ne! Majstor je grešio, kada je sa gorčinom pričao Ivanuški u bolnici, u onome času kada je ponoć već bila prošla, da ga je ona zaboravila. To joj se nije moglo dogoditi. Razume se da ga ona, nije zaboravila.

Pre svega, otkrijmo tajnu, koju majstor nije želeo da otkrije Ivanuški. Njegova ljubljena zvala se Margarita Nikolajevna. Sve što je majstor o njoj govorio jadnome pesniku bila je sušta istina. Verno je opisao svoju ljubljenu. Ona je bila lepa i pametna. Tome treba dodati još jednu stvar – sa sigurnošću se može reći da bi mnoge žene dale sve, sve što imaju, kada bi mogle da zamene svoj život za život Margarite Nikolajevne. Tridesetih godina, bez dece, Margarita je bila žena istaknutog stručnjaka, koji je uza sve to načinio izuzetno važno otkriće od državnog značaja. Muž joj je bio mlad, lep, dobar, pošten i obožavao je svoju ženu. Margarita Nikolajevna je sa svojim mužem živela na celom gornjem spratu vile sa vrtom u jednoj uličici u blizini Arbata. Predivno mesto! Svako može da se uveri u to, ako poželi da ode u taj vrt. Neka mi se samo obrati, daću mu adresu, pokazaću mu put – vila je i dan-danas tamo.

Margarita Nikolajevna u novcu nije oskudevala. Margarita Nikolajevna je mogla da kupi sve što bi joj se prohtelo. Među poznanicima njenog muža bilo je ljudi. Margarita Nikolajevna nikada nije prišla varjači i loncu. Margarita Nikolajevna nije znala za užase

života u zajedničkom stanu. Jednom rečju... bila je, znači, srećna? Nijednog časa! Otkako se kao devetnaestogodišnja devojka udala i ušla u ovu vilu, ona nije znala šta je to sreća. Bogovi, bogovi moji! Pa šta je, onda, bilo potrebno toj ženi? Šta je bilo potrebno toj ženi, u čijim očima kao da je večito tinjao nekakav tajanstveni plamičak, šta je trebalo toj veštici s jedva malo razrokim okom, koja se onog proleća ukrasila mimozom? Ne znam. To uistinu ne znam. Prema svemu, govorila je istinu, bio joj je potreban on, majstor, a ne gotska vila, zaseban vrt i novac. Volela je njega, govorila je istinu. Čak se i meni, istinoljubivom pripovedaču, ali čoveku sa strane, steže srce pri pomisli na to šta je sve osećala Margarita kada je sutradan došla u majstorovu kućicu, na svu sreću ne uspevši da porazgovara sa mužem, koji se nije vratio kući onda kada je rekao, i saznala da majstora više nema.

Učinila je sve da sazna nešto o njemu, ali razume se, nije uspela da sazna apsolutno ništa. Tada se vratila u vilu i nastavila da živi svojim predašnjim životom.

– Da, da, da, upravo ista greška! – govorila je Margarita, sedeći zimi kraj peći i posmatrajući vatru – zašto sam one noći otišla od njega? Zašto? Pa to je bilo pravo bezumlje! Vratila sam se sutradan, onako kako sam i obećala, ali je već bilo kasno. Da, vratila sam se kao nesrećni Levi Matej, prekasno!

Sve su te reči bile, samo se po sebi razume, besmislene, jer, u stvari, šta bi se promenilo, da je one noći ostala kod majstora? Zar bi ga ona spasla? Smešno! – uzviknuli bismo, ali to nećemo učiniti pred ženom dovedenom do očajanja.

U takvim mukama Margarita Nikolajevna je preživela celu zimu i dočekala proleće. Onog istog dana, kada je nastao sav besmisleni metež izazvan pojavom crnoga maga u Moskvi, u petak, kada je Berliozov teča bio najuren nazad u Kijev, kada je bio uhapšen knjigovođa i kada se zbilo još mnoštvo drugih glupavih i nerazumljivih stvari, Margarita se probudila oko podneva u svojoj spavaćoj sobi u kuli vile sa erkerom.

Probudivši se, Margarita nije počela da plače, kao što se to često dešavalo, jer se probudila sa predosećanjem da će se tog dana najzad nešto desiti. Osetivši to, ona nastavi da gaji to predosećanje u svojoj

duši, bojeći se da je ono ne napusti.

– Verujem! – šaptala je Margarita svečano – verujem! Nešto će se desiti! Ne može da se ne desi, jer čemu, onda, doživotno mučenje? Priznajem da sam lagala i varala i živela tajnim životom, prikrivenim od drugih, ali me, ipak, ne treba tako surovo kažnjavati... Nešto će se, svakako, desiti, jer ništa ne može večito da traje. A osim toga, moj san je bio proročanski, to posigurno tvrdim.

Tako je šaptala Margarita Nikolajevna, posmatrajući purpurne zavese koje su se prelivale u zracima sunca, uzbuđeno se oblačeći, češljajući pred trodelnim ogledalom kratku, uvijenu kosu.

San, koji je te noći usnila Margarita, bio je zaista neobičan. Stvar je bila u tome što za vreme svojih zimskih muka ona nikada nije sanjala majstora. On ju je noću napuštao i mučio je samo danju. A ovoga puta ga je usnila.

Usnila je Margarita nepoznati joj predeo – beznadan, tmuran, pod namrgođenim nebom ranog proleća. Usnila je to sivo nebo po kome promiču paperjasti oblačići a pod njima nemo jato gačaca. Nekakav jadan mostić. Pod njim mutna prolećna rečica, tužno, osiromašeno, polugolo drveće, usamljena jasika, a nešto dalje – među drvećem, iza neke bašte – brvnara, ili posebna kuhinja, ili kupatilo, ili đavo će ga znati šta drugo. Unaokolo sve nekako mrtvo i do te mere turobno, da čoveka nekako vuče da se obesi o onu jasiku kraj mostića. Ni daška vetra, ni oblak da se pomeri, nigde žive duše. Pravi pakao za živog čoveka.

I eto, zamislite, otvaraju se vrata te brvnare i pojavljuje se on. Dosta je udaljen, ali se jasno vidi. U ritama je, ne može čovek da razazna u šta je obučen. Kosa mu razbarušena, neobrijan je. Oči mu bolesne, uznemirene. Maše joj rukom, zove je. Gušeći se mrtvim vazduhom, Margarita preko strnjike juri ka njemu i upravo u tom času se probudi.

»Ovaj san može da znači samo jednu od dve stvari«, razgovarala je sama sa sobom Margarita Nikolajevna, »ako je mrtav a poziva me, to znači da je dolazio po mene, i da ću uskoro umreti. To je dobro, jer bi tada došao kraj mojim mukama. Ili je živ, i tada san može označiti samo jedno: da mi se on javlja! Hoće da mi kaže da ćemo se još videti. Da,

uskoro ćemo se videti!«

Još uvek uzbuđena, Margarita se obukla i počela sebe da uverava da se, u suštini, sve odvija, ne može biti bolje, a takve srećne trenutke treba umeti uhvatiti i iskoristiti. Muž joj je službeno otputovao na tri dana. Ta tri dana prepuštena je sama sebi, niko joj neće smetati da misli o čemu hoće, da mašta o onome što joj se dopada. Svih pet soba na gornjem spratu vile, ceo ovaj stan, na kome bi u Moskvi pozavidele desetine hiljada ljudi, stoje joj na raspolaganju.

I tako, dobivši slobodu od čitava tri dana, od celog tog raskošnog stana Margarita nije odabrala baš najlepše mesto. Popivši čaj, otišla je u mračni sobičak bez prozora, gde su bili smešteni koferi i razna druga starež u dva ogromna ormana. Čučnuvši, otvorila je donju fioku prvog ormana i ispod gomile komadića svile izvukla onu jedinu vrednu stvar koju je imala u životu. U rukama Margaritinim se obre stari album od mrke kože, u kome je bila majstorova fotografija, štedna knjižica sa ulogom od deset hiljada rubalja na njegovo ime, latice sasušene ruže stavljene između komadića cigaret-papira i deo sveske velikog formata, ispisane pisaćom mašinom i nagorele donje ivice.

Vrativši se s tim blagom u svoju spavaću sobu, Margarita Nikolajevna je na trodelno ogledalo postavila fotografiju i odsedela je ispred nje otprilike jedan sat, držeći na kolenima svesku načetu ognjem, prelistavajući je i čitajući ono čemu posle ognja ne beše ni početka, ni kraja: »... pomrčina što se spuštala sa Sredozemnog mora prekri prokuratoru mrski grad. Nestadoše viseći mostovi što spajahu hram sa strašnom Antonijevom kulom, sa neba se spusti bezdan i prekri krilate bogove nad hipodromom, Hašmonejski dvorac sa magazama, pijace, karavan-saraje, uličice, ribnjake... Nestade Jerušalajim, veliki grad, kao da ga na svetu nikad i ne bejaše...«

Margarita je htela da čita dalje, ali dalje nije bilo ničeg, izuzev neravne ugljenisane ivice.

Brišući suze, Margarita Nikolajevna ostavi svesku, nalakti se na toaletni stočić i, ogledajući se u ogledalu, dugo je tako sedela, ne spuštajući pogled sa fotografije. Suze potekoše. Margarita brižljivo složi svoje blago i kroz nekoliko trenutaka ga ponovo prekri svilenim

krpicama, i u mračnom sobičku sa zveketom se zatvori brava.

Margarita Nikolajevna je u predsoblju oblačila kaput, da bi krenula u šetnju. Lepotica Nataša, njena kućna pomoćnica, upita šta da pripremi za ručak i dobivši odgovor da je to svejedno, a da bi samu sebe pozabavila, stupi u razgovor sa svojom gazdaricom i poče da truća razne gluposti, kao na primer to, da je sinoć u pozorištu mađioničar prikazivao takva čudesa da su svi bili zapanjeni, svima je podelio po dve flašice stranih parfema i čarape besplatno, a posle, kada se predstava završila i publika izišla na ulicu – hop! – svi goli! Margarita Nikolajevna se sruči na stolicu ispred ogledala u predsoblju i zakikota se.

– Nataša! Kako vas samo nije sramota – govorila je Margarita Nikolajevna – vi ste pismena, pametna devojka, a po redovima pričaju bog te pita šta, a vi te laži ponavljate!

Natašu obli crvenilo, i ona poče da se buni da niko ništa ne laže i da je ona danas sama lično u delikatesnoj radnji na Arbatu videla neku građanku koja je tamo došla sa cipelama na nogama, a čim je na blagajni počela da plaća, cipele joj nestadoše, pa je ostala sama u čarapama. Oči iskolačene, na peti rupa!. A te začarane cipele behu upravo sa te predstave.

– I tako je otišla?

– Tako je otišla! – uzvikivala je Nataša, crveneći sve više i više što joj se ne veruje. – Pa noćas je, Margarita Nikolajevna, milicija uhapsila jedno stotinak ljudi. Građanke su sa te predstave trčale po Tverskoj samo u gaćicama.

– To su, razume se, Darjine priče – reče Margarita Nikolajevna – odavno sam već zapazila da voli da laže.

Smešan razgovor završi se po Natašu prijatnim iznenađenjem. Margarita Nikolajevna ode u spavaću sobu i vrati se držeći u rukama par čarapa i flašicu kolonjske vode. Rekavši Nataši da želi da izvede trik, Margarita Nikolajevna joj pokloni čarape i flašicu i reče joj da je moli samo za jednu stvar – da ne trči samo u čarapama po Tverskoj i ne sluša Darju. Poljubivši se na kraju, gazdarica i kućna pomoćnica se rastadoše.

Zavalivši se na udoban, mek naslon fotelje u trolejbusu, Margarita Nikolajevna se vozila po Arbatu i čas je mislila svoje misli, čas je opet

oslušivala ono o čemu su šaptali građani na sedištu ispred nje.

A ovi su, osvrćući se pokatkad u stranu da vide da ih ko ne čuje, šaputali nekakve gluposti. Krupni, mesnati debeljko, živih, svinjskih očiju, koji je sedeo kraj prozora, tiho je govorio svom malenom susedu o tome kako je sanduk morao da se prekrije crnim pokrovom...

– Ma to je nemoguće – zapanjeno je šaptao mali – to je odista nečuveno! A šta je preduzeo Želdibin?

Kroz buku trolejbusa ponovo se začu od prozora:

– Kriminalistička uprava... skandal... ama stvarno, prava mistika!

Iz tih nepovezanih delova razgovora Margarita Nikolajevna je uspela ponešto i da poveže. Građani su šaputali o tome da su nekom pokojniku, a kome – to nisu rekli, tog jutra iz mrtvačkog kovčega ukrali glavu! Upravo se zbog toga taj Želdibin sada i nervira. A ova dvojica što šapuću u trolejbusu, takođe imaju nekakve veze sa pokradenim pokojnikom.

– Hoćemo li stići da svratimo po cveće? – uznemiravao se maleni. – Kremacija je, kažeš, u dva?

Margariti Nikolajevnoj na kraju dojadi da sluša to tajanstveno blebetanje o glavi ukradenoj iz kovčega i obradova se što joj je vreme da izađe iz trolejbusa.

Nekoliko minuta kasnije Margarita Nikolajevna već je sedela na klupi pod zidinama Kremlja, smestivši se tako da vidi manjež.

Margarita je žmirkala prema jarkom suncu, prisećala se sna koji je usnula prethodne noći, prisećala se kako je pre tačno godinu dana, tog istog dana, tog istog sata, sedela na ovoj klupi kraj njega. Ovog dana ga nije bilo kraj nje, ali je Margarita Nikolajevna u mislima ipak razgovarala sa njim: »Ako su te prognali, zašto se, onda, ne javljaš? Jer, drugi se ipak javljaju. Ne voliš me više? Ne, zbog nečega u to ne mogu da poverujem. Znači, prognan si i umro si... Onda me, molim te, pusti, daj mi, najzad, slobodu da živim, da dišem...« Margarita Nikolajevna je sama sebi odgovarala za njega: »Slobodna si... zar te ja držim?« Posle mu je protivurečila: »Ne, kakav je to odgovor? Ne, napusti moje pamćenje, tek tada ću postati slobodna.«

Ljudi su prolazili pored Margarite Nikolajevne. Jedan muškarac baci

pogled na lepo odevenu ženu, privučen njenom lepotom i usamljenošću. Nakašlja se i sede na ivicu iste klupe na kojoj je sedela Margarita Nikolajevna. Sakupivši odvažnost, počeo:

– Danas je, neosporno, lepo vreme...

Margarita ga, međutim, pogleda tako mrko, da on odmah ustade i pokupi se.

»Evo primera«, u sebi se obrati Margarita onome u čijoj se vlasti nalazila, »zašto sam, u stvari, oterala onog muškarca: dosadno mi je, a u onom ženskarošu nije bilo ničeg lošeg, izuzev možda glupave reči »neosporno«? Zašto sedim ovde kao buljina, sama pod ovim zidinama? Zašto sam isključena iz života?«

Sasvim se rastužila i snuždila. Ali, najednom joj onaj isti jutarnji talas iščekivanja i uzbuđenja zapljusnu grudi. »Da, desiće se!« Talas grunu po drugi put i ona tada shvati da je to zvučni talas. Kroz buku grada sve jasnije su se čuli i približavali udarci bubnja i zvuci pogrebnih truba koje su pomalo falširale.

Prvi se pojavio milicioner na konju, koji je korakom prolazio pored ograde parka, a za njim su išla pešice tri milicionera. Posle toga je naišao, lagano se krećući, kamion sa muzičarima. Iza njega su se lagano kretala nova, otvorena pogrebna kola, a na njima mrtvački sanduk prekriven vencima a na uglovima kola stajalo je njih četvoro, tri muškarca i jedna žena. Margarita je videla da su lica ljudi koji su stajali u pogrebnim kolima i pratili pokojnika na poslednji put nekako čudnovato zbunjena. To se posebno jasno videlo po licu građanke, koja je stajala u levom zadnjem uglu. Debele obraze te građanke iznutra kao da je još više nadimala nekakva pikantna tajna, u podbulim, u salo zarasle oči dvosmisleno su iskrile. Činilo se da će građanka svakog časa, ne mogavši više da izdrži, namignuti pokojniku i reći mu: »Jeste li ikada videli nešto nalik ovome? Prava pravcata mistika!« Isto tako behu zbunjena lica i onih u pratnji, u kojoj je oko tri stotine ljudi išlo lagano za pogrebnim kolima.

Margarita je ispratila očima pogrebnu povorku, počela da osluškuje kako se u daljini gube setni zvuci talambasa, koji je stalno ponavljao jedno te isto: »bum, bum, bum« i mislila: »Kakva čudnovata sahrana... i

kako je samo tužno to bum! Ah, uistinu, i đavolu bih samom dušu prodala samo da saznam – da li je živ ili ne... Zanimljivo bi bilo znati koga to tako začuđenih lica sahranjuju...«

– Berlioza Mihaila Aleksandroviča – začu kraj sebe pomalo unjkav muški glas – predsednika MASSOLIT-a.

Začudena Margarita Nikolajevna se okrenu i ugleda na svojoj klupi građanina koji je očigledno nečujno seo onog trenutka, kada se Margarita zagledala u pogrebnu povorku i kada je, po svoj prilici, naglas postavila svoje poslednje pitanje.

Povorka u međuvremenu poče da se zaustavlja, verovatno je čelo povorke zastalo na semaforu.

– Da – nastavi nepoznati građanin – zaista su čudnovato raspoloženi. Prate pokojnika, a misle samo na to kud li mu se dela glava.

– Kakva glava? – upita Margarita, zagledavši se u nezvanog suseda. Taj sused beše nižeg rasta, plameno riđ, sa očnjakom, u uštirkanoj košulji i pristojnom prugastom odelu, u lakovanim cipelama i s polucilindrom na glavi. Kravata mu je bila jarkih boja. Čudno je bilo što je iz malog džepa sakoa, u kome muškarci obično nose maramicu ili stilo, ovome građaninu virio oglodan kokošiji batac.

– Da, vidite – objasni riđi – jutros su u *Gribojedovljevoj sali* ukrali pokojnikovu glavu iz kovčega.

– Kako je to moglo da se desi? – i nehotice upita Margarita, setivši se, istovremeno, došaptavanja u trolejbusu.

– Sam će ga đavo znati kako! – odgovori blagoglagoljivo riđi. – Uostalom, mišljenja sam da bi za to Behemot mogao da se priupita. Zbilja su je vešto zdipili. Pravi skandal! I, što je najvažnije, nikome nije jasno, kome je i zašto bila potrebna ta glava!

Ma koliko bila obuzeta svojim mislima, Margarita Nikolajevna se ipak začudila čudnovatim lagarijama nepoznatog joj građanina.

– Dopustite! – najednom uskliknu. – Kog to Berlioza? Onog što su danas u novinama...

– Nego kako, upravo njega...

– Znači, to pisci idu za kovčegom? – upita Margarita, i najednom se

iskezi.

– Jasno, oni!

– A vi ih lično poznajete?

– Sve dojednoga, – odgovori riđi.

– Recite – progovori Margarita i glas joj postade promukao – nalazi li se među njima kritičar Latunski?

– Kako da ne! – odgovori riđi. – Eno ga sa kraja u četvrtom redu.

– Onaj plavokosi? – upita Margarita žmirkajući.

– Pepeljast... Vidite, oči je digao prema nebu!

– Nalik na katoličkog sveštenika?

– Aha! Upravo on!

Margarita više ništa nije pitala, pažljivo gledajući Latunskog.

– A vi, kako vidim – smeškajući se, progovori riđi – mrzite tog Latunskog.

– Ja još ponekog mrzim – procedi kroz zube Margarita – ali to nije zanimljivo.

Procesija u tom času krenu dalje, za pešacima su uglavnom išli prazni automobili.

– Da, da razume se, Margarita Nikolajevna, šta u tome može biti zanimljivo?

Margarita se začudi:

– Poznajete me?

Umesto odgovora riđi smače polucilinder s glave i nakloni se.

»Prava razbojnička njuška!« pomisli Margarita, zagledavši se u svog sagovornika sa ulice.

– A ja vas ne poznajem – hladno reče Margarita.

– A otkud biste me i mogli znati? A mene su, eto, poslali vama zbog jednog poslića.

Margarita poblede i trže se.

– Od toga je odmah trebalo da počnete – reče – a ne da pričate

koješta o odrubljenoj glavi! Hoćete li da me uhapsite?

– Ni govora – uzviknu riđi – pa šta bi to trebalo da znači: ako sam vam prišao, odmah hoću da vas hapsim! Jednostavno treba da obavim jedan poslić sa vama.

– Ništa ne shvatam, kakav to poslić?

Riđi se osvrnu i reče tajanstveno:

– Zamoljen sam da vas večeras pozovem u goste.

– Šta lupate, kakvi crni gosti?

– Kod jednog čuvenog stranca – značajno reče riđi začkiljivši jednim okom.

Margarita pobesne.

– Pojavio se, znači novi soj: ulični podvodač! – reče ustajući, spremna da ode.

– Zahvaljujem se, odista, na ovakvim porukama! – uzviknu riđi uvređeno i progunda u leđa Margariti koja se već udaljavala:

– Glupačo!

– Gade! – odgovori ova, okrenuvši se, i tada za sobom začu glas rideg!

– Pomrčina što se spuštala sa Sredozemnog mora prekri prokuratoru mrski grad. Nestadoše viseći mostovi što spajahu hram sa strašnom Antonijevom kulom... Nestade Jerusalajim, veliki grad, kao da ga nikad na svetu i ne bejaše... Pa idite onda bestraga i vi, sa vašom nagorelom sveskom i presovanom ružom! Sedite ovde na klupi sami i molite ga da vam podari slobodu, da vas pusti da dišete, da nestane iz vašeg sećanja!

Lica bela kao kreč, Margarita se vrati klupi. Riđi ju je posmatrao kroz poluspuštene kapke.

– Ništa ne shvatam – tiho progovori Margarita Nikolajevna. – Za listove papira ste još i mogli nekako da saznate... mogli ste da me uhodite, pratite... Natašu ste potkupili, zar ne? Ali, kako ste mogli da saznate moje misli? – Namršti se paćenički i dodade: – Recite mi, ko ste vi? Iz koje ste ustanove?

– Kako je samo dosadna – progunda riđi i progovori naglas: –

Izvinite, ali već sam vam rekao da nisam ni iz kakve ustanove. Sedite, molim vas.

Margarita se povinova, bez ijedne reči, ali ipak, sedajući, upita još jednom:

– Ko ste vi?

– Pa dobro, neka vam bude, ime mi je Azazel, ali vam to, svejedno, ništa ne govori.

– A da li ćete mi reći odakle ste saznali za listove papira i moje misli?

– To vam neću reći – hladno odgovori Azazel.

– Zna li nešto o njemu? – molećivo prošapta Margarita.

– Pa, recimo da znam.

– Molim vas: recite mi samo jedno – da li je živ? Ne mučite me!

– Dobro de, živ je, živ – preko volje odgovori Azazel.

– Bože moj!

– Molim vas, samo bez uzbuđenja i vike – mrgodno reče Azazel.

– Izvinite, izvinite – mrmljala je sada potpuno poslušna Margarita – ja sam se, naravno, naljutila na vas. Ali, složićete se sa mnom, kada na ulici pozivaju ženu nekuda u goste... Nemam predrasuda, uveravam vas – Margarita se tužno osmehnu – ali ja se nikada ne viđam ni sa kakvim strancima, nemam volje da se družim sa njima... a osim toga i moj muž... Moja se drama sastoji u tome što živim sa čovekom koga ne volim, ali smatram da je nedostojno da mu uništim život. Od njega nisam videla ništa drugo sem dobra...

Azazel sa očiglednom dosadom sasluša taj nepovezani monolog i surovo progovori:

– Zamolio bih vas da za trenutak umuknete.

Margarita pokorno ućuta.

– Pozivam vas kod potpuno bezopasnog stranca. I niko živi nikada ništa neće saznati za tu posetu. Jamčim vam za to.

A zašto sam mu potrebna? – ulagivački upita Margarita.

– To ćete saznati kasnije.

– Shvatam... Moram da mu se podam – reče Margarita zamišljeno.

Na to Azazel nekako nadmeno frknu i odgovori:

– Svaka bi žena na ovome svetu, uveravam vas u to, samo mogla da mašta o tako nečem – njuška se Azazelova iskrivi u osmeh – ali da vas razočaram: toga neće biti.

– Kakav je to stranac? – potpuno zbunjena uzviknu Margarita tako glasno da su se šetači, koji su prolazili pored klupe, osvrnuli – I zašto bih ja išla k njemu?

Azazel se naže prema njoj i šapnu joj značajno:

– Zainteresovani ste za to, i to veoma... Iskoristite priliku...

– Šta? – uzviknu Margarita i oči joj se raširiše. – Ako sam vas pravilno shvatila, vi kao da nagoveštavate da bih tamo mogla da saznam nešto o njemu?

Azazel ćutke klimnu glavom.

– Idem! – odlučno povika Margarita i uhvati Azazela za ruku. – Idem kud god hoćete!

Azazel se, uzdahnuvši s olakšanjem, zavalio na naslon klupe, zakloni leđima krupno urezano ime »Njura« i progovori ironično:

– Žene su ti težak soj! – zavuče ruke u džepove i ispruži noge – Zašto su, na primer, poslali ovamo mene? Bolje da je krenuo Behemot, on je neodoljiv...

Margarita progovori gorko se smeškajući:

– Prestanite da mistifikujete i da me mučite svojim zagonetkama... Ja sam nesrećna žena i vi to koristite. Ulazim u nekakvu čudnu istoriju, ali, kunem se, samo zbog toga što ste me namamili rečima o njemu! Zavrtelo mi se u glavi od svih tih nejasnih stvari...

– Samo bez drame, samo bez drame – odgovori Azazel praveći grimasu – treba i vi da imate razumevanja za mene. Izmlatiti administratora, izbaciti rođaka iz kuće, ubiti nekoga. ili obaviti nekakvu drugu sitnicu, za to sam vam odista stručnjak. Ali razgovarati sa zaljubljenim ženama: hvala vam lepo. Salećem vas već pola sata. Znači, idete?

– Idem – jednostavno odgovori Margarita Nikolajevna.

– Onda izvolite primiti – reče Azazel i, izvukavši iz džepa zlatnu kutijicu, pruži je Margariti sa rečima: – Sklonite je što pre, jer prolaznici gledaju. Dobro će vam doći, Margarita Nikolajevna. Vi ste prilično ostareli od tugovanja za poslednjih pola godine. (Margarita se zajapuri, ali ništa ne odgovori, a Azazel nastavi: – Večeras, tačno u pola deset, potrudite se, skinuvši se prethodno potpuno nagi, da ovom pomadom namažete lice i celo telo. Dalje radite šta hoćete, ali se ne udaljujte od telefona. U deset ću vam telefonirati i reći šta treba dalje da radite. Nećete morati ni za šta da brinete, odvešće vas kud treba, i neće vas ničim uznemiravati. Je li vam jasno?

Margarita počuta, a onda odgovori:

– Jasno mi je. Ova je stvarčica od čistog zlata, sudeći barem po težini. Pa dobro, shvatam da žele da me podmite i uvuku u nekakvu poganu, prljavu stvar, zbog koje ću skupo platiti.

– Šta je to sada? – skoro da zasikta Azazel.

– Ponovo počinjete?

– Ne, čekajte!

– Dajte nazad tu pomadu!

Margarita čvršće steže kutijicu u ruci i nastavi:

– Ne, čekajte... Znam na šta idem. Ali pristajem na sve samo zbog njega, jer se ničemu više na ovom svetu ne nadam. Ali hoću da vam kažem da treba da vas je sramota ako me upropastite! Da, sramota! Ginem zbog ljubavi! – i, lupivši se u grudi, Margarita pogleda prema suncu.

– Dajte to ovamo – besno prosikta Azazel. – Vratite mi pomadu, i neka sve ide do vraga. Neka šalju Behemota!

– O, ne! – uzviknu Margarita, zaprepastivši pri tom prolaznike. – Pristajem na sve, pristajem da odigram tu komediju sa mazanjem pomadom, pristajem i da idem vragu na rogove! Ne dam!

– Gle! – najednom zaurla Azazel i, iskolačivši oči prema ogradi parka, pokaza nešto prstom.

Margarita se okrenu u pravcu u kome je pokazivao Azazel, ali ništa naročito tamo nije zapazila. Kada se okrenula prema Azazelu, želeći da dobije objašnjenje za ono odvratno »Gle!« više nije bilo nikoga ko bi mogao da joj da to objašnjenje: tajanstveni sagovornik Margarite Nikolajevne je nestao. Margarita brzo zavuče ruku u tašnu gde je pre tog povika strpala kutijicu sa pomadom i uveri se da je ona tamo. Tada, ne razmišljajući više ni o čemu, Margarita potrča iz Aleksandrovskeg parka.

20.

Azazelova pomada

Na čistom večernjem nebu sijao je pun mesec i probijao se kroz klenovo granje. Lipe i bagremovi iscrtali su zemlju u vrtu složenom šarom senki. Trokrilni prozor u erkeru, otvoren ali prekriven zavesom, beše osvetljen sumanutom električnom svetlošću. U spavaćoj sobi Margarite Nikolajevne gorele su sve sijalice, osvetljavajući užasan nered u sobi. Po ćebetu na krevetu behu razbacane bluze, čarape i rublje, zgužvano rublje valjalo se po podu pored kutije cigareta zgnječene od uzbuđenja. Cipele stajahu na noćnom stočiću pored neispijene šoljice kafe i pepeljare u kojoj se dimio opušak, a preko naslona stolice beše prebačena crna večernja haljina. u sobi je mirisalo na parfeme, a pored toga je u nju odnekud dopirao i miris ugrijane pegle.

Margarita Nikolajevna je sedela pred toaletnim stočićem, samo u ogrtaču za kupanje prebačenom preko golog tela i u crnim antilopskim cipelama. Zlatna narukvica sa satom stajala je pred Margaritom Nikolajevnom pored kutije koju je dobila od Azazela, a Margarita nije skidala pogled sa brojčanika. Pokatkad joj se činilo da se sat pokvario i da se kazaljke ne pokreću. One su se međutim pokretale, mada veoma sporo, kao da su se lepile jedna za drugu i najзад se duža kazaljka zaustavila na devet časova i dvadeset i devet minuta. Margaritino srce tako jako zakuca, da čak nije bila u stanju ni odmah da uzme kutiju. Pribravši se, Margarita otvori kutijicu i ugleda u njoj masnu žućkastu pomadu. Učini joj se da pomada miriše na močvaru. Vrhom prsta Margarita stavi malo pomade na dlan, pri čemu je zapahnuo miris močvarnih i šumskih trava, a posle dlanom počе da razmazuje pomadu po čelu i obrazima. Pomada se lako razmazivala i, kako se bar učinilo

Margariti, odmah je isparavala. Načinivši nekoliko pokreta rukom, Margarita baci pogled u ogledalo i ispusti kutijicu pravo na staklo sata, od čega ovo odmah naprsnu. Margarita zatvori oči, baci još jednom pogled u ogledalo i poče suludo da se smeje.

Pincetom očupane po ivicama, obrve nalik na nit, najednom postadoše guste i kao crni lukovi se nadviše nad pozelenele oči. Tanka uspravna bora, na sredini čela, koja se pojavila onda, u oktobru, kada je majstor iščezao, nestade bez traga, kao da je nikada nije ni bilo. Nestadoše i žućkasti podočnjaci i dve jedva primetne borice kraj spoljnih ivica očiju. Koža obraza dobi ravnomernu rumenu boju, čelo postade belo i čisto, a sitne lokne iščezoše.

Tridesetogodišnju Margaritu je iz ogledala posmatrala prirodno kovrdžava, crnokosa dvadesetogodišnja žena, neobuzdano se kikoćući i otkrivajući zube.

Pošto se ismejala do mile volje, Margarita smače jednim pokretom ogrtač za kupanje, zahvati šakom laku masnu pomadu i širokim pokretima stade da je utrljava u kožu tela. Ona odmah postade rumena i preplanula. Potom, kao da joj je neko izvadio iglu iz mozga, smiri se slepoočnica koja ju je tištala celo veče posle susreta u Aleksandrovskom parku, mišići nogu i ruku očvrsnuše, a posle svega toga Margaritino telo izgubi težinu.

Ona poskoči i ostade da lebdi u vazduhu iznad tepiha, a potom lagano poče da se spušta i na kraju se sasvim spusti na pod.

– Kakva divna pomada! Ah, kakva divna pomada! – povika Margarita, bacajući se u fotelju.

Pomada joj nije izmenila samo spoljašnost. Sada je u njoj, u svakom damaru njenog tela kiptela radost koju je osećala kao mehuriće što joj golicaju celo telo. Margarita se osećala slobodnom, slobodnom od svega. Osim toga, potpuno je jasno shvatala da se dogodilo upravo ono što je tog jutra predosećala, odnosno da napušta vilu i raniji život zauvek. Ali od tog ranijeg života ipak je ostala pomisao na to da mora da izvrši još jedan dug pre početka nečeg novog, nesvakidašnjeg, što je vuče uvis, u vazduh. I onakva kakva je bila, naga, neprekidno uzlećući u vazduh, otrča u muževljev kabinet i, upalivši svetlo, primače se pisaćem stolu.

Na listu papira, istrgnutom iz notesa, napisa olovkom bez ispravki, brzo i krupnim slovima:

»Oprosti mi i zaboravi me što pre. Napuštam te zauvek. Ne traži me, to je beskorisno. Postala sam veštica od nedaća i patnji koje su me snašle. Vreme mi je. Zbogom. Margarita.«

Olakšane duše Margarita dolete u spavaću sobu, a odmah za njom utrča Nataša, natovarena stvarima. I istog trena sve te stvari – drvene vešalice sa haljinom, marame od čipke, plave svilene cipele na kalupima i pojas – poleteše na pod i Nataša pljesnu slobodnim rukama.

– Jesam li lepa! – uzviknu Margarita promuklim glasom.

– Šta je to? – prošaputa Nataša, ustuknuvši prema vratima. – Šta ste to uradili, Margarita Nikolajevna?

– To je pomada! Pomada, pomada! – odgovori Margarita, pokazujući zlatnu kutijicu i okrećući se pred ogledalom.

Zaboravivši na izgužvanu haljinu koja se valjala na podu, Nataša pritrča toaletnom stočiću i gramzivim, užagrenim očima poče da posmatra ono što je ostalo od pomade. Usne su joj nešto šaputale. Ponovo se okrenu prema Margariti i progovori sa nekakvim strahopoštovanjem:

– A koža? Kakva koža! Margarita Nikolajevna, pa vaša koža svetli. – U tom se času osvesti, pritrča haljini, diže je i poče da je otresa.

– Bacite je! Bacite! – viknu Margarita – bacite sve do đavola. Uostalom ne, uzmite je za uspomenu. Kažem vam, uzmite je za uspomenu. Uzmite sve što je u sobi.

Kao da je šenula, nepokretna Nataša je još neko vreme posmatrala Margaritu, a onda joj se obisnu oko vrata, ljubeći je i vičući.

– Atlasna! Svetla! Atlasna! A veđe, kakve su samo veđe!

– Uzmite sve krpice, uzmite parfeme i nosite sve u svoj sanduk, sakrijte – vikala je Margarita – ali nakit ne dirajte, jer će vas inače optužiti za krađu.

Nataša zaveza u bošću sve što joj je dospelo pod ruku, haljine, čarape i rublje i istrča iz spavaće sobe.

U tom času odnekud sa druge strane uličice, kroz otvoren prozor izleteše i poleteše gromoglasni zvuci velelepnog valcera, i začu se brektanje automobila koji se zaustavi pred kapijom.

– Sada će telefonirati Azazel! – povika Margarita, slušajući valcer koji je odjekivao u uličici. – Telefoniraće! A stranac nije opasan. Da, sada shvatam da je bezopasan!

Automobil zatandrka, udaljavajući se od ulaza. Kapija se zalupi i po popločanoj stazi začuše se koraci.

»To je Nikolaj Ivanovič, po koracima ga prepoznajem«, pomisli Margarita, »treba prirediti za oproštaj nešto smešno i zabavno!«

Margarita razmače zavesu i sede na ragastov postrance, obuhvativši koleno rukama. Mesečina ju je osvetljavala sa desne strane. Margarita diže glavu prema mesecu a lice joj poprimi zamišljen i pesnički izraz. Koraci odjeknuše još dva puta, a onda najednom umukoše. Još jednom pogledavši prema mesecu i uzdahnuvši reda radi, Margarita okrenu glavu prema bašti i ugleda Nikolaja Ivanoviča, koji je živeo u prizemlju iste vile. Mesec je osvetljavao Nikolaja Ivanoviča. Sedeo je na klupi i prema svemu se videlo da se na nju potpuno neočekivano sručio. Cvikeri mu se na licu nekako iskosiše, a tašnu je stezao rukama.

– A, dobro večer, Nikolaje Ivanoviču – tužnim glasom prozbori Margarita. – Dobro večer! Vi sa sednice?

Nikolaj Ivanovič joj na to ništa ne odgovori.

– A ja – nastavi Margarita, sve više i više se naginjući prema bašti – sedim sama, kao što vidite, dosađujem se, posmatram mesec i slušam valcer.

Margarita levom rukom pređe preko slepoočnice, popravi pramen kose, a onda ljutito reče:

– To je neučtivo, Nikolaje Ivanoviču! Na kraju krajeva, ja sam ipak žena! Neuljudno je ne odgovarati, kada neko razgovara sa vama.

Nikolaj Ivanovič, kome se na mesečini videlo, svako dugme na sivom prsluku, svaka dlačica u šiljastoj bradavici, najednom se glupavo osmehnu, ustade sa klupe i, očigledno ne znajući šta da radi od zbunjenosti, umesto da skine šešir, zamahnu tašnom u stranu i savi

noge, kao da se sprema da zaigra kazačok.

– Ah, kakav ste vi samo dosadan tip, Nikolaje Ivanoviču – nastavi Margarita. – Svi ste mi vi, uopšte, dojadili do te mere, da to ne mogu ni da vam iskažem, i toliko sam srećna što se rastajem od vas! Nosite se svi u vražju mater!

Tog časa iza Margaritinih leđa u spavaćoj sobi počeo da zvrji telefon. Margarita slete sa ragastova i, zaboravivši na Nikolaja Ivanoviča, podiže slušalicu.

– Ovde Azazel – začu u slušalici.

– Dragi, dragi moj Azazele! – povika Margarita.

– Vreme je! Polećite – progovori Azazel iz slušalice, a po tonu njegovog glasa se videlo da mu prija Margaritin iskreni, radosni povik. – Kada budete preleteli kapiju, uzviknite: »Nevidljiva!« Posle letite malo nad gradom da se priviknete, a onda pravo na jug, van grada, i pravo prema reci. Čekaju vas!

Margarita spusti slušalicu, a tada u susednoj sobi nešto drveno pade i stade udarati o vrata. Margarita ih otvori, drvena četka za pod sa dugačkom motkom, okrenuta prema gore, cupkajući ulete u spavaću sobu. Četka je drškom lupkala po podu i primicala se prozoru. Margarita vrisnu od oduševljenja i skoči na četku. Tek tada se jahačica seti da je u toj žurbi zaboravila da se obuče. Trkom prilete krevetu i dograbi prvu stvar koja joj dođe pod ruku, nekakvu plavu bluzu. Zamahnuvši njom kao zastavom, izlete kroz prozor. A valcer nad baštom počeo da odjekuje još jače nego pre.

Sa prozora Margarita skliznu nadole i ugleda na klupi Nikolaja Ivanoviča. On kao da se skamenio na njoj i potpuno omađijan osluškivao je uzvike i larmu koja je dopirala iz osvetljene spavaće sobe suseda sa gornjega sprata.

– Zbogom, Nikolaje Ivanoviču! – povika Margarita, igrajući pred Nikolajem Ivanovičem.

Ovaj jeknu i počeo da puze po klupi, premećući po njoj rukama i oborivši, pri tome, na zemlju svoju tašnu.

– Zbogom zauvek! Odlećem – vikala je Margarita, nadjačavajući

zvuke valcera. Tada je shvatila da joj bluza nije ni potrebna i, odvratno se nasmejavši, spusti je na glavu Nikolaja Ivanoviča. Obnevideo, Nikolaj Ivanovič se sruči sa klupe na cigle kojima je bila popločana staza.

Margarita se okrenu, da bi poslednji put pogledala vilu u kojoj se tako dugo mučila i tada ugleda u plamtećem prozoru iskrivljeno od zaprepašćenja Natašino lice.

– Zbogom, Nataša! – povika Margarita i trže četku uvis. – Nevidljiva, nevidljiva! – još jače povika i kroz grane klena, koje je ošinuše po licu, prelete kapiju i izlete u uličicu. A za njom krenu pomahnitali valcer.

21.

Let

Nevidljiva i slobodna! Nevidljiva i slobodna! Preletevši svoju uličicu, Margarita dospe u drugu, koja je presecala prvu pod pravim uglom. Ovu zakrpljenu, zaštopanu, krivudavu i dugačku uličicu sa naherenim vratima prodavnice petroleja, u kojoj se na litar prodaju gas i tečnost protiv parazita u flašicama, ona za tren preseče i odmah shvati da, iako je sasvim slobodna i nevidljiva, ipak mora biti razumna i u uživanjima. Samo zato što je pravim čudom prikočila nije se razlupala o staru iskrivljenu banderu na uglu. Zaobišavši je, Margarita čvršće steže četku i nastavi sporije, zagledajući električne žice i firme koje su visile nad pločnicima.

Treća uličica je vodila pravo prema Arbatu. Tu je Margarita potpuno ovladala upravljanjem četkom, shvatila da četka sluša svaki njen, i najmanji dodir nogom ili rukom i da, leteći nad gradom, mora biti oprezna i da ne sme baš previše da luduje. Osim toga, ona je još u svojoj uličici shvatila da je prolaznici ne vide. Niko nije dizao glavu, niko nije vikao »vidi, vidi!«, nije skakao u stranu, nije vrištao niti padao u nesvest, niko se nije divlje kikotao.

Margarita je letela nečujno, veoma lagano i nisko, otprilike na visini prvog sprata. Ali čak i lagano leteći, upravo kada je naišla na zaslepljujuće svetlosti Arbata, ona malo promaši i ramenom lupi nekakav osvetljeni disk, na kome je bila nacrtana strela. To naljuti Margaritu. Obuzdala je neposlušnu četku, poletela u stranu, a onda je, bacivši se iznenada, ivicom četke razbila taj disk u komadiće. Staklo se uz zveket raspršta, prolaznici se trgoše u stranu, neko poče da zviždi, a Margarita posle ovog potpuno nepotrebnog postupka, poče da se smeje.

»Na Arbatu ću morati da budem još opreznija«, pomisli Margarita, »ovde je sve toliko zapetljano, da čovek jednostavno ne može ni da se snađe.« Počela je da se provlači između žica. Pod Margaritom su promicali krovovi trolejbusa, autobusa i limuzina, a po pločnicima su, kako je Margariti odozgo izgledalo, plovile čitave reke kačketa. Od tih reka se odvajahu potočići i ulivahu se u vatrene čeljusti noću otvorenih dućana. »Eh, kakva gužva!« ljutito pomisli Margarita. »Čovek nema kud da se okrene!« Presekla je Arbat, popela se malo više, otprilike, na visinu trećeg sprata i pored bleštavih neonskih cevi, na zgradi pozorišta na uglu, uplovila u uzanu uličicu sa visokim zgradama. Svi su prozori na njima bili otvoreni i svuda se iz tih prozora čula muzika iz radio-aparata. Margarita je iz radoznalosti zavirila u jedan od tih prozora. Ugledala je kuhinju. Dva primusa su hućala na plotni, kraj njih su stajale žene sa varjačama u rukama i prepucavale se.

– Svetlost treba gasiti za sobom u nužniku, moliću lepo, eto šta ću vam reći. Pelagija Petrovna – govorila je žena, pred kojom je bila šerpa sa nekim jelom, iz kojeg se dizala papa – inače ćemo zatražiti da vas ise.

– A i vi ste mi neka cvečka – odgovori druga.

– Obe ste cvečke – glasno reče Margarita, preskočivši ragastov i ušavši u kuhinju. Obe žene što su se svađale okrenuše se i zamreše na mestu sa prljavim varjačama u rukama. Margarita oprezno pruži ruku između njih, okrenu slavine oba primusa i ugasi ih. Žene samo jeknuše i zinuše od čuda. Ali, Margariti već bi dosadno u kuhinji i ona ponovo izlete nazad, u uličicu.

Njenu pažnju privuče raskošna gromada očigledno nedavno dovršene sedmospratnice na samom kraju uličice. Margarita poče da se spušta, a kada se spustila na tlo, vide da je fasada zgrade obložena crnim mramorom, da su ulazna vrata široka, da se kroz staklo vidi šapka sa zlatnim gajtanom i dugmeta portira i da je nad vratima zlatnim slovima ispisano: *Zgrada Dramlita*.

Margarita je piljila u natpis, razmišljajući šta bi mogla da znači reč »Dramlit«. Stavivši četku pod mišku, Margarita uđe u zgradu, udarivši vratima zapanjenog portira i ugleda kraj lifta na zidu ogromnu crnu

tablu, na kojoj behu ispisani belom bojom brojevi stanova i imena stanara. Natpis iznad spiska »Dom dramaturga i literata« natera Margaritu da ispusti iz sebe divlji poklik. Podigavši se više u vazduh, poče da čita prezimena: Hustov, Dvubratski, Kvant, Beskudnjikov, Latunski...

– Latunski! – vrisnu Margarita. Latunski! – Latunski! Pa to je on! On je uništio majstora.

Portir kraj vrata je, iskolačivši oči, pa čak i poskočivši od zaprepašćenja, posmatrao crnu tablu, pokušavajući da shvati čudo: zašto je to najednom spisak stanara počeo da ciči? A Margarita se u međuvremenu već brzo pela stepeništem ponavljajući kao u nekakvom zanosu:

– Latunski – osamdeset i četiri! Latunski – osamdeset i četiri...

Evo, sa leve strane je – 82, sa desne 83, a malo više, ulevo 84. Ovde. Evo i pločice *O. Latunski*.

Margarita skoči sa četke i njene zagrejane tabane prijatno rashladi kameni pod. Margarita zazvoni jedanput, dva puta. Ali niko joj nije otvarao. Margarita poče jače da pritiska dugme i sama ču zvonjavu, koja je odjekivala u stanu Latunskog. Da, do same svoje smrti treba da bude zahvalan pokojnom Berliozu stanar stana br. 84 na sedmom spratu što je predsednik MASSOLIT-a dospeo pod tramvaj i što je komemorativna sednica povodom njegove smrti bila zakazana upravo za to veče. Pod srećnom zvezdom se rodio kritičar Latunski. Sednica ga je spasla od susreta sa Margaritom koja je zapravo tog petka postala veštica!

Vrata niko nije otvarao. Tada Margarita polete naniže, brojeći spratove, stiže dole, izlete na ulicu i, gledajući uvis, odbroja i proverila spratove spolja, razmišljajući o tome koji bi mogli da budu prozori stana Latunskog. Nema sumnje, to će biti pet mračnih prozora na sedmom spratu, na samom uglu zgrade.

Uverivši se u to, Margarita polete uvis i kroz nekoliko sekundi već je kroz otvoren prozor ulazila u neosvetljenu sobu u kojoj se presijavala samo uska staza mesečine. Kroz nju pojuri Margarita, napipa prekidač. Ubrzo je ceo stan bio osvetljen. Četka je stajala u uglu. Uverivši se da u stanu nema nikoga, Margarita otvori ulazna vrata i proverila da li je tu i

pločica sa imenom. Pločica je bila na mestu. Margarita se nalazila upravo tamo gde je i trebalo da bude.

Da, priča se da kritičar Latunski bleedi i sada, sećajući se te jezive večeri, a da i sada još uvek sa zahvalnošću izgovara Berliozovo ime. Uopšte se ne zna kakvim bi se gnusnim i mračnim zločinom završilo to veče u trenutku kada se Margarita vratila iz kuhinje sa teškim čekićem u rukama.

Naga i nevidljiva letačica se uzdržavala i ubeđivala samu sebe, ruke su joj se tresle od uzbuđenja i nestrpljenja. Pažljivo nanišani, Margarita udari po dirkama klavira, te po celom stanu odjeknu prvi žalostivi urlik. Ludački je urlao nevini pijanino marke »beker«. Dirke su propadale u njega, pločice od slonovače letele na sve strane. Instrument je brujao, hripao, ječao, odzvanjao. Sa zvukom revolverskog hitca puče pod udarcem čekića gornji polirani poklopac. Zadihana, Margarita je kidala i gnječila čekićem žice. Umorivši se na kraju, odvoji se od klavira i sruči u fotelju da se odmori.

U kupatilu i kuhinji šikljala je voda. »Čini mi se da je već počela da se preliva na pod«, pomisli Margarita i dodade glasno:

– Ali, zasedela sam se.

Iz kuhinje je u hodnik već tekao pravi potok. Šljapkajući bosim nogama po vodi, Margarita je kofama dovlačila vodu iz kuhinje u kritičarev kabinet i sipala je u fioke njegovog pisaćeg stola. Posle toga je, razvalivši čekićem vrata ormana u toj istoj radnoj sobi, pojurila u spavaću sobu. Razlupavši orman za odela sa ogledalom, izvuče iz njega kritičarevo odelo i potopi ga u kadu. Punu flašicu mastila, koju je uzela iz kabineta, prosu u raskošno namešten bračni krevet u spavaćoj sobi. Razaranje u koje se upustila pričinjavalo joj je zadovoljstvo, ali joj se pri tom stalno činilo da je rezultat njenog rada nekako nedovoljan. Zato je počela da radi sve što bi joj palo na pamet. Razbijala je saksije sa fikusima u sobi u kojoj se nalazio klavir. Ali, ne dovršivši to, vratila se u spavaću sobu i kuhinjskim nožem rasparala posteljinu, počela da razbija uramljene fotografije. Zamor nije osećala, samo joj se znoj u potocima slivao niz telo.

Upravo je tada u stanu broj 82, tačno ispod stana Latunskog, kućna

pomoćnica dramaturga Kvanta pila čaj u kuhinji, ne shvatajući kakva se to larva, trka i jeka čuju odozgo. Podigavši pogled prema tavanici, spazila je kako ova na njene oči počeo da menja svoju belu u nekakvu mrtvosivu boju. Mrlja se širila i na njoj su se iznenada pojavile i prve kapi. Jedno dva minuta je kućna pomoćnica tako sedela, čudeći se toj pojavi, sve dok na kraju sa tavanice nije počela da sipi prava kiša i dobruje po podu. Tada je skočila i stavila pod mlaz vode lavor, što nije mnogo pomagalo jer je kiša počela da se širi i zaliva i plinski štednjak i sto sa posuđem. Tada je, Kvantova kućna pomoćnica vrisnula i izletela iz stana na stepenište i istoga je časa u stanu Latunskog počelo da odjekuje zvono.

– No, počeli su da zvone, vreme je da se pakujem – reče Margarita. Sede na četku i počeo da osluškuje kako ženski glas viče kroz ključaonicu.

– Otvorite, otvorite! Dusja, otvori! Da li to kod vas teče voda? Kod nas je prava poplava!

Margarita se uzdiže jedan metar uvis i udari po lusteru. Dve sijalice pukoše, a na sve strane poleteše komadići stakla. Povici kroz ključaonicu prestadoše, na stepeništu se začu bat koraka. Margarita izlete kroz prozor, nađe se sa druge strane stakla, zamahnu blago čekićem i lupi po prozorskom staklu. Ono zaječa i po zidu obložen mramorom srčica polete u slapu nadole. Margarita prilete sledećem prozoru. Daleko dole na pločniku ljudi se uzmuvaše, jedan od dva automobila koji je stajao kraj ulaza zatrubi i odjuri. Završivši sa prozorima Latunskog, Margarita polete ka susednom stanu. Udarci postadoše još učestaliji, uličica se ispuni zveketom i bukom. Iz prvog ulaza izlete portir, baci pogled uvis, počeo da se dvoumi, očigledno ne shvatajući šta treba da preduzme, gurnu u usta zviždaljku i sumanuto zapišta. Sa posebnim zadovoljstvom, uz zvuk tog zvižduka razlupavši poslednji prozor na sedmom, Margarita se spusti do šestog sprata i počeo da razbija stakla i na njemu.

Izmučen dugim neradom iza biljurnih vrata ulaza, domar je u zvižduk unosi celu svoju dušu, pri čemu je, kao muzička pratnja, tačno pratio Margaritu. U pauzama, dok je ona letela od jednog do drugog prozora, uvlačio je vazduh, a pri svakom Margaritinom udarcu bi,

naduvši obraze, zapištao, svrdlajući tako noćni vazduh sve do samog neba.

Njegovi naponi, udruženi sa naporima razjarene Margarite, dali su odista izvanredne rezultate. U kući zavlada panika. Otvarali su se još čitavi prozori, u njima su se pojavljivale glave ljudi i odmah nestajale, a otvoreni prozori su, naprotiv, zatvarani. U zgradama preko puta, na prozorima su se na osvetljenoj pozadini pojavljivale tamne siluete ljudi koji su pokušavali da shvate kako i zašto, bez ikakvog razloga, pucaju stakla na novoj zgradi Dramlita.

Na uličici prolaznici pojuriše ka kući Dramlita, a unutra su se po svim stepeništima besciljno muvali ljudi kao muve bez glave. Kvantova kućna pomoćnica dovikivala je onima što su jurili po stepeništu da je kod njih pravi potop, a njoj se uskoro pridružila i kućna pomoćnica Hustova, iz stana broj 80, koji je bio ispod Kvantovog stana. Kod Hustovih je voda šiknula sa tavanice i u kuhinji i u nužniku. Na kraju se kod Kvanta u kuhinji srušio sa tavanice ogroman komad maltera, razbivši sve prljavo posuđe, posle čega se odozgo sručio pravi pljusak: kroz mrežu mokre trske linulo je kao iz kabla. Tada su se na stepeništu prvog ulaza začuli povici. Leteći pored preposlednjeg prozora četvrtog sprata, Margarita je zavirila kroz njega i ugledala čoveka, koji je u panici na glavu navukao gas masku. Udarivši čekićem po staklu, Margarita ga prepade i on nestade iz sobe.

Iznenada, divlje razaranje prestade. Spustivši se do trećeg sprata, Margarita baci pogled kroz krajnji prozor, sa navučenom lakom tamnom zavesom. U sobi je pod abažurom gorela slaba sijalica. U malom krevetu sa mrežom sedeo je dečak od oko četiri godine i preplašeno osluškivao. Nikoga od odraslih u sobi nije bilo. Očigledno su svi bili istrčali iz stana.

– Razbijaju stakla – progovori dečko i pozva: – Mama!

Niko mu ne odgovori, a on tada reče:

– Mama, bojim se.

Margarita odmače zavesu i ulete kroz prozor.

– Bojim se – ponovi dečaćić i počeo da drhti.

– Ne boj se, ne boj se, mališa – reče Margarita, trudeći se da umekša

svoj zločinački glas, promukao na vetru – to su deca razbijala prozore.

– Iz praćke?

– Iz praćke, nego šta, iz praćke – potvrdi Margarita – a ti spavaj.

– To je Sitnik – reče dečko – on ima praćku.

– Razume se da je on!

Dečko pogleda lukavo nekuda u stranu i upita:

– Teto, a gde si ti?

– Mene nema – odgovori Margarita. – Sanjaš me.

– To sam i mislio – reče dečko.

Lezi – naredi Margarita – stavi ruku pod obraz, i sanjaćeš me.

– Hajde, da te sanjam, hajde da te sanjam – složi se dečko, odmah leže i stavi ruku pod obraz.

– Ispričaću ti bajku – progovori Margarita i stavi vrelu ruku na ošišanu dečakovu glavu. – Bila jednom jedna teta. Nije imala dece i uopšte nije bila srećna. I prvo je plakala, a posle je postala zla... – Margarita učuta, skloni ruku – dečko je već spavao.

Margarita tiho stavi čekić na ragastov i izlete kroz prizor. Ispod kuće je bila prava gungula. Po asfaltnom trotoaru, prepunom srčce, trčali su i nešto uzvikivali ljudi. Među njima su promicali i milicioneri. Iznenada je počelo da odjekuje zvono i sa Arbata u uličicu uleteše crvena vatrogasna kola sa merdevinama...

Ali, ono što se dalje dešavalo Margaritu više nije zanimalo. Pazeći da ne zakači neku žicu, ona čvršće steže četku i za koji tren već je bila iznad zlehude zgrade. Uličica se pod njom isheri i nestade negde dole. Umesto nje, pod Margaritinim nogama povi se gomila krovova, pod uglovima ispresecana sjajnim stazicama. Sve je neočekivano poletelo u stranu i linije svetlosti izmešale se i spojiše.

Margarita načini još jedan trzaj, a tada čitava gomila krovova nestade kao da je u zemlju propala i umesto nje pojavi se jezero treperavih električnih svetlosti; to jezero se iznenada vertikalno uzdiže, a zatim se pojavi iznad Margaritine glave, a pod nogama joj zasja mesec. Shvativši da se okrenula, Margarita zauze normalan položaj i, okrenuvši

se, konstatovala da više nema ni jezera, a da je tamo, daleko iza nje, na samom horizontu ostao samo crvenkasti odsjaj. Za koji tren i on nestade, a Margarita opazi da je sama sa mesecom koji leti iznad njene leve strane. Margaritina kosa je već odavno bila razbarušena, a mesečina joj je, fijučući, zapljuskivala telo. Po tome kako su se dole dva reda retkih svetlosti slivala u dve neprekidne vatrene crte, kako su one brzo ostajale za njom – Margarita je shvatila da leti fantastičnom brzinom i začudila se da pri tome uopšte ne gubi dah.

Pošto je tako prošlo nekoliko sekundi, daleko dole, u zemaljskoj tmini, pojavi se novo jezero električne svetlosti i nađe se pod njenim nogama, ali odmah počne da se vrti u kovitlacu i nestade bez traga. Još nekoliko sekundi i – ponovila se ista pojava.

– Gradovi! Gradovi! – povika Margarita.

Posle toga još dva-tri puta vide pod sobom nekakve sablje koje su se nejasno presijavale, a koje su ležale u otvorenim crnim kutijama, i shvati da su to reke.

Okrećući glavu nagore i ulevo, letaćica se čudila što mesec iznad nje promiče kao sumanut nazad, prema Moskvi, a istovremeno čudnovato stoji i u mestu, tako da se na njemu jasno vidi nešto zagonetno – da li zmaj ili konjić-grbonjić, okrenut zašiljenom njuškom prema gradu koji je napustila.

Tada Margarita pomisli da ona, zapravo, potpuno nepotrebno tako suludo tera četku. Da lišava sebe mogućnosti da bilo šta vidi kako treba, da jednostavno uživa u letu. Nešto joj je govorilo da će je tamo, kud je krenula, sačekati i da ne mora baš da se dosađuje takvom ludačkom brzinom i visinom.

Margarita okrenu četku nadole, tako da joj se motka diže uvis i, usporivši kretanje, zaputi se ka zemlji. I to klizanje kao na vazдушnim saonicama, pričinilo joj veliko uživanje. Zemlja počne da se diže ka njoj i u potpunoj bezobličnoj, do tada crnoj tami, otkriše joj se njene tajne i lepote u noći s mesečinom. Zemlja se kretala ka njoj i Margaritu je već zapahnuo miris šume koja je počinjala da zeleni. Margarita je letela prvo nad samom izmaglicom orošene livade, potom nad ribnjakom. Pod Margaritom su u horu kreketale žabe, a negde u daljini huktao je voz

uznemiravajući jako zbog nečeg srce. Margarita ga uskoro ugleda. Kretao se lagano, kao gusenica, rasipajući po vazduhu iskre. Sustigavši ga, Margarita prelete još jedno vodeno ogledalo, u kome joj je pod nogama promače drugi mesec; spusti se još niže i polete gotovo dotičući nogama vrhove ogromnih jela.

Duboko brundanje vazduha, kroz koji je nešto letelo, začu se iza nje i poče da sustiže Margaritu. Postepeno se šumu tog nečega što je za njom letelo kao metak, pridruži i ženski kikot koji se nadaleko čuo. Margarita se osvrnu i ugleda kako je sustiže nekakav čudnovat taman predmet. Približavajući se Margariti sve se jasnije nazirao: videlo se da to neko na nečemu leti kroz vazduh. I, na kraju se sve jasno uobličilo. Uspravljajući let, Margaritu je stigla Nataša.

Ona je gola kao od majke rođena, raščupane kose što se vijorila po vazduhu letela jašući debelog nerasta, koji je prednjim papcima stezao tašnu, a zadnjim žustro lupao po vazduhu. Svetlucajući pokatkad u mesečini, pored nerasta je leteo cviker zakačen za uzicu, a šešir je svaki čas padao nerastu na oči. Zagledavši se malo bolje, Margarita u nerastu prepoznade Nikolaja Ivanoviča, a tada i njen kikot odjeknu nad šumom, mešajući se sa Natašinim.

– Nataša! – prodorno povika Margarita. – Namazala si se pomadom?

– Dušice! – budeći svojim kricima zaspalu četinarsku šumu odgovori Nataša. – Kraljice moja francuska, i njemu sam ćelu namazala, i njemu!

– Princezo! – zatoroka naglas plačno nerast, jureći galopom sa svojom jahačicom.

– Dušice! Margarita Nikolajevna! – vikala je Nataša, jašući pored Margarite – priznajem, uzela sam pomadu. Jer i mi želimo da živimo i letimo! Oprostite mi, gospodarice, ali ja se neću vratiti, ni u kom slučaju se neću vratiti! Ah, kako je divno, Margarita Nikolajevna! Ruku mi je zaprosio – Nataša poče da lupa rukom po vratu zbunjenog vepra – ruku! Kako si me ono nazvao, a? povika, naginjući se ka nerastovom uvetu.

– Boginjo – zaurla ovaj – ne mogu ja tako brzo da letim! Mogu važna dokumenta da izgubim. Natalija Prokofjevna, ja protestujem.

– Idi ti do vraga sa svojim dokumentima! – drsko se klibereći povika Nataša.

– Šta vam je, Natalija Prokofjevna! Može još neko i da nas čuje! – molećivo zaurla nerast.

Leteći galopom pored Margarite, Nataša je, kikoćući se, pričala o tome šta se desilo u vili kada je Margarita Nikolajevna odletela preko kapije.

Nataša priznade da je, ne dotakavši nijednu poklonjenu joj stvar, smakla sa sebe haljinu, dograbila pomadu i odmah se njome namazala. I sa njom se desilo isto što i sa njenom gazdaricom. Dok se Nataša, kikoćući se od radosti, divila u ogledalu svojoj lepoti, vrata se otvoriše n pred Natašom se pojavi Nikolaj Ivanovič. Bio je uzbuđen, u rukama je držao bluzu Margarite Nikolajevne i sopstveni šešir i tašnu. Ugledavši Natašu, Nikolaj Ivanovič se skameni. Došavši sebi, crven u licu kao rak, izjavi da je smatrao za svoju dužnost da podigne bluzu i lično je donese...

– Šta si govorio, bedniče! – cičala je i kikotala se Nataša. – Šta si govorio, šta si, u stvari, želeo? Kakav si novac nudio? Govorio si da Klavdija Petrovna nikada i ništa neće saznati. Šta, nećeš reći da lažem? – vikala je Nataša nerastu, a ovaj je samo zbunjeno okretao njušku na drugu stranu.

Zadovoljivši se šalama u spavaćoj sobi, Nataša namaza pomadom Nikolaja Ivanoviča i zapanji se. Lice uvaženog stanara iz prizemlja se smanji i izduži, a ruke i noge mu se pretvoriše u papke. Pogledavši se u ogledalu, Nikolaj Ivanovič očajnički i divlje zaciča, ali, bilo je već kasno. Nekoliko sekundi kasnije je, osedlan, već leteo iz Moskve nekuda k vragu, ojađeno jecajući.

– Zahtevam da mi se vrati moj normalan lik! – najednom pobesnelo a istovremeno molećivo prodahta i zagrokta nerast. – Nemam nameru da letim na nezakoniti skup. Margarita Nikolajevna, morate da smirite svoju kućnu pomoćnicu!

– Ah, sada sam ti kućna pomoćnica? Kućna pomoćnica? – uzvikivaše Nataša, štipajući nerasta za uvo. – A bila sam ti boginja? Kako si me ono zvao?

– Venero! – plačljivim glasom odgovori vepar, leteći nad potokom koji je žuborio među kamenjem i dodirujući papcima leskovo žbunje.

– Venera! Venera! – pobeđničkim glasom povika Nataša, podbočivši se jednom rukom, a drugu pružajući ka mesecu. – Margarita! Kraljice! Zamolite, molim vas, da me ostave da budem veštica. Vama će sve uslišiti, vama je vlast data!

I Margarita odgovori:

– Dobro, obećavam!

– Hvala! – povika Nataša i najednom uzviknu oštro i nekako čežnutljivo: – Ehej! Ehej! Brže! Brže! Nagari! – Stegla je petama nerastove bokove, smršale u besomučnoj jurnjavi i ovaj jurnu tako divljački da je nešto ponovo zaparalo vazduh i za tren oka Nataša već beše daleko napred; videla se kao crna tačka, a onda je i sasvim nestala, i zvuk njenog leta se izgubio.

Margarita je letela kao i ranije lagano u pustom i nepoznatom predelu, nad brežuljcima prekrivenim retkim kamenjem koje je ležalo između ogromnih jela. Margarita je letela i pomišljala daje, najverovatnije, daleko od Moskve. Četka više nije letela nad vrhovima jela, već između samih stabala, sa jedne strane posrebrjenih mesečinom. Njena laka senka kliznula je po zemlji ispod nje – sada je mesec sijao u Margaritina leđa.

Margarita je osećala blizinu vode i nagađala je da je cilj njenog leta blizu. Jele se razrediše i Margarita lagano dolete do obronka od ilovače. Iza njega je u senci bila reka. Magla se hvatala za žbunje na obronku, a suprotna obala beše niska. Na njoj su se, pod usamljenom grupom nekakvog razgranatog drveća, mogli razabrati plameni jezičak i nekakve figure koje su se muvale. Margariti se učinilo da se odatle čuje nekakva vesela muzika. Dalje, dokle je pogled dopirao po posrebrenoj ravnici nije se video nikakav znak naseobine ili ljudi.

Margarita skoči sa obronka dole i brzo se približi vodi. Voda ju je privlačila posle jurnjave po vazduhu. Odbacivši četku, potrča i baci se naglavce u nju. Njeno lako telo kao strela ulete u vodu i vodeni stub se diže skoro do samog meseca. Voda je bila topla, kao u kupatilu, i izronivši iz dubine, Margarita se do mile volje naplivala potpuno sama te noći u reci.

Pored Margarite nije bilo nikoga, ali nešto dalje, iza žbunja, čulo se

brčkanje i brektanje, tamo se takođe neko kupao.

Margarita istrča na obalu. Telo joj je bridelo posle kupanja. Nije osećala nikakav zamor i radosno je poigravala po vlažnoj travi. Najednom prestade da igra i trže se. Brektanje je počelo da se približava i iza vrbovog žbunja se pojavi nekakav potpuno nag debeljko sa crnim svilenim cilindrom zabačenim na potiljak. Stopala mu behu umazana muljem, tako da je izgledalo kao da kupać na nogama ima crne cipele. Sudeći po tome kako je dahtao i štucao, bio je poprilično pripit, što se, uzgred budi rečeno, moglo potvrditi i time što je reka najednom zamirisala na konjak.

Ugledavši Margaritu, debeljko se zagleda u nju, a onda radosno povika:

– Šta je to? Da li to dobro vidim? Klodina, pa to si ti, neumorna udovice? I ti si ovde? – i krenu da se zdravi.

Margarita ustuknu i dostojanstveno odgovori:

– Nosi se u vražju mater. Nisam ja nikakva Klodina! Pazi s kim govoriš – i, porazmislivši malo, dodade tim svojim rečima dugačku necenzurisanu psovku. Sve to ostavi na lakomislenog debeljka takav utisak da odmah poče da se trezni.

– Joj! – tiho uskliknu i zadrhta – oprostite velikodušno, svetla kraljice Margo! Prevario sam se. A za sve je kriv konjak, neka je sto puta proklet! – Debeljko se spusti na jedno koleno, cilindar rukom odmače u stranu, pokloni se i poče da melje, mešajući ruske reči sa francuskim, nekakve gluposti o krvavoj svadbi svog prijatelja Hesara u Parizu, o konjaku i o tome kako je utučen zbog ovog nesporazuma.

Mogao bi barem pantalone da navučesh, kućkin sine – reče Margarita milostivo.

Debeljko se radosno iskezi, videći da se Margarita ne ljuti mnogo i oduševljeno reče da je ostao bez pantalona u datom trenutku samo zbog toga što ih je zbog svoje rasejanosti zaboravio na reci Jeniseju, gde se maločas kupao, ali da odmah leti nazad, jer je to tu odmah, blizu, a onda preporučivši se njenoj blagonaklonosti i pokroviteljstvu, poče da se povlači natraške i povlačio se tako sve dok se nije okliznuo i nauznak sručio u vodu. Ali i padajući, uspeo je da sačuva na licu, uokviren

omanjim zaliscima, osmejak oduševljenja i odanosti.

Posle toga Margarita prodorno zviznu i, uzjahavši četku koja joj prilete, odjuri preko reke na suprotnu obalu. Senka obronka od ilovače nije dosežala donde i celu obalu je prelivala mesečina.

Čim je Margarita dotakla vlažnu travu, muzika pod vrbama poče da svira jače, i veselije polete snop iskrica iz vatre. Pod granama vrba, ukrašenim nežnim, vazdušastim mindušicama koje su se jasno videle na mesečini, sedele su u dva reda debeljuškaste žabe i napinjući se kao da su od gume, svirale su na drvenim frulicama bravurozni marš. Svetlucava trulež, što je visila na vrbovim grančicama pred muzičarima, osvetljavala je note, a na njušćicama žaba poigravala je svetlost koja je dopirala od vatre.

Marš je sviran u Margaritinu čast. Doček je priređen na najsvečaniji mogući način. Prozračne rusalke zaustaviše svoje kolo nad rekom i počеше da mašu Margariti vodenim travama, i nadaleko su se razlegali njihovi pozdravi nad usamljenom zelenkastom obalom. Nage veštice su se, izletevši iz vrbaka, postrojile u red, i počele da se klanjaju po svim propisima dvorskog ceremonijala. Neki kozonogi joj prilete i poljubi joj ruku, rasprostire po travi svilu i upita da li se kraljica dobro iskupala, te joj ponudi da legne i odmori se.

Margarita to i učini. Kozonogi joj prinese čašu šampanjca, ona je ispi i srce joj se zagreja. Upitavši za Natašu, dobi odgovor da se ona već okupala i da je odletela na svome nerastu napred, u Moskvu, da najavi skoriji Margaritin dolazak a i da pomogne da joj se pripremi odora.

Kratak boravak Margaritin pod vrbama bio je obeležen još jednim događajem. U vazduhu se začu zviždanje i crno telo se, očigledno promašivši, sruči u vodu. Kroz nekoliko trenutaka pred Margaritom se pojavi onaj isti debeljko sa zaliscima koji joj se tako nesrećno predstavio na onoj drugoj obali. On je, sudeći po svemu, uspeo da odjuri do Jeniseja, jer je sada bio u fraku, ali zato moker od glave do pete. Konjak ga je prevario po drugi put: aterirajući ipak je upao u vodu. Ali svoj osmejak nije izgubio ni u ovoj tužnoj prilici i nasmejana Margarita mu dopusti da joj poljubi ruku.

Posle svi počеше da se spremaju. Rusalke su završavale svoj ples na

mesečini i u njoj su se rasplinule. Kozonogi je učtivo upitao Margaritu na čemu je stigla na reku; saznajući da je stigla na četki, reče:

– O, zašto, pa to je neudobno! – i za tili čas od dve grančice načini nekakav sumnjivi telefon i zatraži od nekoga da smesta pošalju kola, što se i dogodi istoga časa. Na ostrvo se sruči riđasti kabriolet, samo što za volanom nije sedeo običan vozač, već dugokljuni gačac sa kačketom od mušeme i dugačkim rukavicama. Ostrvo se praznilo. Na mesečini su se rastapale veštice što su odletale. Vatra je dogorevala i ugljevlje se prekri sivim pepelom.

Onaj sa zaliscima i kozonogi digoše Margaritu i spustiše je na široko zadnje sedište kola. Motor zaurla, kola poskočiše i digoše se skoro do samog meseca, reka nestade a Margarita polete u Moskvu.

22.

Pri svetlosti sveća

Ujednačeno brektanje automobila koji je leteo visoko nad zemljom uspavljivalo je Margaritu, a mesečina ju je prijatno grejala. Zatvorivši oči, prepustila je svoje lice vetru i mislila sa nekakvom tugom o upravo napuštenoj i nepoznatoj joj obali reke koju, kako je to osećala, više nikada neće videti. Posle svih čuda i čarolija ove večeri, ona je već nagađala kod koga je to vode u goste, ali je to nije ni najmanje plašilo. Skrivena nada da će joj tamo poći za rukom da ponovo dođe do svoje sreće, činila ju je neustrašivom. Uostalom, u kolima nije mogla dugo ni da mašta o toj sreći. Ili je gačac odlično vozio ili su kola bila odlična, bilo kako bilo, tek uskoro Margarita, otvorivši oči, ugleda pod sobom ne pomrčinu šume, već ustreptalo jezero moskovskih svetlosti. Crna ptica-šofer u letu skinu prednji točak, a onda spusti kola na neko potpuno napušteno groblje u rejonu Dorogomilova. Pošto je Margaritu, koja ništa nije pitala, iskrcao kraj jednog nadgrobnog spomenika zajedno sa njenom četkom, gačac ponovo upali motor kola, usmerivši ih pravo u jendek iza groblja. Tamo se kola sručiše i slupaše. Gačac im salutiravši odade poslednju počast, sede na točak i odlete.

Tog se časa iza jednog nadgrobnog spomenika pojavi crni plašt. Očnjak zasja na mesečini i Margarita prepoznađe Azazela. On pokretom ruke pokaza Margariti da sedne na četku, sam skoči na dugačak mač, oboje uzleteše i nekoliko trenutaka kasnije spustiše se neprimećeni kraj kuće broj 302-b u Sadovoj ulici.

Kada su, noseći pod miškom četku i mač, prolazili kroz kapiju, Margarita spazi čoveka u kačketu i dubokim čizmama, koji je, očigledno, nekog čekao i dosađivao se. Ma koliko bili lagani koraci

Azazela i Margarite, usamljeni čovek ih je ipak čuo i uznemireno se trgao, ne mogavši da shvati čiji su.

Drugog čoveka, začuđujuće sličnog prvom, zatekoše kraj šestog ulaza. I opet se ponovi ista priča. Koraci... čovek se uznemireno osvrnu i namršti. Kada su se vrata otvorila i zatvorila, on pojuri napred za nevidljivim ljudima koji su ulazili, zaviri u ulaz, ali razume se, nije video, ništa.

Treći, tačna kopija drugog, a to znači i onog prvog, dežurao je na odmorištu drugog sprata. Pušio je jake cigarete i Margarita se nakašlja, prolazeći kraj njega. Pušač, kao da ga je neko bocnuo, poskoči sa klupe na kojoj je sedeo, stade uznemireno da se osvrće, priđe ogradi stepeništa, baci pogled dole. Margarita je već u tom času sa svojim pratiocem bila ispred vrata stana br. 50. Nisu zvonili. Azazel nečujno otvori vrata svojim ključem.

Prva stvar koja je zapanjila Margaritu bila je pomrčina u kojoj se našla. Nije se video ni prst pred okom, kao u paklu, i Margarita se nehotice uhvati za Azazellov plašt strahujući da se ne spotakne. Ali tada negde u daljini i negde gore zatrepta plamičak nekakvog kandila koji počne da se približava. Azazel uz put izvuče četku Margariti ispod miške i četka potpuno nečujno nestade u pomrčini. Tada počese da se penju nekim širokim stepeništem i Margariti se učini da mu nema kraja. Čudila se kako to u predsoblje običnog moskovskog stana može da se smesti tako neobično, nevidljivo, ali opipljivo beskonačno stepenište. Uspon konačno bi savladan, a Margarita shvati da stoji na odmorištu. Plamičak se sasvim približi i Margarita ugleda osvetljeno lice muškarca, visokog i crnog, koji je u ruci držao kandilo. Oni koji su tih dana imali nesreću da mu se nađu na putu, prepoznali bi ga, razume se, čak i pri slaboj svetlosti tog kandila. Bio je to Korovjov iliti Fagot.

Doduše, treba priznati da se spoljašnost Korovjova uveliko izmenila. Treperava svetlost nije se odražavala u napuklom cvikeru, koji je već odavno trebalo baciti u smeće, već u monoklu, koji je, istini za volju takođe bio naprsao. Brčići na drskom licu behu ufitiljeni i napomađeni, a crnilo Korovjova objašnjavalo se jednostavno – bio je u fraku. Beleo mu se samo plastron.

Mag, horovođa, mađioničar, prevodilac ili vrag će ga znati šta je u stvari bio, jednom rečju – Korovjov, pokloni se i, široko razmahnuvši kandilom po vazduhu, pozva Margaritu da ga sledi. Azazel nestade.

»Uistinu čudno veče«, mislila je Margarita, »sve sam očekivala, ali ni u kom slučaju ovo! Da im, kojim slučajem, nije nestalo struje? Najčudnovatija je, međutim, veličina ove prostorije. Na koji način sve to može da stane u običan moskovski stan? Jednostavno – ne može baš nikako.«

Ma koliko slabo svetlelo Korovjovljevo kandilo, Margarita je shvatila da se nalazi u neizmerno velikoj sali, pa uz to još i sa kolonadom, mračnoj i, prema prvom utisku, beskonačnoj. Kraj jednog otomančića Korovjov se zaustavi, stavi kandilo na nekakvo postolje, ponudi pokretom Margariti da sedne, a sam se smesti kraj nje u živopisnu pozu – nalaktivši se na postolje.

– Dopustite da vam se predstavim – proškriputa Korovjov. – Korovjov. Čudite se što nema svetla? Štednja, sigurno ste pomislili? Ne, ne! Neka mi prvi krvnik na koga naiđemo, ili bar jedan od onih koji će danas, nešto kasnije, imati tu čast da poljube vaše koleno – neka mi na ovom postolju odrubi glavu, ako je to tačno. Mesir jednostavno ne voli električno svetlo, a upalićemo ga tek u poslednjem trenutku. I tada će ga, verujte mi, biti više nego dovoljno. Čak bi, rekao bih, bilo bolje, kada bi ga bilo nešto malo manje.

Korovjov se dopao Margariti i njegovo torokanje na nju je delovalo umirujuće.

– Ne – odgovori Margarita – više od svega zapanjuje me gde je sve ovo stalo – pokaza rukom oko sebe, ističući time veličinu dvorane.

Korovjov se slatko osmehnu, od čega se u borama kraj njegovog nosa pokrenuše senke.

– Ništa jednostavnije! – odgovori. – Onima što dobro poznaju petu dimenziju nije teško da povećavaju bilo koju prostoriju do željenih razmera. Reći ću vam i nešto više, milostiva gospođo, đavo će ga znati čak do kakvih razmera! Ja sam, uostalom, – nastavi da blebeće Korovjov – poznavao ljude, koji ne samo što nisu nikada ni čuli za petu dimenziju, već koji uopšte ništa nisu ni znali, a ipak su pri tome pravili

prava čudesa u smislu širenja svog životnog prostora. Tako je, na primer, jedan građanin, kako su mi pričali, dobio trosoban stan na Zemljanom valu i bez ikakve pete dimenzije i ostalih stvari, od kojih se čoveku može zavrteti u glavi, pretvorio taj stan u četvorosoban, pregradivši jednu sobu.

– Posle toga je taj stan zamenio za dva zasebna stana u različitim rejonima Moskve: za jedan trosoban i drugi dvosoban. Morate se složiti sa mnom da je to već, samo po sebi, predstavljalo pet soba. Trosobni je zamenio za dva odvojena – dvosobna i na taj način je postao vlasnik šest soba, koje su, istini za volju, bile razbacane bez ikakvog reda po čitavoj Moskvi. Već se spremao da izvrši poslednju i najveću čaroliju, objavivši u novinama oglas da menja šest soba u raznim rejonima Moskve za jedan petosoban stan na Zemljanom valu, kada mu se delatnost prekinula iz razloga koji nisu zavisili od njega. Lako je moguće da on i sada ima nekakvu sobu, ali vas smem uveriti da se ona ni u kom slučaju ne nalazi u Moskvi. Eto, takav je to veštak, a vi ste još izvoleli pričati o nekakvoj tamo petoj dimenziji.

Iako nije ni rečju spomenula petu dimenziju, već je o njoj govorio sam Korovjov, Margarita veselo poče da se smeje, saslušavši priču o doživljajima stambenog veštaka. Korovjov nastavi:

– Ali da predemo na posao, na posao, Margarita Nikolajevna. Vi ste žena izuzetnog uma, i sigurno ste već pogodili ko je naš domaćin.

Margaritino srce poče jače da kuca i ona klimnu glavom.

– I eto, tako – govorio je Korovjov – mi smo neprijatelji bilo kakvih skrivenih i tajanstvenih stvari. Svake godine mesir priređuje po jedan bal. On se naziva prolećni bal punog meseca, ili bal stotinu kraljeva. A šta je tu samo gostiju! – tu se Korovjov uhvati za obraz, kao da ga je zboleo zub. – Uostalom, nadam se da ćete i sami imati prilike da se u to uverite i, kao što to, verovatno, i sami shvatate, mesir je neženja. Ali, potrebna je domaćica – Korovjov raširi ruke – morate priznati i sami, da je bez domaćice...

Margarita je slušala Korovjova, trudeći se da ne ispusti nijednu reč, ne osećajući više hladnoću oko srca i od nade da će povratiti sreću, sve poče da joj se vrti u glavi.

– Postalo je tradicija – nastavi dalje Korovjov – da domaćica bala obavezno mora da se zove Margarita, to je prvo, a drugo: da obavezno mora biti rodom iz mesta u kome se bal priređuje. A mi, kao što ste to i sami izvoleli videti, putujemo i u datom se trenutku nalazimo u Moskvi. Sto dvadeset i jednu Margaritu smo pronašli u Moskvi, i verujete li – tu se Korovjov očajnički lupi po glavi – nijedna nam ne odgovara. I, na kraju, na našu sreću...

Korovjov se osmehnu naklonivši se a Margaritino srce ponovo se sledi.

– Da budem kraći! – povika Korovjov. – Sasvim kratak: nećete nam odbiti molbu da preuzmete na sebe tu obavezu?

– Neću odbiti – čvrstim glasom odgovori Margarita.

– Gotovo! – reče Korovjov i, digavši kandilo, dodade: – Molim vas, pođite za mnom.

Prošli su između stubova i na kraju su stigli u neku drugu dvoranu gde se zbog nečega osećao jak miris limunova, gde su se čuli nekakvi šumovi i gde je nešto dodirnulo Margaritu po glavi.

– Ne bojte se – sladunjavim glasom umiri Korovjov Margaritu hvatajući je pod ruku – to su samo Behemotove balske smicalice i ništa više. I, sve u svemu, dopuštam sebi slobodu da vam posavetujem, Margarita Nikolajevna, da se nikada i ničega ne plašite. To nije razumno. Bal će biti raskošan, neću to da krijem od vas. Videćemo na njemu ličnosti čija je vlast svojevremeno bila izuzetno velika. Ali, zaista, kada čovek pomisli na to, kako su mikroskopski male njegove mogućnosti u poređenju sa mogućnostima onoga u čijoj sviti imam čast da se nalazim, onda sve to postaje smešno, a rekao bih čak i tužno. A uza sve to, i vi sami ste kraljevske krvi.

– Kako to: kraljevske krvi? – preplašeno prošapta Margarita, priljubivši se uz Korovjova.

– Ah, kraljice – živahno je blebetao Korovjov – pitanja krvi su najsloženija pitanja na svetu! I, ako bismo preslišali neke prababe, a posebno one što su uživale reputaciju povučenih i smirenih žena, otkrile bi se začuđujuće tajne, mnogopoštovana Margarita Nikolajevna. Neću uopšte pogrešiti, ako, govoreći o tome, spomenem špil karata koji se deli

i meša na najčudnovatiji mogući način. Postoje stvari kod kojih nisu uopšte važne staleške granice, pa čak ni granice među državama. Da kažem ovako: jedna francuska kraljica, koja je živela u šesnaestom veku, bila bi odista više nego zapanjena kada bi joj neko rekao da ću njenu predivnu praprapraprapraprapraunuku posle mnogo-mnogo godina upravo ja voditi pod ruku kroz balske dvorane u Moskvi. No, stigosmo!

Tada Korovjov ugasi svoje kandilo, ono mu nestade iz ruke i Margarita ugleda na podu pred sobom traku svetlosti, traku koja je dopirala ispod nekih tamnih vrata. Na ta vrata Korovjov tiho zakuca. Tada se Margarita toliko uznemiri, da zubi počese da joj cvokoću, i ona oseta kako žmarci počese da joj prelaze preko leđa. Vrata se otvoriše. Soba nije bila velika. Margarita ugleda širok hrastov krevet sa izgužvanim i smotanim prljavim čaršavima i jastukom. Ispred kreveta je stajao hrastov stočić sa izrezbarenim nožicama, na kome je stajao svećnjak sa gnezdima u obliku ptičijih nogu. U tih sedam zlatnih ptičijih nogu gorele su debele voštane sveće. Osim toga, na stočiću se nalazila i ogromna šahovska tabla sa veoma vešto urađenim figurama. Na malom izlizanom ćilimčetu beše niska skamijica. Bio je tu još jedan sto sa nekakvim zlatnim peharom i drugim svećnjakom, čiji su kraci bili načinjeni u obliku zmija. U sobi je mirisalo na sumpor i smolu, senke od svećnjaka ukrštale su se po podu.

Margarita je među prisutnima odmah prepoznala Azazela, koji je sada već bio u fraku i stajao kraj uzglavlja postelje. Doterani Azazel više nije ličio na onog razbojnika, koji se pojavio pred Margaritom u Aleksandrovskom parku i ovoga puta on se zbilja veoma galantno nakloni Margariti.

Naga veštica, ona ista Hela, koja je toliko zbunjivala poštovanog bifedžiju Varijetea, i, na žalost, ona ista, koju je na svu sreću preplašio pevac one noći posle čuvene seanse, sedela je na ćilimčetu kraj kreveta, mešajući u šerpi nešto iz čega se dizala sumporna papa.

Osim njih, u sobi je još bio i ogroman crni mačak koji je sedeo na visokoj stolici ispred šahovskog stočića i držao u desnoj šapi figuru konja.

Hela se pridiže i pokloni se Margariti. To isto uradi i mačak, đipivši

sa stolice, povlačeći desnu zadnju šapu, ispusti konja i zavuče se pod krevet da ga tamo potraži.

Sve je to Margarita, pretrnuvši od straha, jedva nekako razaznala u sablasnim senkama sveća. Njen pogled privlačila je postelja, na kojoj je sedeo onaj koga je sasvim nedavno siromašak Ivan kraj Patrijaršijskih ribnjaka ubeđivao kako đavo ne postoji. Taj nepostojeći je upravo sedeo na postelji.

Dva se oka zagledaše u Margaritino lice. Desno sa zlatnom iskricom na dnu, koje je prodiralo kroz svakoga do dna duše, i levo, prazno i crno kao ušica igle, kao otvor što vodi u bezdan kladenca svekolike tame i senki. Volandovo lice beše iskrivljeno u stranu, desni ugao usana opušten, na visokom proćelavom čelu videle su se, paralelne sa veđama, duboke bore. Koža na Volandovom licu kao da je bila zasvagda preplanula.

Voland je leškario opušten na postelji, na sebi je imao samo dugačku noćnu košulju, prljavu i zakrpljenu na levom ramenu. Jednu je голу nogu podvio pod sebe, drugu je ispružio na klupicu. Koleno te preplanule noge Hela je upravo mazala nekakvom mašću koja se dimila.

Margarita još vide na Volandovim razdrljenim grudima bez ijedne dlačice vešto izrezbarenu bubu od tamnog kamena sa nekakvim slovima urezanim na leđima, koja je visila na zlatnome lancu. Ispred Volanda, na postelji, na teškom postolju, nalazio se čudnovat globus, kao živ, osvetljen sa jedne strane suncem.

Nekoliko trenutaka potraja ćutanje. »Proučava me«, pomisli Margarita i snagom volje natera sebe da savlada drhtanje nogu.

Voland na kraju progovori, osmehnuvši se, od čega njegovo iskričavo oko kao da blesnu.

– Pozdravljam vas, kraljice, i molim vas da me izvinite što vas dočekujem ovako domaće odeven.

Volandov glas beše do te mere dubok, da je u nekim slogovima prelazio u ropac.

Voland dograbi sa postelje dugačak mač i nagnuvši se, poče da šara njime ispod kreveta, rekavši:

– Izlazi! Partija se odlaže. Stigla je gošća.

– Ni u kom slučaju... – poče Margarita.

– Mesire... – došanu joj Korovjov u uvo.

– Ni u kom slučaju, mesire – savladavši se, tiho ali razgovetno odgovori Margarita i, osmehnuvši se, dodade: – Molim vas da ne prekidate partiju. Mislim da bi šahovski časopisi dali silne svote novca kada bi im se pružila prilika da je objave.

Azazel se tiho i s odobravanjem nakašlja, a Voland, pažljivo pogledavši Margaritu, reče kao da govori samome sebi:

– Da, u pravu je Korovjov! Kako se ćudljivo mešaju karte u špil! Krv nije voda!

On pruži ruku i pozva Margaritu k sebi. Ona mu priđe, ne osećajući patos pod bosim nogama. Voland stavi svoju tešku, kao od kamena ruku, a istovremeno i vreću kao vatra, na Margaritino rame, privuče je sebi i posadi na krevet pored sebe.

– No, ako ste već tako očaravajuće ljubazni – progovori – a ja nešto drugo nisam ni očekivao, onda nećemo okolišati. – Ponovo se saže prema ivici kreveta i povika: – Hoće li dugo trajati taj cirkus i šenlučenje pod krevetom? Izlazi, prokleti Hanse!

– Ne mogu nikako da pronađem konja – prigušenim i izveštačenim glasom odgovori ispod kreveta mačak – otkasao je nekuda, a umesto njega sam pronašao nekakvu žabu.

– Da ne misliš, možda, da si na vašaru? – upita Voland, praveći se da je ljut. – Nikakve žabe nije ni bilo pod krevetom! Ostavi te jevtine trikove za Varijete. Ako mi se ovoga časa ne pojaviš pred očima, smatraćemo da si se predao, prokleti dezerteru.

– Ni za šta na svetu, mesire! – povika mačak i istoga se časa pojavi ispod kreveta, držeći konja u šapi.

Predstavljam vam... – poče Voland, ali prekinu samoga sebe: – Ne, nisam u stanju da gledam ovog lakrdijaša. Pogledajte samo kako se unakaradio pod krevetom.

Mačak se u međuvremenu, stojeći prašnjav na zadnjim šapama, klanjao Margariti. Sada je oko mačkovog vrata bila vezana bela leptir-

kravata koja se nosi uz frak, a na grudima mu je o kaišu visio damski pozorišni dogled od sedefa. Osim toga, brkovi mačorovi behu pozlaćeni.

– Šta je sada ovo? – povika Voland. – Zašto si pozlatio brkove? I kog će ti, samo, vraga ta kravata, ako već nemaš pantalone?

– Mačoru pantalone ne priliče, mesire – dostojanstveno odgovori mačak – da mi, možda, nećete narediti da i čizme navučem? Mačak u čizmama, mesire, postoji samo u bajkama. Ali, da li ste ikada videli bilo koga na balu bez kravate? Nemam nameru da dođem u komičnu situaciju i rizikujem da me najure! Svako se doteruje kako ume. Smatrajte da se to odnosi i na dogled, mesire!

– Ali brkovi?

– Ne shvatam – ledenim se glasom pobuni mačak – zašto su danas, brijući se, Azazel i Korovjov mogli da napuderišu lice belim puderom i po čemu je on bolji od zlatnog? Napuderisao sam brkove i to je sve. Druga bi stvar bila da sam se obrijao! Obrijani mačak, to je odista svinjarija, po hiljadu ću se puta, što se toga tiče, složiti sa vama. Ali, sve u svemu – tu mačkov glas poče uvređeno da drhti – vidim da mi se pronalaze razne začkoljice i vidim da se preda mnom nalazi veoma ozbiljan problem: da li uopšte da prisustvujem balu? Šta ćete mi reći na to, mesir?

I od uvređenosti mačak se tako nadu, da je izgledalo kako će tog časa pući.

– Ah, varalice, varalice – odmahujući glavom progovori Voland – svaki put, kada se nađe u bezizlaznoj situaciji na šahovskoj tabli, on počinje da zavarava protivnika, kao poslednji šarlatan na mostu. Da si ovoga časa seo i prekinuo to baljezganje.

– Sešću – odgovori mačak, sedajući – ali ću se pobuniti što se tiče onog poslednjeg. Moje reči ni u kom slučaju ne predstavljaju baljezganje, kako ste se izvoleli izraziti u prisustvu dame, već jedan niz čvrsto povezanih silogizama, koje bi dostojno mogli da ocene samo takvi znalci kao što su Sekst Empirik, Marcijan Kapela, pa čak možda i sam Aristotel.

– Šah kralju – reče Voland.

– Molim, molim – odgovori mačak i poče kroz dogled da razgleda šahovsku tablu.

– Pa – obrati se Voland Margariti – preporučujem vašoj pažnji svoju svitu i predstavljam vam je. Ovaj, što se pravi blesaviji no što jeste, to je mačak Behemot. Sa Azazelom i Korovjevom ste se već upoznali, preporučujem vašoj pažnji i moju služavku Helu. Brza, hitra, pametna, i nema usluge koju ne bi mogla da vam učini.

Lepotica Hela se smeškala, okrenuvši prema Margariti svoje zelenkaste oči, ne prestajući da šakom uzima mast i stavlja je na Volandovo koleno.

– Eto, to je sve – završi Voland i namršti se kada mu Hela jače pritisnu koleno – društvo je, kao što vidite, malo ali odabrano. – Ućuta i poče da okreće pred sobom svoj globus, načinjen tako vešto da su se plavi okeani na njemu pomerali, a kapa leda na polu beše kao prava, ledena i bela.

Na šahovskoj je tabli u međuvremenu došlo do prave zbrke. Kralj u belom plaštu, zbunjen do krajnosti skakutao je po jednom polju, očajnički dižući ruke. Tri bela pešaka-landsknehta sa helebardama zbunjeno su gledala svog oficira-lovca koji je vitlao mačem i naređivao da se krene napred, gde su se na susednim poljima, belom i crnom, videli Volandovi crni konjanici na dva žustra vranca, koji su kopitima rili šahovska polja.

Margaritu je zainteresovalo i zapanjilo što su šahovske figure bile žive.

Mačak je, odvojivši dogled od očiju, lagano munuo svog kralja u leđa. Ovaj očajnički prekri lice rukama.

Loše stoje stvari, dragi moj Behemote – tiho reče Korovjov sarkastičnim glasom.

– Položaj je ozbiljan, ali ni u kom slučaju ne i bezizlazan – odgovori Behemot – pa čak i više od toga: ubeđen sam u potpunosti u konačnu pobedu. Treba samo dobro proanalizirati situaciju.

Tu analizu poče da obavlja na više nego čudan način: stade da pravi grimase i namiguje svom kralju.

– Ništa ne pomaže – primeti Korovjov.

– Au! – povika Behemot – papagaji su se razleteli, kako sam i predviđao!

I stvarno, negde u daljini se začulo lepetanje mnogobrojnih krila. Korovjov i Azazel pojuriše napolje.

– Neka vas vrag nosi zajedno sa svim tim vašim balskim ujdurmama! – brecnu se Voland, ne odvajajući se od svog globusa.

Čim su Korovjov i Azazel nestali, Behemotovo namigivanje poprimi neviđene razmere. Beli kralj konačno shvati šta se od njega očekuje, brzo smače sa sebe plašt, baci ga na svoje polje i nestade sa table. Oficir-lovac brzo navuče kraljevsku odoru i zauze kraljevo mesto. Korovjov i Azazel se vratiše.

– Laži, kao i obično – progundā Azazel, bacajući iskosa pogled na Behemota.

– Pričinilo mi se – odgovori mačak.

– Dakle, šta je, hoće li to još dugo potrajati? – upita Voland. – Šah kralju.

– Verovatno sam pogrešno čuo, maestro – odgovori mačak – šaha nema, a ne može ga ni biti.

– Ponavljam, šah kralju.

– Mesire – lažno uznemirenim glasom odgovori mačak – očigledno ste premoreni: šaha nema!

– Kralj je na polju G-2 – ne gledajući na tablu reče Voland.

– Mesire, odista sam užasnut – poče da zavija mačak glumeći užas – ali na tom polju nema kralja.

– Šta je to sad? – u nedoumici upita Voland i poče da posmatra tablu, gde se oficir-lovac, koji je stajao na kraljevom polju, okretao i lice prekrivao rukom.

– Ah, podlače jedan – zamišljeno reče Voland.

– Mesire! Ponovo se obraćam logici – poče da melje mačak, prinoseći šape grudima – ako igrač objavi šah kralju, a kralja već odavno nema na tabli, onda se šah ne priznaje.

– Predaješ li se ili ne? – zaurla jezivim glasom Voland.

– Dozvolite mi da razmislim – smireno odgovori mačak, nalakti se na sto, uši strpa među šape i poče da razmišlja. Razmišljao je dugo i na kraju reče: – Predajem se.

– Ubiti tvrdoglavu bitangu – prošaputa Azazel.

– Da, predajem se – reče mačak – ali se predajem samo zbog toga što ne mogu da igram u atmosferi zastrašivanja od strane zavidljivaca! – Ustade i šahovske figure poleteše u fioku.

– Hela, vreme je – reče Voland i Hela nestade iz sobe. – Noga poče da me boli, a sada još i taj bal – nastavi Voland.

– Dozvolite meni – tiho zamoli Margarita.

Voland je pažljivo pogleda i primače joj koleno.

Mast vrela kao lava prljila joj je ruke, ali ju je Margarita ne mršteći se, trudeći se da ne pričini bol, utrljavala u koleno.

– Moji najbliži tvrde da je to reumatizam – govorio je Voland, ne skidajući pogleda sa Margarite – ali ja ne verujem u to, jer nagađam da mi je taj bol u kolenu ostavila jedna očaravajuća veštica, sa kojom sam se pobliže upoznao hiljadu pet stotina sedamdeset i prve godine u Brokenskim planinama, na Đavoljoj katedri.

– Ah, zar je to moguće! – reče Margarita.

– Sitnica! Kroz jedno tri stotine godina sve će to proći! Preporučivali su mi mnoge lekove, ali se ja, po starom običaju, pridržavam bapskih recepata. Fantastične trave mi je u nasleđe ostavila moja baba, pogana starica. Uzgred budi rečeno, da ne patite, možda, od nečega? Možda vas mori nekakva tuga, koja vam truže dušu, koja vas tišti?

– Ne, mesire, ničega od svega toga nema – odgovori pametna Margarita – a sada, kada sam kraj vas, osećam se odista izvanredno.

– Krv je velika stvar – ko zna zbog čega veselo reče Voland i dodade: – Vidim da vas interesuje moj globus?

– O, da, nikada do sada nisam videla takvu stvarčicu.

– Lepa je to igračka. Da budem iskren, ne volim poslednje vesti preko radija. Čitaju ih uvek nekakve devojke, koje nerazumljivo

izgovaraju imena gradova. Osim toga, svaka treća od njih muca, kao da ih namerno takve biraju. Moj je globus mnogo zgodniji, tim pre što sve događaje moram da znam do tančina. Eto, na primer, vidite li ovaj komadić zemlje što ga zapljuskuje okean? Pogledajte samo kako ga zahvata oganj. Tamo je počeo rat. Ako približite oči, videćete i detalje.

Margarita se nadnese nad globus i vide da se kvadrat zemlje raširio, išarao raznim bojama i kao da se pretvorio u reljefnu kartu. A potom ugleda i tračicu reke i neko selo kraj nje. Kućica, veličine zrna graška, poče da raste i postade kao kutija od šibica. Iznenada i bez ijednog zvuka krov te kućice odlete u vazduh, diže se oblak crnog dima, a zidovi se porušiše, tako da od jednospratne kućice ne ostade ništa do gomilica ruševina što se dimi. Približivši oči još bliže, Margarita ugleda sićušnu žensku priliku, koja ležaše na zemlji, a kraj nje, u lokvi krvi, maleno dete raširenih ruku.

– To je sve – reče, smeškajući se Voland – nije uspeo da pogreši. Avadona je nepogrešiv.

– Ne bih želela da budem na onoj strani protiv koje je taj Avadona – reče Margarita – a na čijoj je on strani?

– Što više govorim sa vama, sve više uviđam – ljubazno reče Voland – da ste odista umna žena. Umiriću vas. On je retko nepristrasan i saoseća sa obema zaraćenim stranama. Zbog toga su i ishodi rata uvek, na obe strane, isti. Avadona! – tiho pozva Voland i u tom se času od zida izdvoji figura nekakvog mršavog čoveka sa tamnim naočarima. Te naočari ostaviše na Margaritu tako jak utisak da ona, tiho jeknuvši, zabi lice u Volandovu nogu. – Prestanite! – povika Voland. – Ala su nervozni ovi savremeni ljudi! – Zamahnu i lupi Margaritu po leđima, tako da sve odjeknu. – Kao što vidite, on ima naočare. Osim toga, nije se desilo, a neće se ni desiti, da se Avadona pre vremena pojavi pred nekim. A na kraju krajeva, i ja sam ovde. U gostima ste kod mene! Jednostavno, hteo sam samo da vam ga pokažem.

Avadona je nepokretno stajao.

– A može li on za sekundu da skine naočari? – upita Margarita, priljubljujući se uz Volanda i cepteći, ali ovoga puta od radoznalosti.

– To već ne može – ozbiljno odgovori Voland, mahnu rukom

Avadoni i ovaj nestade. – Šta si hteo da kažeš, Azazele?

– Mesire – odgovori Azazel – dozvolite mi da vam kažem da ovde imamo dva strana lica: lepoticu koja kuka i moli da je zadržimo sa gospođom, a osim toga, sa njom je, da izvinite, i njen nerast.

– Čudnovato se ponašaju lepotice – primeti Volland.

– To je Nataša, Nataša! – uzviknu Margarita.

– Dobro, zadržite je sa gospođom. A nerasta – kuvarima.

– Da ga zakoljete? – preplašeno uzviknu Margarita. – Izvinite, mesire, ali to je Nikolaj Ivanovič, on stanuje ispod nas. To je nesporazum, ona ga je, znate namazala pomadom...

– Ali molim vas! – reče Volland – a ko misli, do vraga, da ga kolje? Neka sedi sa kuvarima, to je sve! Složićete se sa mnom da ipak ne mogu da ga pustim u balsku dvoranu!

– Da, to bi stvarno – dodade Azazel i izvesti: – Ponoć se približava, mesire.

– Aha, odlično. – Volland se okrenu Margariti: – Dakle, izvolite! Unapred vam zahvaljujem. Ne zbunjujte se i ničega se ne plašite. Ništa ne pijte osim vode, jer ćete inače iznemoći i biće vam jako teško. Vreme je!

– Margarita ustade sa ćilimčeta i u tom se času na vratima pojavi Korovjov.

23.

Veliki bal kod satane

Ponoć se približavala, trebalo je požuriti. Margarita je kao u izmaglici videla šta se zbiva oko nje. Zapamtila je sveće i bazen od poludragog kamenja. Kada je stala na dno toga bazena, Hela, i Nataša koja pomaže Heli, preliše Margaritu neakvom vrelom, gustom i crvenom tečnošću. Margarita oseti slan ukus na usnama i shvati da je to kupaju krvlju. Krvavi ogrtač je smenio drugi – gust, prozračan, ružičast, i Margariti počeo da se vrti u glavi od mirisa ružinog ulja. Posle toga Margaritu staviše na ležaj od kristala i počeo da je trljaju neakvim velikim zelenim lišćem sve dok nije počela da se presijava. Tada ulete i počeo da im pomaže mačor. Čučnuo je kraj Margaritinih nogu i počeo da ih trlja onako kako čistač cipela glača čizme. Margarita nije zapamtila ko joj je sašio cipele od latica blede ruže niti kako su se te cipele same od sebe zakopčale zlatnim pređicama. Nekakva sila povuče Margaritu do ogledala, a u kosi joj zasja kraljevska brilijantska dijadema. Odnekud se pojavi Korovjov i okači na Margaritine grudi figuru crne pudlice u ovalnom ramu na teškom lancu. Ovaj ukras je bio veoma težak za kraljicu. Lanac je odmah počeo da joj žulji vrat, a figura ju je terala da se pogne. Ali nešto je ipak nagradilo Margaritu za neugodnosti koje joj je pričinjavao lanac sa crnom pudlicom. To je bilo poštovanje, koje su počeli da joj ukazuju Korovjov i Behemot.

– Ništa, ništa, ništa! – mrmljao je Korovjov kraj vrata odaje sa bazenom. – Šta da se radi, mora se eto, mora, mora. Dozvolite, kraljice, da vam dam poslednji savet. Među gostima će biti različitih, oh, i te kako različitih ljudi, ali nikome, kraljice Margo, nikome nikakve prednosti! Ako vam se neko i ne dopadne... shvatam da vi, razume se, to

nećete pokazati na svome licu. Ne, ne, čak i ne pomišljam na tako što. Zapaziće, zapaziće tog istog trena! Treba ga zavoleti, zavoleti, kraljice. Stostruko će zato biti nagrađena domaćica bala! I još: ne propustite, nikoga! Barem osmejak, ako nemate vremena da dobacite reč, barem mali naklon glavom! Sve što hoćete, samo nikako nepažnja. Od toga bi se razboleli...

Posle toga Margarita u pratnji Korovjova i Behemota zakorači iz sobe sa bazenom u potpunu tminu.

– A ja, ja ću – prošaputa mačak – dati znak!

– Hajde! – odgovori u pomrčini Korovjov.

Bal! – prodorno vrisnu mačor, a Margarita istog trena uzviknu i na nekoliko časaka zatvori oči. Bal se obrušio na nju u vidu svetlosti, a ujedno i zvukova i mirisa. Dok ju je Korovjov vodio pod ruku, Margarita vide da je u tropskoj šumi. Papagaji zelenih repova i crvenih grudi zaglušno su vikali kačeći se za lijanе i skakućući po njima: »Ushićen sam!« Ali šuma se brzo završi, njenu sparinu zameni hladnoća balske dvorane sa stubovima od nekog žutog iskričavog kamena. Dvorana je, kao i šuma, bila potpuno pusta, i samo su kraj stubova stajali nagi crnci sa srebrnim trakama oko glave. Lica im postadoše prljavo-crvena od uzbuđenja, kada u dvoranu ulete Margarita sa svojom svitom u kojoj se odnekud stvorio i Azazel. Tada Korovjov pusti Margaritinu ruku i prošapta:

– Pravo na lale!

Nizak zid belih lala izrastao je pred Margaritom, a za njim ona ugleda beskonačne svetlosti pod abažurima a pred njima bele grudi i crna ramena ljudi u frakovima. Tada Margarita shvati odakle su dopirali zvuci bala. Na nju se obruši buka truba i zvuci violina ispod njih, koji kao da su joj telo oblili krvlju. Orkestar od sto pedeset ljudi svirao je polonezu.

Kada čovek u fraku na uzvišenju ispred orkestra ugleda Margaritu, on preblede, počе da se osmehuje i najednom jednim pokretom ruke diže na noge ceo orkestar. Ni za trenutak ne prestajući da svira, orkestar je, stojeći, zapljuskivao Margaritu zvucima. Čovek okrenu orkestru leđa i duboko se pokloni, široko raširivši ruke, a Margarita mu,

smeškajući se, mahnu rukom.

– Ne, to je malo, malo – prošapta Korovjov – on neće spavati cele noći. Doviknite mu: »Pozdravljam vas, kralju valcera!«

Margarita to i povika i začudi se kako njen glas, snažan kao zvonjava, nadjača sviranje orkestra. Čovek od sreće zadrhta i levu ruku prinese grudima, nastavljajući desnom da maše orkestru belim žezlom.

– Malo, to je malo – došapnu joj Korovjov – pogledajte ulevo, prve violine, i klimnite glavom tako da svako pomisli da ste ga prepoznali iz daljine. To su sve svetske znamenitosti. Evo ovaj, za prvim pultom – to je Vetan! Tako, vrlo dobro. Sada dalje.

– A ko je dirigent? – jureći upita Margarita.

– Johan Štraus – povika mačak. – I neka me obese u tropskom vrtu za lijanu, ako je na bilo kom balu do sada svirao ovakav orkestar! Ja sam ga lično pozvao! I pogledajte, nijedan se nije razboleo, ni jedan nije odbio.

U sledećoj dvorani nije bilo stubova, umesto njih behu tu zidovi crvenih, ružičastih, mlečnobelih ruža sa jedne strane, a sa druge – zid dvostrukih japanskih kamelija. Između tih zidova izbijali su žuboreći vodoskoci a šampanjac je vrcao mehurićima u tri bazena, od kojih je prvi bio prozračnoljubičast, drugi – boje rubina, a treći – kristalan. Oko njih su se muvali crnci opasani purpurnim pregačama, puneći srebrnim kutlačama iz bazena plitke čaše. U zidu od ruža pojavi se prolaz, a u njemu se na estradi znojio čovek u crvenom fraku. Pred njim je nepodnošljivo bučno svirao džez orkestar. Samo što je dirigent ugledao Margaritu, on se nakloni pred njom tako da rukama dotače pod, potom se ispravi i prodorno povika:

– Aliluja!

Lupi se po kolenu jedanput, posle unakrst drugi put, istrže iz ruku krajnjeg muzičara mesingane tasove, lupi njima po stubu.

Odlećući dalje, Margarita je videla samo da je virtuoza-džezista, boreći se sa polonezom koja je duvala Margariti u leđa, udarao po glavama džezista svojim tasovima i da su ovi u komičnom strahu prisedali pa ustajali da bi ponovo priseli na svoja mesta.

Na kraju, stigoše na ono mesto gde ju je, kako je pojmla Margarita, u pomrčini dočekaio Korovjov sa kandilom u ruci. Sada su na tom odmorištu oči suzile od svetlosti koja se lila iz kristalnih grozdova. Margaritu su postavili na njeno mesto i pod levom rukom joj se našao onizak stub od ametista.

– Ruku možete staviti na njega, ako vam bude teško– prošapta Korovjov.

Neki crnopusi čovek podmetnu Margariti pod noge jastuče sa zlatom izvezenom pudlicom i na njega ona, povinujući se nečijim rukama, postavi svoju desnu nogu, savivši je u kolenu. Margarita pokuša da se osvrne. Korovjov i Azazel svečano su stajali kraj nje. Pored Azazela bila su tu još tri mlađa čoveka koji su Margaritu nečim podsećali na Avadonu. U leđa joj je pirkao hladan povetarac. Osvrnuvši se, Margarita ugleda da iz mramornog zida iza nje izbija penušavo vino i sliva se u ledeni bazen. Kraj leve noge osećala je nešto toplo i dlakavo. To je bio Behemot.

Margarita se nalazila na uzvišenju, a ispod njenih nogu se nadole spuštalo ogromno stepenište, prekriveno ćilimom. Dole, tako daleko, da se Margariti činilo kao da ga posmatra kroz dogled okrenut naopako, videla je prostrani hol sa ogromnim kaminom u čiju je ledenu i crnu čeljust komotno mogao da stane teretnjak petotonac. Hol i stepenište, osvetljeni toliko da su od toga oči bolele. behu potpuno pusti. Zvuci truba dopirali su sada do Margarite odnekud iz daljine. Tako su nepomično stajali otprilike jedan minut.

– A gde su gosti? – upita Margarita Korovjova.

– Stići će, kraljice, stići će, samo što nisu stigli. Neće nedostajati. I stvarno, više bih voleo da sečem drva, nego da ovde, na odmorištu dočekujem goste.

– Kakvo cepanje drva, – prihvati torokalo mačak – pre bih pristao da budem konduker u tramvaju, a od tog posla nema goreg na svetu.

– Sve mora biti spremno unapred, kraljice – objašnjavao je Korovjov, dok mu je oko svetlucalo kroz naprsli monokl. – Ne postoji ništa odvratnije nego kada gost, koji je prvi stigao, ne zna kud da se dene, a njegova zakonita medena mu šapatom zvoca što su stigli pre ostalih.

Takve balove treba bacati na bunjište, kraljice.

– Na bunjište, jakako – složi se mačak.

– Do ponoći nije ostalo više od deset sekundi – reče Korovjov – sada će početi.

Tih deset sekundi učiniše se Margariti neobično dugim. Prema svemu, tih deset sekundi već je bilo i prošlo, a ništa se nije desilo. Tada najednom nešto lupi dole u ogromnom kaminu i iz njega izleteše vešala sa poluraspadnutim truplom koje se klatilo na njima. To truplo se otkaci sa konopca, lupi o pod i pretvori se u crnocosog lepotana u fraku i lakovanim cipelama. Iz kamina zatim izlete polutruli mrtvački kovčeg, poklopac mu se otvori i iz njega izađe drugo truplo. Lepotan mu galantno priđe i pruži ruku. Drugo truplo se pretvori u nagu vrckastu ženu sa crnim cipelicama i istim takvim perjem na glavi a onda se oboje, i muškarac i žena, uputiše uza stepenice.

– To su prvi! – uskliknu Korovjov. – Gospodin Žak sa suprugom. Preporučujem vašoj pažnji, kraljice, jednog od najinteresantnijih muškaraca. Ubeđeni kovač lažnog novca, državni izdajnik, ali dosta dobar alhemičar. Proslavio se time – šapnu Korovjov na uvo Margariti – što je otrovao kraljevu ljubavnicu. A to ne može svakome da se desi! Pogledajte samo kako je zgodan!

Prebledela Margarita, zinući, pogleda dole i vide kako u nekom bočnom hodniku nestaju i vešala i mrtvački kovčeg.

– Ushićen sam – prodra se mačak pravo u lice gospodinu Žaku koji se uspinjao stepenicama.

U tom trenutku se iz kamina pojavi bezglavi skelet otkinute ruke, lupi o zemlju i pretvori se u muškarca u fraku.

Supruga gospodina Žaka se već spustila na jedno koleno ispred Margarite i, bleđa od uzbuđenja, celiva Margaritino koleno.

– Kraljice – promrmlja supruga gospodina Žaka.

– Kraljica je ushićena – urlao je Korovjov.

– Kraljice... – tiho prozbori lepotan, gospodin Žak.

– Ushićeni smo – arlaukao je mačak.

Mladi ljudi, Azazelovi saputnici, smeškali su se beživotnim, ali zato punim dobrodošlice osmesima, i već su gurali gospodina Žaka sa suprugom u stranu ka čašama sa šampanjcem koje su crnci držali u rukama. Stepeništem se trkom peo jednoruki frak.

– Grof Robert – šapnu Margariti Korovjov – još uvek interesantan. Obratite pažnju kako je ovo smešno, kraljice – suprotan slučaj: ovaj je bio kraljičin ljubavnik i otrovao je svoju ženu.

– Drago nam je, grofe – povika Behemot.

Iz kamina su jedan za drugim ispala, rasturajući se i raspadajući, tri mrtvačka kovčega, posle njih neko u crnom plaštu, koga je sledeći što je izleteo iz crnih čeljusti udario nožem u leđa. Dole se začu prigušeni krik. Iz kamina istrča skoro već sasvim raspadnuti leš. Margarita zažmuri a nečija ruka prinese njenom nosu flašicu sa mirišljavom solju. Margariti se učini da je to bila Natašina ruka. Stepenište je počelo da se puni. Sada su skoro na svakom stepeniku stajali, iz daljine potpuno jednaki ljudi u frakovima i sa njima gole žene, koje su se razlikovale jedna od druge samo po boji perja na glavi i boji cipela.

Margariti se približavala, hramljući, sa čudnovatom drvenom cipelom na levoj nozi, dama oborena pogleda kao što to čine monahinje, mršava, smerna i zbog nečega sa širokom zelenom trakom oko vrata.

– Kako je samo zelena! Ko je ona? – mahinalno upita Margarita.

– Veoma šarmantna i veoma solidna dama – prošapta Korovjov – predstavljam vam je: gospođa Tofana. Bila je veoma popularna među mladim divnim Napolitankama, kao i ženama Palerma, a naročito među onima kojima su dojadili njihovi muževi. Jer, dešava se, kraljice, da i muž dojadi.

– Da – potmulo odgovori Margarita, istovremeno se smeškajući dvojici u frakovima, koji su se, jedan za drugim, poklonili pred njom, ljubeći joj koleno i ruku.

– Pa eto – Korovjov je uspevao da šapće Margariti a istovremeno i da dovikne nekome: – Vojvodo, čašu šampanjca! Ushićen sam! Da, i tako se, eto, gospođa Tofana unosila u položaje tih jadnih žena i prodavala im je nekakvu vodicu u flašicama. Žena bi sipala tu vodicu supruhu u supu, ovaj bi supu pojeo, zahvalio bi na ručku i odlično se osećao. Istina,

nekoliko časova kasnije bi počeo da oseća užasnu žeđ, posle čega bi morao da legne u postelju, a dan kasnije bi prelepa Napolitanka, koja je nahranila svoga supruga supom, bila slobodna kao prolećni vetar.

– A šta joj je to na nozi? – upita Margarita, ne prestajući da pruža ruku gostima, koji su preticali hromu gospođu Tofanu. – I kakvo joj je to zelenilo oko vrata? Sparuškan vrat?

– Ushićen sam, kneže! – urlao je Korovjov, a istovremeno šaputao Margariti: – Divan joj je vrat, ali joj se desila neprijatnost u zatvoru. Na nozi joj je, kraljice, španska čizmica, a traka je evo odakle: kada su zatvorski ključari saznali da je oko pet stotina nesrećno odabranih muževa zauvek napustilo Napulj i Palermo oni su, onako besni, zadavili gospođu Tofanu u zatvoru.

– Kako sam srećna, crna kraljice, što mi je ukazana čast – smerno poput monahinje šaptala je Tofana, trudeći se da se spusti na koleno. Španska čizmica joj je smetala. Korovjov i Behemot su joj pomogli da ustane.

– Drago mi je – odgovori joj Margarita, istovremeno pružajući ruku drugima.

Sada se uza stepenice već uspinjala prava bujica. Margarita više nije mogla da vidi šta se dešava u predvorju. Mehanički je dizala i spuštala ruku i na isti način se smeškala svim gostima. U vazduhu je, na mestu gde je stajala, bruvalo kao more, a iz balskih dvorana koje je napustila Margarita, dopirali su zvuci muzike.

– A ovo je dosadna žena – više nije šaputao, već je glasno govorio Korovjov, znajući da ga u opštoj buci niko neće čuti – obožava balove, stalno mašta da se požali na svoju maramicu.

Margarita je među onima što su se peli pronašla pogledom onu o kojoj je govorio Korovjov. To je bila mlada žena dvadesetih godina, izuzetno lepo građena, ali sa nekako nemirnim i nametljivim očima.

– Kakvu maramicu? – upita Margarita.

– Bila joj je dodeljena družbenica – objasni Korovjov – i trideset godina joj je ona preko noći stavljala na stočić maramicu. Čim se probudi: maramica je tu. Ona je tu maramicu i spaljivala u peći i bacala

je u reku, ali ništa nije pomagalo.

– Kakvu to maramicu? – šaptala je Margarita dižući i spuštajući ruku.

– Sa plavom ivicom. Stvar je u tome što ju je, dok je radila u kafani, gazda odvuкао u magacin, a devet meseci kasnije rodila je dečka, odnela ga u šumu, strpala mu u usta maramicu, a posle toga zakopala mališana u zemlju. Na sudu je govorila da nije imala čime da hrani dete.

– A gde je gazda krčme? – upita Margarita.

– Kraljice – najednom odozdo zaškriputa mačak – dozvolite mi da vas upitam: kakve veze sa svim tim ima gazda? Nije, valjda, on zadavio dete u šumi?

Margarita, ne prestajući da se smeška i pruža desnu ruku, oštre nokte leve ruke zabi u Behemotovo uvo i prosikta:

– Ako ti, gade jedan, još jednom dopustiš sebi da se petljaš u razgovor...

Behemot nekako nebalski zapišta i prodaheta:

– Kraljice... uvo će mi oteći... Zašto da kvarimo bal nateklim uvetom! Govorio sam čisto pravnički... sa pravničkog aspekta... Ćutim, ćutim... Možete smatrati da nisam mačak već riba, samo mi ostavite uvo na miru.

Margarita pusti uvo i pred njom se nadoše nametljive, mračne oči.

– Srećna sam, kraljice-domaćice, što sam pozvana na veliki bal punog meseca.

– A meni je drago što vas vidim – odgovori Margarita. – Veoma mi je drago. Volite li šampanjac?

– Šta to radite, kraljice?! – očajnički, ali nečujno povika Margariti na uvo Korovjov. – Doći će do zastoja!

– Volim – molećivim glasom reče žena i najednom poče mehanički da ponavlja: – Frida, Frida, Frida! Zovem se Frida, o, kraljice.

– Onda se napijte danas, Frida, i ne mislite ni na šta – reče Margarita.

Frida pruži obe ruke prema Margariti, ali je Korovjov i Behemot

vešto dohvatiše podruke i ona nestade u gomili.

Sada su već odozdo nadirali ljudi, koji kao da su jurišali na odmorište gde je stajala Margarita. Gola ženska tela dizala su se između muškaraca u frakovima. Na Margaritu su nagrnula njihova preplanula, i bela, i boje kafe, pa i sasvim crna tela. U kosi riđoj, crnoj, kestenjastoj, svetloj kao lan – u potoku svetlosti drago kamenje je igralo i razasipalo iskre, prelivalo se. I, kao da je neko kapljicama svetlosti poškropio kolonu muškaraca koji su jurišali – brilijantske kopče su sa njihovih grudi bacale odbleske na sve strane. Sada je Margarita svakog trena osećala dodir usana na svome kolenu, svakog trena je pružala ruku za poljubac, lice joj se pretvorilo u nepomičnu masku pozdrava.

– Ushićen sam – monotono je pevao Korovjov – ushićeni smo, kraljica je ushićena.

– Kraljica je ushićena – unjkao je za njenim leđima Azazel.

– Ushićen sam – uzvikivao je mačak.

Markiza je – mrmljao je Korovjov – otrovala oca, dva brata i dve sestre zbog nasleđa! Kraljica je ushićena! Gospođa Minkina, ah, kako je samo zgodna! Malo je, doduše, nervozna. Zašto je morala da opeče sobaričino lice kolmajzom? Jasno je da u takvim slučajevima prekolju! Kraljica je ushićena! Kraljice, trenutak pažnje: imperator Rudolf, čarobnjak i alhemičar. Još jedan alhemičar: obešen je. Ah, evo i nje! Ah, kakvu je samo divnu javnu kuću imala u Strasburu! Ushićeni smo. Moskovska krojačica, svi je volimo zbog njene doista neiscrpne mašte, imala je atelje i smislila odista jako smešnu stvar: probila je dve okrugle rupice u zidu...

– A dame nisu znale? – upita Margarita.

– Sve odreda su znale, kraljice – odgovarao je Korovjov – ushićen sam. Ovaj dvadesetogodišnji dečak od najranijeg detinjstva se odlikovao čudnovatom maštom, pravi sanjar i čudak. Zvolela ga je jedna devojkica, a on ju je poveo i prodao u javnu kuću.

Odozdo je sada tekla prava reka. Kraja joj nije bilo. Njen izvor, ogromni kamin, nastavio je da je hrani. Tako je prošao jedan, a za njim i drugi sat. Tada je Margarita počela da oseća kako je lanac postao teži nego ranije. Nešto čudnovato joj se desilo sa rukom. Sada je, pre nego

što će da je digne, Margarita morala da se namrgodi. Zanimljive primedbe Korovjova više nisu zabavljale Margaritu. Postala je ravnodušna i prema kosookim mongolskim licima i prema licima belim i crnim; ona su se povremeno slivala jedna u druga, a vazduh je među njima zbog nečega podrhtavao i treperio. Oštar bol, kao od zabijene igle, prožimao je Margaritinu desnu ruku i ona je, stisnuvši zube, naslonila lakat na stub. Nekakav šum, kao da krila dodiruju zidove, dopirao je iz dvorana i bilo je jasno da tamo igraju nepregledne gomile gostiju i Margariti se činilo da čak i masivni mramorni, mozaični i kristalni podovi u toj čudnovatoj sali ritmično pulsiraju.

Ni Taj Cezar Kaligula ni Mesalina nisu više mogli da zainteresuju Margaritu, kao što je više nije interesovao niko od kraljeva, vojvoda, kavaljera, samoubica, trovačica, obešenih, svodnica, ključara i varalica, dželata, doušnika, izdajnika, ludaka, uhoda, razvratnika. Sva su joj se njihova imena izmešala u glavi, lica su im se pretvorila u ogromnu lepinju i samo je jedno lice ostalo u sećanju, uokvireno pravom ognjenom bradom, lice Maljute Skuratova. Margaritine noge su klecale, bojala se da se svakog trenutka ne rasplače. Najveće patnje joj je pričinjavalo desno koleno, koje su joj svi celivali. Oteklo joj je, koža na njemu je pomodrela, iako se kraj njega nekoliko puta našla Natašina ruka koja ga je sunderom premazivala nečim mirišljivim. Krajem trećeg časa Margarita baci nadole potpuno beznadežni pogled i radosno se trže: reka gostiju poče da presahnjuje.

– Zakoni bala su uvek istovetni, kraljice – šapnu joj Korovjov – sada će navala popustiti. Kunem vam se da su ovo poslednji trenuci naših muka. Evo grupe brokrenskih bekrija. Oni uvek poslednji stižu. Pa da, to su oni. Dva pijana vampira... gotovo? Ah ne, evo još jednoga, ne dvojica su!

Uza stepenice su se pela dva poslednja gosta.

– Pa to je neki novajlija – govorio je Korovjov, čkiljeći kroz svoje staklašce – ah, pa da, da. Onomad ga je Azazel posetio i za čašicom konjaka mu tiho došanuo savet kako da se otarasi jednog čoveka, čijih se raskrinkavanja jako bojao. I on je naredio svome poznaniku, koji je zavisio od njega, da zidove isprska otrovom.

– Kako se zove? – upita Margarita.

– To stvarno još ni sam ne znam – odgovori Korovjov – treba upitati Azazela.

– A ko je onaj sa njim?

– To je izvršilac, njegov potčinjeni. Ushićen sam! – povika Korovjov poslednjoj dvojici.

Stepenice opusteše. Opreznosti radi sačekali su još malo. Ali iz kamina više niko nije izlazio.

Kroz koji tren, ne shvatajući kako se to desilo, Margarita se našla u onoj istoj odaji sa bazenom i tamo se, zaplakavši odmah od bola u ruci i nozi, sručila pravo na pod. Ali Hela i Nataša su je, tešeći je, ponovo odvukle na krvavu kupku, ponovo su joj razdrmale telo i Margarita živnu.

– Još, još, kraljice Margo – šaputao je Korovjov koji se našao kraj nje – treba obići dvorane, da se poštovani gosti ne bi osećali usamljeni.

I Margarita ponovo izlete iz odaje sa bazenom. Na sceni iza lala, gde je svirao orkestar kralja valcera, sada se ludirao majmunski džez-orkestar. Ogroman gorila sa razbarušenim zaliscima i trubom u ruci, dirigovao je teško trupkajući. U redu su, kao pod konac, sedeli orangutani i duvali u bleštave trube. Na njihovim su ramenima sede le vesele čimpanze sa melodikama. Dva mandrila, sa grivama poput lavovskih, svirahu na klavirima, a ti klaviri se nisu ni čuli od grohota, piske i buke saksofona, violina i bubnjeva u šapama gibona, mandrila i drekavaca. Po podu što se presijavao kao ogledalo vrteli su se mnogobrojni parovi, koji kao da su se slili, zapanjujući veštinom i čistotom pokreta, vrteći se u jednom pravcu, kao zid, preteći da unište sve na svom putu. Živi atlasni leptiri leteli su nad igračima u rojevima, sa tavanice je padalo cveće. U kapitelima stubova, kada bi se gasile električne svetiljke, palile su se milijarde svitaca, a u vazduhu je treperila barska svetlucavost.

Potom se Margarita našla u čudovišno velikom bazenu okruženom stubovima. Ogroman crni Neptun izbacivao je iz čeljusti široki ružičasti mlaz. Omamljujući miris šampanjca dizao se iz bazena. Ovde je vladalo pravo, ničim neometano veselje. Dame su, smejući se, skidale cipele,

predavale tašnice svojim kavaljerima ili crncima koji su trčali sa čaršavima u rukama i skakale u bazen uz povike. Stubovi pene su se dizali uvis. Kristalno dno bazena plamtelo je svetlošću koja se probijala kroz debeo sloj vina, i u njemu su se videla srebrnasta tela plivača. Iz bazena su iskakale potpuno pijane žene. Kikot je odjekivao pod stubovima i odzvanjao kao u parnom kupatilu.

U čitavoj toj gunguli Margarita je zapamtila jedno potpuno pijano žensko lice sa besmislenim, ali u svojoj besmislenosti molećivim očima i setila se jedne reči – »Frida!« U Margaritinoj glavi sve počeo da se vrti od mirisa vina i ona već htela da krene, kada mačak priredi u bazenu tačku koja je zadržala Margaritu. Behemot je nešto počeo da čara po Neptunovim čeljustima i tog časa je, uz šuštanje i tutnjavu uzburkana masa šampanjca nestala iz bazena, a Neptun je počeo da izbacuje mlaz tamnožute boje koji nije ni vrcao niti se penio. A dame zapištaše i zavapiše:

– Konjak! – i poleteše od ivica bazena ka stubovima. Kroz nekoliko sekundi bazen je već bio pun i mačak se, tri puta se prevrnuvši u vazduhu, sručio u nemirnu površinu konjaka. Izišao je napolje, frkćući, pokvašene kravate, izgubivši, pri tome, pozlatu sa svojih brkova i dogled. Behemotov primer usudila se da ponovi samo jedna dama, ona ista vešta krojačica i njen kavaljer, nepoznati mladi mulat. Oboje su se bacili u konjak, ali u tom času Korovjov uhvati Margaritu pod ruku i oni napustiše kupaće.

Margariti se učinilo da je proletela još negde, gde je u ogromnim kamenim pećinama videla čitava brda ostriga. Posle je letela nad staklenim podom sa plamtećim paklenim vatrama ispod njega i vražjim belim kuvarima koji su se muvali između njih. Posle je negde, predstavši već bilo šta da poima, videla mračne podrume, gde su gorele nekakve svetiljke, gde su devojke nudile meso ispečeno na žaru, gde su joj nazdravljali iz ogromnih pehara. Onda je ugledala bele medvede koji su svirali na harmonikama i igrali na bini rusku kamarinsku igru; mađioničara-daždvenjaka, koji nije goreo u kaminu... I po drugi put snaga počeo da je izdaje.

– Poslednji koraci – prošapta zabrinuto Korovjov – i slobodni smo!

U pratnji Korovjova ponovo se našla u baskoj dvorani, ali sada u njoj niko više nije igrao i gosti su se u gomilama muvali oko stubova, oslobodivši sredinu sale. Margarita se nije sećala ko joj je pomogao da se uspne na uzvišenje što se pojavilo na sredini slobodnog prostranstva. Kada se uspela na njega, na svoje najveće zaprepašćenje začu kako negde izbija ponoć, koja je po njenom računu već odavno prošla. Sa poslednjim udarcem sata, koji se čuo bog zna odakle, ćutanje kao da se sručilo na gomilu gostiju. Tada Margarita ponovo ugleda Volanda. Išao je u pratnji Avadone, Azazela i još nekolicine sličnih Avadoni – preplanulih i mladih. Margarita tada spazi da se preko puta njenog uzvišenja nalazi drugo, namenjeno Volandu. Ali on ga nije iskoristio. Margaritu je zaprepastilo to što se Voland pojavio na samom kraju bala odeven isto onako kao i u spavaćoj sobi. Na ramenima mu je visila ona ista prljava, zakrpljena spavaćica, na nogama je imao stare kućne papuče. Voland je imao mač, ali se tim obnaženim mačem koristio kao štapom, oslanjajući se na njega. Hramljući na jednu nogu, Voland se zaustavi kraj svog uzvišenja i tog istog časa se pred njim nađe Azazel sa poslužavnikom, a na tom poslužavniku Margarita ugleda odrubljenu ljudsku glavu sa izbijenim prednjim zubima. Tišina je vladala kao i malopre, a prekinulo ju je samo zvono koje se začulo odnekud iz daljine, nerazumljivo u ovim uslovima, onako kao kad neko zvoni na glavnom ulazu.

– Mihaile Aleksandroviču – tiho se obrati Voland glavi, i tada se kapci ubijenog podigoše, i na mrtvom licu Margarita, trgavši se, ugleda žive oči, pune razumevanja i patnje. – Sve se obistinilo, zar ne? – nastavi Voland, gledajući glavi pravo u oči. – Glavu je odrubila žena, sastanak nije održan, a ja živim u vašem stanu. To su činjenice. A činjenice su najtvrdoglavije stvari na svetu. Nas sada, međutim, interesuje ono dalje, što će se tek desiti, a ne činjenice koje su se već zbile. Vi ste uvek bili vatreni propovednik teorije, da po odsecanju glave život u čoveku prestaje, da se čovek pretvara u prah i odlazi u nebitisanje. Posebno mi je drago što mogu da vam saopštim, i to u prisustvu svojih gostiju, iako oni predstavljaju dokaz upravo suprotne teorije, da je vaša teorija i čvrsta i oštroumna. Uostalom, sve teorije su, u stvari, istovetne. Među njima postoji i takva, po kojoj će svakome biti

dato prema njegovom ubeđenju. Neka bude tako! Vi odlazite u nebitisanje, a ja ću biti srećan da iz pehara, u koji ćete se vi pretvoriti, ispijem za bitisanje. – Voland podiže mač. Istog trena kapci glave počеше da tamne i zbrčkaše se, otpadoše u komadima, oči nestadoše, i Margarita ubrzo ugleda na poslužavniku žućkastu lobanju, na zlatnoj nožici, sa smaragdnim očima i bisernim zubima. Poklopac lobanje se otvori na šarkama.

– Samo časak, mesire – reče Korovjov, zapazivši upitan Volandov pogled – i on će se pojaviti pred vama. Čujem u ovoj grobnoj tišini kako škripe njegove lakovane cipele i kako odzvanja čaša, koju je stavio na sto, napivši se šampanjca poslednji put u svome životu. Evo i njega.

Zaputivši se ka Volandu, u dvoranu je ulazio nov, usamljen gost. Po svojoj spoljašnosti se ni po čemu nije razlikovao od ostalih gostiju-muškaraca, izuzev jedne stvari: gost se doslovno zanosio od uzbuđenja, što se videlo čak i iz daljine. Na obrazima su mu se videle crvene mrlje i oči su uznemireno šarale. Gost je bio zapanjen što je bilo potpuno prirodno: njega je zaprepastilo sve, a najviše odora samoga Volanda.

Gost je, međutim, bio dočekan više nego ljubazno:

– A, najdraži barone Majgele – smeškajući se prijateljski, obrati se Voland gostu, koji razrogači oči – srećan sam što mogu da preporučim vašoj pažnji – obrati se Voland gostima – poštovanja dostojnog barona Majgela, koji radi u Pozorišnoj komisiji gde je zadužen za upoznavanje stranaca sa znamenitostima prestonice.

Tu je Margarita zamrla, jer je prepoznala Majgela. Nekoliko ga je puta videla u pozorišnim restoranima Moskve. »Stanite«, pomisli Margarita, »pa i on je, znači, takođe... šta li... preminuo?« Ali stvari su se odmah razjasnile.

– Dragi baron je – nastavi Voland radosno se smeškajući – bio tako ljubazan da mi je, saznajući za moj dolazak u Moskvu, odmah telefonirao, ponudivši mi svoje usluge, to jest ponudivši mi se da me upozna sa znamenitostima. Samo se po sebi razume da sam bio srećan što mi se pružila prilika da ga pozovem u goste.

U tom trenutku Margarita vide kako Azazel predade poslužavnik sa lobanjom Korovjovu.

– Da, uzgred budi rečeno, barone – najednom intimno snizivši glas progovori Voland – pronele su se glasine o vašoj izuzetnoj radoznalosti. Govore da je ona, u spoju sa vašom ništa manjom blagoglagoljivošću, počela da privlači opštu pažnju. Pa čak i više od toga, zli jezici su već isпустили reči: doušnik i žbir. I još više od toga, postoje pretpostavke da ćete zbog toga tragično završiti, najkasnije kroz mesec dana. No eto, da bismo vas izbavili tog mučnog iščekivanja, odlučili smo da vam pomognemo, iskoristivši okolnost što ste mi se sami naturili za gosta sa ciljem da vidite i čujete sve što se može čuti i videti.

Baron postade još bleđi od Avadone, koji je bio izuzetno bled po svojoj prirodi, a posle toga se desi nešto čudnovato. Avadona se nađe pred baronom i za trenutak skinu svoje naočare. Tog istog časa nešto planu u Azazelovim rukama, nešto jeknu, kao kada se udari dlanom o dlan, baron poče da pada, crvena krv mu šiknu iz grudi i zali uštirkanu košulju i prsluk. Korovjov podmetnu pehar pod mlaz i predade napunjen pehar Volandu. Beživotno baronovo telo u tom trenutku već je bilo na podu.

– Pijem u vaše zdravlje, gospodo – tiho reče Voland, i digavši čašu, dodirnu je usnama.

Tada nastupi metamorfoza. Nestadoše zakrpljena spavaćica i stare papuče. Voland najednom bi u nekakvoj crnoj hlamidi sa čeličnim mačem o bedru.

Brzo se približi Margariti, pruži joj pehar i naredi:

– Pij!

Margariti se zavrte u glavi, ona poče da se zanosi, ali je pehar već bio kraj njenih usana i nečiji glasovi, a čiji – to nije mogla da razazna, šapnuše joj u oba uveta:

– Ne bojte se, kraljice... Ne bojte se, kraljice, krv je već odavno otišla u zemlju. A tamo gde se ona prolila, sada već raste vinova loza.

Ne otvarajući oči, Margarita otpi jedan gutljaj i sladak sok prostruja njenim žilama, u ušima joj zazvoni. Učini joj se da prodorno kukuriču petlovi, da se negde čuju zvuci marša. Gomile gostiju počеше da gube svoj oblik. I muškarci u frakovima i žene raspadoše se u prah. Raspadanje Margariti naočigled obuhvati celu salu, u njoj poče da se

oseća ustajali zadah grobnice. Stubovi se raspadoše, ugasiše se svetlosti, sve se skupi i nije više bilo nikakvih fontana, kamelija i lala. Jednostavno je postojalo samo ono što je i bilo: skroman juvelirkin salon, a kroz poluotvorena vrata u njega je padala traka svetlosti. I Margarita zakorači u ta poluotvorena vrata.

24.

Spasavanje majstora

U Volandovoj spavaćoj sobi je sve bilo kao i pre bala. Voland je u spavaćici sedeo na krevetu, samo što mu Hela više nije trljala nogu, već je na stolu, gde su ranije igrali šah, postavljala za večeru. Korovjov i Azazel su, skinuvši frakove, sedeli za stolom, a pored njih je, jasno, bio i mačak koji nikada nije želeo da se rastane od svoje kravate, iako se ona pretvorila u običnu prljavu krpu. Margarita, povodeći se, priđe stolu i osloni se o njega. Tada je Voland pozva da mu priđe, kao i pre bala, i posadi je kraj sebe.

– Dakle, jesu li vas mnogo namučili? – upita Voland.

– O, ne, mesire – odgovori Margarita, ali jedva čujno.

Nobles obliž – primeti mačak i nasu Margariti nekakvu prozračnu tečnost u čašicu sa nožicom.

– Je li to votka? – slabim glasom upita Margarita.

Mačak uvređeno poskoči na stolicu.

– Molim vas, kraljice – prodahla – zar bih ja mogao sebi dopustiti da jednoj dami sipam votku? To je najčistiji alkohol!

Margarita se osmehnu i pokuša da odmakne čašicu od sebe.

– Hrabro pijte – reče Voland, i Margarita odmah uze čašicu u ruke. – Hela, sedi – naredi Voland i objasni Margariti: – Noć punog meseca je praznična noć i ja tada večeram u najužem krugu najbližih mi ljudi i posluge. Dakle, kako se osećate? Kako je prošao ovaj zamorni bal?

– Izvrsno – zatrtlja Korovjov. – Svi su ushićeni, zaljubljeni, uništeni, koliko je samo bilo takta, veštine, ljupkosti i čari!

Voland ćutke diže čašu i kucnu se sa Margaritom. Margarita pokorno iskapi čašicu, misleći da će odmah precrći od alkohola. Ali, nije se desilo ništa loše. Živa toplota joj prostruja kroz stomak, nešto je meko lupi u potiljak i ona oseti da joj se vraća snaga, kao da je ustala posle dugog, osvežavajućeg sna, a osim toga oseti vučju glad. A kada se setila da ništa nije jela od jučerašnjeg jutra, glad postade još jača. Poče halapljivo da guta kavijar.

Behemot iseče komad ananasa, posoli ga, posu biberom, pojede i posle toga tako mangupski iskapi drugu čašicu alkohola da svi počese da mu aplaudiraju.

Posle druge čašice koju je Margarita ispila, sveće u čiracima počese jače da gore, a i u kaminu kao da se plamen pojača. Nikakvo pijanstvo Margarita nije osećala. Kidajući belim zubima meso, Margarita je uživala u soku koji je tekao iz njega i istovremeno gledala kako Behemot maže ostrigu senfom.

– Mogao bi još preko toga da staviš i koje zrno grožđa – tiho reče Hela, munuvši mačka u slabine.

– Ne učite me, molim vas – odgovori Behemot – sedeo sam već za stolom, ne sekirajte se, imao sam prilike!

– Ah, kako je prijatno večerati ovako, kraj kamina, jednostavno – blebetao je Korovjov – u uskom krugu...

– Ne, Fagote – pobuni se mačak – bal ima svoje draži i širinu.

– Nema u njemu nikakvih draži, a ni širine, a oni blesavi medvedi i tigrovi u baru umalo me svojim urlicima nisu doveli do migrene – reče Voland.

Razumem, mesire – reče mačak – ako vi smatrate da nema širine i ja ću takođe odmah početi da se pridržavam istog mišljenja.

– Pazi samo! – ote se na to Volandu.

– Našalio sam se – smireno reče mačak – a što se tiče tigrova, narediću da ih odmah ispeku.

– Tigrovi se ne smeju jesti – reče Hela.

– Zar? U tom vas, onda, slučaju molim da me saslušate – odgovori mačak i žmirkajući od zadovoljstva, počeo da priča o tome kako je

jednom punih devetnaest dana lutao po pustinji i svakodnevno ubijao po jednog tigra, koji mu je predstavljao jedinu hranu. Svi su sa interesovanjem saslušali tu zaista zanimljivu priču, a kada je Behemot završio, svi uglas povikaše:

– Lagarije!

– A u toj laži je najinteresantnije to – reče Volland – što je u pitanju laž od prve do poslednje reči.

– Ah, tako? Laž? – uzviknu mačak i svi pomisliše da će odmah početi da protestuje, ali on samo tiho reče: – Istorija će već presuditi.

– Recite – obrati se Margo Azazelu, živnuvši malo posle votke – vi ste ga ubili, tog bivšeg barona?

– Prirodno – odgovori Azazel – a kako i da ga ne ubijem? Njega je svakako trebalo ubiti.

– Tako sam se uzbudila! – uzviknu Margarita – Sve se odigralo neočekivano.

– U tome nema ničeg neočekivanog – pobuni se Azazel, a Korovjov zakuka i zastenja:

– Pa kako i da se ne uzbudi? I meni su klecnula kolena! Bum! Paf! I baron na podu!

– Zamalo da dobijem histerični napad – dodade mačak, oblizujući kašiku sa kavijarom.

– A meni je nešto drugo nejasno – progovori Margarita, a zlataste iskrice od kristala poigravale su joj u očima – zar se napolju nije čula muzika i buka sa ovoga bala?

– Razume se da se nije čula, kraljice – objasni joj Korovjov – to sve treba uraditi tako da se ništa ne čuje. To se sve mora jako pažljivo raditi.

– Pa da, pa da... Jer, stvar je u tome što onaj čovek na stepeništu... Kada smo Azazel i ja prolazili... I drugi kraj ulaza... Mislim da oni drže pod prismotrom vaš stan...

– Tačno, tačno! – povika Korovjov. – Tačno je, draga moja Margarita Nikolajevna! Vi potvrđujete moje sumnje. Da, on je držao na oku stan. U prvi sam mah pomislio da je to nekakav rasejani docent ili zaljubljeni

čovjek koji dreždi na stepeništu, ali ne, nije! Nešto je govorilo mome srcu! Ah, pa da! On je držao stan pod prismotrom! I drugi kraj ulaza u zgradu, takođe! I onaj, koji je bio na kapiji isto!

– A šta će biti ako dođu da vas uhapse? – upita Margarita.

– Svakako će doći, očaravajuća kraljice, svakako! – odvrati Korovjov.
– Predoseća moje srce da će doći, ali ne sada, razume se, ali će jednom svakako doći. Ali mišljenja sam da se ništa interesantno neće dogoditi.

– Ah, kako sam se uznemirila, kada se onaj baron stropoštao! – govorila je Margarita, prema svemu preživljavajući još uvek ubistvo koje je videla prvi put u životu. – Vi sigurno dobro gađate?

– Pristojno – odgovori Azazel.

– A na koliko koraka? – postavi Margarita Azazelu ne baš sasvim jasno pitanje.

– Zavisi od toga u šta gađam – logično odgovori Azazel – jer jedno je pogoditi čekićem prozor kritičara Latunskog, a nešto sasvim drugo: njega pravo u srce.

– U srce! – uzviknu Margarita, hvatajući se zbog nečega za svoje srce. – U srce! – ponavljala je potmulim glasom.

– Ko je taj kritičar Latunski? – upita Volland, začkiljivši prema Margariti.

Azazel, Korovjov i Behemot nekako stidljivo oboriše oči, a Margarita odgovori pocrvenevši:

– Tako se zove jedan kritičar. Večeras sam mu demolirala stan.

– Eto ti sad! A zašto to?

– On je, mesire – objasni Margarita – uništio jednog majstora.

– A zašto ste morali sami da se mučite? – upita Volland.

– Dopustite meni, mesire – povika mačak radosno skočivši sa mesta.

– Sedi tu – progundā Azazel ustajući – lično ću sada trknuti...

– Ne! – uzviknu Margarita. – Ne, molim vas, mesire, to je nepotrebno!

Kako god hoćete, kako hoćete – odgovori Volland, a Azazel sede na

svoje mesto.

– Dobro, gde smo ono stali, draga kraljice Margo? – reče Korovjov – Ah, da, srce. On može da pogodi u srce – Korovjov ispruži svoj dugačak prst i uperi ga u Azazela – a i to po želji, u bilo koju pretkomoru ili komoru.

Margarita ne shvati odmah, a kada je shvatila, uzviknu sa čuđenjem:

– Pa one su zatvorene!

– Dragaa moja – trtljao je Korovjov – u tome i jeste stvar što su zatvorene! U tome i jeste suština! Otvoren predmet može svako da pogodi!

Korovjov izvuče iz fioke sedmicu pik, pruži je Margariti, zamolivši je da noktom obeleži jednu figuru. Margarita obeleži desnu gornju. Hela zavuče kartu pod jastuk, uzviknuvši:

– Gotovo!

Azazel, koji je sedeo okrenut leđima jastuku, izvuče iz džepa svećanih pantalona crni automatski pištolj, stavi cev na rame i ne okrećući se prema krevetu opali, izazvavši kod Margarite veseo strah. Ispod prostreljenog jastuka izvukoše sedmicu. Figura koju je obeležila Margarita bila je prostreljena.

– Ne bih želela da se sretnem sa vama kada vam je u rukama revolver – zavodljivo gledajući Azazela, reče Margarita. Obožavala je sve ljude koji su bilo šta radili prvoklasno.

– Dragaa moja kraljice – blebetao je Korovjov – ja nikome ne preporučujem da se susretne sa njim, pa čak i kad nema revolver u ruci! Dajem reč bivšeg horovođe i soliste, hora, da niko ne bi mogao da čestita onome koga bi on sreo.

Mačak je sedeo natmuren za vreme eksperimenta sa pucanjem i tada najednom izjavi:

– Tvrdim da ću premašiti rekord sa sedmicom. Umesto odgovora, Azazel pa to nešto promumla.

Ali mačak je bio uporan i zatraži ne jedan, već dva revolvera. Azazel izvuče drugi revolver iz drugog zadnjeg džepa svojih pantalona i zajedno sa prvim pruži ga hvalisavcu, prezrivo iskrivivši usta. Obeležili su dva

pika na sedmici. Mačak se dugo pripremao, okrenuvši se na drugu stranu od jastuka. Margarita je sedela, zapušivši prstima uši i posmatrala sovu koja je dremala na ploči kamina. Mačak opali iz oba revolvera, posle čega odmah zaurala Hela, ubijena sova pade sa kamina, a razlupani sat se zaustavi. Hela, sa jednom rukom oblivenom krvi, urlajući, dogradi mačora za krzno a on nju za kosu i počeo da se valjaju po podu pretvorivši se u jedno klupče. Jedna čaša pade sa stola i razbi se.

– Odvojte od mene ovu pobesnelu đavolicu! – zavapi mačak, braneći se od Hele, koja je sedela na njemu. Razdvojili su ih, Korovjov dunu na Helin prostreljeni prst i ovaj se odmah zaceli.

– Ne mogu da pucam kada mi neko blebeće nad glavom! – vikao je Behemot i trudio se da stavi na mesto iščupan komad krzna sa leđa.

– Smem da se kladim – reče Volland, smeškajući se Margariti – da je sve ovo namerno izveo. Inače sasvim pristojno gađa.

Hela i mačak se pomiriše, i u znak tog pomirenja se i poljubiše. Izvukli su kartu ispod jastuka, proverili. Nijedna figura, osim one koju je prostrelio Azazel, nije bila ni dotaknuta.

– To je nemoguće – tvrdio je Mačak, gledajući kartu prema svetlosti svećnjaka.

Vesela se večera nastavi. Sveće su se topile u svećnjacima, po sobi se u talasima širila suva, mirišljava toplota od kamina. Zasićenu Margaritu obuze osećanje blaženstva. Posmatrala je kako sivi kolutovi dima sa Azazelove cigare uleću u kamin i kako ih mačak niže na vrh mača. Nije joj se odlazilo, iako je, po njenom računu, već bilo jako kasno. Iskoristivši pauzu, Margarita se obrati Vollandu i reče neodlučno:

– Vreme mi je... Kasno je...

– Kud to toliko žurite? – upita Volland ljubazno, ali ledeno. Ostali su ćutali, praveći se da se interesuju samo za kolutove dima od cigare.

– Da, vreme mi je – sasvim se zbunivši zbog toga, ponovi Margarita i okrenu se, kao da je tražila ogrtač ili plašt. Najednom počeo da joj smeta njena golotinja. Ustade od stola. Volland ćutke smače sa kreveta svoj umašćeni, iskrzani halat, a Korovjov ga prebaci Margariti preko ramena.

– Zahvaljujem vam, mesire – jedva čujno reče Margarita i upitno pogleda Volanda. Ovaj joj odgovori ljubaznim i ravnodušnim osmehom. Crna tuga kao da se nekako iznenada uvukla u Margaritino srce. Osetila se prevarenom. Nikakve nagrade za sve njene usluge na balu niko joj, sudeći po svemu, neće ni ponuditi, kao što je niko nije ni zaustavljao da ostane. A njoj je bilo potpuno jasno da nema kuda da ide. I sama pomisao na to da će morati da se vrati u vilu izazivala je u njoj očajanje. Da zamoli sama, kako joj je, iskušavajući je, savetovao Azazel u Aleksandrovskom parku? »Ne, ni po koju cenu«, reče sama sebi.

– Želim vam sve najbolje, mesire – reče glasno, a u sebi pomisli: »Samo da se izvučem oдавде, a onda ću već nekako stići do reke i u njoj se utopiti.«

– Sedite! – najednom zapovedničkim glasom prozbori Voland. Margaritino lice se promeni i ona sede. – Možda biste želeli nešto da kažete prilikom oproštaja?

– Ne, ništa, mesire – ponosito odgovori Margarita – osim što sam spremna da uradim sve što hoćete, ako sam vam potrebna. Uopšte nisam umorna i lepo sam se provela na balu. Ako bi on još potrajao, drage bih volje prepustila moje koleno da ga celivaju hiljade obešenjaka i ubica – Margarita je posmatrala Volanda, videći ga kao kroz koprenu, jer oči počеше lagano da joj se pune suzama.

– Tačno! Sasvim ste u pravu! – odsečno i jezivo zaurla Voland – tako i treba da bude!

– Tako i treba da bude – ponovi kao eho Volandova svita.

– Iskušavali smo vas – reče Voland – nikada i ništa nemojte moliti! Nikada i ništa, naročito ne od onih koji su jači od vas. Sami će ponuditi i sami će sve dati. Sedite, ponosita ženo! – Voland smače težak halat sa Margarite, i ona se ponovo nađe pored njega na postelji. – E pa, Margo – nastavi Voland, umekšavši svoj glas – šta želite da dobijete zato što ste danas bili moja domaćica? Šta želite zato što sto sve vreme bala bili nagi? Koliko cenite svoje koleno? Kakve ste gubitke pretrpeli od mojih gostiju, koje ste maločas nazvali obešenjacima? Govorite! I govorite ne snebivajući se, jer sam vam to sam ponudio.

Srce Margaritino zakuca snažnije, ona teško uzdahnu smišljajući

nešto.

– Pa hajde, ne ustežite se! – hrabrio ju je Voland. – Probudite svoju maštu, mamuzajte je! Već zbog samog prisustvovanja ubistvu onog ništavila barona vredi da čovek bude nagrađen, a posebno ako je taj čovek žena. Dakle?

Margarita prestade da diše i već je htela da izgovori zavetne i u duši pripremljene reči, kada najednom preblede, otvori usta i izbulji oči. »Frida! Frida! Frida!« povika joj u ušima neki dosadan, nametljiv, molećiv glas. »Zovem se Frida!« I Margarita zamuckujući, progovori:

– Znači, mogu da zamolim za jednu stvar?

– Da zahtevate, zahtevate, draga moja gospo – odgovori Voland, smeškajući se sa razumevanjem – da zahtevate jednu stvar.

Ah, kako je samo vešto i jasno Voland podvukao, ponavljajući reči same Margarite – »jednu stvar«!

Margarita uzdahnu još jednom i reče:

– Htela bih da Fridi prestanu da daju maramicu kojom je zadavila svoje dete.

Mačak diže pogled prema nebu, bučno uzdahnu, ali ništa ne reče, sećajući se, očigledno, uva uštinutog na balu.

– Pošto je – progovori Voland osmehnuvši se – mogućnost da vas je ta glupača Frida podmitila, razume se, potpuno isključena – jer bi to bilo nespojivo sa vašim kraljevskim dostojanstvom – ne znam šta da radim. Ostaje, prema svemu, jedno: da se snabdem krpicama i zapušim njima sve pukotine svoje spavaće sobe!

– O čemu vi to govorite, mesire? – zaprepasti se Margarita, saslušavši ove, njoj uistinu nerazumljive reči.

– U potpunosti se slažem sa vama, mesire – umeša se u razgovor mačak – upravo krpicama! – i besno lupi šapom po stolu.

– Govorim o milosrđu – Voland objasni svoje reči ne spuštajući sa Margarite svoje vatreno oko – ponekad se ono neočekivano i prevarom provlači kroz najuže pukotine. Zato i govorim o krpicama.

– I ja govorim o tome! – uzviknu mačak i za svaki slučaj se udalji od

Margarite, prekrivši svoje špicaste uši šapama izmazanim kremom od torte.

– Gubi se napolje! – reče mu Volland.

– Nisam još ni kafu popio – odgovori mačak – kako onda da odem? Zar je moguće, mesire, da u prazničnoj noći goste za stolom dele na dve kategorije? Jedni su prve, a drugi, kako to reče onaj tužni škrtac bifedžija, druge svežine?

– Umukni! – naredi mu Volland i, obrativši se Margariti, upita: – Vi ste, sudeći po svemu, stvorenje izuzetne dobrote? Visokomoralno stvorenje?

– Ne – odgovori hrabro Margarita – znam da sa vama čovek može da govori samo otvoreno i zato ću vam otvoreno i reći: lakomislena sam. Zamolila sam vas za Fridu samo stoga što sam bila toliko neoprezna da joj pružim izvesnu nadu. Ona čeka, mesire, ona veruje u moju moć. I ako bude prevarena, naći ću se u užasnom položaju. Neću imati mira celog života. Šta mogu da radim kada je već tako ispalo!

– Axa – reče Volland – to je razumljivo.

– Hoćete li to onda uraditi? – tiho upita Margarita.

– Ni u kom slučaju – odgovori Volland – stvar je, naime, u tome, draga kraljice, što je tu došlo do male zbrke. Svaka kancelarija treba da se bavi samo svojim poslovima. Ne sporim, naše mogućnosti su zaista izuzetno velike, one su veće nego što to misle mnogi, ne baš dalekovidni ljudi...

– Da, mnogo veće – ne mogavši da se uzdrži, ubaci mačak očigledno se ponoseći tim mogućnostima.

– Umukni, đavo te odneo! – brecnu se Volland i nastavi, obraćajući se Margariti: – Ali kakvog ima smisla raditi ono što spada u nadležnost druge, kako sam se već izrazio, kancelarije? To neću raditi ja, to ćete uraditi vi sami.

– A zar će se to ispuniti po mojoj želji?

Azazel ironično pogleda Margaritu svojim vrljavim okom, neprimetno počeo da odmahuje svojom riđom glavom a onda prasnu u smeh.

– Pa radite već jednom, ovo je već pravo mučenje! – promrmlja Voland i, okrenuvši globus, zagleda se u neki detalj na njemu, baveći se, po svemu sudeći, drugim poslovima za vreme razgovora sa Margaritom.

– Pa, Frido... – došanu Korovjov.

– Frido! – prodorno povika Margarita.

Vrata se otvoriše a u sobu ulete raščupana, gola žena izbezumljenih očiju ali već bez ikakvih znakova pijanstva i pruži ruke prema Margariti, a ova joj dostojanstveno reče:

– Oprošteno ti je. Maramicu više nećeš dobijati.

Začu Fridin vapaj, ona pade na pod i prostre se ispred Margaritinih nogu. Voland mahnu rukom i Frida nestade.

– Zahvaljujem vam, zbogom – reče Margarita i ustade.

– Dobro, Behemote – progovori Voland – nećemo da stičemo kapital na grešci žene, i to u prazničnoj noći.– Okrenu se ka Margariti. – Ovo se ne računa, ja ništa nisam radio. Šta hoćete za sebe lično?

Nastupi tišina, a prekinu je Korovjov, koji poče da šapuće Margariti na uvo.

– Dijamantska gospo, ovoga puta vam savetujem da budete razumniji! Inače sreća može da isklizne iz ruku!

– Hoću da mi ovoga časa, ovoga trena vratite mog ljubavnika, majstora – reče Margarita i lice joj se iskrivi u grču.

Tog časa u sobu ulete vihor, tako da su plamičci sveća u čiracima polegli, težak zastor na prozoru se pomeri, prozor se širom otvori i u dalekoj visini se pojavi pun, ali ne jutarnji, već ponoćni mesec. Po podu se rasu zelenkasti snop noćne svetlosti i u njemu se pojavi noćni Ivanov gost, koji mu se predstavio kao majstor. Na sebi je imao bolničko odelo – ogrtač, papuče i crnu kapicu, od koje se nije rastajao. Neobrijano mu se lice grčilo, on se sumanuto plašljivo osvrtao na svetlosti sveća, a bujica mesečeve svetlosti kiptela je oko njega.

Margarita ga odmah prepoznade, jeknu, pljesnu rukama i pritrča mu. Ljubila ga je u čelo, usta, pripijala se uz njegove neobrijane obraze i dugo zadržavane suze sada su joj tekle niz lice. Govorila je samo jednu reč, besmisleno je ponavljajući:

– Ti... ti... ti...

Majstor je odgurnu od sebe i potmulim glasom progovori:

– Ne plači, Margo, ne muči me. Teško sam bolestan. – Uhvati se za ragastov rukom, kao da se spremao da iskoči kroz prozor i pobegne i zagledavši se u prisutne, povika: – Bojim se, Margo! Ponovo su mi počele halucinacije.

Jecanje je gušilo Margaritu, ona je šaptala, gušeći se rečima:

– Ne, ne, ne, ne boj se ničega! Ja sam s tobom! Ja sam c tobom!

Korovjov vešto i neprimetno podmetnu majstoru stolicu, ovaj se sruči na nju a Margarita se baci na njegova kolena, pripi se uz bok bolesnika i tako se smiri. U svom uzbuđenju nije ni zapazila da je njena golotinja nekako iznenada nestala, da je na sebi imala svileni crni plašt. Bolesnik je oborio glavu i počeo da gleda u zemlju tužnim, bolesnim očima.

– Da – progovori posle kraće pauze Volland – dobro su ga udesili. – Onda naredi Korovjovu: – Viteže, daj ovom čoveku nešto da popije.

Margarita je nagovarala majstora drhtavim glasom:

– Popij, popij. Bojiš se? Ne, ne, veruj mi, ovde će ti pomoći.

Bolesnik uze čašu i ispi ono što je bilo u njoj, ali mu ruke zadrhtaše i ispražnjena čaša se razbi kraj njegovih nogu.

– Za sreću! Za sreću! – počeo da šapće Korovjov Margariti. – Pazite, on već dolazi sebi.

I odista, pogled bolesnika više nije bio onako divlji i uznemiren.

– To si ti, Margo? – upita mesečev gost

– Ne sumnjaj u to, ja sam to – odgovori Margarita.

– Još! – naredi Volland.

Kada je majstor ispraznio drugu čašu, oči mu postadoše živahne i razumne.

– E, ovo je sada već nešto sasvim drugo – reče Volland žmirkajući – a sada da porazgovaramo. Ko ste vi?

– Sada sam niko – odgovori majstor, a osmejak mu iskrivi usta.

– Odakle ste došli?

– Iz doma jada. Ja sam – duševni bolesnik – odgovori došljak.

Te reči Margarita nije mogla da podnese i ponovo zajeca. Posle, obrisavši oči, povika:

– Užasne reči! Užasne reči! On je majstor mesire, upozoravam vas na to! Izlečite ga, dostojan je toga!

– Zna li sa kim sada govorite – upita došljaka Volland – i kod koga ste?

– Znam – odgovori majstor – moj sused u ludnici bio je onaj dečak, Ivan Bezdomni. On mi je pričao o vama.

– Kako da ne, kako da ne – odgovori Volland – imao sam to zadovoljstvo da se sretmem sa tim mladićem kraj Patrijaršijskih ribnjaka. Umalo i mene nije doveo do ludila, dokazujući mi da ne postojim! Ali, da li vi verujete da sam ja, stvarno ja?

– Moram da verujem – reče došljak – mada bi, razume se, bilo mnogo bolje smatrati vas za plod halucinacije. Oprostite mi – trgnuvši se, dodade majstor.

– Pa, ako je tako bolje, onda tako i smatrajte – ljubazno odgovori Volland.

– Ne, ne – preplašeno prozbori Margarita i poče da trese majstora za ramena. – Osvesti se! Pred tobom je zbilja on!

Mačak je morao da se i tu umeša:

– A ja stvarno ličim na halucinaciju. Obratite pažnju na moj profil u mesečevoj svetlosti – Mačak stade u snop mesečine i htede da doda još nešto, ali bi zamoljen da učuti, pa odvrati: – Dobro, dobro, spreman sam da ćutim. Biću ćutljiva halucinacija – i učuta.

– Recite, a zašto vas Margarita naziva majstorom? – upita Volland.

Ovaj se osmehnu i reče:

– To je slabost koja joj se može oprostiti. I suviše je visoko cenila roman koji sam napisao.

– A o čemu je taj roman?

– O Pontiju Pilatu.

Tada ponovo počese da skakuću i poležu plamičci sveća, poče da zveckaju posude na stolu, Voland poče grohotom da se smeje, ali nikoga nije ni preplašio niti začudio tim smehom. Behemot zbog nečega poče da aplaudira.

– O čemu, o čemu to? O kome? – progovori Voland, konačno prestavši da se smeje. – Sada? Pa to je uistinu potresno! I niste mogli da pronađete drugu temu? Dajte mi da ga pogledam – Voland ispruži ruku dlanom okrenutu nagore.

– Na žalost, to ne mogu da učinim – odgovori majstor – jer sam ga spalio u peći.

– Izvinite, ali u to ne verujem – odgovori Voland – jer to se ne dešava. Rukopisi ne gore. – Okrenu se prema Behemotu i reče: – Hajde, Behemote, daj roman ovamo.

Mačak istoga časa skoči sa stolice i svi videše da je sedeo na debelom svežnju rukopisa. Gornji primerak mačak, poklonivši se, predade Volandu. Margarita zadrhta i povika, ponovo uznemirena do suza:

– Evo rukopisa! Evo ga!

Polete ka Volandu i ushićeno dodade:

– Svemogući! Svemogući!

Voland uze primerak rukopisa koji mu je pružen, okrenu ga, ostavi na stranu i ćutke se, bez osmeha, zagleda u majstora. Ali ovaj se, ne zna se zbog čega, najednom oneraspoloži, uznemiri, ustade sa stolice, poče da lomi ruke i obraćajući se dalekom mesecu, drhteći, promrmlja:

– Ni noću, kada je mesečina, nemam mira, zašto ste me uznemirili? O, bogovi, bogovi....

Margarita se okači o bolnički mantil, priljubi se uz njega i sama poče da mrmlja tužno, oblivena suzama:

– Bože moj, zašto ti lekovi ne pomažu?

– Ništa, ništa, ništa – šaptaše Korovjov, muvajući se kraj majstora – ništa, ništa... Još jednu čašicu, a i ja ću sa vama, društva radi.

I čašica namignu, zasja na mesečini. Ta čašica je pomogla. Majstora posadiše na njegovo mesto i lice bolesnikovo se smiri.

– E, sada je sve jasno – reče Volland i lupi dugačkim prstom po rukopisu.

– Sasvim jasno – potvrdi mačak, zaboravivši na svoje obećanje da će postati ćutljiva halucinacija. – Sada mi je glavna linija tog dela potpuno jasna. Šta ti kažeš, Azazele? – obrati se ćutljivom Azazelu.

– A ja kažem – prounjka ovaj – da bi bilo najbolje kad bismo te zadavili.

– Budi milosrdan, Azazele – odgovori mu mačak – i ne navodi mog gospodara na tu pomisao. Poveruj mi da bih ti se svake noći javljao u istoj takvoj mesečevoj odori kao i jadni majstor i klimao bih ti glavom i zvao te za sobom. Kako bi ti onda bilo, o, Azazele?

– Dobro, Margarita – ponovo poče razgovor. Volland – recite šta vam je sve potrebno?

Margaritine oči zasjaše i ona se molećivo obrati Vollandu:

– Smem li nešto da mu šapnem?

Volland klimnu glavom, a Margarita, približivši se majstorovom uvetu, poče nešto da šapuće. Čulo se kako joj ovaj odgovori:

– Ne, kasno je. Ništa više ne želim u životu. Jedino da te gledam. Ali ponovo ti savetujem: ostavi me. Propašćeš sa mnom.

– Ne, neću te napustiti – odgovori Margarita i obrati se Vollandu: – Molim vas da nas vratite u podrum, u uličici na Arbatu, i da se lampa upali, i da sve bude kako je nekada bilo.

Tu se majstor nasmeja i, obgrlivši Margaritinu glavu sa već odavno razbarušenom kosom, reče:

– Ah, ne slušajte jadnu ženu, mesire! U tom podrumu već odavno živi drugi čovek i nikada se ne dešava da sve bude onako kako je nekada bilo. – Priljubi svoj obraz uz glavu svoje prijateljice, zagrli Margaritu i poče da mrmlja: – Jadnice, jadnice...

– Ne dešava se, kažete? – reče Volland. – To je tačno. Ali da pokušamo. – I pozva: – Azazele!

Istog časa se odnekud sa tavanice sruči smušeni i blizak ludilu građanin, samo u donjem rublju, ali zbog nečega sa kuferom u ruci i

kačketom na glavi. Od straha, taj se čovek stalno tresao i klanjao.

– Mogarič? – upita Azazel onog koji je pao s neba.

– Alojzij Mogarič – odgovori ovaj drhteći.

– To ste vi, pročitavši članak Latinskog o romanu ovog čoveka, napisali prijavu protiv njega da čuva ilegalnu literaturu? – upita Azazel.

Pridošlica pomodre i obli se suzama pokajanja.

– Hteli ste da se uselite u njegov stan? – što je mogao prijateljskije prounjka Azazel.

Frktanje pobesnele mačke začu se u sobi i Margarita će urlajući:

– Evo ti da vidiš šta je veštica, evo ti! – zabi nokte u lice Alojzija Mogariča.

Svi se zbuniše.

– Šta to radiš? – paćenički povika majstor. – Margo, ne sramoti se!

– Protestujem, to nije sramota – urlao je mačak.

Margaritu odvuče Korovjov.

– Kupatilo sam dozidao – cvokoćući zubima, vikao je okrvavljeni Mogarič i, užasnut, počeo da lupeta – samo krečenje... galica...

– Pa to je odlično što si dogradio kupatilo – odobravajući reče Azazel – njemu su baš kupke potrebne – i dreknu: – Napolje!

Tada Mogariča nešto okrenu nogama nagore i on izlete iz Volandove spavaće sobe kroz otvoren prozor.

Majstor izbulji oči šapćući:

– Pa to je stvarno fantastičnije od svega onoga što je pričao Ivan! – Osvrtao se potpuno zapanjen i na kraju se obratio mačku: – A izvinite... to si ti... to ste vi... zbunio se, ne znajući kako da se obrati mačku, sa »ti« ili sa »vi« – vi ste, znači, onaj mačak koji je ulazio u tramvaj?

– Ja – potvrdi polaskani mačak i dodade: – Prijatno je čuti da se tako ljubazno ponašate prema jednom mačku. Mačkama se obično zbog nečega svi obraćaju sa »ti«, iako se nijedan mačak nikada i ni sa kim nije bratimio.

– Čini mi se nekako da vi i niste baš sasvim običan mačak –

neodlučno reče majstor. – Ali mene će početi da traže u bolnici – molećivo se obrati Volandu.

– A zašto bi vas tražili! – umiri ga Korovjov i nekakvi papiri i knjige se obreše u njegovim rukama.

– Da li je ovo istorija vaše bolesti?

– Jeste.

Korovjov baci istoriju bolesti u kamin.

– Nema papira, nema ni čoveka – zadovoljno reče Korovjov. – A ovo je knjiga stanara vašeg preduzimača?

– Da....

– Ko je upisan u njoj? Alojzije Mogarič? Korovjov dunu na stranicu knjige stanara – jedan-dva i nema ga, i molim da obratite pažnju na to da ga nikada nije ni bilo. A ako se preduzimač začudi, recite mu da je tog Alojzija sanjao. Mogarič? Ko je to Mogarič? Nikakav Mogarič nikada nije ni postojao. – Tada tvrdo ukoričena knjiga nestade iz ruku Korovjova – A sada je ona već u preduzimačevom stolu.

– Tačno ste to rekli – reče majstor, zapanjen besprekornošću rada Korovjova – kad nema papira, znači nema ni čoveka. Eto, upravo tako ni mene nema, jer nemam nikakve isprave.

– Izvinjavam se – povika Korovjov – to je upravo halucinacija, evo vaših isprava – i Korovjov pruži majstoru isprave. Posle toga diže pogled i slatko prošapta Margariti:– A evo i vaših stvari, Margarita Nikolajevna – i uruči Margariti svesku nagorelih ivica, sasušenu ružu, fotografiju i sa posebnom pažnjom štednu knjižicu: – deset hiljada, koje ste izvoleli uložiti, Margarita Nikolajevna. Tuđe nam nije potrebno.

– Pre će mi se šape sasušiti, no što ću tuđe dodirnuti – nakostrešivši se uzviknu mačak, skaćući po kuferu, kako bi strpao u njega sve primerke zlehudog romana.

– I vaše isprave, takođe – nastavi Korovjov, pružajući Margariti isprave, a onda, obraćajući se Volandu, sa poštovanjem reče: – Sve je gotovo, mesire!

– Ne, nije sve – odgovori Voland, odvajajući se od globusa. – Šta ćete narediti, draga moja gospo, da se radi sa vašom svitom? Meni lično ona

nije potrebna.

Tada kroz otvorena vrata ulete Nataša, onako naga, i povika Margariti, pljesnuvši rukama:

– Budite mi srećni, Margarita Nikolajevna!

– Klimnu glavom majstoru, i ponovo se obrati Margariti: – U stvari sam znala kuda ste išli.

– Kućne pomoćnice sve znaju – primeti mačor, značajno dižući šapu.
– Pogrešno je smatrati da su one slepe.

– Šta hoćeš, Nataša!? – upita Margarita. – Vрати se u vilu.

– Dušice, Margarita Nikolajevna – molećivo počе Nataša i kleknu: – Zamolite ih – baci pogled na Volanda – da me ostave da budem veštica. Ne želim više u vilu! Ni za inženjera, ni za tehničara neću poći! Juče me je na balu zaprosio gospodin Žak.

– Nataša otvori pesnicu i pokaza nekakve novčiće.

Margarita upitno pogleda Volanda. Ovaj klimnu glavom. Tada se Nataša obisnu o vrat Margariti, zvučno je poljubi i, pobedonosno uzviknuvši, odlete kroz prozor.

Na Natašinom mestu se nađe Nikolaj Ivanovič. On je ponovo imao svoj raniji ljudski lik, ali je bio upadljivo natmuren, pa čak i ljutit.

– A ovoga ću sa velikim zadovoljstvom pustiti – reče Voland, sa gađenjem posmatrajući Nikolaja Ivanoviča – sa izuzetnim zadovoljstvom, jer je ovde više nego suvišan.

– Najlepše molim da mi izdate potvrdu – preplašeno se osvrćući oko sebe progovori Nikolaj Ivanovič, ali sa velikom upornošću – gde sam proveo prethodnu noć.

– U koju svrhu? – surovo upita mačak.

– Da bih je podneo miliciji i supruzi – čvrstim glasom reče Nikolaj Ivanovič.

– Potvrde obično ne izdajemo – odgovori mačak naduvši se – ali za vas ćemo, kad već tako želite, napraviti izuzetak.

Nikolaj Ivanovič nije uspeo ni da trepne, a gola Hela je već sedela za pisaćom mašinom, a mačak joj je diktirao.

– Ovim potvrđujem da je podnosilac ovoga, Nikolaj Ivanovič, proveo pomenutu noć na balu kod satane, kuda je bio dopremljen kao prevozno sredstvo... stavi, Hela, zgradu! A u zgradi napiši »nerast«. Potpis – Behemot.

– A datum? – propišta Nikolaj Ivanovič.

– Datum ne stavljamo, sa datumom je dokument nevažeći – odgovori mačak, mahnuvši papirom. Posle odnekud izvuče pečat, dunu na njega po svim pravilima, otisnu na papiru reč »plaćeno« i uruči papir Nikolaju Ivanoviču. Posle toga Nikolaj Ivanovič nestade bez traga, a na njegovom se mestu pojavi novi, neočekivani čovek.

– Ko je sad pa ovaj? – gadljivo upita Volland, rukom se zaklanjajući od svetlosti sveća.

Varenuha obori glavu, uzdahnu i tiho reče:

– Pustite me nazad. Ne mogu da budem vampir. Jer, onomad, sa Helom, umalo Rimskog nisam poslao na onaj svet! A ja nisam krvožedan. Pustite me.

– Kakvo je ovo buncanje? – mršteći se upita Volland. – Kakav sad Rimski? Kakva su to blebetanja?

– Ne uznemiravajte se, mesire – odgovori Azazel i obrati se Varenuhi. – Ne treba biti drzak preko telefona. Ne treba lagati preko telefona. Jasno? Nećete se više time baviti?

U Varenuhinoj se glavi sve zbrka od radosti, lice mu sinu i on ne shvatajući šta govori, stade da mrmlja:

– Istinito bo... to jest, hoću da kažem... vaše ve... odmah posle ručka... – Varenuha je stezao ruke na grudima, molećivo gledajući Azazela.

– Dobro, kući! – reče ovaj i Varenuha nestade.

– Sada me ostavite nasamo sa njima – naredi Volland, pokazujući majstora i Margaritu.

Naređenje Vollandovo odmah bi izvršeno. Posle kraće pauze, Volland se obrati majstoru:

– Znači, u arbatski podrum? A ko će onda da piše? A mašta, a

nadahnuća?

Nemam ja šta više da maštam, a i nadahnuća takođe nemam – odgovori majstor – ništa me više ne interesuje osim nje – i ponovo stavi ruku na Margaritinu glavu. Slomili su me, teško mi je, i želim nazad u podrum.

– A vaš roman, Pilat?

– Mrzim ga, taj roman – odgovori majstor – suviše sam toga prepatio zbog njega.

– Molim te – žalostivo zamoli Margarita – ne govori tako. Zašto me tako mučiš? Pa ti znaš da sam ceo svoj život uložila u to tvoje delo.

– Margarita još dodade, obraćajući se Volandu:

– Ne slušajte ga, mesire, premoren je.

– Ali, nešto ipak treba opisivati? – govorio je Voland – Ako ste završili sa prokuratorom, onda počnite da opisujete barem onog Alojzija.

Majstor se osmehnu.

– Takvo nešto Lapšonjikova neće objaviti, a uza sve to, to je i neinteresantno.

– A od čega ćete onda živeti? Moraćete da živite u bedi.

– Drage volje, drage volje – odgovori majstor, privuče sebi Margaritu, zagrli je oko ramena i dodade: – Ona će se već urazumiti, napustiće me...

– Ne bih rekao – procedi kroz zube Voland i nastavi: – Znači, čovek koji je napisao istoriju Pontija Pilata odlazi u podrum, u nameri da sedeći tamo kraj lampe jedva sastavlja kraj s krajem?

Margarita se odvoji od majstora i počne vatreno:

– Uradila sam sve što sam mogla i još sam mu došanula ono najsablažnjivije. A on se odrekao čak i toga.

– Šta ste mu došanuli to znam – pobuni se Voland – ali to ipak nije ono najsablažnjivije. A vama ću reći – obrati se majstoru, osmehnuvši se pri tom – da će vam vaš roman doneti još novih iznenađenja.

– To je jako žalosno – odgovori majstor.

– Ne, ne to nije žalosno – reče Voland – jer se ništa strašno neće desiti. Pa, Margarita Nikolajevna, sve je urađeno. Ima li još nešto što biste želeli od mene?

– Ali ne, šta vam je, mesire!

– Onda uzmite ovo od mene kao uspomenu – reče Voland i izvuče ispod jastuka omanju zlatnu potkovicu, posutu briljantima.

– Ne, ne, ne, a čemu to?

– Hoćete da se svađate sa mnom? – upita Voland s osmehom.

Margarita je, pošto plašt nije imao džepova, stavila potkovicu u salvetu i uvezala je. Tada je nešto zapanji. Baci pogled kroz prozor u kome se presijavao mesec, i reče:

– Evo šta ne razumem... Kako to: stalno je ponoć i ponoć, a već bi odavno trebalo da bude jutro?

– Prijatno je ponekad prazničnu noć malo i produžiti – odgovori Voland. – No, želim vam mnogo sreće!

Margarita ispruži obe ruke prema Volandu kao da se moli, ali se nije usudila da mu se približi, već tiho uskliknu:

– Zbogom! Zbogom!

– Do viđenja – reče Voland.

Tako su Margarita u crnom plaštu i majstor u bolničkom mantilu izašli u hodnik juvelirkinog stana u kome je gorela sveća i gde ih je čekala Volandova svita. Kada su krenuli iz hodnika, Hela je ponela kufer sa romanom i oskudnom imovinom Margarine Nikolajevne, a mačak joj je pri tom pomagao. Ispred ulaznih vrata Korovjov se pokloni i nestade, a ostali su krenuli da ih isprate niza stepenice. Stepeništa je bilo pusto. Kada su bili na odmorištu drugog sprata, nešto prigušeno lupi, ali na to niko ne obrata pažnju. Kraj samih izlaznih vrata šestog ulaza Azazel dunu uvis i čim su izašli u dvorište, gde mesečina nije svetlela, ugledaše kraj vrata čoveka u čizmama i sa kačketom na glavi koji je, očigledno, spavao mrtvačkim snom, a takođe i veliku crnu limuzinu sa ugašenim farovima. Kroz prednje staklo nejasno se nazirala silueta gačca.

Već su se spremali da uđu u kola, kada Margarita tihim, očajničkim

glasom uzviknu:

– Bože moj, izgubila sam potkovicu!

– Sedite u kola – reče Azazel – i pričekajte me. Odmah ću se vratiti, samo da vidim u čemu je stvar. – I nestade u ulazu u zgradu.

A stvar je bila evo u čemu: neposredno pre izlaska Margarite i majstora sa njihovim pratiocima, iz stana broj 48, koji se nalazio tačno ispod juvelirkinog stana, izašla je na stepenište mršava žena sa kantom za mleko i torbom u ruci. To je bila ona ista Anuška koja je u sredu, na Berliozovu nesreću, prosula, zejtin kraj vrteške.

Niko nije znao, a isto tako sigurno niko nikada neće ni saznati, čime se bavila u Moskvi ova žena i od čega je živela. O njoj se znalo samo to da je svakodnevno mogla da se vidi čas sa kantom za mleko, čas i sa torbom i sa kantom za mleko, istovremeno, ili u prodavnici petroleja, ili na pijaci, ili ispred vrata zgrade, ili na stepeništu, a najčešće u kuhinji stana broj 48, gde je ta ista Anuška i stanovala. Osim toga, sa sigurnošću se znalo i to da ma gde se ona našla ili pojavila – odmah bi na tom mestu započeo nekakav skandal, a uza sve to, ona je imala još i nadimak »Čuma«.

Anuška-Čuma je zbog nečega ustajala jako rano, a tog je dana ustala još u cik zore, odmah posle ponoći. Okrenuo se ključ u vratima, Anuškin nos se promolio kroz njih, a posle toga pojavila se i ona cela, zalupila vrata za sobom i već se spremila da nekuda krene, kada su se na gornjem odmorištu zalupila vrata, neko se sjurio niza stepenište i, naleteвши na Anušku, odbacio je u stranu tako, da je lupila potiljkom o zid.

– Kud si to, k vragu, krenuo samo u gaćama? – propišta Anuška, uhvativši se za potiljak. Čovek, samo u donjem rublju, sa koferom u ruci i kačketom na glavi, zatvorenih očiju odgovori Anuški divljim sanjivim glasom:

– Kotao! Galica! A koliko je samo krečenje stajalo! – i zaplakavši, dreknu: – Napolje! – Tada pojuri, ali ne dole, niza stepenice, već gore, tamo gde je bio prozor koji je razbio ekonomista, i kroz taj prozor glavom nadole izlete u dvorište. Anuška zaboravi čak i na potiljak, jeknu i sama polete ka prozoru. Legla je potrbuške na odmorište i promolila

glavu u dvorište, očekujući da će na asfaltu, osvetljenom dvorišnom sijalicom, ugledati mrtvog čoveka sa kuferom. Ali, na asfaltu dvorišta ne beše ničega.

Preostajalo je samo da se pretpostavi kako je sanjiva, neverovatno čudna ličnost odletela iz kuće kao ptica, ne ostavivši za sobom nikakvog traga. Anuška se prekrsti i pomisli: »Da, zaista je cvećka taj stan broj pedeset! Ne govore ljudi badava! Stančić i po, nema zbora!«

Nije uspela ni da pomisli to kako valja, a vrata se gore ponovo otvoriše, i neko drugi se stušti niza stepenište. Anuška se priljubi uza zid i ugleda kako neki građanin prilično pristojnog izgleda, sa bradicom ali sa prasećim licem, kako se činilo Anuški, prolete pored nje i kao i prvi, napusti zgradu kroz prozor, a da mu, pri tome, isto tako ni na kraj pameti nije bilo da se razlupa o asfalt. Anuška je već i zaboravila na cilj svog izlaska i ostala je na stepeništu, krsteći se, stenjući i razgovarajući sama sa sobom.

Treći, bez brade, ovalnog, izbrijanog lica, u košulji-tolstovki, istrča odozgo posle kraćeg vremena i isto tako odlete kroz prozor.

Anuški u prilog treba reći još i to da je bila radoznala i da je odlučila da popričeka još malo, da vidi hoće li biti još nekakvih čuda. Gore su se vrata ponovo otvorila i sada je odozgo počelo da se spušta čitavo društvanje, ali ne trkom, već normalno, onako kako obično idu svi ljudi. Anuška otrča od prozora, spusti se ka svojim vratima, brzo ih otvori, sakri se iza njih i kroz uzanu pukotinu priškrinutih vrata zasvetluca njen od znatiželje pomahnitao pogled.

Nekakav čovek, niti bolestan, ali ni zdrav, već čudan, bled, zarastao u bradu, sa crnom kapicom na glavi i u nekakvom mantilu, silazio je niza stepenice nesigurnim korakom. Oprezno ga je pod ruku vodila nekakva damica u crnom ogrtaču, kako se to pričinilo Anuški u polumraku. Damica je bila ili bosa, ili u nekakvim prozračnim, očigledno stranim, iscepanim cipelama. Fuj! Ma kakve cipele! Pa dama je bila gola, kao od majke rođena! Pa da, ogrtač joj je bio prebačen preko golog tela! »Stančić i po, nema zbora!« U Anuškinjoj duši sve je počinjalo da peva uživajući unapred zbog onoga što će sutra moći da priča susedima.

Iza čudnovato odevene damice išla je druga, potpuno gola damica sa kuferčetom u ruci, a pored kuferčeta se muvao crn, ogroman mačak. Anuška samo što ne vrisnu, trljajući oči.

Na kraju procesije kretao se stranac onižeg rasta, hrom, vrljav, bez sakoa, u belom plastronu od fraka i sa kravatom. Celo to društvo prođe pored Anuške nadole. Tada na odmorištu nešto lupi. Kada je čula da su se koraci utišali, Anuška kao zmija izlete iz vrata, kantu za mleko postavi uza zid, leže na stomak i poče da pipa rukama. U rukama joj se odjednom nađe salveta sa nečim veoma teškim. Anuški umalo ne ispadoše oči kada je razvila smotuljak. Anuška prinese svojim očima dragocenost, a oči joj zasjaše pravim vučjim sjajem. Kroz Anuškinu glavu poče da proleće kao mećava: »Znam – ništa ne znam, vidim – ništa ne vidim! Kod rođaka? Ili da je isečem na komade... Kamenčići se mogu izvaditi... I po jedan prodati – jedan na Petrovki, drugi na Smolenskoj... I ništa ne znam, ništa nisam ni videla!«

Anuška strpa u nedra ono što je našla, dograbi kantu za mleko i već se spremala da uleti nazad u stan, odloživši svoj odlazak u grad, kad se pred njom stvori, đavo će ga znati odakle, onaj isti stranac u belom plastronu, bez sakoa, koji tiho prošapta:

– Daj ovamo potkovicu i salvetu!

– Kakvu to salvetu-potkovicu? – upita Anuška, praveći se luda – nikakvu salvetu nisam ni videla. Šta vam je, građanine, da niste možda pijani?

Belogrudi tvrdim, kao ručice autobusa, a isto tako i ledenim prstima, ništa više ne govoreći, steže Anuški grlo tako da vazduh više nije mogao da joj ulazi u grudi. Kanta za mleko ispade iz Anuškinih ruku na pod. Držeći tako jedno vreme Anušku bez vazduha, stranac bez sakoa popusti stisak prstiju oko njenog vrata. Došavši do vazduha, Anuška se osmehnu.

– Ah, potkovičicu – progovori – odmah, odmah! To je, znači, vaša potkovica? A ja gledam, leži u salveti... Namerno sam je uzela, da je neko ne zdipi, jer inače: traži vetar po polju!

Dobivši potkovicu u salvetu, stranac poče da se klanja Anuški, čvrsto joj steže ruku i poče da se zahvaljuje biranim rečima sa jakim stranim

akcentom:

– Najdublje sam vam zahvalan, madam. Ta potkovica mi je draga uspomena. I dozvolite mi da vam za to, što ste je sačuvali, uručim dve stotine rubalja. – Tog istog časa izvuče novac iz džepića na plastronu i strpa ga Anuški u ruku.

Ovo je, smeškajući se, samo uzvikivala:

– Ah, najpokornije vam se zahvaljujem! Mersi! Mersi!

Stranac široke ruke u jednom skoku skliznu niz čitavo stepenište, ali pre nego što će konačno nestati, odozdo povika, ali ovog puta bez ikakvog akcenta:

– Ti, matora veštice, ako ikad digneš sa zemlje tuđu stvar, nosi je u miliciju, a ne krij je u nedrima!

Osećajući kako joj u glavi sve odzvanja i bruji, i zbunjena svim ovim događajima na stepeništu, Anuška je još dugo po inerciji uzvikivala:

– Mersi! Mersi! Mersi! – a stranca već odavno nije bilo.

Nije bilo ni kola u dvorištu. Vrativši Margariti Vollandov poklon, Azazel se oprostio od nje, upita da li se udobno smestila, a Hela se zvučno poljubi sa Margaritom, mačak joj poljubi ruku; svi koji su je pratili mahnuše majstoru koji je nepokretno, kao mrtav sedeo zavaljen u uglu, mahnuše gaću i odmah nestadoše u vazduhu, smatrajući da nema potrebe da se muče i penju uza stepenice. Gaćac je upalio farove i izašao kroz ulaznu kapiju pored čoveka koji je mrtvačkim snom spavao u ulazu. Svetlosti kola se izgubiše između drugih svetlosti večito budne i bučne Sadove ulice.

Kroz jedan sat u podrumu male kuće, u jednoj od uličica na Arbatu, u prvoj sobi, gde je sve bilo isto kao pre one strašne jesenje noći prošle godine, za stočićem prekrivenim stolnjakom od brokata, pod lampom sa abažurum, kraj koje je stajala vaznica sa đurđevkom, sedela je Margarita i tiho plakala od preživljenih potresa i sreće. Sveska, nagorela od vatre, ležala pred njom, a pored nje beše gomila netaknutih svezaka. Kućica je ćutala. U susednoj malenoj sobici, na otomanu, pokriven bolničkim mantilom, spavao je dubokim snom majstor. Njegovo ravnomerno disanje bilo je nečujno.

Isplakavši se, Margarita dograbi netaknute sveske i pronade ono mesto koje je čitala pred sastanak sa Azazelom ispod kremaljskih zidina. Margariti se nije spavalo. Milovala je rukopis nežno, kao što se gladi mačka koja se voli, okretala ga u rukama, razgledajući ga sa svih strana, čas se zaustavljajući na naslovnoj strani, čas, opet, otvarajući kraj. Najednom ju je obuzela užasna pomisao da je sve to vradžbina, da će sveske tog istog časa nestati, da će se naći u svojoj spavaćoj sobi, u vili, i da će morati, kada se probudi, da ode i da se utopi. Ali to je bila poslednja strašna misao, to je bio odjek dugih, duboko preživljenih patnji. Ništa nije nestajalo, svemogući Volland uistinu je bio svemoguć te je Margarita mogla koliko je htela, pa i do zore, da prevrće stranice svezaka, da ih razgleda i ljubi i da čita reči:

– Pomrčina što se spuštala sa Sredozemnog mora prekri prokuratoru mrski grad... Da, pomrčina...

25.

Kako je prokurator pokušao da spase Judu iz Kiriota

Pomrčina što se spuštala sa Sredozemnog mora prekri prokuratoru mrski grad. Nestadoše viseći mostovi što spajahu hram sa strašnom Antonijevom kulom, sa neba se spusti bezdan i prekri krilate bogove nad hipodromom, Hašmonejski dvorac sa magazama, pijace, karavan – saraje, uličice, ribnjake... Nestade Jerušalajim, veliki grad, kao da ga nikad na svetu i ne bejaše. Sve proguta pomrčina koja preplaši i staro i mlado u Jerušalajimu i okolini. Čudni oblak dolete od mora u smiraj četrnaestoga dana prolećnog meseca nisana.

On se već spuštaše svojom trbušinom na Golgotu, gde su dželiti na brzu ruku klali osuđenike, on se spusti na hram u Jerušalajimu, spusti se u obliku potoka dima sa brega i potopi Donji grad. Uletao je u prozorčice i terao sa krivudavih uličica ljude u kuće. Nije hitao da ispusti svoju vlagu, ispuštao je samo svetlost. Tek kada bi zadimljeno crno varivo prosekao oganj, iz paklene pomrčine bi se dizala uvis ogromna gromada hrama sa svetlucavim krljuštima krova. Ali i on bi se gasio u magnovenju, te bi tako i hram nestajao u mračnom bezdanu. Nekoliko je puta tako izrastao iz njega i ponovo nestajao, a svaki je put to nestajanje bilo praćeno grmljavinom katastrofe.

Druge drhtave iskre izvlačile su iz bezdana dvorac Iroda Velikoga koji se nalazio sa suprotne strane hrama, na zapadnome bregu, a stravične bezoke zlatne statue poletale bi ka crnome nebu, pružajući ruke prema njemu. Ponovo bi, međutim, nestajao nebeski oganj i teški udari groma gonili bi zlatne idole u tminu.

Pljusak otpoče iznenada, a tada se nepogoda pretvori u uragan. Na

onom istom mestu, gde su oko podne, u blizini mermerne klupe u vrtu, razgovarali prokurator i prvosveštenik, grom poput topovskog pucnja prelomi kiparis kao trsku. Zajedno sa vodenom prašinom i gradom, na balkon pod kolonade padale su iskidane ruže, lišće magnolije, sitne grančice i pesak. Uragan je mučio vrt.

U tom trenutku pod kolonadom se nalazaše jedan jedini čovek, a to beše prokurator.

Sada nije sedeo u fotelji, već je ležao na ležaju kraj nižeg malog stočića pretrpanog raznoraznim jestivom i vinom u krčazima. Drugi ležaj, prazan, beše sa druge strane stola. Ispod prokuratovih nogu bila je neizbrisana crvena lokva kao od krvi i razbacani komadi razbijenog krčaga. Sluga koji je pred nepogodu postavljao sto za prokuratora zbog nečega se preplašio njegovog pogleda, uznemirio zbog pomisli da mu nečim nije ugodio, a prokurator je, naljutivši se na njega, razbio krčag o mozaik poda s rečima:

– Zašto ne gledaš u lice dok služiš? Da nisi nešto ukradio?

Crno Afrikančevo lice posive, u očima mu blesnu smrtni strah, on zadrhta i umalo ne razbi i drugi krčag, ali gnev prokuratorov zbog nečega nestade isto onako brzo kao što i dođe. Afrikanac pojuri da pokupi komadiće i obriše lokvu, ali prokurator mahnu rukom i rob pobeže. A lokva ostade.

Sada se Afrikanac za vreme uragana krio kraj niše, u kojoj je bila statua bele nage žene povijene glave, strahujući da u nezgodan čas ne dospe prokuratoru na oči, a istovremeno se bojeći da ne propusti trenutak kada ga ovaj pozove.

Opružen na ležaju u polutami nepogode, prokurator je sam sebi sipao vino u pehar, pio ga dugim gutljajima, povremeno uzimao hleb, komadao ga, gutao malim zalogajima, s vremena na vreme bi posrkao pokoju ostrigu, žvakao limun i ponovo pio.

Da nije bilo hućanja vode, da nije bilo udara gromova, koji kao da su pretili da će polomiti krov dvorca, da nije bilo zvuka tuče koja je dobovala po stepenicama balkona, moglo bi se čuti kako prokurator nešto mrmlja, razgovarajući sam sa sobom. A da se kratkotrajno treperenje nebeskog ognja moglo pretvoriti u stalnu svetlost, posmatrač

bi mogao da vidi kako prokuratorovo lice, očiju crvenih od nesanice i vina, izražava nestrpljenje, da prokurator ne posmatra samo dve bele ruže, koje su utonule u crvenu baru, već da stalno okreće svoje lice prema vrtu u susret vodenoj prašini i pesku, da nekoga čeka, nestrpljivo čeka.

Vreme je proticalo, i zavesa vode pred očima prokuratorovim počela se proređuje. Ma koliko da uragan bio jak, on je postepeno jenjavao. Grančice više nisu pucketale niti padale. Udarci groma i munje postajahu sve ređi. Nad Jerušalajimom više nije plovio ljubičasti pokrov sa belom ivicom, već običan siv oblak odstupnice. Nepogoda se udaljavala ka Mrtvome moru.

Sada su već mogli potpuno odvojeno da se čuju i šum kiše i hućanje vode što se slivala niz oluke i stepenice, kojima je tog dana silazio prokurator da bi na trgu obnarodovao presudu. A na kraju se začula i fontana dotle zagušena drugim zvucima. Počinjalo je da se razdanjuje. U sivoj kopreni, koja je odlazila prema istoku, pojaviše se plavičaste pukotine.

Tada, iz daljine, probijajući se kroz dobivanje kiše koja je počela da jenjava, do ušiju prokuratorovih dopreše slabi zvuci truba i topot nekoliko stotina kopita. Začuvši to, prokurator se pomeri i lice mu živnu. Ala se vraćala sa Golgote i, sudeći po zvuku, upravo je u tom času prolazila preko onog istog trga gde je bila obnarodovana presuda.

Na kraju prokurator začu i odavno očekivane korake, i bat nogu po stepeništu koje je vodilo ka gornjem vrtu, pred samim balkonom. Prokurator izduži vrat i oči mu zasjaše, izražavajući radost.

Između dva mramorna lava pojavi se prvo glava sa kapuljačom, a posle toga i potpuno mokar čovek u plaštu zalepljenim za telo. To je bio onaj isti čovek koji se nešto došaptavao sa prokuratorom pred izricanje presude u zamračenoj odaji dvorca i koji je za vreme izvršenja presude sedeo na tronošcu, poigravajući se štapićem.

Ne obazirući se na bare, čovek sa kapuljačom prođe preko vrta, stupi na mozaik balkona i, podigavši ruku, prozbori visokim prijatnim glasom:

– Neka je prokurator zdrav i veseo. – Čovek je govorio na latinskom.

– Bogovi! – uzviknu Pilat. – Pokisli ste do gole kože! Kakav uragan, šta velite? Molim vas da odmah odete u moje odaje. Presvucite se, učinite mi to.

Pridošlica smače kapuljaču, obnaživši potpuno mokru glavu, kose slepljene na čelu i sa ućtivim osmejkom na licu poče da odbija da se presvuče, tvrdeći da kišica ne može nikako da mu naškodi.

– Ni da čujem – odgovori Pilat i lupi dlanom o dlan. Time dozva sluge koje su se krile od njega i naredi im da se pobrinu za njegovog gosta, a da posle toga odmah iznesu toplo jelo. Da bi osušio kosu, presvukao se i uopšte doterao, prokuratorovom gostu je bilo potrebno vrlo malo vremena i on se uskoro pojavi na balkonu u suvim sandalama, suvom vojnom grimiznom plaštu i uredno začesljane kose.

U to se doba već i sunce vratilo u Jerušalajim i, pre nego što će da ode i utone u Sredozemno more, ono je slalo oprostajne zrake prokuratoru mrskom gradu i pozlaćivalo stepenice balkona. Fontana je potpuno oživela i zapevala punim glasom, golubovi su se spustili na pesak, gugutali, preskakali slomljeno granje, nešto ključali po mokrom pesku. Crvena bara bila je obrisana, komadići krčaga uklonjeni, na stolu se dimilo meso.

– Slušam prokuratorova naređenja – reče pridošlica, prilazeći stolu.

– Ništa nećete čuti dok ne sednete i ne popijete vino – ljubazno odgovori Pilat i pokaza na drugi ležaj.

Gost prileže, sluga mu u pehar nali gustog crvenog vina. Drugi sluga, oprezno se naginjući nad Pilatovo rame, napuni prokuratorov pehar. Posle toga ovaj pokretom ruke udalji obojicu slugu. Dok je pridošlica pio i jeo, Pilat je, pijuckajući vino posmatrao svog gosta kroz poluzatvorene kapke. Čovek koji je došao Pilatu bio je srednjih godina, veoma prijatna ovalna i uredna lica, mesnatog nosa. Kosa mu je bila nekako neodređene boje. Sada, dok se sušila, postajala je sve svetlija. Nacionalnost pridošlice bilo je teško odrediti. Osnovno, što se videlo na njegovom licu, bila je dobroćudnost, koju su remetile samo oči, ili tačnije ne oči, već način na koji je pridošlica gledao sagovornika. Svoje sitne oči on je obično držao pod poluspuštenim, malo čudnovatim, kao nateklim kapcima. Tada bi u prorezima tih kapaka počinjalo da iskri

blago lukavstvo. Prema svemu sudeći, prokuratorov gost je voleo humor. Ali, povremeno, potpuno gušeći taj iskričavi humor iz zenica, sadašnji prokuratorov gost je široko otvarao oči i bacao pogled na svog sagovornika iznenada, pravo u oči, kao da je želeo da što bolje vidi nekakvu neprimetnu mrlju na sagovornikovom nosu. To bi potrajalo samo koji tren, posle čega bi se kapci ponovo spuštali, prorezi se sužavali i njima bi ponovo počinjali da svetlucaju dobroćudnost i lukavi um.

Pridošlica ne odbi ni drugu čašu vina, sa očiglednim zadovoljstvom pojede nekoliko ostriga, proba bareno povrće, pojede komadić mesa.

Pošto se najeo, pohvalio je vino:

- Odista izvanredno, prokuratoro, da to nije »falerno«?
- »Cekuba«, tridesetogodišnje – ljubazno odgovori prokurator.

Gost stavi ruku na srce, odbi da još nešto pojede, izjavivši da je sit. Tada Pilat napuni svoj pehar, gost učini isto. Obojica odliše malo vina iz svojih pehara u tanjir sa mesom i prokurator reče naglas, dižući pehar:

– Za nas, za tebe, cezare, oče Rimljana, najdraži i najbolji od svih ljudi!

Posle toga vino ispiše, a Afrikanci ukloniše sa stola jela, ostavivši na njemu voće i krčage. Prokurator ponovo odmah manuvši rukom udalji slugu i ostade pod stubovima sam sa svojim gostom.

– Dakle – počeo tiho Pilat – šta biste mogli da mi kažete o raspoloženju u ovome gradu?

I nehotice upravi svoj pogled tamo gde su iza terasa vrta, dole, dogorevale i kolonade i ravni krovovi, pozlaćeni poslednjim zracima sunca na smiraju.

– Mišljenja sam, prokuratoro – odgovori gost – da je raspoloženje u Jerušalajimu sada u potpunosti zadovoljavajuće.

– Takvo da se može garantovati da do nereda više neće doći?

– Može se garantovati – umilno posmatrajući prokuratora odgovori gost – samo jedna stvar na svetu, a to je moć velikog cezara.

– Neka mu bogovi podare dug život – odmah prihvati Pilat. – I mir.

– Poćuta malo i nastavi: – Znači, vi smatrate da vojska sada može da se povuče?

– Mišljenja sam da kohorta munjevitog legiona može da ode – odgovori gost i dodade: – Ne bi bilo loše kada bi ona, za oproštaj, prodefilovala malo po gradu.

– Odlična misao – odobri prokurator – prekosutra ću je pustiti i sam ću otići i, kunem vam se gozbom dvanaest bogova, larima se kunem, dao bih ne znam šta, kada bih mogao da to uradim još koliko danas.

– Prokurator ne voli Jerušalajim? – dobroćudno upita gost.

– Molim vas – uzviknu prokurator smeškajući se – ne postoji nesigurnije mesto na zemlji. Ne govorim sada o prirodi! Bolestan sam svaki put kada moram ovamo da dođem. A to je tek pola nesreće. Ali ovi praznici: vračevi, magovi, čarobnjaci, ove gomile bogomoljaca... Fanatici, fanatici! Koliko je stajao samo onaj mesija, koga su najednom počeli da iščekuju ove godine! Svakog trenutka očekuješ da budeš svedok najneprijatnijeg krvoprolića. Stalno prebacivati vojsku, čitati prijave i dostave, od kojih je polovina napisana protiv tebe samoga! Morate priznati da je to više nego dosadno. O, kada ne bi bilo imperatorske službe!

– Da, praznici su ovde teški – složi se gost.

– Od sveg srca želim da se što pre završe – energično dodade Pilat. – Pružite mi se na kraju mogućnost da se vratim u Kesariju. Verujete li, ovo suludo delo Irodovo – prokurator mahnu rukom niz kolonadu, tako da je odmah bilo jasno da govori o dvorcu – dovodi me odista do ludila. Ovde ne mogu čak ni da spavam. Svet ne vide čudnovatije arhitekture. Ali da se vratimo na naš razgovor. Pre svega, taj prokleti Bar-Aba vas ne uznemirava?

Na to gost uputi svoj posebni pogled prema prokuratorovom obrazu. Ali ovaj je pogledom koji se dosađivao gledao u daljinu, gadljivo zažmurivši i posmatrajući deo grada koji mu je ležao pod nogama i gasio se u predvečerju. Ugasi se i pogled gosta, i kapci mu se spustiše.

– Nadajmo se da je Bar sada bezopasan kao jagnje – progovori gost i bore se pojaviše na njegovom ovalnom licu. – Nezgodno mu je da sada diže pobunu.

- Suviše se proćuo? – upita Pilat, osmehnuvši se.
- Prokurator, kao i uvek odlično shvata u čemu je stvar.
- Ali u svakom slučaju – zabrinuto primeti prokurator i tanak, dugačak prst sa crnim kamenom u prstenu podiže se uvis – biće potrebno...
- O, prokurator može biti siguran da Bar, sve dok ja budem u Judeji, neće naćiniti nijedan korak a da ne bude praćen.
- Sada sam miran, kao što sam, uostalom, uvek miran kada ste vi ovde.
- Prokurator je suviše dobar!
- A sada vas molim da me obavestite o pogubljenju – reće prokurator.
- A šta, naime, interesuje prokuratora?
- Da li je gomila pokušala da protestuje? To je, razume se ono najvaćnije.
- Nije – odgovorio je gost.
- Vrlo dobro. Da li ste lićno konstatovali da su mrtvi?
- Prokurator može biti siguran u to.
- Recite... da li su im davali napitak pre nego što su bili razapeti o stubove?
- Jesu. Ali, on je – tu gost zatvori oći – odbio da ga popije.
- Ko to? – upita Pilat.
- Izvinite, hegemone! – uzviknu gost. – Zar nisam rekao? Hanocri!
- Ludak! – reće Pilat, praveći zbog nećega grimase na licu. Pod levim okom poće da mu skakuće žila. – Umirati od sunćevih zraka! Zašto odbijati ono što ćoveku po zakonu pripada? Kojim je rećima to odbio?
- Rekao je – ponovo zatvarajući oći odgovori gost – da se zahvaljuje i ne okrivljuje zbog toga što mu je oduzet ćivot.
- Koga to? – tiho upita Pilat. To on, hegemone, nije rekao.
- A da li je pokušavao nećto da propoveda u prisustvu vojnika?

– Ne, hegemoni, ovoga puta on nije bio blagoglagoljiv. Jedino je rekao da kukavičluk smatra za najteži od svih ljudskih poroka.

– Na šta se to odnosilo? – gost začu glas koji iznenada postade prozuckao.

– To se ne zna. On se, sve u svemu, čudnovato ponašao, kao i uvek, uostalom.

– U čemu se sastojalo to njegovo čudnovato ponašanje?

– Stalno je pokušavao da gleda u oči čas jednom čas opet drugom čoveku kraj sebe i pri tome se stalno smeškao nekakvim smušenim osmehom.

– I ništa više? – upita prozuckao glas.

– Ništa više.

Prokurator zveknu peharom o krčag, sipajući sebi vino. Ispivši ga, progovori:

– Stvar je, naime, u sledećem: iako ne možemo da pronađemo, barem ne za sada, bilo kakve njegove pristalice ili sledbenike, ipak se ne može nikako jamčiti da oni uopšte ne postoje.

Gost je pažljivo slušao, sagnuvši glavu.

– A da bismo izbegli bilo kakva iznenađenja – nastavi prokurator – molim vas da odmah, bez mnogo buke, uklonite sa zemlje leševe trojice pogubljenih i sahranite ih u najvećoj tajnosti i tišini, tako da se o njima više nikada i ništa ne čuje

– Razumem, hegemoni – reče gost i ustade, sa rečima: – Zbog težine i odgovornosti posla, dopustite mi da odmah krenem.

– Ne, sedite još – reče Pilat, pokretom ruke zaustavivši gosta – moramo da rešimo još dva pitanja. Drugo od njih su vaše izvanredne zasluge na položaju načelnika tajne službe kod prokuratora Judeje, i one mi pružaju prijatnu mogućnost da o tome izvestim Rim.

Tu se lice gosta zacrvene, on ustade i pokloni se prokuratoru sa rečima:

– Vršim samo svoju dužnost u imperatorovoj službi.

– Ali, ja bih hteo da vas zamolim – nastavi hegemon – ako vam

ponude premeštaj odavde sa unapređenjem, da ga odbijete i da ostanete ovde. Ni u kom slučaju ne bih hteo da se rastanem od vas. Neka vas nagrade na neki drugi način.

– Srećan sam da služim pod vašom komandom, hegemon.

– To mi je drago. I, treće pitanje. Ono se tiče onog... kako se zvaše... Jude iz Kiriota.

Tu gost uputi prokuratoru svoj poseban pogled i odmah ga, kako i priliči, ugasi.

– Vele da je on – spuštajući glas, nastavi prokurator – tobože dobio novac zbog toga što je tako gostoljubivo dočekaao u svom domu tog bezumnog filozofa.

– Dobiće ga – tiho popravi Pilata načelnik tajne službe.

– A da li je suma velika?

– To niko ne zna, hegemon.

– Pa čak ni vi? – reče hegemon, izražavajući svojim zaprepašćenjem pohvalu.

– Na žalost, čak ni ja – mirno odgovori gost. – Ali da će večeras dobiti svoj novac, to znam sasvim pouzdano. Pozvan je da večeras dođe u Kajafin dvorac.

– Ah, nezajažljivi starac iz Kiriota – s osmehom primeti prokurator – jer on je starac, zar ne?

– Prokurator nikada ne greši, ali je ovoga puta ipak pogrešio – učtivo odgovori gost – jer čovek iz Kiriota je mladić.

– Nemojte mi reći! Da li biste mogli da mi date njegovu karakteristiku? Fanatik?

– O, ne, prokurator.

– Tako. Još nešto?

– Veoma je zgodan.

– I još? Možda ima nekakvu strast?

– Teško je znati baš sve tako tačno u ovome ogromnom gradu, prokurator.

– A, ne, ne, Afranije! Ne umanjujte svoje zasluge!

– On ima samo jednu strast, prokuratore. – Gost napravi kratku stanku. – Obožava novac.

– A čime se bavi?

Afronije podiže pogled, razmisli i odgovori:

– Radi u menjačnici jednog svog rođaka.

– Ah, tako, tako, tako. – Tu prokurator ućuta, osvrnu se da vidi ima li nekog na balkonu, a onda tiho reče: – Evo u čemu je stvar: dobio sam danas obaveštenje da će ga noćas preklati.

Ovde gost ne samo što pogleda prokuratora, već ga jedno vreme i posmatraše, a posle toga uzvрати:

– Vi ste, prokuratore, suviše pohvalnog mišljenja o meni. Po mome, nisam zaslužio da o meni Rim. Ja takvih obavesti nemam.

– Dostojni ste najveće nagrade – odgovori prokurator – ali takve obavesti ipak postoje.

– Usuđujem se da upitam, a od koga je stiglo to obaveštenje?

– Dopustite mi da vam to za sada ne kažem, tim pre što su ti podaci slučajni, nepouzdati i sumnjivi. Ali obavezan sam da sve predvidim. Takva mi je dužnost, a ja najviše od svega verujem svom predosećanju, jer me ono do sada još nikada nije prevarilo. Podaci kažu da se neko od tajnih prijatelja Hanocrija, besan zbog čudovišne izdaje tog menjača, dogovorio sa svojim jednomišljenicima da ga noćas ubiju, a da novac, dobijen za izdaju, podmetnu prvosvešteniku sa ceduljom: »Vraćam prokleti novac!«

Načelnik tajne službe više nije bacao na hegemonu svoje neočekivane poglede, već je nastavio da ga sluša zažmurivši, a Pilat nastavi:

– Šta mislite, hoće li prvosvešteniku biti prijatno da ove praznične noći dobije takav poklon?

– Ne samo što će mu to biti neprijatno – osmehnuvši se, odgovori gost – već smatram, prokuratore, da će to izazvati veliki skandal.

– I ja sam tog mišljenja. Zbog toga vas i molim da se pobrinete za to,

to jest da preduzmete sve mere da Juda iz Kiriota bude pod paskom.

– Hegemonovo naređenje će biti izvršeno – reče Afranije – ali moram da umirim hegemonu: zamisao zločinaca je neobično teško izvodljiva. Pomislite samo – gost se, govoreći okrenu i nastavi: – pratiti čoveka, preklati ga, pa još i saznati koliko je dobio, a uza sve to još i biti tako vešt i vratiti novac Kajafi, sve u istoj noći? Danas?

– A njega će danas ipak preklati – bi uporan Pilat – predosećanje mi to govori, kažem vam! Još se nije desilo da me je ono prevarilo – lice prokuratorovo se zgrči i on počne da trlja ruke.

– Razumem – pokorno odgovori gost, ustade, ispravi se i najednom surovo upita: – Znači, preklade ga, hegemone?

– Da – odgovori Pilat – i mogu se osloniti samo na vašu preduzimljivost, koja je zaista više nego zapanjujuća.

Gost popravi težak opasač pod plaštom i reče:

– Čast mi je da vam poželim zdravlja i radosti.

– Ah, da – tiho povika Pilat – skoro sam sasvim i zaboravio! Pa ja sam ostao vaš dužnik!

Gost se zapanji.

– O, prokurate, vi mi, odista, ništa niste dužni.

– Kako da ne! Pri mom ulasku u Jerušalajim, setite se, gomila siromaha... hteo sam da im bacim sitniš, ali ga nisam imao i uzeo sam ga od vas.

– Prokurate, pa to je stvarno sitnica!

– I sitnice treba pamtiti.

Pilat se okrenu, podiže plašt koji ležao na fotelji iza njega, izvuče ispod njega kožnu vrećicu i pruži je gostu. Ovaj se pokloni uzimajući je i strpa je pod plašt.

– Čekam – progovori Pilat – izveštaj o sahrani, a isto tako i o onome Judi iz Kiriota još noćas, čujete li me, Afranije, još noćas. Straži će biti izdato naređenje da vas pusti čim se pojavite. Čekam vas!

– Čast mi je – reče načelnik tajne službe i, okrenuvši se, ode sa balkona. Čulo se kako mu moka pesak škripi pod nogama, posle se čuo

bat njegovih čizama po mermeru između lavova. Potom su mu bile odsečene najpre noge, pa telo, a na kraju je nestala i kapuljača. Tek tada prokurator spazi da sunca više nema i da se sumrak već spustio.

26.

Sahrana

Možda je upravo taj sumrak i bio razlog što se spoljašnost prokuratorova naglo promenila. Kao da je najednom ostareo, pogurio se, a pored svega toga postao nekako i uznemiren. Jednom se osvrnuo u zbog nečega stresao, bacivši pogled prema praznoj fotelji, preko čijeg naslona beše prebačen plašt. Približavala se praznična noć, večernje senke igrale su svoju igru i premorenom prokuratoru se najverovatnije pričinilo da neko sedi u praznoj fotelji. Dopustivši sebi tu malodušnost da dodirne plašt, prokurator ga ostavi i poče da šeta po balkonu, čas trljajući ruke, čas prilazeći stolu i uzimajući pehar, čas se, opet, zaustavljajući i počinjući besmisleno da razgleda mozaik poda, kao da je hteo da na njemu pročita nekakva pismena.

Tog dana ga je već po drugi put obuzimala potištenost. Trljajući slepoočnicu u kojoj je od paklenog jutarnjeg bola ostala samo tupa uspomena koja ga je pomalo tištala, prokurator se stalno trudio da otkrije uzrok sopstvenih duševnih muka. I brzo ga je shvatio, ali se potrudio da sam sebe zavarava. Bilo mu je jasno da je tog dana nešto nepovratno ispustio, a da sada to ispušteno želi da nadoknadi nekakvim sitnim i ništavnim, a što je najvažnije, zakasnelim delima. Zavaravanje samoga sebe sastojalo se u tome što je prokurator pokušavao da ubedi sebe da ta dela njegova, sadašnja, večerašnja, nisu ništa manje važna od jutrašnje presude. Ali to prokuratoru nikako nije polazilo za rukom.

Kada se jednom, šetajući tako, okrenuo, naglo se zaustavi i zazvižda. Kao odgovor na ovaj zvižduk u sumraku odjeknu dubok lavež, a iz vrta dojuri na balkon ogroman siv pas šiljatih ušiju, s ogrlicom na kojoj su se nalazile pločice.

– Banga, Banga – tiho povika prokurator.

Pas se prope na zadnje šape, a prednje stavi svome gazdi na ramena, tako da ga umalo ne obori na pod i liznu ga po obrazu. Prokurator sede u fotelju. Banga se, isplazivši jezik i daščući, smesti kraj gazdinih nogu, a radost u psećim očima označavaše da je nepogoda završena, jedina stvar koje se na ovome svetu neustrašivi pas bojao, a takođe i to, da je on ponovo tu, kraj čoveka koga obožava, poštuje i smatra za najmoćnijeg na svetu, za gospodara svih ljudi, zahvaljujući kome se osećao povlašćenim i višim, značajnijim bićem. Ali smestivši se kraj nogu, pa čak i ne gledajući svoga gospodara, već posmatrajući večernji vrt, pas odmah shvati da se njegovom gospodaru dogodila nekakva nesreća. Zbog toga promeni položaj, ustade, priđe mu sa strane i prednje mane i glavu stavi na kolena prokuratorova, isprljavši mu peševe plašta mokrim peskom. Bangini postupci verovatno je trebalo da znače da to teši svog gospodara i kako je spreman da zajedno sa njim podeli nesreću. To pokuša da izrazi svojim očima, okrenutim prema gospodaru i načuljenim ušima. Tako su obojica, pas i čovek, koji su se uzajamno voleli, dočekali prazničnu noć na balkonu.

U to doba prokuratorov gost beše jako zaposlen. Napustivši gornji deo vrta pred balkonom, on se stepeništem spusti na sledeću terasu vrta, skrenu udesno i stiže do kasarni koje su se nalazile na teritoriji dvorca. U tim kasarnama bile su smeštene dve centurije, koje su stigle zajedno sa prokuratorom za praznike u Jerušalajim, a isto tako i tajna pratnja prokuratorova, kojom je komandovao ovaj isti gost. Gost se u kasarnama zadržao veoma kratko, ne duže od desetak minuta, a kada je prošlo tih desetak minuta, iz dvorišta kasarne iziđoše troja kola, natovarena alatom za kopanje šančeva i buretom vode. Kola je pratilo petnaest konjanika ogrnutih sivim plaštevima. U njihovoj pratnji kola napustiše teritoriju dvorca kroz zadnju kapiju, krenuše ka zapadu, iziđoše kroz kapiju gradskih bedema i skrenuše stazom sa desne strane ka Vitlejemskom putu, a posle njime na sever, stigoše do raskrsnice kraj Hebronskih vrata i odatle krenuše putem za Jafu, kojim se danju kretala povorka sa osuđennicima na smrt. U to doba se već bilo sasvim smračilo, i na horizontu se pojavio mesec.

Ubrzo za kolima koja su otišla sa pratnjom teritoriju dvorca napusti

na konju i prokuratorov gost koji se presvukao u taman, iznošen hiton. Gost nije napustio grad, već je sišao u njega. Posle izvesnog vremena mogao je da se vidi kako prilazi Antonijevoj kuli koja se nalazila na severu a u neposrednoj blizini velikoga hrama. U kuli se gost, takođe, zadrža veoma kratko, a posle toga se njegov trag pojavi u Donjem gradu, u njegovim krivudavim i zapetljanim uličicama. Ovamo, pak, gost stiže jašući mazgu.

Pošto je dobro poznao grad, gost lako pronade ulicu koja mu je bila potrebna. Zvala se Grčka, jer je u njoj bilo nekoliko grčkih dućana, a među njima i jedan u kome su prodavani tepisi. Upravo kod tog dućana gost zaustavi svoju mazgu, sjaha sa nje i priveza je za halku kraj kapije. Radnja je već bila zatvorena. Gost uđe kroz kapijicu i nađe se u omanjem kvadratnom dvorištu, opkoljenom na pokoj magazama. Skrenuvši u dvorištu za ugao, gost se nađe kraj kamene terase stambene kućice, obavijene puzavicom i osvrnu se. I u kući i u magazama vladala je pomrčina, svetiljke još nisu bile upaljene. Gost tiho pozva:

– Niza!

Na njegov poziv zaškripaše vrata, i u večernjem sumraku se na terasi pojavi mlada žena bez zara. Nagla se preko ograde terase, uznemireno se zagledavši, ne bi li videla ko je to došao. Kada prepoznađe gosta, prijateljski mu se osmehnu, klimnu glavom, mahnu mu rukom.

– Jesi li sama? – tiho je na grčkom upita Afranije.

– Sama – prošapta žena na terasi – muž mi je jutros otputovao u Kesariju – tu se žena osvrnu prema vratima i šapatom dodade: – Ali je zato služavka kod kuće. – Tada načini pokret rukom, koji je označavao: »uđite«. Afranije se osvrnu i zakorači na kamene stepenice. Posle toga žena i on nestadoše u kući.

Kod te se žene Afranije zadrža sasvim kratko – ne duže od pet minuta. Posle toga je napustio i kuću i terasu, navukao kapuljaču na oči i izašao na ulicu. U kućama su u to vreme već paljene svetiljke, pretpraznična gužva je još uvek bila velika i Afranije se na svojoj mazgi izgubi u bujici prolaznika i konjanika. Kuda je dalje otišao, to nikome nije znano.

A kada je žena, koju je Afranije oslovio sa »Niza« ostala sama, počela

je da se presvlači, pri čemu je jako žurila. Ma koliko joj, međutim, beše teško da traži potrebne stvari u mračnoj sobi, svetiljku nije palila, a služavku nije pozivala. Tek kada je bila spremna, i kada je preko glave već prebacila taman zar, u kući se začu njen glas:

– Ako me neko traži, reci da sam otišla da da posetim Enantu.

U pomrčini se začu gundanje stare služavke:

– Enantu? Eh, i ta Enanta! Zabranio ti je muž da odlaziš k njoj! Podvodačica je ta tvoja Enanta. Reći ću ti mužu...

– De, de, de, čuti – odgovori Niza i kao senka nestade iz kućice. Nizine sandale počеше da lupkaju po kamenim pločama dvorišta. Služavka gundajući zatvori vrata koja su vodila na terasu. Niza napusti svoj dom.

U isto vreme iz druge uličice u Donjem gradu koja se terasasto spuštala ka jednom od gradskih ribnjaka, uličice krivudave, iz kapijice neugledne kuće, koja je svojim zadnjim delom gledala u uličicu a prozorima u dvorište, izađe mlad čovek brižljivo podšišane bradice u beloj čistoj kefi koja mu padaše na ramena, u novom plavom prazničnom talitu sa kićankama i novim sandalama koje su škriputale. Grbonosi lepotan, koji se doterao za veliki praznik, koračao je bodro, obilazeći prolaznike, koji su hitali kućama na svečanu trpezu, gledao kako se jedan za drugim osvetljavaju prozori. Mladić je krenuo putem što je vodio pored tržnice ka dvorcu prvosveštenika Kajafe, koji se nalazio u podnožju brega na kome se nalazio hram.

Posle izvesnog vremena moglo se videti kako ulazi na vrata Kajafinog dvora, a nešto kasnije, kako ga napušta.

Posle posete dvorcu, gde su već gorele svetiljke i baklje i gde je vladala praznička gužva, mladić krenu još čilijim, radosnijim korakom i požuri nazad u Donji grad. Na onom istom uglu gde se ulica slivala u tržišni trg, u gužvi i buci prestiže ga žena koja je išla vrckastim korakom, pod crnim zarom namaknutim na same oči. Prestižući mladog lepotana, ova žena za trenutak malo podiže zar, baci pogled prema njemu, ali ne uspori korak, već ga čak i ubrza, kao da htede da se sakrije od onoga koga je prestigla.

Mladić ne samo što primeti ženu, već je i poznade, a prepoznavši je,

zadrhta, zaustavi se posmatrajući je u nedoumici s leđa i odmah pokuša da je prestigne. Umalo ne oborivši nekog prolaznika sa krčagom u ruci, mladić sustiže ženu i pozva je teško dišući od uzbuđenja:

– Niza!

Žena se okrenu, začkilji očima, pri čemu joj se na licu pojavi ledeni izraz i nadmeno odgovori grčkim jezikom:

– Ah, to si ti, Judo? Nisam te odmah prepoznala. Uostalom, to je dobro. Kod nas postoji verovanje da će se onaj koga ne prepoznaš obogatiti...

Uzbuđen do te mere da mu je srce skakalo kao u ptice pod crnim pokrivačem, Juda upita isprekidanim šapatom, bojeći se da ga ne čuju prolaznici:

– Kud si krenula, Niza?

– A zašto bi ti to morao da znaš? – odgovori Niza, usporavajući korak i nadmeno posmatrajući Judu.

Tada se u Judinom glasu začuše nekakve kao dečje intonacije i on poče rasejano da šapuće

– Pa kako?... Dogovorili smo se. Hteo sam da navratim k tebi. Rekla si da ćeš celo veče biti kod kuće...

– Ah, ne, ne – odgovori Niza i ćudljivo isturi donju usnu, zbog čega se Judi učinilo da joj lice, najlepše lice koje je ikada video u životu, postade još lepše – bilo mi je dosadno. Kod vas je praznik i šta bi ti hteo da radim? Da sedim i slušam kako ti uzdišeš na terasi? I uz to da strahujem da će služavka ispričati sve mužu? Ne, ne, odlučila sam da odem van grada i slušam slavu.

– Kako to van grada? – upita iznenađeni Juda. Sama?

– Razume se, sama – odgovori Niza.

– Dopusti mi da te pratim – zadihano zamoli. Juda. U glavi mu nastade zbrka, zaboravi na sve na svetu i molećivo pogleda plave Nizine oči koje su sada izgledale potpuno crne.

Niza mu ništa ne odgovori i samo ubrza korak.

– Zašto ćutiš, Niza? – žalostivim glasom upita Juda, ravnajući korak

s njenim.

– A da mi ne bude dosadno sa tobom? – najednom upita Niza i zaustavi se. Tada u Judinoj glavi nastade prava pravcata zbrka.

– Pa, dobro – na kraju se otkrivi Niza. – Pođimo.

– A kuda, kuda?

– Pričekaj... svratićemo u ovo dvorište i dogovorićemo se, jer se bojim da me neko od poznanika ne vidi i ne ispriča posle mužu da sam sa ljubavnikom bila na ulici.

I tada Niza i Juda nestadoše sa trga. Došaptavali su se u kapiji jednog dvorišta.

– Idi u maslinjak – šaptala je Niza, namićući pokrov na oči i okrećući se od nekog čoveka, koji je sa kofom ulazio u dvorište – u Getsemaniju, iza Kidrona, jesi li shvatio?

– Da, da, da...

– Ja ću poći napred – nastavi Niza – ali ti ne idi za mnom, zaostani malo. Ja ću poći napred... Kada pređeš potok... znaš li gde je pećina?

– Znam, znam...

– Prođi uzbrdo pored žrvnja za masline a onda skreni ka pećini. Biću tamo. Ali ne smeš ni u kom slučaju da pođeš odmah za mnom, imaj strpljenja, pričekaj ovde – i sa tim rečima Niza izađe iz kapije, kao da nije ni govorila sa Judom.

Juda postoja neko vreme sam, trudeći se da se usredsredi. Između ostalih misli, i glavi mu se vrzmala i misao o tome kako da objasni rođacima zašto nije prisustvovao prazničnoj trpezi. Juda stajaše i smišljaše nekakvu laž, ali od uzbuđenja ništa pametno nije smislio i noge ga same i protiv njegove volje izvedoše iz kapije.

Sada je promenio put: nije više išao prema Donjem gradu već je krenuo nazad, prema Kajafinom dvorcu. Praznik je već bio stigao u grad. Oko Jude u prozorima ne samo što su svetlucali plamičci već se čuo i žamor molitvi. Po ulici su poslednji zakasneli prolaznici terali magariće, šibali ih, vikali na njih. Noge su same nosile Judu i on nije ni zapazio kako su pored njega proletele strašne, obrasle mahovinom zidine Antonijeve kule, nije čuo ni zavijanje truba u tvrđavi, nije obratio

pažnju na konjičku rimsku patrolu sa bakljom koja mu je nemirnom svetlošću osvetljavala put. Prošavši pored kule, Juda je, osvrnuvši se, ugledao kako su se na strašnoj visini nad hramom upalila dva džinovska petokraka svećnjaka. Ali, i njih je Juda video kao u magli, pričinilo mu se da se nad Jerušalajimom upalilo deset neviđenih po veličini kandila, koja su se takmičila sa svetlošću jedinog kandila koje se sve više i više dizalo nad Jerušalajimom – mesečevog kandila. Sada Judu više ništa nije zanimalo, on je žurio ka Getsemanskoj kapiji, hteo je da što pre napusti grad. S vremena na vreme činilo mu se da se ispred njega, između leđa i lica prolaznika pojavljuje zavodljiva figura, da ga vodi za sobom. Ali to je bila varka – Juda je znao da je Niza daleko ispred njega. Juda protrča pored menjačnica i stiže napokon do Getsemanske kapije. U njoj je, drhteći od nestrpljenja, ipak bio prinuđen da se zaustavi. U grad su ulazile kamile, za njima je ušla sirijska vojna patrola koju Juda u sebi prokle...

Ali sve ima kraj. Nestrpljivi Juda je već bio van gradskih zidina. Sa leve strane od sebe Juda ugleda malo groblje, a kraj njega nekoliko prugastih bogomoljačkih šatora. Prešavši prašnjavi put koji je osvetljavao mesec, Juda krenu ka Kidronskom potoku da bi prešao preko njega. Voda je tiho žuborila pod Judinim nogama. Preskačući sa kamena na kamen, on na kraju stiže na suprotnu, getsemansku obalu i sa radošću ugleda da je put nad voćnjacima pust. U blizini se videla polurazrušena kapija maslinjaka.

Posle zagušljivog grada, Judu zapahnu zanosan miris prolećne noći. Iz vrta se preko ograde osećao miris mirti i bagrema sa getsemanskih polja.

Kapiju niko nije čuvao, nikoga u njoj nije bilo i kroz nekoliko minuta Juda je već trčao pod tajanstvenom senkom ogromnih granatih maslina. Put je vodio uzbrdo, Juda se uspinjao teško dašćući, s vremena na vreme dospevajući iz pomrčine na šarene mesečeve tepihe koji su mu ličili na tepihe koje je video u radnji ljubomornog Nizinog muža. Posle izvesnog vremena, sa leve strane, Juda ugleda presu za masline sa teškim kamenim žrvnjem i gomilu nekakve buradi. U vrtu ne beše nikoga. Radovi su završeni u smiraj dana, u vrtu ne beše ni žive duše, i sada se nad Judom razlegala pesma hora slavuja.

Juda je već bio nadomak cilju. Znao je da će sa desne strane u pomrčini uskoro začuti tihi šapat vode koja pada u pećini. Tako se i desilo, začu ga.

Postajalo je svežije.

Tada uspori korak i tiho pozva:

– Niza!

Ali, umesto Nize, odvojivši se od debelog maslinovog stabla, na put iskoči snažna muška figura, nešto joj zasja u ruci odmah se ugasi.

Juda ustuknu i tiho jeknu:

– Ah!

Drugi čovek mu prepreči put.

Prvi, onaj ispred njega, upita Judu:

– Koliko si sada dobio? Govori, ako ti je život mio!

Nada se pojavi u Judinom srcu, i on očajnički povika:

– Trideset tetradrahmi! Trideset tetradrahmi! Sve što sam dobio kod mene je! Evo novca! Uzmite ga, ali mi život ostavite!

Čovek ispred Jude brzo mu istrže iz ruku kožnu kesu. Istog se časa iza Judinih leđa diže bodež i zabi se zaljubljenom mladiću pod plećku. Judu nešto odbaci napred i on diže u vazduh zgrčene ruke. Čovek ispred njega dočeka Judu na svoj nož i do balčaka ga zabi u Judino srce.

Ni... za... – tuđim, ne visokim i jasnim mladalačkim, već dubokim i prekorinim glasom progovori Juda i više ne ispusti ni zvuka. Telo mu tako snažno lupi o zemlju, da ona zaječa.

Tada se na putu pojavi treća prilika. Taj treći je na sebi imao plašt sa kapuljačom.

– Požurite! – naredi taj treći. Ubice brzo zapakovaše kožnu vrećicu zajedno sa ceduljom, koju im dade treći u kožu i uvezaše je vrpcom. Drugi stavi smotuljak u nedra, potom ubice potrčaše sa puta u stranu i pomrčina ih proguta među maslinama. Treći kleče pored ubijenog i zagleda mu se u lice. U senci mu se učini da je ono blede kao kreč i nekako produhovljeno lepo. Posle nekoliko trenutaka na putu ne beše nikog živog. Mrtvo telo ležaše raširenih ruku. Levo stopalo se našlo u

mrnji mesečine, tako da se jasno video svaki kaišić sandale.

U celom getsemanskom vrtu u to se doba razlegala pesma slavuja. Kuda su otišla ona dvojica što su preklala Judu, ne zna se, ali je put trećeg čoveka sa kapuljačom poznat. Napustivši stazu, on krenu kroz gust maslinjak prema jugu. Preskočio je ogradu vrta daleko od glavne kapije, u južnom uglu, tamo gde je ispalo gornje kamenje ograde. Uskoro se već nalazio na obali Kidrona. Tada uđe u vodu i jedno vreme koračaše kroz nju, sve dok u daljini ne spazi siluete dva konja i čoveka kraj njih. Konji takođe stajahu u potoku. Voda je tekla i prala im kopita. Konjovodac sede na jednog konja, čovek sa kapuljačom na drugog, pa lagano krenuše kroz potok i čulo se kako kamenje krcka pod konjskim kopitima. Potom konjanici izjahaše iz vode, popeše se na jerusalajmsku obalu i krenuše korakom duž gradskih bedema. Tada se konjovodac odvoji, pojuri napred i nestade, a čovek sa kapuljačom zaustavi svog konja, sjaha s njega na pustom putu, skide svoj plašt, izvrnu ga na naličje, izvuče ispod plašta plitak šlem bez čelenke, stavi ga na glavu. Sada na konja skoči čovek u vojnoj hlamidi sa kratkim mačem o bedru. Povuču uzde i nemiran vojnički konj zakasa, truckajući jahača. Sada put više nije bio dug. Konjanik priđe južnoj kapiji Jerusalajima.

Pod svodom kapije poigravao se i podrhtavao nemiran plamen buktinje. Stražari iz druge centurije Munjevitog legionara sedeli su na kamenim klupama i kockali se. Kada ugledaše oficira koji je ulazio, vojnici skočiše sa mesta, oficir im mahnu rukom i uđe u grad.

Grad je bio obasjan prazničnim svetlostima. U svim prozorima poigravali su plamićci svetiljki i odasvud su se, slivajući se u neskladni hor, čule praznične molitve. Bacajući pogled u prozore što su gledali na ulicu, konjanik je pokatkad mogao da vidi ljude za prazničnom trpezom sa jarećim mesom, gde pehari sa vinom stajahu između tanjira sa trpkim travama. Zviždućući nekakvu tišu melodiju, konjanik se laganim kasom provlačio kroz puste uličice Donjeg grada, ka Antonijevoj kuli, povremeno pogledajući dotle neviđene na svetu petokrake svećnjake koji plamtahu nad hramom ili mesec koji beše još viši od tih svećnjaka.

Dvorac Iroda Velikog nije ni na koji način učestvovao u svečanoj noći praznika pashe. U sporednim odajama dvorca, okrenutim prema jugu, gde su se smestili oficiri rimske kohorte i legat legionara, gorele su

svetlosti i tamo su se mogli naslutiti nekakvi pokreti i život, a prednji deo, u kome se nalazio jedini i prinudni stanovnik dvorca – prokurator – kao da je ceo, sa svojim kolonadama i zlatnim statuama bio oslepeo podjarkom mesečinom. Ovde, u unutrašnjosti dvorca, vladale su pomrčina i tišina. I tamo, kako je to i rekao Afraniju, prokurator nije želeo da uđe. Naredio je da mu se postelja namesti na balkonu, tamo gde je i ručao, a jutros obavljao saslušanje. Prokurator je legao na pripremljeni ležaj, ali mu san nije dolazio. Ogoljeni mesec lebdeo je u čistom nebu i prokurator nije skidao pogled sa njega punih nekoliko časova.

Negde oko ponoći san se konačno smilovao na hegemonu. Grozničavo zevnuši, prokurator otkopča i smače plašt, skinu pojas sa širokim čeličnim sečivom u kanijama koji je opasivao košulju, stavi ga na fotelju kraj ležaja, smače sandale i ispruži se. Banga odmah ustade, leže kraj njega na ležaj, glavu uz glavu, i prokurator, stavivši psu ruku oko vrata, najzad zatvori oči. Tek tada zaspao i pas.

Ležaj je bio u polumraku, zaklonjen od meseca stubom, ali se od stepeništa balkona ka postelji pružala traka mesečine. I čim je prokurator izgubio vezu sa stvarnošću oko sebe, odmah je krenuo osvetljenim putem nagore, pravo ka mesecu. Čak se i nasmejao u snu od radosti, do te je mere sve bilo divno i neponovljivo na prozračnom plavom putu. Koraćao je uz pratnju Bange, a kraj njega je išao lutajući filozof. Raspravljali su o nečem veoma složenom i važnom, pri čemu nijednom nije polazilo za rukom da u nešto ubedi onog drugog. Ni u čemu se nisu slagali i zbog toga je njihov spor bio zanimljiv i beskonačan. Samo se po sebi razume da je današnje pogubljenje predstavljalo najobičniji nesporazum – jer je taj filozof, koji je izmislio tako neverovatno glupavu stvar kao što je to da su svi ljudi dobri, koraćao pored njega, što je, svakako, značilo da je živ. I, razume se, bilo bi više nego užasno čak i pomisliti na to, da bi takav čovek mogao da se pogubi. Pogubljenja nije bilo! Nije ga bilo! Eto u čemu se sastojala lepota tog putovanja uvis, po mesečevom stepeništu.

Slobodnog vremena su imali onoliko koliko im je bilo potrebno a nepogoda će početi tek uveče, i kukavičluk je, u to nema sumnje, jedan od najgorih poroka. Tako govoraše Ješua Hanocri. Ne, filozofe, protivim

se: to je najstrašnji porok.

Eto, na primer, sadašnji prokurator Judeje i bivši tribun u legionu ne beše kukavica onda, u Dolini devica, kada besni Germani zamalo nisu ubili gorostasa Pacolovca. Ali, oprostite mi, filozofe! Zar vi, sa vašim umom, možete čak i pomisliti da će prokurator Judeje žrtvovati svoju karijeru zbog čoveka koji je izvršio zločin protiv cezara?

– Da, da – stenjao je i jecao u snu Pilat. Razume se, žrtvovaće je. Tog jutra je još, možda, i ne bi žrtvovao, a sada, noću, odvagnuvši sve, pristaje da je žrtvuje. Učiniće sve što je u njegovoj moći da spase od pogibije bezumnog sanjara i vrača koji apsolutno ni za šta nije ni najmanje kriv!

– Od sada ćemo zauvek biti skupa – govorio mu je u snu filozof-lutalica, koji se na bog zna koji način našao na putu konjanika sa zlatnim kopljem – Kad je tu jedan, znači da je tu i drugi! Kada spomenu mene, odmah će spomenuti i tebe! Mene, nahoće, sina nepoznatih roditelja, i tebe, sina kralja-zvezdočaca i lepotice Pile, mlinarove kćeri.

– Da, samo me ne zaboravi, seti se mene, sina zvezdočaca – molio je Pilat u snu. I obezbedivši se u snu klimanjem glave prosjaka iz En-Sarida što koračaše kraj njega, surovi prokurator Judeje od radosti je plakao i smejaao se u snu.

Sve je to bilo lepo, ali je zato utoliko strašnije bilo hegemonovo buđenje. Banga zareža na mesec i plavi put klizav, kao namazan maslom, nestade pred prokuratorom. Otvorio je oči i prvo čega se setio bilo je da je pogubljenje obavljeno. Prvo što je prokurator uradio, bilo je da se naviknutim pokretom uhvati za Banginu ogrlicu, posle čega bolesnim očima poče da traži mesec i vide da se on pomerio malo u stranu i da je postao srebrnast. U njegovu svetlost umešala se neprijatna, nemirna svetlost, koja je treperila na balkonu pred samim očima. U rukama centuriona Pacolovca plamtela je i dimila se baklja. On je sa strahom i zlobom u očima bacaao poglede na opasnu životinju koja se pripremala za skok.

– Mir, Banga – reče prokurator glasom bolesnog čoveka i nakašlja se. Zaklanjajući se od plamena rukom, nastavi: – Ni noću, Na mesečini nemam mira! O, bogovi! A i vaša dužnost je loša, Mark. Vojnike

sakatite...

Krajnje zaprepašćen, Mark je gledao prokuratora, a ovaj dođe sebi. Da bi zagladio nepotrebne reči, koje je onako sanjiv izgovorio, prokurator reče:

– Ne vređajte se, centurione. Moj položaj je, ponavljam, još gori. Šta vam je potrebno?

– Stigao je načelnik tajne straže – mirno izvesti Mark.

– Pustite ga, pustite – pročišćavajući kašljanjem grlo, naredi prokurator i poče bosim nogama da traži sandale. Plamen zaigra po stubovima, centurionove kalige zalupkaše po mozaiku. Centurion izađe u vrt.

– I na mesečini nemam mira – zaškripavši zubima reče prokurator sam sebi.

Na balkonu se, umesto centuriona, pojavi čovek sa kapuljačom.

– Banga, mir – tiho reče prokurator i steže glavu psu.

Pre no što će početi da govori, Afranije se, po svom običaju, osvrnu i ode u senku i, uverivši se da osim Bange na balkonu nema nikoga, tiho reče:

– Molim da me predate sudu, prokuratoru. Bili ste u pravu. Nisam uspeo da sačuvam Judu iz Kiriota, preklali su ga. Tražim da budem izveden pred sud i podnosim ostavku.

Afraniju se učinilo da ga posmatraju četvore oči: pseće i vučje.

Afranije izvuče ispod hlamide vrećicu ukrućenu od sasušene krvi, zapečaćenu sa dva pečata.

– Evo, ovu vrećicu sa novcem su podmetnule ubice u kuću prvosveštenika. Krv na toj vrećici je krv Jude iz Kiriota.

– Koliko li tamo ima? – upita Pilat, nadnevši se nad vrećicu.

– Trideset tetradrahmi.

Prokurator se osmehnu i reče:

– Malo.

Afranije je ćutao.

– Gde se nalazi ubijeni?

– To ne znam – sa mirnim dostojanstvom odgovori čovek koji se nikada nije rastajao od svoje kapuljače – istragu ćemo otpočeti ujutru.

Prokurator se stresao, okanio se kaiša sandale, koji nikako nije mogao da zakopča.

– Ali vi sigurno znate da je ubijen?

Na to prokurator dobi suv odgovor:

– Ja, prokurator, radim punih petnaest godina u Judeji. Počeo sam da radim za vreme Valerija Gratija. Ne moram da vidim leš, da bih rekao da je čovek ubijen, pa vas sada izveštavam da je onaj koji se zvao Juda iz Kiriota pre nekoliko sati izboden.

– Oprostite mi, Afranije – odgovori Pilat – još se nisam probudio kako treba, zbog toga sam to onako i rekao. Loše spavam – prokurator se osmehnu – i stalno u snu vidim mesečev zrak. Tako smešno, zamislite samo. Kao da se šetam po tom zraku. No, hteo bih da čujem vaše mišljenje o svemu tome. Gde se spremate da ga tražite? Sedite, načelnice tajne službe.

Afranije se pokloni, primače fotelju bliže krevetu i sede, zveknuvši pri tom mačem.

– Imam nameru da ga tražim u blizini prese za masline u Getsemanskom vrtu.

– Tako, tako. A zašto upravo tamo?

– Hegemone, po mome mišljenju Juda nije bio ubijen u samom Jerušalajimu, a isto tako nije ubijen ni daleko od njega. On je ubijen u blizini Jerušalajima.

– Smatram vas za jednog od istaknutih stručnjaka u vašem poslu. Uostalom, ne znam kako stoje stvari u Rimu, ali u kolonijama premca nemate. Objasnite, zašto?

– Ni u kom slučaju ne dopuštam pomisao – govorio je tiho Afranije – da je Juda dospeo u ruke neakvim sumnjivim ljudima u gradskom području. Na ulici je nemoguće nekoga tajno zaklati. A to znači da su morali da ga namame negde u podrum. Međutim, služba ga je već tražila u Donjem gradu i svakako bi ga tamo i pronašla. Garantujem

vam da nije u gradu. A da su ga ubili daleko van grada, ova vrećica sa novcem ne bi bila podmetnuta tako brzo. Ubijen je negde u blizini grada. Uspeli su da ga odmame van grada.

– Ne shvatam na koji je to način bilo moguće uraditi.

– Da, prokurator, to je najteže pitanje u celoj toj stvari, a ja čak i ne znam da li ću uspeti da ga odgonetnem.

– Odista, zagonetno! U praznično veče vernik odlazi ne zna se zašto van grada, napustivši pashalnu trpezu i tamo gine. Ko ga je to i čime mogao da namami? Da to nije učinila neka žena? – najednom nadahnuto upita prokurator.

Afranije odgovori mirno i odmereno:

– Ni u kom slučaju, prokurator. Ta mogućnost je u potpunosti isključena. Treba rasuđivati logično. Ko je bio zainteresovan za pogibiju Jude? Nekakvi lutajućí fanatici, nekakav kružok u kome, pre svega, nije bilo nijedne žene. Da bi se čovek oženio, prokurator, on mora da ima novac, a da bi doveo na svet čoveka, on mu je isto tako potreban. Ali da bi se čovek preklao uz pomoć žene, potreban je veliki novac, a te skitnice novca nemaju. Žene u svemu tome nije bilo, prokurator. Čak i više od toga, reći ću da takvo tumačenje ubistva može samo da zametne tragove, zavarava istragu a mene lično ometa.

– Vidim da ste sasvim u pravu, Afranije – prozbori Pilat – ja sam samo sebi dozvolio da iskažem svoju pretpostavku.

– Ona je, prokurator, na žalost, pogrešna.

– Pa šta je onda posredi? – uzviknu prokurator radoznalo se zagledavši u Afranijevo lice.

– Mišljenja sam da je posredi ponovo taj isti novac.

– Odlična misao! Ali, ko je i za šta mogao da mu ponudi novac noću pa još van gradskog područja?

– O, ne, prokurator, to nije tako. Imam jednu jedinu pretpostavku, i ako ona nije tačna, drugo objašnjenje, kako mi se barem čini, neću uspeti ni da nađem. – Afranije se naže bliže prokuratoru i šapatom reče: – Juda je hteo da sakrije svoj novac na tajnom, samo njemu poznatom mestu.

Veoma lukavo objašnjenje. Tako je očigledno i bilo. Sada vas shvatam: izmamili su ga iz grada ne ljudi, već sopstvena misao. Da, to je očigledno tako i bilo.

– Tako je. Juda je bio nepoverljiv. Krio je novac od ljudi.

– Da, rekli ste, u Getsemaniji. A zašto upravo tamo imate nameru da ga tražite – to, moram da priznam, ne shvatam.

– Pa to je, prokuratore, najjednostavnije od svega. Niko neće kriti novac na putu, na otvorenom i pustom mestu. Juda nije bio na Hebronskom putu, ni na putu u Vitanju. On je morao da bude na zaštićenom i skrovitom mestu sa drvećem. To je zaista jednostavno. A drugih takvih mesta, osim Getsemanije, u blizini Jerušalajima nema. Nije mogao daleko da ode.

– Potpuno ste me ubedili. A šta sada treba da se radi?

– Odmah ću početi da tražim ubice koje su pronašle Judu van grada, a sam ću, u međuvremenu, kako sam već izvestio, predati prijavu protivu sebe sudu.

– Zašto to?

– Moja straža ga je ispustila iz vida sinoć na tržnici, pošto je napustio Kajafin dvorac. Nikako mi ne ide u glavu kako se to desilo: tako nešto mi se u životu još nije dogodilo. Uzet je pod prismotru odmah posle našeg razgovora. Ali u rejonu tržnice najednom se negde prikrio, zameo trag, tako da je jednostavno nestao.

– Dobro. Izjavljujem da ne smatram da vas treba predavati sudu. Učinili ste sve što ste mogli i niko na svetu – tu se prokurator osmehnu – ne bi uspeo da uradi više od vas! Pozovite na odgovornost žbirove koji su izgubili Judu. Ali ni tu, molim vas, ne bih želeo da kazna bude prestroga. Na kraju krajeva, učinili smo sve da bismo se pobrinuli za to ništavilo! Da, zaboravio sam da vas upitam – prokurator počeo da trlja čelo – kako su uspeali da Kajafi podmetnu novac?

– Vidite, prokuratore... To i nije bilo baš posebno teško. Osvetnici su prišli Kajafinom dvorcu sa zadnje strane, tamo gde uličica prolazi iznad samog zadnjeg dela dvorišta. Smotuljak su prebacili preko zida.

– Sa ceduljom?

– Da, upravo onako kako ste i pretpostavljali, prokuratore. Da, uzgred budi rečeno – Afranije smače pečate sa vrećice i pokaza njenu sadržinu Pilatu.

– Šta to radite, Afranije, pa pečati su sigurno iz hrama!

– Prokurator ne mora da se uznemirava zbog toga – odgovori Afranije, zatvarajući vrećicu.

– Zar imate sve pečate? – upita nasmejavši se Pilat.

– Drugačije ne bi moglo ni da bude, prokuratore – bez ikakvog smeha, grubo odgovori Afranije.

– Mogu da mislim kako je bilo kod Kajafe!

– Da, prokuratore, to je izazvalo odista veliku pometnju. Odmah su me pozvali.

Čak se i u pomrčini videlo kako Pilatove oči svetlucaju.

– To je zanimljivo, zanimljivo...

– Biću tako slobodan, prokuratore, da kažem kako to i nije bilo baš tako zanimljivo. Dosadan i zamoran posao. Na moje pitanje da li je nekome u dvoru Kajafinom isplaćivan novac, kategorično mi je odgovoreno da nije.

– Ah, tako? Pa dobro, ako novac nije isplaćivan, znači da nije ni isplaćivan. Tim će teže biti pronaći ubice.

– Sasvim tačno, prokuratore.

– Da, Afranije, iznenada mi je palo na pamet: da nije, možda, izvršio samoubistvo?

O, ne, prokuratore – odgovori Afranije, zavalivši se čak od iznenađenja u fotelju – izvinite, ali to je, uistinu više nego neverovatno!

– Ah, u ovom je gradu sve moguće! Spreman sam da se opkladim sa vama, da će kroz najkraće vreme takve glasine početi da kolaju po celome gradu.

Afranije tu uperi svoj pogled u prokuratora, porazmisli i odgovori:

– To se lako može desiti, prokuratore.

Prokurator očigledno nije mogao da se oslobodi tog pitanja o ubistvu

čoveka iz Kiriota, iako je već sve bilo sasvim jasno, pa čak upita sa izvesnom dozom maštanja u glasu:

– Želeo bih da vidim kako su ga ubijali.

– Ubijen je sa odista izuzetnom umešnošću, prokuratoro – odgovori Afranije, pomalo ironično posmatrajući prokuratora.

– Odakle to znate?

– Izvolite obratiti pažnju na vrećicu, prokuratoro – odgovori Afranije – garantujem vam da je Judina krv šiknula u mlazu. Jer, imao sam prilike, prokuratoro, da vidim dosta ubijenih u svome životu!

– Tako da on, razume se, neće vaskrsnuti?

– Ne, prokuratoro, on će vaskrsnuti – odgovori Afranije filozofski se smeškajući – kada truba Mesije, koga ovde čekaju, odjekne nad njim. Ali pre toga neće!

– Dosta, Afranije, pitanje je jasno. Da pređemo na sahranu.

– Pogubljeni su sahranjeni, prokuratoro.

– O, Afranije, bio bi zaista zločin predati vas sudu. Dostojni ste najviše nagrade. Kako je bilo?

Afranije počne da priča i ispriča da je za vreme dok je on bio zauzet Judom, jedinica tajne straže, kojom je rukovodio njegov moćnik, stigla do vrha brega kada se već spustilo veče. Jedno telo na brdu nije pronađeno. Pilat se trže, upita promuklo:

– Ah, kako to nisam predvideo!

– Ne вреди se uznemiravati, prokuratoro – reče Afranije i nastavi da priča: – Tela Dismasa i Hestasa kojima su grabljivice isključivale oči, uzeta su a ljudi su odmah počeli da traže treći leš. Pronašli su ga ubrzo. Neki čovek...

– Levi Matej – ne upitno već pre potvrdno reče Pilat.

– Da, prokuratoro...

Levi Matej se krio u pećini na severnom delu Golgote, čekajući da se spusti mrak. Golo telo Ješue Hanocrija bilo je sa njim. Kada je straža ušla u pećinu sa bakljom, Levi je počeo da besni i očajava. Vikao je da nije počinio nikakav zločin i da svaki čovek, prema zakonu, ima pravo,

ako to želi, da sahrani pogubljenog zločinca. Levi Matej je govorio da ne želi da se rastane od tog tela. Bio je uzbuđen, uzvikivao je nešto nepovezano, čas je molio, a čas pretio i proklinjao...

– Morali su da se uhvate u koštac s njim? – mračno upita Pilat.

– Ne, prokuratoro, ne – umirujući ga, reče Afranije. – drskog bezumnika su uspjeli da umire, objasnivši mu da će telo biti sahranjeno.

Kada je Levi shvatio šta je rečeno, smirio se, ali je izjavio da nigde neće otići i da želi da prisustvuje sahrani. Rekao je da neće otići, čak ako počnu i da ga ubijaju, pa je čak predlagao za tu svrhu nož za sečenje hleba, koji je imao kraj sebe.

– Oterali su ga? – prigušenim glasom upita Pilat.

– Ne, prokuratoro, nisu. Moj pomoćnik mu je dozvolio da prisustvuje sahrani.

– Ko je od vaših pomoćnika rukovodio svim tim? – upita Pilat.

– Tolmaj – odgovori Afranije i dodade uznemireno: – Da nije možda nešto pogrešio?

– Nastavite – odgovori Pilat – greške nije bilo. Počinjem da se zbunjujem, Afranije, jer očigledno, imam posla sa čovekom koji nikada ne greši. Taj čovek ste vi.

Levija Mateja su strpali na taljige zajedno sa leševima pogubljenih i kroz dva sata oni su stigli u usamljeni kanjon severno od Jerušalajima. Tamo su vojnici, radeći na smenu, za jedan sat iskopali duboku jamu u koju su sahranili sva tri pogubljena.

– Gole?

– Ne, prokuratoro, vojnici su poneli sa sobom u tu svrhu hitone. Na prste pogubljenima stavljeno je prstenje. Ješui sa jednim zarezom, Dismasu sa dva i Hestasuu sa tri. Jama je zatrpana kamenjem. Znak raspoznavanja zna samo Tolmaj.

– Ah, da sam to mogao da predvidim! – mršteći se, progovori Pilat – jer, bilo bi potrebno da vidim tog Levija Mateja...

– On je ovde, prokuratoro!

Pilat jedno vreme posmatraše razrogačenih očiju Afranija, a onda

reče:

– Zahvaljujem vam na svemu što je urađeno u vezi sa ovim slučajem. Molim vas da mi sutra pošaljete Tolmaja, prethodno mu rekavši da sam zadovoljan njime, a vas, Afranije – tu prokurator iz džepa opasača, što ležase na stolu, izvuče prsten i pruži ga načelniku tajne službe – molim da ovo primite kao uspomenu.

Afranije se pokloni, progovorivši:

– To je velika počast, prokuratoro.

– Molim vas da ljude koji su obavili sahranu nagradite. Uhode, koji su ispustili Judu iz vida, ukorite. A Levija Mateja odmah pošaljite k meni. Potrebne su mi pojedinosti o Ješuinom slučaju.

– Razumem, prokuratoro – odgovori Afranije i poče da se povlači i klanja, a prokurator lupi dlanom o dlan i povika:

– Ovamo! Svetiljku u kolonadu!

Afranije je već odlazio vrtom, a iza leđa Pilatovih u rukama slugu već zasvetlucahu svetlosti. Tri se svećnjaka nađoše na stolu pred prokuratorom i mesečeva noć se odmah povuče u vrt, kao da ju je Afranije poneo sa sobom. Umesto Afranija na balkon stupi nepoznat mali i mršav čovek, praćen ogromnim centurionom. Ovaj drugi, uhvativši prokuratorov pogled, odmah ode u vrt i tamo nestade.

Prokurator je proučavao pridošlicu zainteresovanim i pomalo preplašenim očima. Tako se posmatra onaj o kome smo mnogo toga slušali, o kome smo i sami razmišljali i ko se, konačno, pojavio pred nama.

Pridošlica, čovek četrdesetih godina, beše crnpuurast, u ritama, prekriven sasušenom korom prljavštine i gledaše ispod oka kao vuk. Ukratko, bio je više nego neugledan i najpre bi se moglo reći da je ličio na gradskog prosjaka, kakvih ima mnogo po terasama hrama ili tržnicama bučnog i prljavog Donjeg grada.

Ćutanje potraja, i bi narušeno čudnovatim ponašanjem dovedenog čoveka. On se promeni u licu, poče da se zanos i da se nije uhvatio prljavom rukom za ivicu stola, sigurno bi pao.

– Šta ti je? upita ga Pilat.

– Ništa – odgovori Levi Matej i napravi pokret kao da je nešto progutao. Mršav, razgolićen njegov vrat se nadu i ponovo splasnu.

– Šta ti je, odgovori! – ponovi Pilat.

– Umoran sam – odgovori Levi i mračno pogleda u pod.

– Sedi – progovori Pilat i pokaza prema fotelji.

Levi nepoverljivo pogleda prokuratora, krenu prema fotelji, preplašeno pogleda pozlaćene ručke i sede ne u fotelju, već pored nje na pod.

– Objasni: zašto nisi seo u fotelju? – upita Pilat.

– Prljav sam, isprljaću je – reče Levi, gledajući u zemlju.

– Sada će ti doneti da jedeš.

– Nisam gladan – odgovori Levi.

– Zašto lažeš? – tiho upita Pilat. – Nisi ništa jeo celoga dana, a možda i više. Dobro, ne moraš da jedeš. Pozvao sam te da bi mi pokazao nož koji si imao kod sebe.

– Vojnici su mi ga oduzeli, kada su me uvodili ovamo – odgovori Levi i mračno dodade: – Vratite mi ga, treba da ga odnesem vlasniku, ukrao sam ga.

– Zašto?

– Da bih presekao konopce – odgovori Levi.

– Mark! – povika prokurator i centurion se pojavi pod kolonadom. – Dajte mi njegov nož.

Centurion izvuče iz jedne od dveju kanija na pojasu prljav nož za sečenje hleba i predade ga prokuratoru a sam se udalji.

– A od koga si uzeo nož?

– U pekari kraj Hebronske kapije, čim se uđe u grad, odmah s leve strane.

Pilat pogleda široko sečivo, isproba prstom zbog nečega da li je nož oštar, i reče:

– Što se noža tiče, ne uznemiravaj se, nož će biti vraćen. A sada mi je potrebno nešto drugo: pokaži mi pergament koji носиš sa sobom i na

kome su zapisane Ješuline reči.

Levi s mržnjom pogleda Pilata i osmehnu se takvim jezivim osmehom, da mu se lice potpuno iskrivi.

– Hoćete da mi ga oduzmete? I poslednje što imam? – upita.

– Nisam ti rekao: daj – odgovori Pilat – već rekoh: pokaži.

Levi zavuče ruku u nedra i izvuče svitak pergamenta. Pilat ga uze, odmota, raširi između svetiljki i žmirkajući počeo da proučava nejasne znake. Teško je bilo shvatiti škrabotine i Pilat se namršti i nađe nad sam pergament prevlačeći prstom preko redaka. Ipak mu pođe za rukom da razazna da zapisano predstavlja, u samoj stvari, nepovezani lanac nekakvih izreka, domaćinskih beležaka i pesničkih odlomaka. Ponešto je Pilat i pročitao: »... Smrti nema... Juče smo jeli slatke prolećne bakurote.«

Praveći grimase od naprezanja, Pilat je čikljio, čitao: »Ugledaćemo čistu reku vode života... Čovečanstvo će gledati na sunce kroz prozirni kristal...«

Tu Pilat uzdrhta. U poslednjim recima pergamenta razabra reči: »... većeg poroka... kukavičluka.«

Pilat umota pergament i odsečno ga pruži Leviju.

– Uzmi – reče i posle kraće pauze dodade: – Ti si, kao što vidim, knjiški čovek i nema potrebe da usamljen ideš ovakav u prosjačkim prnjama bez kuće i ognjišta. Ja u Kesariji imam ogromnu biblioteku, jako sam bogat i hoću da radiš kod mene. Sređivaćeš i čuvaćeš papiruse, bićeš sit i odeven.

Levi ustade i odgovori:

– Ne, neću.

– Zašto! – crveneći u licu, upita prokurator. – Neprijatan sam ti, bojiš me se?

Isti neprijatan osmejak iskrivi Levijevo lice i on reče:

– Ne, već zbog toga što ćeš se ti bojati mene. Neće ti biti lako da mi gledaš u lice, jer si ga ti ubio.

– Ćuti – odgovori Pilat – uzmi novac.

Levi odrečno odmahnu glavom, a prokurator nastavi:

– Znam da samoga sebe smatraš za Ješuiionog učenika, ali ću ti reći da nisi usvojio ništa od onoga čemu te je on učio. Jer, da jesi, svakako bi uzeo nešto od mene. Imaj na umu da je on pred samu svoju smrt rekao da nikoga ne optužuje. – Pilat značajno diže prst, Pilatovo lice se zgrči. – A on sam bi svakako nešto uzeo. Ti si surov, a on nije bio surov. Kuda ćeš poći?

Levi se najednom približi stolu, osloni o njega obema rukama i gledajući prokuratora očima koje su plamtele, počeo da šapće:

– Hegemone, znaj da ću ja u Jerušalajimu preklati jednog čoveka. Hteo sam da ti to kažem, kako bi znao da će biti još krvi.

– Ja takođe znam da će je još biti – odgovori Pilat – svojim me rečima nisi začudio. Ti, razume se, hoćeš da ubiješ mene?

– Tebe neću moći da prekoljem – odgovori Levi smeškajući se – ja nisam tako glup da bih na tako nešto i pomislio. Ali ću zaklati Judu iz Kiriota i tome ću posvetiti ostatak svog života.

Tu se izraz zadovoljstva pojavi u očima prokuratorovim i on, pozvavši prstom bliže Levija Mateja, reče:

– To nećeš moći da uradiš, ne muči se badava. Ove noći Judu su već preklali.

Levi odskoči od stola, unezvereno se osvrćući i povika:

– Ko je to uradio?

– Ne budi ljubomoran – odgovori, iskesivši se, Pilat i stade da trlja ruke – bojim se da je on imao i druge obožavaoce osim tebe.

– Ko je to uradio? – šapatom ponovi Levi.

Pilat mu odgovori:

– To sam ja uradio.

Levi otvori usta, unezvereno pogleda prokuratora, a ovaj reče:

– Razume se da to i nije baš tako mnogo, ali sam to barem uradio ja. – I dodade: – A da li ćeš sada uzeti nešto?

Levi se zamisli, opusti i na kraju reče:

– Naredi da mi daju komad čistog pergamenta.

Prošao je jedan sat. Levija više nije bilo u dvorcu. Sada je tišinu zore narušavao samo tihi šum koraka stražara u vrtu. Mesec je brzo bledeo, na drugom kraju neba se videla bela mrlja Zornjače. Svetiljke su se odavno ugasile. Na ležaju je ležao prokurator. Stavivši ruku pod obraz, spavao je tiho i disao. Pored njega je spavao Banga.

Tako dočeka zoru petnaestog nisana peti prokurator Judeje Pontije Pilat.

27.

Propast stana broj 50

Kada je Margarita stigla do poslednjih reči poglavlja »... tako dočeka zoru petnaestog nisana peti prokurator Judeje Pontije Pilat«, bilo je već jutro.

Čulo se kako u dvorištu u granju vrbe i lipe vrapci veselo i uzbuđeno vode jutarnji razgovor.

Margarita ustade iz fotelje, protegnu se i tek onda oseti do koje joj je mere telo lomno i kako joj se i koliko spava. Zanimljivo je istaći da je Margarita u duši bila potpuno mirna. Misli joj nisu bile nesređene, uopšte je nije potreslo to što je noć provela natprirodno. Nisu je uznemiravale uspomene na bal kod satane, ni to što joj je nekim čudom vraćen majstor, što je iz pepela vaskrsnuo roman, što je ponovo sve bilo na svome mestu u podrumu u maloj uličici, odakle beše oteran potkazivač Alojzije Mogarič. Ukratko, poznanstvo sa Volandom joj nije psihički ni najmanje naškodilo. Sve je bilo upravo onako kako i treba da bude. Margarita ode u susednu sobu, uveri se da majstor spava čvrstim i mirnim snom, ugasi nepotrebnu stonu lampu i sama se ispruži kraj suprotnog zida na otoman pokriven starim, iscepanim ćebetom. Trenutak kasnije već je spavala i ništa tog jutra nije usnila. Čutale su suterenske sobe, ćutala je cela preduzimačeva kućica a u zabačenom sokaku vladala je tišina.

Ali u to isto doba, to jest u subotu rano izjutra, nije spavao čitav sprat u jednoj moskovskoj ustanovi, i njegovi prozori, okrenuti ka velikom trgu prekrivenom asfaltom, koji su specijalne mašine, lagano se krećući, čistile četkama, behu obasjani svetlošću koja je presecala svetlost sunca što se rađalo.

Čitav se sprat bavio istragom Volandovog slučaja i sijalice su gorele cele noći u deset kabineta.

U samoj stvari, ceo je slučaj postao jasan još od jučerašnjeg dana, od petka, kada je morao da se zatvori *Varijete* jer je nestala celokupna njegova uprava, a i zbog raznih svinjarija do kojih je došlo dan pre toga, za vreme znamenite predstave crne magije. Stvar je, naime, bila u tome što je na sprat koji cele noći nije ni trenuo, stalno i neprekidno stizao nov materijal.

Sada je istraga, posvećena ovom čudnovatom slučaju koji je mirisao na očiglednu đavolštinu, uz primesu hipnotičke opsene i više nego očiglednog kriminala, trebalo da poveže sve raznovrsne i zapetljane slučajeve koji su se odigrali u raznim delovima Moskve.

Prvi koji je morao da poseti obasjan električnom svetlošću besani sprat bio je Arkadije Apolonovič Semplejarov, predsednik Akustičke komisije.

U petak posle ručka je u njegovom stanu u zgradi kraj Kamenog mosta zazvonio telefon, i muški glas je zatražio Arkadija Apolonoviča. Supruga Arkadija Apolonoviča, koja je prišla aparatu, odgovorila je nadmeno da se Arkadij Apolonovič loše oseća, da je legao da otpočine i da ne može la razgovara. Ali, Arkadij Apolonovič je ipak morao da ustane. Na pitanje odakle to traže Arkadija Apolonoviča, glas iz telefona dao je veoma kratak odgovor.

– Odmah... ovoga časa... odmah... samo trenutak – počeo da muca obično vrlo nadmena supruga predsednika Akustičke komisije i kao strela polete u spavaću sobu da digne Arkadija Apolonoviča iz postelje, u kojoj je ovaj ležao, pakleno se mučeći i pri samoj pomisli na sinoćnu predstavu i noćasnji skandal, koji je bio praćen proterivanjem iz stana njegove rođake iz Saratova.

I ne za časak, ne ni za minut, već za nepunu četvrtinu minuta, Arkadije Apolonovič, samo u jednoj papuči, i to na levoj nozi, i samo u donjem rublju, već je stajao kraj aparata mucajući u njega:

– Da, to sam ja... Razumem, razumem...

Njegova supruga, koja je u tim trenucima zaboravila sva njegova odvratna kršenja vernosti u kojima je nesrećni Arkadije Apolonovič bio

uhvaćen, preplašenog lica virila je kroz vrata od hodnika, mahala papučom kroz vazduh i šaptala:

– Papuču obuj, papuču... noge ćeš prehladiti – na šta je Arkadij Apolonovič, odmahujući ženi bosom nogom i besno je posmatrajući, mumlao u telefon:

– Da, da, da, kako da ne, shvatam... Odmah krećem.

Celo veče je Arkadije Apolonovič proveo na onom istom spratu na kome je vođena istraga. Razgovor je bio mučan, neprijatan, jer je morao potpuno iskreno da ispriča sve ne samo o onoj odvratnoj predstavi i tuči u loži, već uz put, što je odista i bilo nužno, i o Milici Andrejevnoj Pokobatko iz Jelohovske ulice, o rođaci iz Saratova i o mnogim još drugim stvarima, što je sve Arkadiju Apolonoviču bilo veoma mučno.

Samo se po sebi razume da su iskazi Arkadija Apolonoviča, pametnog i kulturnog čoveka, očevica sramotne predstave, svedoka kvalifikovanog i razumnog, koji je odlično opisao kako samog tajanstvenog maga sa maskom, tako i dva njegova gada-pomoćnika, koji je odlično zapamtio da je prezime maga upravo Volland – u velikoj meri pomogli istrazi. Poređenje iskaza Arkadija Apolonoviča sa iskazima drugih osoba, među kojima su bile i neke dame koje su imale neprilike posle predstave (ona, u ljubičastom donjem vešu, koja je zapanjila Rimskog i, na žalost, još mnoge druge) i slanje kurira Karpova u stan broj 50 u Sadovoj ulici – odmah je otkrilo mesto gde treba tražiti krivca za sve ove događaje.

Stan broj 50 je posećen, i to ne jednom, i ne samo što je bio pregledan izuzetno pažljivo već je pri tome kuckano i po zidovima, proveravani su dimnjaci, tražena tajna skrovišta. Ali sve te mere nisu dale apsolutno nikakve rezultate, i u stanu niko nije otkriven, iako je bilo više nego očigledno da se u stanu neko nalazi, bez obzira na to što su sva lica, koja su se na ovaj ili onaj način bavila pitanjima boravka stranih umetnika u Moskvi, odlučno i kategorično tvrdila da nikakvog mađioničara Vollanda u Moskvi nema niti ga u njoj može biti.

On nije bio nigde prijavljen prilikom dolaska, nikome nije pokazao svoj pasoš ili neke druge isprave, ugovore i sporazume i niko o njemu ništa nije ni čuo! Šef programskog odeljenja pozorišne komisije Kitajcev

kleo se i bogatao da nikakav program predstave nikakvog Volanda nestali Stjopa Lihodejev njemu nije slao na odobrenje i da mu o dolasku nekakvog Volanda Stjopa ništa nije telefonirao. Tako da on, Kitajcev, ne zna i ne može da shvati na koji je način to Stjopa mogao da dopusti takvu predstavu u *Varijeteu*. Kada mu je rečeno da je Arkadij Apolonovič svojim očima video tog maga na predstavi, Kitajcev je samo širio ruke i dizao oči ka nebu. I po očima Kitajceva moglo se videti i zaključiti da je čist kao suza.

Pa i sam Prohor Petrovič, predsednik glavne pozorišne komisije...

Uzged budi rečeno: on se odmah vratio u svoje odelo, čim je milicija ušla u njegovu radnu sobu, a na veliku radost Ane Ričardovne i veliko zaprepašćenje nepotrebno uznemirene milicije. Još je, uzged budi rečeno, vrativši se na svoje mesto, u svoje prugasto odelo, Prohor Petrovič odobrio sve odluke koje je odelo napisalo za vreme njegovog kratkotrajnog odsustvovanja.

... i taj isti Prohor Petrovič ništa, apsolutno ništa nije znao o tamo nekakvom Volandu.

Sve je ispadalo nekako, kako god da čovek okrenuo, zaista naopako: hiljade gledalaca, sve osoblje *Varijetea*, pa čak i sam Semplejarov Arkadij Apolonovič, veoma obrazovan čovek, svi su oni videli tog maga, kao i njegove tri puta proklete pomoćnike, ali ga niko nigde nije mogao pronaći. Šta je to, dopustite da vas upitam: da li je on propao, šta li, u zemlju odmah posle svoje više nego odvratne predstave, ili to on, kako tvrde neki, u Moskvu nikada uopšte nije ni dolazio? Ako, međutim, dopustimo prvu mogućnost, onda je nesumnjivo da je on, nestajući, poveo sa sobom celokupnu upravu *Varijetea*, a ako, opet, prihvatimo drugu mogućnost, onda prema svemu ispada da je sama uprava zlohudog teatra, počinivši prethodno raznorazne svinjarije (setimo se samo razlupanog prozora u kabinetu kao i ponašanja Kec-Karoa!) bez traga nestala iz Moskve.

Treba odati dužno priznanje onome koji je vodio celu istragu. Nestali Rimski pronađen je odista fantastičnom brzinom. Trebalo je samo povezati pojavu Kec-Karoa na taksi-stanici kraj pozorišta sa nekim određenim vremenskim periodima, kao što je vreme kada je

završena predstava i kada je mogao da nestane Rimski, da bi odmah bio upućen telegram u Lenjingrad. Kroz nepuni sat stigao je odgovor (u petak uveče), da je Rimski pronađen u sobi broj četiri stotine i dvanaest hotela *Astorija* na četvrtom spratu, u sobi do one u kojoj je odseo šef repertoara jednog moskovskog pozorišta, koje je u to doba gostovalo u Lenjingradu, u onoj istoj sobi u kojoj se nalazi sivo-plavi nameštaj sa pozlatom i divnim kupatilom.

Kada je pronađen kako se krije u šifonjeru sobe broj četiri stotine dvanaest hotela *Astorija*, Rimski je odmah bio uhapšen, i još u Lenjingradu saslušan. Posle toga je u Moskvu stigao telegram koji je izveštavao da je finansijski direktor neuračunljiv, da na pitanja nije u stanju da pruži suvisle odgovore i da moli samo jedno, a to je da ga smeste u oklopnu ćeliju i dodele mu naoružanu stražu. Moskva je na to telegrafski naredila da Rimskog stražarno sprovedu u Moskvu i tako je Rimski još u petak uveče krenuo sa takvom pratnjom večernjim vozom.

U petak uveče bio je pronađen i trag Lihodejeva. U sve gradove bili su upućeni telegrami sa pitanjima o Lihodejevu i iz Jalte je dobijen odgovor da se Lihodejev nalazio u Jalti, ali da je već aeroplanom odleteo u Moskvu.

Jedini čovek čiji trag niko nije mogao da pronađe bio je? Varenuha. Poznat celoj Moskvi, čuveni administrator pozorišta kao da je u zemlju propao.

Istovremeno, islednici su morali da se muče i sa događajima u drugim krajevima Moskve, ne samo u *Varijeteu*. Trebalo je razjasniti neobičan slučaj sa službenicima koji su pevali *Slavno more* (uzgred budi rečeno, profesoru Stravinskom je pošlo za rukom da ih za samo dva sata smiri nekakvim injekcijama), sa licima koja su davala drugim licima ili ustanovama umesto novca sam će ga bog znati šta, a takođe i sa licima koja su nastradala od primanja tog i takvog novca.

Kako se već samo po sebi razume, najneprijatniji a istovremeno i najskandalozniji slučaj bila je krađa glave pokojnog književnika Berlioza, koja je izvršena usred bela dana iz mrtvačkog kovčega u gribojedovskoj sali.

Dvanaest je ljudi vodilo istragu, skupljajući, kao na iglu za pletenje,

proklete petlje tog složenog slučaja, raštrkanog po celoj Moskvi.

Jedan od islednika je otišao u kliniku profesora Stravinskog i zamolio da mu, kao prvo, pokažu spisak pacijenata primljenih na kliniku tokom poslednja tri dana. Na taj način su pronađeni Nikanor Ivanovič Bosoj i nesrećni konferansje, kome je bila otkidana glava. Za njih se nisu mnogo ni interesovali. Sada je već bilo lako ustanoviti da su i ta dvojica postala žrtve jedne te iste bande, na čijem se čelu nalazio onaj tajanstveni mag. Ali Ivan Nikolajevič Bezdomni je islednika posebno zainteresovao.

Vrata Ivanuškinе sobe broj 117 otvoriše se u petak pred večе, i u sobu uđe mlad čovek ovalnog lica, miran i izuzetno prijatnog ponašanja, koji uopšte ni po čemu nije ličio na islednika, ali koji je, i pored svega toga, bio jedan od najboljih moskovskih islednika. Ugleda pobledelog i oronulog čoveka koji je ležao na postelji, očiju u kojima se ogledalo nepostojanje bilo kakvog interesovanja za ono što se dešava oko njega, očiju koje su bile uperene čas nekud u daljinu, preko svega što ga je okruživalo, čas, opet nekud u dušu samog mladog čoveka.

Islednik se učtivo predstavi i reče da je došao Ivanu Nikolajeviču da porazgovara sa njim o događajima koji su se prekjuče odigrali kraj Patrijaršijskih ribnjaka.

O, kako bi samo likovao Ivan da se islednik javio ranije, Na barem u četvrtak noću, kada je Ivan strastveno i vatreno insistirao da se sasluša njegova priča o Patrijaršijskim ribnjacima! Sada se ostvarivala njegova želja da pomogne u hvatanju savetnika, on više nije morao nikuda da trči, oni su sami došli upravo zbog toga da bi saslušali njegovu priču o tome šta se odigralo u sredu uveče.

Ali, na žalost, Ivan se potpuno izmenio od smrti Berliozove. On je bio spreman da ljubazno i u pojedinostima odgovara na sva pitanja islednika, ali se ravnodušnost osećala kako u pogledu Ivanovom tako i u načinu na koji je govorio. Pesnika više nije interesovala Berliozova sudbina.

Pred dolazak islednikov Ivanuška je dremao ležeći, i pred očima su mu promicala nekakva viđenja. Tako ugleda čudnovat grad, neshvatljiv, nepostojeći, sa gromadama mramora, izvajanim kolonadama, sa

krovovima koji su se presijavali na suncu, sa crnom, mračnom i nemilosrdnom Antonijevom kulom, sa dvorcem na zapadnom bregu, zagnjurenim skoro do krovova u tropsko zelenilo vrta sa bronzanim statuama koje su tako reći plamtele u zalasku sunca nad tim zelenilom, video je rimske, u oklop okovane centurije koje su se kretale pod bedemima drevnoga grada.

U polusnu se pred Ivanom pojavi nepokretan čovek u fotelji, obrijana, izmučena požutela lica, čovek u belom plaštu crvenog naličja, koji je s pogledom punim mržnje posmatrao raskošan i tuđ vrt. Video je Ivan i goli žuti breg bez ijednog stabla, sa pustim stubovima s prečkama.

A ono što se desilo kod Patrijaršijskih ribnjaka, pesnika Ivana Bezdognog više nije interesovalo.

– Recite, Ivane Nikolajeviču, da li ste bili daleko od vrteške, kada je Berlioz pao pod tramvaj?

Jedva primetan, ravnodušan osmejak zbog nečega pređe preko Ivanovih usnica i on odgovori:

– Bio sam daleko.

– A taj karirani je stajao kraj same vrteške?

– Ne, on je sedeo u blizini na klupi.

– Da li se dobro sećate da nije prilazio vrteški u trenutku kada je Berlioz padao?

– Sećam se. Nije prilazio. Sedeo je zavaljen na klupi.

Ovo su bila poslednja pitanja islednika. Posle njih on ustade, pruži ruku Ivanuški, požele mu da se što pre oporavi i izrazi nadu da će uskoro ponovo imati prilike da čita njegove stihove.

– Ne – tiho odgovori Ivan – stihove više nikada neću pisati.

Islednik se ljubazno osmehnu, dopusti sebi da izrazi mišljenje da se pesnik sada sigurno nalazi u stanju depresije, ali da će to uskoro sigurno proći

– Ne – odgovori Ivan ne gledajući islednika, već uperivši pogled negde u daljinu, u nebo koje je postajalo sve tamnije – to kod mene nikada neće proći. Stihovi koje sam pisao su loši, a to sam tek sada

shvatio.

Islednik se oprostio od Ivanuške, došavši do veoma važnog materijala. Krećući se po niti događaja od kraja ka početku, konačno se došlo do izvora od koga su i započeli svi događaji. Isledniku je bilo jasno u potpunosti da su svi događaji počeli od ubistva kod Patrijaršijskih ribnjaka. Razume se, ni Ivanuška ni onaj karirani tip nisu gurnuli pod tramvaj nesrećnog predsednika MASSOLIT-a, fizički, da tako kažemo, niko nije izazvao njegov pad pod točkove tramvaja. Ali islednik je bio ubeđen da se Berlioz bacio pod tramvaj (ili da je pao pod njega) pošto je bio hipnotisan.

Da, materijala je već bilo prikupljeno i previše, i već se znalo koga i gde treba loviti. Ali stvar je bila u tome što niko nije uopšte bio u stanju da ga uhvati. U tri puta prokletom stanu broj 50, treba to ponoviti, neko se, u to nema sumnje, nalazio. S vremena na vreme iz tog se stana odgovaralo, čas drhtavim, čas unjkavim glasom na telefonske pozive, ponekad je u stanu otvaran prozor, pa čak i više od toga, iz stana su se čuli zvuci gramofona. Međutim, svaki put, kada bi islednici otišli tamo, nikoga u njemu ne bi našli. A bili su tamo više puta, i to u najrazličitija doba dana. Pa i više od toga, po stanu su se kretali sa raširenom mrežom, proveravajući sve kutove. Stan je već odavno bio pod prismotrom. Pod prismotrom je držan ne samo put koji je vodio u dvorište kroz glavni ulaz već i sporedan ulaz; Na ni to nije bilo dovoljno, na krovu je, kraj dimnjaka, bila postavljena straža. Da, stan broj 50 je terao šegu, i tu, odista, ništa nije moglo da se uradi.

Tako je to bilo sve do ponoći između petka i subote, kada je baron Mejgel, u večernjem odelu i lakovanim cipelama na nogama svečano ušao u stan broj 50. Čulo se kako je baron ušao u stan. Tačno deset minuta posle toga, bez prethodnog zvonjenja na vratima, stan je posećen, ali u njemu ne samo što nisu pronađeni tragovi domaćina, već, što je bilo sasvim nepojmljivo, nisu pronađeni ni bilo kakvi znaci prisustva barona Mejgela.

Eto tako se, kao što bi rečeno, stvar otezala sve do subote u zoru. Tada se pojaviše novi i veoma zanimljivi podaci. Na moskovski aerodrom spustio se putnički šestosed koji je doleteo sa Krima. Između ostalih, iz njega se iskrcao i jedan čudan putnik. Bio je to mlađi čovek,

zarastao u bradu, koji se jedno tri dana nije umivao, upaljenih i preplašenih očiju, bez prtljaga i malo neuobičajeno obučen. Građanin je na glavi imao kavkasku šubaru, kožuh preko noćne košulje i plave, tek kupljene kućne kožne papuče. Čim se ovaj građanin spustio niz stepenice kojima su se putnici spuštali iz kabine aviona, odmah su mu prišli. Tog građanina su već očekivali, i ubrzo se nezaboravni direktor Varijetea Stepan Bogdanovič Lihodejev našao pred islednicima. On je dodao nove podatke. Sada je bilo jasno da je Volland uspeo da se uvuče u Varijete kao artista, hipnotisavši prethodno Stjopu Lihodejeva, da bi posle toga uspeo da najuri tog istog Stjopu iz Moskve na udaljenost od sam će ga bog znati koliko kilometara. Materijal se, na taj način, obogatio, ali od toga nikome nije bilo lakše, čak bi se pre moglo reći i teže, jer je bilo očigledno da neće biti lako uhvatiti ličnost koja pravi takve šale kao što je ova a čija je žrtva postao Stepan Bogdanovič. Lihodejev je, na sopstvenu molbu, bio zatvoren u dobro čuvanu ćeliju, a pred islednicima se pojavio Varenuha, koji je upravo bio uhapšen u svome stanu, u koji se vratio posle nerazjašnjenog odsustvovanja koje je trajalo skoro puna dva dana.

Ne vodeći računa o obećanju koje je dao Azazelu da više neće lagati, administrator je počeo upravo od laži. Uostalom, za to ga ne treba baš tako strogo osuđivati. Jer, Azazel mu je zabranio da laže i bude drzak kada telefonira, a u ovom slučaju administrator nije vodio razgovor pomoću tog aparata. Nemirnih očiju, Ivan Saveljevič je tvrdio da se u četvrtak u svom kabinetu u Varijeteu potpuno sam napio kao tresak, posle čega je nekuda otišao, a kuda – ne seća se, još je negde pio starku, a gde – ne seća se, negde je ležao pod tarabom, a gde – toga se takođe ne seća. Tek kada su administratoru rekli da on svojim glupavim i idiotskim ponašanjem ometa istragu koja se vodi po važnom predmetu i da će za to odgovarati – Varenuha počeo da rida i šapće drhtavim glasom i stalno se pri tome osvrćući, da laže isključivo iz straha, bojeći se osвете vollandovske bande, u čijim se rukama već nalazio i da moli, da želi samo jedno, a to je da bude zatvoren u sigurnu, oklopljenu ćeliju.

– Fuj, do vraga! Na glavu su nam se popeli sa tom oklopljenom ćelijom! – progundā jedan od onih koji su vodili istragu.

– Te hulje su ih stvarno preplašile – reče islednik koji je bio kod

Ivanuške.

Varenuhu su smirili kako su znali i umeli, rekli mu da će ga čuvati i bez ćelije i tada se ispostavilo da nikakvu storku on nije pio pod plotom, već da su ga tukla dvojica, jedan sa očnjakom i riđ, a drugi debeo...

– Ah, nalik na mačka?

– Da, da, da – šaptaše administrator, umirući od straha i svaki čas se osvrćući i izlažući dalje pojedinosti o tome kako je živeo skoro puna dva dana u stanu broj 50 kao vampir, kako umalo nije izazvao smrt finansijskog direktora Rimskog...

U tom času upravo su uvodili Rimskog, koji je sproveden lenjingradskim vozom. Ali taj psihički rastrojen sedi, izgubljeni starac, koji se tresao od straha, u kome je bilo veoma teško prepoznati onog nekadašnjeg finansijskog direktora, ni za šta na svetu nije hteo da govori istinu i što se toga tiče, bio je veoma uporan. Rimski je tvrdio da nikakvu Helu u prozoru svog kabineta noću nije video, kao što nije video ni Varenuhu, već da mu je najednom pozlilo i da je pomračenog uma otputovao u Lenjingrad. Nije potrebno ni pomenuti kako je svoje iskaze finansijski direktor završio molbom da ga strpaju u oklopljenu ćeliju.

Anuška je bila uhapšena u trenutku kada je pokušavala da podmetne blagajnici robne kuće na Arbatu novčanicu od deset dolara. Anuškina priča o ljudima koji su izlazili kroz prozor zgrade u Sadovoj i o potkovici koju je Anuška, po njenim rečima podigla da bi je odnela u miliciju, bila je saslušana više nego pažljivo.

– Da li je potkovica odista bila zlatna i sa briljantima? – pitali su Anušku.

– Valjda se ja razumem u brilijante! – odgovori na to Anuška.

– Ali on vam je dao červonce, barem kako vi kažete?

– Valjda se ja razumem u červonce! – odgovori Anuška.

– No, a kada su se oni pretvorili u dolare?

– Ništa ne znam! Kakvi sad Na dolari, nisam uopšte videla nekakve dolare! – zakrešta Anuška – to je naše pravo! Nas su nagradili, mi za taj novac kupujemo cic – i tu poče da lupeta o tome da ona ne odgovara za

upravu kuće koja je na peti sprat pustila nečastivu silu od koje ne može da se živi.

Tu islednik počeo da maše perom Anuški, jer je već svima bila više nego dojadila, i napisao joj na zelenom papiru propusnicu za izlazak, posle čega je, na opšte zadovoljstvo, Anuška nestala iz zgrade.

Posle toga je prodefilovao čitav niz ljudi, a među njima i – Nikolaj Ivanovič, koga su upravo uhapsili zahvaljujući samo gluposti njegove supruge, koja je pred zoru obavestila miliciju da joj je muž nestao. Nikolaj Ivanovič nije mnogo začudio istragu kada je na sto stavio lakrdijašku potvrdu o tome da je vreme proveo na balu kod satane. U svojim pričama o tome kako je na sebi nosio po vazduhu potpuno голу kućnu pomoćnicu Margarite Nikolajevne nekuda, na nekakvu reku da se tamo kupao, gde je i sam đavo rekao laku noć, i o pojavi gole Margarite Nikolajevne na prozoru, što je prethodilo svemu tome, Nikolaj Ivanovič se malo udaljio od istine. Tako, na primer, nije smatrao za potrebno da spomene da je ušao u spavaću sobu sa bluzom u ruci, i da je Natašu nazvao Venerom. Iz njegovih reči je ispadalo da je Nataša izletela kroz prozor, osedlala ga i povukla napolje iz Moskve...

– Povinujući se nasilju, bio sam prinuđen da se potčinim – pričao je Nikolaj Ivanovič i završio svoju priču molbom da se o svemu tome nijedna reč ne ispriča njegovoj supruzi, što mu i bi obećano.

Izjava Nikolaja Ivanoviča dala je mogućnost da se utvrdi da su Margarita Nikolajevna, a isto tako i njena kućna pomoćnica Nataša nestale bez traga i glasa. Bile su preduzete potrebne mere da se pronađu.

Tako je rano jutro subotnjeg dana bilo obeleženo istragom koja se ni za trenutak nije prekidala. Po gradu su se u to doba počele da šire potpuno nemoguće glasine, u kojima je delić istine dopunjavan i doterivan raskošnim lažima. Govorkalo se o tome da je u Varijeteu održana predstava posle koje je dve hiljade posetilaca izletelo na ulicu kao od majke rođeno, da je otkrivena štamparija lažnih papirića volšebnog tipa u Sadovoj ulici, da je nekakva banda kidnapovala pet rukovodilaca sektora zabave, da ih je milicija smesta sve pronašla i još mnogo štošta, što čovek poželi da i ne ponovi.

U međuvremenu se približavalo vreme ručku i u tom času tamo, gde je vođena istraga, poče da zvoni telefon. Iz Sadove su izveštavali da je prokleti stan ponovo počeo da daje znake života. Bilo je rečeno da se u stanu iznutra otvaraju prozori, da iz njega dopiru zvuci pijanina i pevanja i da je u prozoru viđen crni mačak kako sedi na ragastovu i greje se na suncu.

Oko četiri sata po podne tog istog dana oveća grupa muškaraca u civilnim odelima izađe iz tri automobila, nešto pre zgrade broj 302-b u Sadovoj ulici. Tu se grupa odmah podeli na dve omanje, pri čemu je jedna prošla kroz ulazna vrata kuće pravo u šesti ulaz, a druga je otvorila obično stalno zabravljena mala vrata koja su vodila na stepenište za poslugu i obe počese da se penju različitim stepeništima ka stanu broj 50.

U tom su času Korovjov i Azazel (Korovjov u svom svakodnevnom odelu, a ne u fraku) sedeli u trpezariji stana završavajući doručak. Volland je po svom običaju bio u spavaćoj sobi, a gde je bio mačak – ne zna se. Međutim, sudeći po lupnjavi posuđa koja je dopirala iz kuhinje, moglo se pretpostaviti da je Behemot bio upravo tamo, izvodeći po svom običaju razne kerefeke.

– Kakvi li se to sada koraci čuju na stepeništu? – upita Korovjov, okrećući kašičicu u šoljici crne kafe.

– Dolaze da nas pohapse – odgovori Azazel i ispi čašicu konjaka.

– Aha, e Na neka, neka – odgovori na to Korovjov.

Ljudi koji su se peli glavnim stepeništem u međuvremenu su se već nalazili na trećem spratu. Tamo su dva vodoinstalatera nešto petljala oko radijatora. Grupa sa njima izmenja značajne poglede.

– Svi su kod kuće – šapnu jedan od vodoinstalatera, lupajući čekićem po cevi.

Tada onaj koji je bio na čelu izvuče ispod kaputa crni mauzer, a drugi, pored njega, kalauz. Sve u svemu može se reći da su oni koji su krenuli u stan broj 50 bili opremljeni više nego dobro. Dvojica su u džepovima imala tanke svilene mreže koje su se lako bacale. Jedan je imao – laso, a drugi – maske od gaze i ampule sa hloroformom.

Za tili čas behu otvorena glavna ulazna vrata od stana broj 50 i svi se nadoše u predsoblju, a vrata koja se u kuhinji zalupiše, pokazaše da je i druga grupa, sa sporednog stepeništa isto tako stigla na vreme.

Ovoga puta, ako ne i potpun, izvestan uspeh je bio ipak više nego očigledan. Po svim sobama su se momentalno razleteli ljudi i nigde nikoga nisu našli, ali su zato u trpezariji na stolu pronašli ostatke upravo napuštenog doručka, a u salonu je na ploči iznad kamina, pored kristalnog bokala, sedeo ogroman crni mačak. U šapama je držao primus.

Ljudi koji su ušli u salon dugo su, u potpunoj tišini, posmatrali tog mačka.

– Da... odista je ogroman – prošapta jedan od njih.

– Miran sam, nikoga ne diram, popravljam primus – neprijateljski narogušeno progovori mačak – i smatram još za svoju dužnost da upozorim da je mačak drevna i neprikosnovena životinja.

– Nema govora, čist posao – šanu jedan od pridošlica, a drugi reče glasno i jasno:

– E pa, neprikosnoveni trbuhozborni mačore, izvoli doći ovamo.

Svilena mreža se raširi i polete, ali onaj koji ju je bacio na opšte zaprepašćenje svih promaši, uhvati samo bokal, koji odmah pade i razbi se uz zveket.

– Pozor – povika mačor – ura! – tada, ostavivši na stranu primus, iza leđa izvuče brauning. U trenu ga uperi u onog koji mu je bio najbliži, ali u rukama toga, pre nego što je mačak uspeo da opali, planu oganj, a istovremeno sa pucnjem iz mauzera mačak polete naglavačke sa ploče kamina na pod, ispustivši pri tome brauning i bacivši primus.

– Sve je gotovo – slabim glasom prozbori mačak i rasprostire se u krvavoj bari – udaljite se od mene za tren, dajte mi da se oprostim od zemlje. O, moj druže Azazele! – prostenja mačak dok je krvario – gde si? – Mačak baci pogled koji se gasio prema vratima koja su vodila u trpezariju. – Nisi mi pritekao u pomoć u trenutku neravnopravne borbe. Napustio si jadnog Behemota pretpostavivši mu čašicu, istina odličnog, konjaka! Pa dobro, neka ti moja smrt padne na dušu, a ja ti zaveštavam

svoj brauning...

– Mrežu, mrežu, mrežu – uznemireno počese da šapuću oko mačka. Ali mreža se, đavo će je znati zbog čega, zapetljala kod nekoga u džepu i nije odatle mogla nikako da se izvuče.

– Jedino što može da spase smrtno ranjenog mačora – progovorio je mačak – jeste gutljaj benzina... – I, iskoristivši kratkotrajnu zabunu, prinese ustima okrugao otvor primusa i napi se benzina. Tog se istog trena krvarenje ispod prednje leve šape zaustavi. Mačak, živ i bodar, dograbivši primus pod mišku, đipi sa njim nazad na kamin, a odatle, cepajući tapete, stade se verati uza zid i kroz nekoliko sekundi se nađe visoko iznad ostalih – sedeo je na metalnoj karniši.

Dok bi čovek dlanom o dlan, ruke dograbiše zavesu i smakoše je zajedno sa karnišom, od čega sunce granu u zamračenu sobu. Ali ni mačak, koji je prevarantski ozdravio, ni primus nisu pali dole. Mačak je, ne rastajući se od primusa, uspeo da poleti kroz vazduh i skoči na luster, koji je visio na sredini sobe.

– Merdevine! – povikaše odozdo.

– Izazivam na dvoboj! – zaurla mačak, leteći nad njihovim glavama na lusteru koji se njihao i tada mu se u šapama ponovo stvori brauning, a primus je smestio između krakova lustera. Mačak nanišani i leteći kao klatno, nad glavama pridošlica, otvori paljbu po njima. Pucnji bukvalno potresoše stan. Na pod počese da padaju komadići kristala od lustera, na ogledalu kraj kamina pojavi se zrakasta naprslina, poleteše komadići maltera, po podu počese da odskaku čahure, popucaše stakla u prozorima, iz metkom probijenog primusa zašiklja benzin. Sada više nije moglo biti ni reči o tome da se mačak uhvati živ, a pridošlice su precizno i besno pucale mauzerima ovome pravo u glavu, stomak, grudi i leđa. Pucnjava izazva paniku u asfaltiranom dvorištu.

Ali, ova pucnjava ne potraja dugo i sama od sebe poče da jenjava. Stvar je, naime, bila u tome što ni mačak ni ljudi ispod njega nisu bili pogođeni. Ne samo što niko nije bio ubijen, već nije bio ni ranjen: svi su, pa među njima i mačak, bili čitavi i netaknuti. Neko od pridošlica, da bi to konačno proverio ispali pet metaka u glavu proklete životinje, a mačak na to hitro odgovori čitavim šaržerom. I opet – nikom ništa!

Mačak se njihao na lusteru koji se smirivao, duvajući zbog nečega u cev brauninga i pljučkajući sebi na šapu. Na licima ljudi, koji su ćutke stajali ispod njega, pojavi se izraz potpune zapanjenosti. To je bio jedini, ili možda jedan jedini slučaj, kada je pucnjava bila neefikasna. Lako je, razume se, moglo da se pretpostavi da je brauning u šapama mačka – nekakva igračka, ali o mauzerima ljudi ispod njega to ni u kom slučaju nije moglo da se kaže. Prva rana mačkova, u šta nije bilo nikakve sumnje, nije bila ništa drugo do trik i obična varka, kao, uostalom, i ispijanje benzina.

Pokušalo se još jednom da se mačak uhvati. Bačen je laso, on se zapetljao oko jedne sijalice na lusteru i luster je pao. Udarac lustera je, izgleda, potresao celu kuću, ali od toga nije bilo nikakve koristi. Prisutne zasu srča od lustera, a mačak prolete kroz vazduh i smesti se visoko pod tavanicom, na gornji deo pozlaćenog rama ogledala nad kaminom. Čak se nije spremao ni da beži, već je, naprotiv, nalazeći se u relativnoj bezbednosti, počeo čak da drži govor.

– Uopšte ne shvatam – govorio je odozgo – zašto se sa mnom tako surovo postupa...

I u tom času i na samom njegovom početku, taj govor prekinu težak, dubok glas, koji se ko zna odakle začu:

– Šta se to dešava u stanu? Ometaju me u radu.

Drugi, neprijatan i unjkav glas mu odgovori:

– Jasno je da je to Behemotovo maslo, đavo ga odneo!

Treći, drhtav, meketav glas reče:

– Mesire! Subota je. Sunce zalazi. Vreme je.

– Izvinite, ne mogu više da razgovaram sa vama – reče mačak sa ogledala – vreme nam je. – Baci svoj brauning i izbi oba stakla u prozoru. Posle odozgo proli benzin, i taj benzin se sam od sebe zapali, izbacivši plamene jezike sve do same tavanice.

Sve je buknuo nekako neočekivano brzo i jako, što se ne dešava čak ni sa benzinom. Odmah se zadimiše tapeti, zapali se oborena zavesa na podu i počеше da tinjaju ramovi razbijenih prozora. Mačak se skupi, mjauknu, skoči sa ogledala na prozorski ragastov i nestade kroz njega

zajedno sa svojim primusom. Spolja se začuše pucnji. Čovek koji je bio na vatrogasnom stepeništu u visini prozora juvelirkinog stana otvori paljbu na mačka, dok je ovaj skakao sa simsa na sims, krećući se prema oluku koji se nalazio na uglu zgrade što beše, kako je već rečeno, sagrađena na pokoj. Uz taj se oluk mačak uzvera na krov.

Tamo na njega, ali na žalost opet bez ikakvog rezultata, otvori paljbu straža koja je čuvala dimnjake, i mačak nestade u suncu koje je u smiraju obasjavalo grad.

Tada se u stanu pod nogama pridošlica upali parket, i u vatri, na onom mestu gde je ležao tobože ranjeni mačor, pojavi se sve tamniji i tamniji leš negdašnjeg barona Mejgela, brade okrenute nagore, staklastih očiju. On više nije mogao da se izvuče iz stana. Skakućući po daščicama parketa koje su plamtele, lupajući se dlanovima po ramenima i grudima, ljudi koji behu u salonu povlačili su se u kabinet i predsoblje. Oni koji su bili u trpezariji i spavaćoj sobi istrčашe kroz hodnik. Dotrčашe i oni što behu u kuhinji, pojuriše u predsoblje. A salon je već buktao i bio pun dima. Neko je na brzu ruku uspeo da telefonom pozove vatrogasnu brigadu, kratko povikavši u slušalicu:

– Sadova, tri stotine dva b...

Više tu nisu mogli da se zadržavaju. Plamen suknu i u predsoblje. Disalo se sve teže i teže.

Čim su kroz razbijene prozore začaranog stana izleteli prvi pramenovi dima, u dvorištu se začuše očajnički povici ljudi:

– Požar, požar, gorimo!

Po raznim stanovima zgrade ljudi počеše da urlaju u telefone:

– Sadova! Sadova, tri stotine dva!

U trenutku kada se u Sadovoj začula zastrašujuća zvonjava sa crvenih izduženih kola što su jurila iz raznih delova grada, ljudi u dvorištu, koji su izbezumljeno trčali tamo-amo, ugledaše kako su zajedno sa dimom iz prozora četvrtog sprata izletele tri tamne, kako se činilo muške siluete, i silueta jedne nage žene.

28.

Poslednje dogodovštine Korovjova u Behemota

Da li su to stvarno bile siluete, ili se to samo pričinilo prestrašenim stanovnicima zlehude zgrade u Sadovoj ulici, to se, razume se, ne može tačno reći. Ako IH je, uistinu, i bilo, niko ne zna kuda su otišle. Gde su se razdvojile takođe ne možemo tačno da kažemo, ali zato znamo da su se otprilike četvrt časa posle početka požara u Sadovoj, ispred biljurnih vrata Torgsina, na Smolenskoj tržnici, pojavili dugajlija u kariranom odelu i sa njim ogroman crn mačak.

Vešto se provlačeći između prolaznika, građanin otvori spoljna vrata radnje. Ali mu tada mali, koščat i dozlaboga zlovoljan portir prepreči put i ljutito reče:

– Sa mačkama ne može.

– Oprostite – zaunjka dugajlija i prinese čvornovatu ruku uvetu kao da je nagluv – sa mačkama, kažete? A gde vi ovde vidite mačku?

Portir izbulji oči, a imao je i zašto: nikakvog mačka kraj građaninovih nogu više nije bilo, već se iza ramena njegovog, umesto mačka, pomaljao i navaljivao u radnju debeljko pocepanog kačketa, čija je njuška zaista pomalo podsećala na mačiju. Debeljko je u rukama nosio primus.

Ova se dva posetioca zbog nečega nisu dopala portiru-mizantropu.

– Kod nas može samo za valutu – progovori on promuklo, ljutito čkiljeći ispod čupavih, sivih veđa, koje kao da su nagrizli moljci.

– Dragi moj, zameketa dugajlija, dok mu se oko iza naprslog cvikera presijavalo – a odakle vi znate da je nemam? Sudite po odelu? Nikada to ne činite, najdraži moj čuvaru! Možete da pogrešite, i to odista teško da

pogrešite! Pročitajte barem još jednom istoriju poznatog kalifa Harun-al-Rašida. Ali u datom slučaju, ostavljajući tu priču privremeno po strani, želim da vam kažem da ću se žaliti na vas vašem poslovođi i da ću mu ispričati o vama takve stvari, da vam se može dogoditi da morate da napustite svoje mesto čuvara između blistavih biljurnih vrata.

– A moj je primus možda pun valute – žustro se uplete u razgovor mačkoliki debeljko, koji je navalio da uđe u radnju. Otpozadi su se gurali i ljutili kupci. Sa mržnjom i sumnjičavo posmatrajući čudnovati par, portir se pomeri u stranu i naši se poznanici, Korovjov i Behemot, nađoše u radnji.

Ovde se prvo osvrnuše oko sebe, a zatim Korovjov zvonkim glasom, koji se čuo u svakom uglu, objavi:

– Divna radnja! Odista, divna, divna radnja!

Ljudi koji su se muvali oko tezgi se okrenuše i zbog nečega zapanjeno pogledaše čoveka koji je to govorio, iako su za hvaljenje radnje postojali svi razlozi.

Na stotine bala cica svih mogućih boja behu poredane po rafovima. Iza njih su se videli gabardeni i šifoni i sukno za frakove. U perspektivi su se gubili čitavi nizovi kutija sa cipelama, a nekoliko građanki je sedelo na niskim stoličicama, držeći na desnoj nozi staru, iznošenu cipelu, a na levoj – novu salonku koja se presijavala i kojom su zabrinuto lupkale o tepih. Negde u dubini, iza ugla, pevali su i svirali gramofoni.

Prošavši, međutim, pored svih tih predivnih stvari, Korovjov i Behemot se zaputiše pravo prema mestu gde su se spajala odeljenja delikatesa i slatkiša. Tamo je bilo mnogo prostranije, građanke sa maramama i beretkama na glavama nisu navaljivale na tezge onako kako su to radile u odeljenju za ciceve.

Onižeg rasta, potpuno četvrtast čovek, izbrijan do modrine, sa naočarima u rožnatom ramu i s potpuno novim šeširom, još neizgužvanim i bez masnih mrlja oko trake, u mantilu boje jorgovana i crvenkastim kožnim glaze-rukavicama, stajao je kraj tezge i nešto mumlao. Prodavac, u čistom belom mantilu i s plavom kapicom usluživao je jorgovanastog kupca. Oštrim nožem što je neobično

podsećao na nož koji je ukrao Levi Matej, on je skidao sa masne, ružičaste i nežne lososovine srebrnastu kožu, nalik na zmijsku.

– I ovo odeljenje je takođe predivno – svečano priznade Korovjov – a i stranac je simpatičan – blagonaklono pokaza prstom jorgovanasta leđa.

– Ne, Fagote, ne – zamišljeno odgovori Behemot – ti se, prijatelju moj, varaš: nešto nedostaje, po mome mišljenju, licu jorgovanastog džentlmena.

Jorgovanasta leđa se trgnuše, ali verovatno slučajno, jer nije stranac mogao da shvati ono što su na ruskom jeziku govorili Korovjov i njegov saputnik.

– Topra? – strogo je pitao jorgovanasti kupac.

– Fantastična! – odgovarao je prodavac, vešto baratajući oštricom noža ispod kože.

– Topra folim, lože ne – grubo prozbori stranac.

– Nego kako! – oduševljeno je odgovarao prodavac.

Tada se naši poznanici odvojiše od stranca sa njegovom lososovinom i odoše do tezge sa slatkišima.

– Sparno je danas – obratio se Korovjov mladoj prodavačici crvenih, zajapurenih obraza i od nje na to ne dobi nikakav odgovor. – Pošto su mandarine? – upita tada Korovjov.

– Trideset kopejaka kilogram – odgovori prodavačica.

Papreno – primeti, uzdahnuvši, Korovjov. – Eh... eh... – razmisli malo i pozva svog saputnika: – Jedi, Behemote.

Debeljko strpa svoj primus pod mišku, dograbi gornju mandarinu na piramidi i progutavši je istoga časa zajedno sa korom, dograbi drugu.

Prodavačica se sledi od užasa.

– Poludeli ste! – povika, gubeći svoje crvenilo – račun mi dajte! Račun! – i ispusti iz ruke štipaljku za kolače.

– Dušice, mila moja, lepotice naša – poče sipljivo Korovjov, nagavši se preko tezge i namigujući prodavačici – nemamo danas valutu... šta da se radi? Ali kunem vam se, sledeći put, i to najkasnije u ponedeljak, sve

ćemo vam, do poslednje pare platiti! Mi smo u blizini, u Sadovoj, gde je požar...

Behemot, progutavši i treću mandarinu, zavuče ruku u divnu građevinu od čokoladnih tabli, izvuče donju, zbog čega se, sasvim razumljivo, cela građevina sruči i on tada proguta čokoladu zajedno sa zlatastim staniolom.

Prodavci iza tezge sa ribama kao da se skameniše sa svojim noževima u rukama, i tada se ispostavilo da Behemot nije bio u pravu: jorgovanastom ne da nije nešto nedostajalo na licu, već je, naprotiv, nešto bilo suvišno – opušteni obrazi i oči koje su se nemirno kretale.

Potpuno požutevši u licu, prodavačica preplašeno povika preko cele radnje:

– Pavele Josifoviču! Pal Osiču!

Kupci koji su se nalazili u odeljenju za cic pojuriše na taj povik, a Behemot se udalji od slatkih sablazni i spusti šapu u kacu na kojoj je pisalo: »Haringa iz Kerča, prvoklasna«, izvuče odatle nekoliko haringi i proguta ih, ispljunuvši repove.

– Palosiču! – ponovo se začu očajnički povik iza tezge sa slatkišima, a za tezgom sa ribama povika prodavac sa beretkom na glavi:

– Gade jedan, šta to radiš?

Pavel Josifovič je već hitao ka mestu događaja. To je bio dostojanstven muškarac u belom čistom mantilu, nalik na hirurga, s olovkom koja mu je virila iz džepa. Pavel Josifovič je, očigledno, bio iskusan čovek. Ugledavši u Behemotovim ustima rep treće haringe, on u jednom trenu odmah proceni situaciju, sve shvati i, ne stupajući ni u kakve diskusije sa dripcima, poče da maše rukom, naredivši:

– Zviždi!

Iz biljurnih vrata Na ugao Smolenskog bulevara istrča portir i poče iz petnih žila zlokobno da zviždi. Ljudi počеше da se okupljaju oko bitangi, a tada na scenu stupi Korovjov.

– Građani! – visokim drhtavim glasom povika on – šta je sada ovo? A? Dozvolite da vas upitam? Jedan čovek – Korovjov dodade malo vatre u svoj glas i pokaza Behemota, čije lice na mah postade tužno – jedan

čovjek po ceo dan popravlja primuse. Ogladneo je... a odakle mu valuta?

Pavel Josifovič na to, obično uzdržan i miran, povika surovo:

– Ma nemoj! – i zamahnu rukom, ovoga puta već nestrpljivo. Trileri ispred vrata počеше da odzvanjaju još veselije.

Korovjov, međutim, nimalo se ne zbunjujući zbog istupanja Pavla Josifoviča, nastavi:

– Odakle? – To pitanje postavljam svima vama! Izmučen je glađu i žeđu, vrućina mu je! I, uzeo je, kukavac sinji, da proba mandarinu. I cela ta mandarina jedva da vredi nekakve tamo bedne tri kopejke! A sada, eto, oni već zvižde kao slavuji u proleće u šumi, uznemiravaju miliciju, odvajaju je od posla. A onaj može, zar ne? – i tu Korovjov pokaza na jorgovanastog debeljka, a ovome se od toga lice uznemiri. – Ko je on? A? Odakle je stigao? Zašto? Je li nam možda bilo dosadno bez njega? Jesmo li ga, konačno, zvali? Razume se – sarkastično kriveći usta urlao je na sav glas bivši horovođa – on je, vidite li, u svečanom ljubičastom odelu, od lososovine se naduo, pun je valute, a našem čoveku, našem, šta? O, jada! O, jada! O, jada! – počе da rida Korovjov, kao u starodavna vremena stari svat na svadbi.

Ceo taj glupavi, netaktični i, prema svemu, politički štetni govor natera Pavla Josifoviča da se besno strese, ali, ma kako to bilo čudno, po očima okupljenih ljudi se videlo da je taj govor kod mnogih izazvao sažaljenje. A kada je Behemot, primevši prljavi, iscepani rukav očima tragično uzviknuo:

– Hvala ti, o, verni družе, zauzeo si se za mene, jadnika! – desi se čudo. Pristojan i miran starac, obučen čisto ali dosta jadno, starac koji je kupovao tri kolača sa bademom u odeljenju slatkiša, najednom se preobrazi. Oči mu zasjaše borbenim žarom, on baci kesu sa kolačima na pod i povika dečijim piskavim glasom:

– Istina! – Zatim dogradi poslužavnik, zbacivši sa njega ostatke Ajfelove kule od čokoladnih tabli koju je srušio Behemot, mahnu njime, levom rukom smače sa stranca šešir a desnom zamahnuvši, lupi poslužavnikom pljoštimize tog istog stranca po celavoj glavi. Odjeknu kao kada se sa kamiona bacaju na zemlju listovi železa. Debeljko, pobledevši, pade i sruči se u kacu sa haringom iz Kerča, izbacivši iz nje

vodoskok presolca. Tada se desi i drugo čudo. Jorgovanasti, pavši u kacu, na najčistijem ruskom jeziku, bez ikakvog akcenta povika:

– Tuku! Milicija! Banditi me napali! – očigledno od šoka savladavši jezik koji dotle uopšte nije znao.

Tada umuče zvižduk portira i kroz gomilu uznemirenih kupaca promakoše, približavajući se, dva milicionerska šlema. Ali, pokvareni Behemot je, onako kako u parnom kupatilu iz kofe polivaju zapećak, polio iz primusa tezgu benzinom, i ona se upali sama od sebe. Plamen suknu uvis i proširi se duž tezge, gutajući papirne trake na korpama sa voćem. Prodavačice uz vrisku odjuriše od tezgi i samo što su se udaljile od njih, upališe se i platnene zavese na prozorima, i na podu se zapali benzin. Kupci su, digavši užasnu larmu, pojurili iz odeljenja slatkiša, izgazivši sada već potpuno suvišnog Pavla Josifoviča, a iza tezge sa ribom prodavci su jedan za drugim, sa svojim oštrim noževima, kasom pojurili ka vratima sporednog izlaza. Jorgovanasti se građanin, izvukavši se iz kace, sav izmašćen haringom, prebaci preko tezge sa jesetrom i pojuri za njima. Zaječaše i u paramparčad se raspadoše stakla u izlaznim biljurnim vratima koja izbiše ljudi koji su će spasavali, a oba ništavila, i Korovjov i žderonja-Behemot nestadoše nekud, a kuda, to je bilo potpuno neshvatljivo. Kasnije su očevici, koji su prisustvovali početku požara u Torgsinu na Smolenskom bulevaru pričali da su navodno, oba mangupa uzletela nagore pod tavanicu, gde su, navodno, obojica eksplodirala kao dečiji baloni. Razume se da je sumnjivo da su stvari mogle upravo tako da se odvijaju, ali šta ne znamo – to stvarno ne znamo.

Znamo, međutim, da su se tačno jedan minut posle događaja na Smolenskom bulevaru i Behemot i Korovjov našli na trotoaru bulevara, upravo kraj zgrade Gribojedovljeve tetke. Korovjov se zaustavi kraj ograde od kovanog gvožđa i poče:

– Pazi samo! Pa to je dom pisaca! Znaš li, Behemote, mnogo sam toga dobrog i pohvalnog čuo o ovome domu. Obrati pažnju, dragi moj, na tu zgradu! Prijatno je misliti da se pod tim krovom nalazi i sazreva čitav buljuk talenata.

– Kao ananasi u staklenicima – reče Behemot, a da bi bolje mogao da

vidi kuću žućkaste boje sa stubovima, pope se na betonsku osnovu gvozdene rešetke.

– Sasvim tačno – složi se sa svojim nerazdvojnim saputnikom Korovjov – i čovek oseća slatku jezu kada pomisli da u ovoj kući sada sazreva budući autor *Don Kihota*, *Fausta* ili, đavo me odneo, *Mrtvih duša*! Šta veliš na to?

Jeza me poduhvata već i pri samoj pomisli – potvrđi Behemot.

– Da – nastavi Korovjov – čudnovate se stvari mogu očekivati u staklenicama ovakve kuće, koja pod svojim krovom okuplja nekoliko hiljada podvižnika, koji su odlučili da nesebično polože svoj život služeći Melpomeni, Polihimniji i Taliji. Možeš li da zamisliš kakva će se buka podići kada neko od njih za početak pročita publici *Revizora* ili, ako ništa drugo, a ono barem *Evgenija Onjegina*?

– I te kako – ponovo potvrđi Behemot.

– Da – nastavi Korovjov i zabrinuto diže prst – Ali, kažem ja i ponavlja to »ali«! Ako te nežne biljke u toplim lejama ne napadne nekakav mikroorganizam, ako im koren ne nagrize, ako ne istrunu! A to se ananasima dešava! I te kako samo!

– Uzgred budi rečeno – upita Behemot, provlačeći svoju okruglu glavu kroz otvor na rešetki – šta to oni tamo rade na terasi?

– Ručaju – objasni Korovjov – dodaću uza sve to, dragi moj, da je ovde sasvim pristojan i ne baš preskup restoran. A ja, među nama budi rečeno, kao i svaki turista pred dalek put, osećam želju da nešto prezagrijam i popijem veliku ledenu kriglu piva.

– I ja, takođe – odgovori Behemot i obe hulje krenuše asfaltiranom stazom pod lipama pravo ka terasi restorana koji nije ni sanjao nesreću što će ga snaći.

Bleda građanka u belim soknama i sa belom beretkom sa repićem sedela je dosađujući se na bečkoj stolici kraj ulaza na terasu na samome uglu, tamo gde se u živici nalazio prolaz. Pred njom je, na najobičnijem kuhinjskom stolu, ležao debeli delovodnik, u koji je građanka, iz nepoznatih razloga, upisivala imena onih koji su ulazili u restoran. Upravo ta građanka i zaustavi Korovjova i Behemota.

– Vaše članske knjižice? – sa čuđenjem se zagledala u cvikere Korovjova kao i primus Behemota i njegov poderani lakat.

– Izvinite hiljadu puta, ali kakve to knjižice? – upita Korovjov, čudeći se.

– Vi ste pisci? – upita građanka sa svoje strane.

– Svakako – dostojanstveno joj odgovori Korovjov.

– Vaše članske karte? – ponovi građanka.

– Lepotice moja... – poče nežno Korovjov.

– Ja nisam lepotica – prekide ga građanka.

– Oh, odista šteta – razočarano reče Korovjov i nastavi: – Pa dobro, ako ne želite da budete lepotica, što bi, uzgred budi rečeno bilo veoma prijatno, možete to i da ne budete. Ali recite mi, molim vas, da biste se uverili da je Dostojevski pisac, zar biste mu tražili člansku knjižicu? Uzmite bilo kojih pet stranica njegovog romana, i uverićete se bez ikakve članske knjižice da je pred vama pisac.

– Lično sam mišljenja da on nije ni imao nikakve članske knjižice. Šta misliš? – upita Korovjov Behemota.

– Smem da se kladim da je nije imao – odgovori ovaj, stavljajući primus na sto pored delovodnika i brišući rukom znoj sa zagaravljenog čela.

– Vi niste Dostojevski – reče građanka, koju je Korovjov potpuno zbunio.

– A kako znate, kako znate? – odgovori ovaj.

– Dostojevski je umro – reče građanka, ali nekako ne baš i previše sigurnim glasom.

– Protestujem! – uzviknu Behemot. – Dostojevski je besmrtn!

– Vaše članske karte, građani – reče građanka.

– Molim vas, pa ovo je, na kraju krajeva, već i smešno! – nije se predavao Korovjov – Pisac nije pisac zbog toga što poseduje člansku knjižicu, već zbog toga što je pisac. Odakle vi znate kakve se misli roje u mojoj glavi? Ili u ovoj ovde glavi? – on pokaza na glavu Behemota, sa koje ovaj odmah smače kačket kako bi građanka mogla bolje da je vidi.

– Mesta, građani – reče ona nervozno.

Korovjov i Behemot se izmakoše i propustiše nekog pisca u sivom odelu, u letnjoj košulji bez kravate, čiji je okovratnik bio izvučen preko revera sakoa i sa novinama pod miškom. Pisac klimnu glavom građanki, uz put nešto nažvrlja u knjizi i ode na verandu.

– Na žalost, ne mi, ne mi – tužno poče Korovjov – već je on dobio onu ledenu kriglu piva, o kojoj smo mi, bedne lutalice, toliko maštale i položaj je naš tužan i jadan, i ne znam šta da činim.

Behemot samo gorko raširi ruke i natuče kačket na okruglu glavu, zaraslu gustom kosom, nalik na mačje krzno. I upravo u tom času tih, ali zapovednički glas odjeknu nad glavom građanke:

– Pustite ih, Sofija Pavlovna.

Građanka sa knjigom se zapanji: u zelenilu živice pojaviše se beli žabo i špicasta piratova bradica. On gostoljubivo posmatraše dva sumnjiva odrpanca i, štaviše, pozva ih pokretom ruke da uđu. Autoritet Arčibalda Arčibaldoviča je bila stvar koja se na najozbiljniji mogući način poštovala u restoranu kojim je on rukovodio i Sofija Pavlovna pokorno upita Korovjova:

– Vaše prezime?

– Panajev – učtivo odgovori ovaj. Građanka je zabeležila ovo prezime i upitno pogledala Behemota.

– Skabičevski – propišta ovaj, zbog nečega pokazujući svoj primus. Sofija Pavlovna zapisa i to i pruži knjigu posetiocima da se potpišu. Korovjov pored prezimena „Panajev“ napisa „Skabičevski“, a Behemot pored Skabičevskog „Panajev“. Arčibald Arčibaldovič ostavi zapanjenu Sofiju Pavlovnu i, očaravajuće se smeškajući, povede goste do najboljeg stola na suprotnom kraju terase, tamo gde je bila debela hladovina, ka stočiću kraj kojeg je veselo igralo sunce u jednom prorezu gustog zelenila. Sofija Pavlovna je, trepćući od čuđenja, dugo proučavala čudnovate potpise, koje su u knjizi ostavili neočekivani posetioci.

Kelnere je Arčibald Arčibaldovič začudio koliko i Sofiju Pavlovnu. On lično odmače stolicu od stočića, pozivajući Korovjova da sedne, namignu jednom, nešto došanu drugome i dva se kelnere uzmuvaše oko

novih gostiju, od kojih jedan spusti primus kraj svojih prašnjavih cipela na zemlju. Istog časa sa stola nestade stari čaršav sa žutim mrljama, i u vazduhu se, škripućući od štirka, pojavi drugi, ne može biti belji, nalik na beduinski burnus, a Arčibald Arčibaldovič je već šaptao tiho ali veoma razgovetno, naginjući se nad samo uvo Korovjova:

– Čime da vas uslužim? Kečigu sušenu imam izvanrednu... Preostala mi je od kongresa arhitekata...

– Vi... hm... dajte nam da nešto meznemo... ovaj... – blagonaklono promrmlja Korovjov, zavalivši se u stolici.

– Shvatam – zatvarajući oči, značajno odgovori Arčibald Arčibaldovič.

– Kada su videli kako se šef restorana ophodi prema sumnjivim posetiocima, kelneri se okaniše bilo kakvih nagađanja i ozbiljno se latiše posla. Jedan je već prinosio šibicu Behemotu koji je iz džepa izvukao opušak i stavio ga u usta, drugi je prileteo, lupkajući staklom, stavljajući kraj pribora za jelo čašice, vinske čaše i čaše sa nožicama od tankog stakla, iz kojih se tako divno pije narzan, kisela voda sa Kavkaza pod perdetom... ne, požurivši napred, reći ćemo: iz kojih se nekada pio narzan pod perdetom nezaboravne terase *Gribojedova*.

– Mogu vas ponuditi fileom od leštarke – melodično zamjauka Arčibald Arčibaldovič. Gost sa napuklim cvikerom odobri u potpunosti predlog kapetana briga i blagonaklono ga pogleda kroz nepotrebno staklašce.

Beletrista Petrakov-Suhovej, koji je sedeo za susednim stolom zajedno sa suprugom i upravo završavao svoju porciju svinjskih krmenadli, sa svim piscima svojstvenim darom zapažanja, odmah primeti ponašanje Arčibalda Arčibaldoviča i jako se začudi. A njegova supruga, poštovanja dostojna dama poče da biva ljubomorna zbog piratovog ponašanja prema Korovjovu, pa čak i kašičicom poče da lupka... – pa šta to treba da znači, nas, eto, zaobilaze... Vreme je i sladoled da donesu. U čemu je stvar?

Uputivši, međutim, Petrakovoj zanosan osmejak, Arčibald Arčibaldovič posla za njen sto kelnera, a sam ne napusti svoje drage goste. Ah, pametan je bio taj Arčibald Arčibaldovič! A imao je i moć

zapažanja ništa manju od pisaca! Arčibald Arčibaldovič je znao i za predstavu u Varijeteu, i za mnoge druge događaje tih dana je čuo, ali za razliku od drugih, mimo ušiju nije propustio ni reč »karirani« niti reč »mačak«. Arčibald Arčibaldovič je odmah shvatio ko su njegovi posetioči. A shvativši to, sasvim, prirodno, nije ni pomislio da se sa njima svađa. A Sofija Pavlovna je zaista pravi čudak! Eto šta je samo naumila – da ne pusti na terasu ovu dvojicu! Uostalom, šta bi pa čovek od nje drugo mogao i da očekuje.

Nadmeno zabadajući kašičicu u mlečni sladoled koji se topio, Petrakova je nezadovoljnim pogledom posmatrala kako se stočić ispred te dvojice lakrdijaša, obučenih kao da su poslednji odrpanci, puni jelima kao nekom čarolijom. Blistavo oprano lišće salate već je virilo iz činijice sa kavijarom... još koji trenutak i na posebnom odvojenom stočiću se pojavi srebrna posudica oznojena od leda...

Tek kada se uverio da je sve urađeno da bolje biti ne može, tek kada je u rukama kelnera stigla zatvorena činija u kojoj se nešto krčkalo, tek tada Arčibald Arčibaldovič dopusti sebi da napusti dva zagonetna posetioca, prethodno im došanuvši:

– Izvinite! Za trenutak da lično pogledam kako stoje stvari sa fileom!

Odleteo je od stočića i nestao u restoranu. Da je neko mogao da prati dalje postupke Arčibalda Arčibaldoviča, oni bi mu u svakom slučaju izgledali više nego zagonetni.

Šef restorana uopšte nije otišao u kuhinju da vidi šta će biti sa fileom, već je otišao u magacin restorana. Otključao ga je svojim ključem, izvukao iz lednjaka pažljivo, da ne uprlja manžete, dve pozamašnije sušene kečige, zapakovao ih u novine, pažljivo uvezao kanapom i ostavio na stranu. Posle toga je u susednoj prostoriji proverio da li se na mestu nalazi njegov letnji kaput sa svilenom postavom i šešir, i tek je posle toga otišao u kuhinju, gde je kuvar pažljivo pripremao file, koji je pirat gostima obećao.

Treba reći da u postupcima Arčibalda Arčibaldoviča nije bilo ničeg čudnovatog ili nerazumljivog i da je te i takve postupke mogao da smatra čudnim samo površan posmatrač. Postupci Arčibalda Arčibaldoviča logično su proizlazili iz svega onoga što se ranije dešavalo.

Poznavanje ranijih događaja, a što je najvažnije – fenomenalan nos Arčibalda Arčibaldoviča došanuo je šefu gribojedovskog restorana da ručak njegova dva posetioca, iako će biti i obilan i raskošan, neće dugo potrajati. I to predosećanje, koje nikada nije izneverilo nekadašnjeg pirata, nije ga prevarilo ni ovoga puta.

Dok su se Korovjov i Behemot kucali drugom čašicom divne, ledene, dva puta prečišćene moskovske votke, na verandi se pojavi oznojeni i uznemireni hroničar Boba Kandalupski, poznat u Moskvi po tome što je sve znao, i odmah sede pored Petrakovih. Stavivši svoju nabreklu tašnu na stočić, Boba odmah nabi svoja usta u uvo Petrakova i poče da mu šapuće nekakve, reklo bi se, veoma sablažnjive stvari. Madam Petrakova je, umirući od znatiželje, podmetnula i svoje uvo pod debele, pohotljive Bobine usne. A ovaj je, pokatkad se lopovski osvrćući, stalno šaptao i šaptao, i mogle su da se čuju pojedine reči, kao na primer:

– Svojom se čašću kunem! U Sadovoj, da u Sadovoj! – Boba tu još više snizi svoj glas – meci ne mogu ništa da im naude! Meci... meci... benzin... požar... meci...

– Eto, takve bi lažljivce, koji šire odvratne glasine trebalo – negodujući nešto glasnije nego što je to hteo Boba, poče da brunda svojim kontraaltom madam Petrakova – trebalo bi ih, kažem, u stvari, raskrinkati! No, ništa tako će biti, dovešće ih već u red! Kakve odvratne lagarije!

– Kakve lagarije, Antonida Porfirevna! – uzviknu ogorčen nepoverenjem pišćeve supruge Boba i ponovo poče da šuška: – Kažem vam, meci im ništa ne mogu! A sada i požar... oni kroz vazduh... kroz vazduh! – Boba je šuškao, ne sluteći da su oni o kojima je pričao pored njega i da uživaju u njegovom šuškanju. Uostalom, to uživanje uskoro je bilo prekinuto. Iz restorana na terasu izleteše tri čoveka sa opasačima utegnutim oko strukova, sa kožnim gamašnjama na nogama i revolverima u rukama. Prvi povika jezivo i jako:

– Ne miči se! – i tog trenutka sva trojica otpočeše paljbu po terasi, nišaneći Korovjovu i Behemotu u glavu. Obojica na koje je otvorena paljba istog časa nestadoše u vazduhu, a iz primusa suknu stub vatre pravo u nadstrešnicu. Ogromna rupa crnih ivica pojavi se na perdetu i

poče da se širi na sve strane. Probivši se kroz nju, vatra se podigla do samog krova gribojedovske kuće. Fascikle sa rukopisima-redakcije, koje su stajale na prozorskoj dasci na prvom spratu najednom buknuše, a za njima buknu i zavesa, i tada vatra, tutnjeći kao da je neko razduvava, u jezicima poče da se širi po tetkinoj kući.

Nekoliko sekundi kasnije po asfaltnim stazama koje su vodile ka gvozdenoj ogradi bulevara, odakle je u sredu uveče došao Ivanuška, prvi vesnik nesreće koga niko nije shvatio, sada su trčali pisci koji nisu dovršili svoj ručak, kelneri, Sofija Pavlovna, Perakova, Petrakov.

Blagovremeno napustivši zgradu kroz sporedan ulaz, nikuda ne bežeći i nikuda ne hitajući, kao kapetan koji poslednji mora da napusti zapaljeni brig, stajaše dostojanstveno miran Arčibald Arčibaldovič u letnjem kaputu sa svilenom postavom, sa dve skočanjene kečige pod miškom.

29.

Sudbina majstora i Margarite je rešena

U smiraj sunca, visoko nad gradom, na kamenoj terasi jedne od najlepših zgrada u Moskvi. zgrade sagrađene pre nekih sto pedeset godina stajahu dvojica: Voland i Azazel. Nisu se mogli videti sa ulice, od radoznalih pogleda skrivala ih je balustrada sa gipsanim vazama i cvetovima. Ali su zato oni mogli da vide ceo grad, tako reći kao na dlanu.

Voland je sedeo na stoličici na sklapanje, a na sebi je imao svoju crnu sutanu. Njegov dugački i široki mač beše vertikalno zaboden između dve razmaknute ploče na terasi, tako da je, u stvari, predstavljao sunčani sat. Senka mača je lagano i neumitno postajala sve duža, približavajući se crnim cipelama na sataninim nogama. Oslonivši špicastu bradu na pesnicu, pogurivši se na stoličici i podavivši jednu nogu poda se, Voland je netremice posmatrao neobuhvatan skup dvoraca, gigantskih zdanja i udžerica, osuđenih na rušenje. Azazel je, rastavši se od svoje savremene odeće, to jest sakoa, polucilindra, lakovanih cipela i odeven kao i Voland u crno, nepomično stajao u blizini svog gospodara, ne skidajući, kao ni on pogled s grada.

Voland progovori:

– Interesantan grad, zar ne?

Azazel se pomeri i odgovori sa poštovanjem:

– Mesire, više mi se dopada Rim.

– Da, to je stvar ukusa – odgovori Voland.

Posle izvesnog vremena ponovo se začu njegov glas:

– A kakav je ono tamo dim, tamo na bulevaru?

– To gori *Gribojedov* – odgovori Azazel.

– Znači li to, onda, da ga je posetio nerazdvojan par: Korovjov i Behemot?

– U tako nešto ne treba ni sumnjati, mesire.

Ponovo zavlada tišina i obojica što behu na terasi posmatrala su kako se u prozorima okrenutim prema zapadu, na gornjim spratovima grdosija, pali izlomljeno zaslepljujuće sunce. Volandovo oko se presijavalo kao jedan od tih prozora, iako je Voland bio leđima okrenut smiraju sunca.

Tada nešto natera Volanda da se okrene od grada i obrati pažnju na okruglu kulu na krovu iza njegovih leđa. Iz njenog zida odvoji se isprljan glinom i sav u prnjama crnobradi čovek mračnog izgleda, u hitonu i sandalama svoje ručne izrade.

– Gle! – uzviknu Voland, podsmešljivo posmatrajući pridošlicu. – Od svega najmanje sam tebe mogao ovde da očekujem! Zašto si izvoleo Doći nezvani, ali očekivani goste?

– Došao sam tebi, o, duše zla i gospodaru senki – odgovori ovaj, ispod oka neprijateljski pogledajući Volanda.

– Ako si došao k meni, zašto se, onda, nisi pozdravio sa mnom, bivši skupljaču poreza? – progovori Voland grubo.

– Zato što ti ne želim zdravlja – odgovori drsko pridošlica.

– Moraćeš da se pomiriš sa tim – pobuni se Voland i osmejak mu iskrivi lice. – Nisi uspeo ni da se pojaviš na krovu, a već si izvalio glupost i reći ću ti u čemu se ona sastoji: u tvojoj intonaciji. Izgovorio si svoje reči kao da ne priznaješ ni senke ni zlo. Da li bi bio tako dobar da porazmisliš malo o sledećem pitanju: šta bi radilo tvoje dobro kada zlo ne bi postojalo i kako bi izgledala Zemlja kada bi sa nje nestale senke? Jer, senke nastaju od predmeta i ljudi. Evo senke od mogega mača. Ali postoje i senke od drveća i živih bića. Da nećeš, možda, da zguliš celu zemaljsku kuglu, smičući sa nje sve drveće i sve živo samo u želji da uživaš u goloj svetlosti? Glup si.

– Neću da raspravljam sa tobom, stari sofisto – odgovori Levi Matej.

– Ti ne možeš da raspravljaš sa mnom iz prostog razloga koji sam već

spomenuo: glup si – odgovori Volland i upita: – No, budi kratak, ne zamaraj me, zašto si došao?

– On me je poslao.

– Šta ti je naredio da mi preneseš, robe?

– Ja nisam rob – sve više padajući u vatru, odgovori Levi Matej – ja sam mu učenik.

– Mi govorimo, kao i uvek, različitim jezicima – odgovori Volland – ali se stvari o kojima govorimo, zbog toga ne menjaju, No?

– Pročitao je majstorovo delo – progovori Levi Matej – i moli te da povedeš sa sobom majstora i nagradiš ga večitim pokojem. Zar ti je to teško da uradiš, o, duše zla?

– Ništa meni nije teško da uradim – odgovori Volland – i to ti je dobro poznato. – Zaćuta i dodade:

– A zašto ga ne uzmete k sebi, u svetlost?

– On nije zaslužio svetlost, zaslužio je večiti pokoj – tužnim glasom progovori Levi.

– Prenesi da će sve biti učinjeno – odgovori Volland i dodade, a pri tome mu oko planu: – I napusti me smesta.

– On moli da i onu koja ga je volela i patila zbog njega takođe povedete – prvi put se molećivo obrati Levi Vollandu.

– Bez tebe se toga ne bismo nikako setili. Odlazi.

Levi Matej posle toga nestade, a Volland pozva Azazela i naredi mu:

– Leti k njima i sredi sve.

Azazel napusti terasu, a Volland ostade sam. Ali, njegova usamljenost ne beše dugog veka. Po pločama terase začuše se bat koraka i bučni glasovi, i pred Vollandom se pojaviše Korovjov i Behemot. Debeljko, međutim, sada nije nosio primus, već je bio natovaren raznim drugim predmetima. Tako se pod njegovom miškom nalazio jedan omanji pejzaž u pozlaćenom ramu, preko ruke mu beše prebačena kuvarska, napola nagorela kećelja, dok je drugom rukom držao neočišćenog lososa za rep. Korovjov i Behemot mirisali su na paljevinu. Behemotova njuška beše čađava, kaćket nagoreo.

– Pozdrav, mesire! – povika neumorni par, a

Behemot poče da maše lososom.

– Krasni ste mi – reče Voland.

– Mesire, zamislite samo! – uzbuđeno i radosno povika Behemot – pomislili su da sam maroder!

– Sudeći po predmetima koje si doneo – odgovori Voland pogledajući horizont – ti to i jesi.

Verujte mi, mesire... – iskreno započe Behemot.

– Ne, ne verujem – kratko odgovori Voland.

– Mesire, kunem vam se da sam činio zaista herojske pokušaje da spasem sve što je moglo da se spase i da je ovo sve što sam uspeo da spasem.

– Bolje mi reci od čega se to i kako zapalio *Gribojedov*? – upita Voland.

Obojica, Korovjov i Behemot raširiše ruke, podigoše oči ka nebu, a Behemot povika:

– Ne shvatam! Sedeli smo mirno, potpuno mirno, mezetili...

– I najednom – bum, bum! – prihvati Korovjov – pucnji! Izbezumivši se od straha, Behemot i ja pojurismo na bulevar, potera za nama, a onda pojurismo ka Timirjazevu!

Ali, osećanje duga je – uskoči Behemot – nadvladalo sramni strah i mi smo se vratili.

– Ah, vratili ste se? – reče Voland. – Razume se, i onda je zgrada izgorela do temelja.

– Do temelja! – tužno potvrdi Korovjov – to jest doslovno do temelja, mesire, kako ste se to izvoleli precizno izraziti! Samo su glavne ostale!

– Pojurio sam – pričao je Behemot – u salu za sastanke, to je ona sala sa stubovima, mesire, računajući da ću uspeti da izvučem nešto vredno. Ah, mesire, moja žena, kad bih je imao, najmanje je dvadeset puta mogla da ostane udovica! Ali, na svu sreću, mesire, ja nisam oženjen i reći ću vam otvoreno da sam srećan što nisam oženjen. Ah, mesire, može li težak jaram da zameni momačku slobodu!

– Ponovo počinju nekakve baljezgarije – primeti Volland.

– Slušam i nastavljam – odgovori mačor – da, ova sličica, ovaj pejzaž. Ništa više nije moglo da se iznese iz sale, plamen mi je udario u lice. Potrčao sam u magacin, spasao sam lososa. Posle toga otrčao u kuhinju, spasao mantil. Smatram, mesire, da sam učinio sve što sam mogao i ne shvatam čime se može objasniti skeptički izraz na vašem licu.

– A šta je radio Korovjov dok si se ti bavio maroderstvom? – upita Volland.

– Pomagao sam vatrogascima, mesire – odgovori Korovjov, pokazujući svoje iscepane pantalone.

– Ah, ako je to tačno, onda će, razume se, morati da se gradi nova zgrada.

– Ona će biti sagrađena, mesire – javi se Korovjov – uveravam vas u to.

– Dobro, preostaje nam samo da poželimo da bude bolje sreće od prethodne – primeti Volland.

– Tako će i biti, mesire – reče Korovjov.

– Verujte mi – dodade mačak – jer sam ja pravi pravcati prorok.

– U svakom slučaju, došli smo, mesire – izvesti Korovjov – i čekamo vaše dalje zapovesti.

Volland ustade sa svoje stoličice, priđe balustradi i dugo se ćutke, sam, okrenuvši leđa svojoj pratnji, zagleda u daljinu. Posle se udalji od ivice, ponovo spusti na svoju stoličicu i reče:

– Zapovesti neće biti nikakvih, izvršili ste sve što ste mogli i više mi vaše usluge nisu potrebne. Možete da se odmarate. Uskoro će nepogoda, ona će dovršiti ono što treba dovršiti, i tada ćemo krenuti na put.

– Vrlo dobro, mesire – odgovoriše obešenjaci i nestadoše iza centralne kule koja beše na sredini terase.

Nepogoda o kojoj je govorio Volland već se nazirala na horizontu. Crn oblak se pojavio na zapadu i do polovine presekao sunce. Potom ga je u potpunosti prekrrio. Na terasi postade svežije. A posle izvesnog vremena spusti se tama.

Ta pomrčina što se spuštala sa zapada, prekri ogromni grad. Nestadoše mostovi, dvorci. Svega nestade, kao da nikada ničega ne beše na svetu. Preko celog neba pređe jedna ognjena nit. Posle toga grad se potrese od udarca. Udar se ponovi i poče nepogoda. U njenoj se izmaglici Voland više nije video.

30.

Vreme je! Vreme!

– Znaš li – reče Margarita – upravo kada si sinoć zaspao, čitala sam o pomrčini koja se spustila sa Sredozemnog mora... i oni idoli, ah, zlatni idoli! Oni mi zbog nečega nikako ne daju mira. Čini mi se da će i sada, ovoga časa početi da pada kiša. Osećaš li da je postalo svežije?

– Sve je dobro i lepo – odgovori majstor, pušeci i rasterujući dim rukom – i ti idoli, neka im se bog smiluje... ali šta će dalje biti, to mi nikako nije jasno!

Taj je razgovor vođen kada se sunce klonilo u smiraj, upravo u času kada se Volandu na terasi javio Levi Matej. Suterensko okance beše otvoreno, i da je neko zavirio kroz njega, začudio bi se kako čudnovato izgledaju sabesednici. Margarita je preko golog tela imala prebačen samo crni plašt, a majstor je bio u svom bolničkom rublju. To je sve bilo stoga što Margarita uopšte nije imala šta da obuče, jer su joj sve stvari ostale u vili i, mada ta vila nije bila daleko, nije moglo biti ni govora da ode tamo i uzme svoje stvari. A majstor, čija su sva odela visila u ormanu, kao da nikuda nije ni odlazio, jednostavno nije želeo da se presvlači, razrađivao je pred Margaritom misao kako će sada otpočeti neko veliko zamešateljstvo. Istina, on je sada prvi put, računajući od one jesenje noći, bio obrijan (na klinici su mu bradu šišali mašinom).

Soba je takođe izgledala čudno i bilo je teško snaći se u njenom haosu. Po tepihu behu razbacani rukopisi, a bilo ih je i na otomanu. Tu je bila i nekakva knjižica što se izbočila hrbatom na fotelji. Na okruglom stolu bio je postavljen ručak, a uz zakusku bilo je i nekoliko flaša. Odakle su se stvorila ta jela i pića, to Margarita i majstor nisu znali. Kada su se probudili, jednostavno su to zatekli na stolu.

Pošto su se naspavali sve do sunčevog smiraja u subotu, majstor i njegova prijateljica osećali su se jači a samo ih je jedna stvar podsećala na jučerašnje događaje. Tištala ih je pomalo leva slepoočnica. Što se tiče psihe, i jedno i drugo su se mnogo promenili u šta bi se uverio svako ko bi prisluškivao njihov razgovor u podrumskom stanu. Ali, ne beše nikoga ko bi prisluškivao. Dobra strana tog dvorišta upravo je i bila u tome što je uvek bilo pusto. Svakog dana su lipe, koje su postajale sve zelenije, a vrba takođe, širili prolećni miris, a povetarac, koji je počinjao da pirka, unosio je taj miris u podrum.

Uh, do vraga! – iznenada uzviknu majstor. – Pamet da ti stane – ugasi opušak u pepeljari i steže glavu rukama. – ne, slušaj, ti si barem pametna žena i nisi bila luda. Da li ti ozbiljno veruješ u to da smo juče bili kod satane?

– Sasvim ozbiljno – odgovori Margarita.

– Kako da ne, kako da ne – ironično će na to majstor – znači, sada umesto jednog ludaka imamo dva! Muža i ženu. – Diže ruke ka nebu i povika: – To je olista đavo će ga znati šta! Đavo, đavo, đavo!

Umesto odgovora Margarita se sruči na otoman, poče da se kikoće, mlatara bosim nogama, a onda povika:

– Joj, ne mogu! Joj, ne mogu! Pogledaj samo na šta ličiš! Pošto se ismejala, dok je majstor stidljivo navlačio bolničku pidžamu, Margarita se uozbilji.

– Sada si i nehotice rekao istinu – poče ona – đavo će ga znati šta je to sada, i đavo će, veruj mi, sve to da sredi! – oči joj se najednom užagriše, skoči, poče da cupka na mestu i uzvikuje: – Kako sam srećna, kako sam samo srećna, kako sam srećna što sam zaključila posao sa njim! O, đavole, đavole! Moraćete, dragi moj, da živite sa vešticom! – Posle toga prilete majstoru, baci mu se oko vrata i poče da ga ljubi u usta, nos, obraze. Vihori njene neočešljane crne kose lupkali su majstora a obrazi i čelo su mu postajali sve crveniji pod njenim poljupcima.

– Ti si, uistinu, i počela da ličiš na vešticu.

– Ja to i ne poričem – odgovori Margarita – veštica sam i jako sam zadovoljna zbog toga.

– No dobro – govorio je majstor – ako si već veštica, budi onda veštica. Jedno lepše od drugog! Mene su, znači, oteli iz bolnice! I to je takođe divno! Vratili su me ovamo, dopustimo i to... Pretpostavimo takođe da nas niko neće uhvatiti, ali reci mi, tako ti svih svetaca, kako ćemo i od čega da živimo? Govoreći to, brinem se pre svega za tebe, veruj mi.

U tom času se u prozorčetu pojaviše zatupaste cipele i donji deo prugastih pantalona. Posle se te pantalone saviše u kolenima i dnevnu svetlost zakloni nečija ogromna stražnjica.

– Alojzije, jesi li kod kuće? – upita glas, negde iznad pantalona.

– Evo, počinje – reče majstor.

– Alojzije? – upita Margarita, prilazeći bliže prozorčetu. – Juče su ga uhapsili. A ko se to raspituje za njega? Kako se zovete?

Istoga časa kolena i stražnjica nestadoše, i ču se kako se kapija zalupi, posle čega se sve smirilo. Margarita se strovali na otoman i poče tako da se kikoće, da joj suze počese da vrcaju. Ali kada se malo smirila, lice joj se naglo promenilo, ona poče da govori ozbiljno i, skliznuvši sa otomana, dopuza do majstorovih kolena i, gledajući mu pravo u oči, stade da ga miluje po glavi.

– Kako si patio, kako si samo patio, jadniče moj! To znam samo ja. Pogledaj, imaš sede na glavi i večitu boru kraj usana! Jadni, dragi moj, ne misli ni na šta! I previše si morao da misliš a sada ću ja da mislim za tebe. I obećavam ti, jamčim ti da će sve biti predivno!

– Ničega se ne bojim, Margo – najednom joj odgovori majstor i diže glavu i pričini joj se onakvim, kakav je bio kada je stvarao ono što nikada nije video, ali za šta je sigurno znao da je postojalo – i ne bojim se, jer sam već sve iskusio. Previše su me plašili i više ničim ne mogu da me zaplaše. Ali meni je žao tebe, Margo, eto u čemu je stvar, eto zašto neprekidno ponavljam jedno te isto. Osvesti se! Zašto da upropašćavaš svoj život sa jednim bolesnikom i siromaškom? Vрати se u svoj dom! Žao mi te je, zato ti to i govorim.

– Ah, ti, ti – njišući razbarušenom glavom, šaptaše Margarita – ah ti, nepoverljivi, nesrećni čoveče! Zbog tebe sam se cele noći juče tresla

gola, izgubila svoju prirodu i zamenila je novom, nekoliko sam meseci sedela u mračnoj sobici i mislila na jednu jedinu stvar, na nepogodu nad Jerusalajimom, isplakala sam svoje oči, a sada, kada je sreća najednom došla, teraš me od sebe! Pa dobro, otići ću, otići, ali znaj, da si surov! Uništili su ti dušu!

Gorka nežnost se diže ka srcu majstorovom i on, ne zna se zašto, poče da plače, zabivši glavu u Margaritinu kosu. Ova mu je plačući nešto šaputala i prsti su joj prelazili preko majstorovih slepoočnica.

– Da, bore, bore... gledam i vidim kako ti se snegom pokriva glava... ah ta moja, moja, toliko napaćena glava! Pogledaj samo kakve su ti oči! U njima je pustinja... a ramena, ramena pod teškim bremenom... unakazili su te, unakazili... – Margaritine reči počеше da gube smisao, Margarita se tresla od plača.

Tada majstor obrisa oči, podiže Margaritu sa kolena, ustade i sam i čvrstim glasom reče:

– Dosta! Postidela si me. Nikada više neću sebi dopustiti da budem malodušan i neću se nikada više vratiti na to pitanje, budi sigurna u to. Znam da smo oboje žrtve svoje duševne bolesti koju sam, možda, preneo na tebe... Konačno, zajedno ćemo i poneti taj naš teret...

Margarita približi usne majstorovom uhu i prošapta:

– Kunem se tvojim životom, kunem ti se sinom zvezdočaca koga si otkrio, da će sve biti u najboljem redu!

– Dobro, dobro – odgovori majstor i dodade nasmejavši se: – Razume se, kada ljudi izgube sve, kao što je to slučaj sa tobom i sa mnom, oni traže spas kod natprirodnih sila. Pa dobro, pristajem da je tamo tražim.

No, eto, eto, sada si ponovo onaj stari, sada se smeješ – odgovori Margarita – i idi do vraga sa tvojim učenim rečima. Natprirodne ili prirodne, nije li svejedno? Hoću da jedem! – povuče majstora za ruku ka stolu.

– Nisam siguran da ova hrana neće ovoga časa propasti u zemlju ili neće odleteti kroz prozor – odgovori ovaj, sasvim se smirivši.

– Neće nestati.

Tog se časa u prozoru začu unjkavi glas:

– Mir neka je s vama.

Majstor se trže, a Margarita, koja se već bila navikla na iznenađenja, povika:

– Pa to je Azazel! Ah, kako je to divno, kako je to dobro! – i šapnuvši majstoru: – Eto vidiš, ne napuštaju nas! – potrča da otvori vrata.

– Ogrni se barem nečim – povika za njom majstor.

– Baš me briga za to – odgovori Margarita već iz hodnika.

A Azazel se već klanjao, pozdravljao se s majstorom, svetlucajući svojim vrljavim okom, a Margarita je uzvikivala:

– Ah, kako mi je drago! Nikada se u životu nisam toliko obradovala! Izvinite, Azazele, što sam gola!

Azazel je zamolio da se ne uznemirava, uveravao ju je da je viđao ne samo gole žene već i žene potpuno odrane kože, odmah je seo za sto, prethodno ostavivši u ugao, kraj peći, nekakav zamotuljak u tamnom brokatu.

Margarita nali Azazelu konjak i on ga popi. Majstor je, ne skidajući pogleda sa njega, s vremena na vreme kriomice štipkao samoga sebe za levu ruku. Ali štipkanje nije pomagalo. Azazel se nije rastvarao u vazduhu, a da budemo otvoreni, za to nije bilo ni potrebe. Ničeg strašnog u tom riđem čoveku onižeg rasta nije bilo, izuzev tog oka sa mrenom, ali to se dešava i bez ikakvih mađija, jedino što mu odelo nije bilo obično – nekakva riza ili plašt – ali ako se čovek malo bolje zamisli, i to se dešava. Konjak je takođe umeo da pije, kao i svi dobri ljudi, ne mezeteći ništa, ispijajući čašicu naiskap. Od tog istog konjaka majstoru počeo da se vrti u glavi i on počeo da razmišlja:

»Ne, Margarita je u pravu! Razume se, preda mnom sedi đavolov emisar. A ja sam, još koliko pretprošle noći, dokazivao Ivanu da je on kod Patrijaršijskih ribnjaka susreo upravo satanu, a sada sam se opet zbog nečeg preplašio od te misli i počeo da trtljam nešto o hipnotizerima i halucinacijama. Ma kakvi, do vraga, hipnotizeri!«

Počeo da zagleda Azazela i uveri se da se u očima ovoga krije nešto neizrečeno, nekakva misao koju za sada ne izriče. »Nije on tek onako

došao u posetu, već je došao sa nekakvom porukom«, mislio je majstor.

Dar zapažanja nije ga izneverio.

Ispivši treću čašicu konjaka, koji na Azazela uopšte nije delovao, posetilac progovori ovako:

– A prijatan je ovaj suterencić, đavo me odneo! Postavlja se samo pitanje, kako u njemu da se živi, u tom suterenciću?

– Pa o tome upravo i ja govorim – nasmejavši se, odgovori majstor.

Zato me zabrinjavate, Azazele? – upita Margarita – pa nekako!

– Šta vam je, šta vam je! – povika Azazel – nisam ni pomišljao da vas zabrinjavam! I sam kažem: – nekako. Da, umalo da zaboravim, mesir vas je pozdravio, a takođe mi je naredio da vam kažem kako vas poziva u malu šetnju, razume se, ako to želite. Šta kažete na to?

Margarita pod stolom nagazi majstorovu nogu.

– Sa velikim zadovoljstvom – odgovori majstor, proučavajući Azazela, a ovaj nastavi:

– Nadamo se da i Margarita Nikolajevna takođe pristaje?

– Ja sigurno neću odbiti – reče Margarita i ponovo njena noga pređe preko majstorove.

Odlično! – uzviknu Azazel. – To odista volim! Dok dlanom o dlan i sve je gotovo! Ne kao onda, u Aleksandrovskom parku!

– Ah, ne podsećajte me na to, Azazele! Tada sam bila glupa. Da, uostalom, ne smete me prestrogo ni osuđivati za to – ne sreće se čovek baš svaki dan sa nečastivom silom!

– Jakako, – potvrdi Azazel – što bi to bilo zgodno kada bi to bilo svaki dan!

– Meni se i samoj dopada brzina – pričala je Margarita uzbuđeno – dopadaju mi se brzina i golotinja... Kako ono samo iz mauzera... bah! Ah, kako on puca! – povika Margarita, obraćajući se majstoru. – Sedmica pod jastukom i u bilo koju figuru... – Margarita je postajala pijana, od čega oči počеше da joj se cakle.

– I opet sam zaboravio – povika Azazel, lupivši se po čelu – potpuno sam se spetljao! Pa mesir vam je poslao poklon – tada se obrati majstoru

– flašu vina. I molim vas da obratite pažnju na to da je ono isto vino koje je pio prokurator Judeje. Vino iz Falerna.

Sasvim je prirodno da je takva retkost izazvala veliku pažnju i Margarite i majstora. Azazel izvuče iz crnog brokata za mrtvačke kovčege potpuno buđav krčag. Vino su mirisali, sipali u čaše, gledali kroz njega prema svetlosti koja je prodirala kroz prozor i koja je počinjala da se gubi pred nepogodu. Videli su da sve poprima boju krvi.

– U zdravlje Volanda! – uskliknu Margarita, dižući svoju čašu.

Sve troje prinese čaše ustima i ispiše po gutljaj. Tog istog časa svetlost nepogode koja se približavala poče da se gasi u očima majstorovim, on prestade da diše i oseti da je to kraj. Vide još kako Margarita, samrtno preblede bespomoćno pružajući ruke ka njemu, poče da spušta glavu na sto, a potom pade na pod.

– Trovaču – uspe još da poviče majstor. Hteo je da dograbi nož sa stola i njime udari Azazela, ali mu ruka bespomoćno skliznu sa čaršava, sve što je okruživalo majstora u podrumu oboji se u crno, a posle toga sasvim nestade. Pade ničice, a padajući, raseče kožu na slepoočnici o ugao pisaćeg stola.

Kada su se otrovani smirili, Azazel poče da dela. Prvo izlete kroz prozor i za koji časak je već bio u vili u kojoj je živela Margarita Nikolajevna. Uvek tačan i pedantan, Azazel je hteo da proveri da li je sve urađeno kako treba. Sve je bilo u najboljem redu. Azazel vide kako natmurena žena, koja je čekala povratak muža, izađe iz svoje spavaće sobe, iznenada poblede, uhvati se za srce i povikavši bespomoćno:

– Nataša... neko... ovamo! – sruči se na pod salona, ne stigavši do kabineta.

– Sve je u redu – reče Azazel. U jednome trenu je već bio kraj mrtvih ljubavnika. Margarita je ležala, zabivši lice u tepih. Svojim čeličnim rukama Azazel je okrenu kao da je lutka licem prema sebi i zagleda se u nju. Pod njegovim pogledom lice otrovane žene poče da se menja. Čak i u sumraku koji je nastupio pred nepogodu, videlo se kako je nestajala privremena veštičija razrokost, grubost i suludost lika. Lice pokojnice postajalo je sve svetlije i na kraju kao da se ispuni blagošću, a osmejak joj više nije bio grabljiv. već običan ženski, paćenički osmejak. Tada joj

Azazel otvori bele zube i uli u usta nekoliko kapi onoga istog vina kojim ju je i otrovao. Margarita uzdahnu, poče da ustaje bez pomoći Azazela, sede i slabim glasom upita:

– Zašto, Azazele, zašto? Šta ste to uradili sa mnom?

Ugleda majstora koji je ležao, strese se i prošapta:

– To nisam očekivala... ubico!

– Ma ne, ne – odgovori Azazel – sada će se dići. Ah, zašto li ste samo toliko nervozni!

Margarita mu odmah poverova, do te je mere bio ubedljiv glas riđeg demona. Margarita skoči, čila i živa i pomože mu da napoji vinom čoveka koji je ležao. Otvorivši oči, ovaj pogleda mračno oko sebe i sa mržnjom ponovi poslednju reč:

– Trovaču...

– Ah! Uvreda je obično nagrada za dobro obavljen posao – odgovori Azazel – zar ste slepi? – Progledajte što pre!

Tada majstor ustade, osvrnu se oko sebe živim i svetlim pogledom i upita:

– Šta sve ovo treba da znači?

– To znači – odgovori Azazel – da je vreme. Već tutnji nepogoda, čujete li? Smrkava se. Konji riju kopitama zemlju, trese se mali vrt. Opraštajte se od suterena, opraštajte što pre!

– Ah, shvatam – reče majstor osvrćući se – vi ste nas ubili, sada smo mrtvi. Ah, kako je to pametno! I tačno na vreme! Sada sam sve shvatio.

– Ah, nemojte tako – odgovori Azazel – da li to vas čujem? Pa vaša prijateljica vas naziva majstorom, a vi se pitate kako u tom slučaju možete biti mrtvi? Zar je potrebno, da bi čovek smatrao da je živ, obavezno sedeti u suterenu u košulji i bolničkom rublju? To je smešno!

– Shvatio sam sve što ste rekli – povika majstor – ne nastavljajte! Po hiljadu puta ste u pravu!

– Veliki Volland! – poče da mu povlađuje Margarita. – Veliki Volland! On je smislio mnogo bolje od mene! Ali roman, roman – povika ona majstoru – roman uzmi sa sobom, ma kud poleteo!

– Ne treba – odgovori majstor – znam ga napamet.

– I nećeš... nećeš zaboraviti nijednu reč iz njega? – upita Margarita, priljubljujući se uz ljubavnika i brišući mu krv sa rasekotine na slepoočnici.

– Ne uznemiravaj se. Ja više ništa i nikada neću zaboraviti – odgovori ovaj.

– Onda oganj! – povika Azazel. – Oganj, od koga je sve počelo, i kojim sve i završavamo.

– Oganj! – silno povika Margarita. Okance u suterenu lupnu, vetar odbaci zavesu u stanu. U nebu veselo i kratko zagrmе. Azazel gurnu ruku sa kandžama u peć, izvuče iz nje zadimljenu glavnju i potpali stolnjak. Posle toga potpali svežanj starih novina na otomanu, a za njim rukopis i zavesu na prozoru. Majstor, već opijen budućom jurnjavom, zbacila sa police neku knjigu na sto, raširi joj stranice po stolnjaku koji je plamteo i knjiga buknu veselom vatrom.

– Gori, gori, pređašnji živote!

– Gori, patnjo! – povika Margarita.

Soba je već buktala u crvenim stubovima, a zajedno sa dimom kroz vrata izleteše njih troje, uzleteše uz kamene stepenice i nađoše se u vrtu. Prvo što su tamo ugledali, bila je preduzimačeva kuvarica koja je sedela na zemlji. Kraj nje su se valjali prosut krompir i nekoliko glavic luka. Tri vrana konja njištala su kraj šupe, podrhtavala, kopitima besno kopala zemlju. Margarita skoči prva, za njom Azazel, poslednji majstor. Kuvarica zastenjavši, htede da digne ruku i prekrsti se, na šta Azazel jezivo povika iz sedla:

– Ruku ću ti odseći! – zazvižda i konji, lomeći grane lipa poleteše i nestadoše u niskom crnom oblaku. Tog istog časa kroz suterensko prozorče pokulja dim. Odozdo se začu slab, žalostiv kuvaričin povik:

– Gorimo!

Konji su već leteli nad moskovskim krovovima.

– Hteo bih da se oprostim od grada – povika majstor Azazelu, koji je jahao prvi. Grom zagluši kraj majstorove rečenice. Azazel klimnu glavom i pusti svog konja u galop. U susret im je strelovito leteo oblak,

ali kiša još nije počela da rominja.

Leteli su nad bulevarom, videli kako ljudske figure trče, krijući se od kiše. Već su padale i prve kapi. Proleteli su nad dimom – to je bilo sve što je ostalo od *Gribojedova*. Preleteli su grad, koji je već nestajao u pomrčini. Nad njima su bleštale munje. Posle je krovove zamenilo zelenilo. I tek tada pljusnu kiša i pretvori letače u tri ogromna mehura u vodi.

Margarita je već odranije poznavala osećaj leta, a majstor nije, i on se začudio kako su brzo stigli do cilja, onom sa kojim je hteo da se oprost, jer više ni sa kim drugim nije ni imao da se oprašta. Kroz zastor kiše odmah je prepoznao zgradu klinike Stravinskog, reku i šumarak na suprotnoj obali, koju je dobro proučio. Spustili su se na proplanak u šumarku, u blizini klinike.

– Pričekaću vas ovde – reče Azazel, složivši ruke u trubu, čas osvetljen munjama, čas nestajući u sivoj kopreni – oprostite se, ali požurite!

Majstor i Margarita skočiše sa sedala i poleteše, promičući kao vodene senke kroz klinički vrt. Koji trenutak kasnije majstor je već naviknutom rukom odmicao balkonsku rešetku u sobi broj 117, a Margarita je išla za njim. Ušli su kod Ivanuške, nevidljivi i neprimećeni u prasku i jeci nepogode. Majstor se zaustavi kraj kreveta.

Ivanuška je ležao nepokretno, kao i onda kada je prvi put posmatrao nepogodu u kući svog preporoda. Ali on nije plakao kao onda. Kada se zagledao malo bolje u crnu siluetu koja je uletela sa balkona, ustao je, pružio ruke i radosno rekao:

– Ah, to ste vi! A ja vas stalno čekam, čekam vas. Konačno ste tu, susedu.

Na to majstor odgovori:

– Ovde sam, ali na žalost više ne mogu da vam budem sused. Odlećem zauvek, a došao sam samo da se oprostim od vas.

– Znao sam to, osetio sam to – tiho odgovori Ivan i upita:

– Sreli ste ga?

– Da – odgovori majstor – došao sam da se oprostim od vas, jer ste vi

bili jedini čovek sa kojim sam u poslednje vreme razgovarao.

Ivanuška se razveseli i reče:

– Dobro je što ste navratili ovamo. Svoju ću reč održati, stihove više neću pisati. Mene sada nešto drugo interesuje – Ivanuška se osmehnu i sumanutim očima pogleda negde pored majstora – ja sada želim da napišem nešto drugo. Dok sam ovde ležao, ja sam, znate, mnogo toga shvatio.

Majstor se uznemiri od tih reči i počeo da govori, sedajući na ivicu Ivanuškinog kreveta:

– A to je dobro, dobro je to. Napišite nastavak o njemu!

Ivanuškinе oči zasjaše:

– A zar vi sami nećete? – Obori glavu i zamišljeno dodade: – Ah, da... šta to uopšte i pitam. – Ivanuška pogleda preplašeno u pod.

– Da – reče majstor i njegov se glas učini Ivanuški tuđ i mukao – ja više neću pisati o njemu. Biću zauzet drugim stvarima.

Kroz šum nepogode probi se udaljeni zvižduk.

– Čujete li? upita majstor.

– To je nepogoda...

– Ne, to mene zovu, vreme mi je – objasni majstor i ustade sa kreveta.

– Stanite! Još samo jednu reč – zamoli Ivan – Da li ste je našli? Je li vam ostala verna?

– Evo je – odgovori majstor i pokaza prema zidu. Od belog zida se odvoji tamna Margarita i priđe krevetu. Pogledala je mladića koji je ležao i oči joj prekri tuga.

– Jadniče, jadniče – nečujno prošapta Margarita i nađe se ka krevetu.

Kako je lepa – bez zavisti, ali sa tugom i nekakvom smirenom umiljatošću progovori Ivan – vidi samo, kako vam je sve lepo pošlo za rukom. A meni, eto, ne polazi – tu se zamisli i zamišljeno dodade: – a uostalom, možda i polazi...

– Tako je, tako – prošapta Margarita i nađe se nad čovekom koji je

ležao. – Evo, poljubiću vas i sve će biti kako treba... verujte mi, već sam sve videla, sve znam...

Mladić koji je ležao zagrlji je oko vrata a ona ga poljubi.

– Zbogom, učenice – jedva čujno reče majstor i počeo da se rastvara u vazduhu. Nestao je, a zajedno sa njim je nestala i Margarita. Rešetka balkona se zatvorila.

Ivanuška se uznemiri. Seo je na krevet, osvrnuo se oko sebe uznemireno, čak počeo i da stenje, da govori sam sa sobom, napokon je ustao. Nepogoda je bivala sve jača i jača, i očigledno ga je uzrujala. Uznemiravalo ga je takođe i to što je svojim sluhom, priviknutim na neprekidnu tišinu, ulovio iza vrata uznemirene korake, prigušene glasove. Pozvao je, nervozno i drhteći:

– Praskovja Fjodorovna!

Praskovja Fjodorovna je već ulazila u sobu, upitno i uznemireno posmatrajući Ivanušku.

– Šta? Šta je sada? – pitala je. – Nepogoda vas je uznemirila? No, ništa, ništa... Sada ćemo vam pomoći. Lekara ću pozvati sada.

– Ne, Praskovja Fjodorovna, ne treba da zovete lekara – reče Ivanuška, nemirno gledajući ne Praskovju Fjodorovnu već zid – sa mnom se ništa ne dešava. Sada se već snalazim, ne uznemiravajte se. Recite mi bolje – od svega srca zamoli Ivan – šta se to tamo, u sto osamnaestoj sobi sada desilo?

– U sto osamnaestoj? – ponovi pitanje Praskovja Fjodorovna i oči počeo da joj vrdaju. – Ništa se tamo nije desilo. – Ali, glas joj beše lažan. Ivanuška to odmah zapazi i reče:

– Eh, Praskovja Fjodorovna! Vi ste čovek istinoljubiv! Mislite da ću se uznemiriti? Ne, Praskovja Fjodorovna, to se neće desiti. Bolje mi kažite istinu, jer ja kroz zid sve osećam.

– Preminuo je maločas vaš sused – prošapta Praskovja Fjodorovna, pošto nije imala snage da savlada svoju ljubav prema istini i dobroti i, obasjana svetlošću munja, preplašeno pogleda Ivanušku. Ali, sa Ivanuškom se nije zbilo ništa strašno. Značajno je samo podigao prst i rekao:

– Znao sam! Uveravam vas, Praskovja Fjodorovna, da je sada u gradu umro još neko. Znam čak i ko – tu se Ivanuška tajanstveno osmehnu – to je jedna žena.

31.

Na Vrapčijim gorama

Nepogoda nestade bez traga, i prebacivši se kao luk iznad cele Moskve, preko neba se raširi šarena duga, i utopi se u vodi reke Moskve. Na visini, na bregu, između dva šumarka, nazirale su se tri tamne siluete. Volland, Korovjov i Behemot sedehu u sedlima na crnim konjima, posmatrajući grad što se širio iza reke, sa izlomljenim suncem koje je svetlucalo u hiljadama prozora okrenutih prema zapadu, prema liderskim zvonnicima Novodevičjeg manastira.

U vazduhu nešto zafijuka i Azazel, u čijem su pešu crnoga plašta leteli majstor i Margarita, spusti se kraj grupe koja je čekala.

– Morao sam da vas uznemirim, Margarita Nikolajevna i majstore – progovori Volland posle kraćeg ćutanja – ali vi nećete imati razloga da se ljutite na mene. Ne bih rekao da ćete zažaliti zbog toga. Dobro, dakle – obrati se samo majstoru – oprostite se od grada. Vreme je – Volland rukom u crnoj rukavici pokaza tamo, gde su iza reke mnogobrojna sunca topila staklo, gde su se nad tim suncima dizali izmaglica, dim, i isparenja grada usijanog preko dana.

Majstor skoči sa sedla, napusti jahače i pritrča padini. Crni plašt se vukao za njim po zemlji. Majstor počeo da posmatra grad. U prvom mu se trenutku srce steže od mučne sete, ali nju ubrzo zameni prijatno uzbuđenje, ciganska skitnička uznemirenost.

– Zauvek! To treba osmisлити – prošapta majstor i oliza svoje suve, ispucale usne. Počeo da osluškuje i tačno zapaža sve što se dešava u njegovoj duši. Njegova uznemirenost se pretvori, kako mu se to barem činilo, u osećanje duboke i teške uvređenosti. Ali ona bi nepostojana, nestade i zbog nečega je zameni gorda ravnodušnost, a nju opet –

predosećanje stalnoga pokoja.

Grupa konjanika je ćutke ćekala majstora. Grupa konjanika je posmatrala kako crna, mršava figura na ivici padine gestikulira, ćas podiće glavu, kao da se trudi da pogledom obuhvati celi grad, da baci pogled preko njegovih granica, ćas je opet spušta na grudi, kao da proućava izgaćenu jadnu travu pod nogama.

Tišinu prekide Behemot, koji se dosaćivao.

– Dopustite mi, maestro – progovori on – da zviznem pred trku, umesto oproštaja.

– Moćeš da preplašiš damu – odgovori Volland – a, uz to, ne zaboravi da je došao kraj tvojim današnjim lakrdijama.

– Ah, ne, ne, mesire – odgovori Margarita, sedeći u sedlu kao amazonka, nalaktivši se i spustivši do zemlje skut svoje haljine – dopustite mu, neka zvizne. Uхватила me je nekakva seta pred dalek put. Zar ne, mesire, ona je potpuno prirodno osećanje ćak i onda kada ćovek zna da ga na kraju tog puta ćeka sreća? Neka nas zasmije, jer se inaće bojim da će se sve to završiti suzama koje će pokvariti sve pred sam put!

Volland klimnu glavom Behemotu, ovaj živnu, skoći sa sedla na zemlju, stavi prste u usta, nadu obraze i zazvićda. U Margaritinim ušima poće sve da odzvanja. Njen konj se prope, u šumarku suve grane poćeše da padaju sa drveta, uzlete ćitavo jato vrana i vrabaca, stub prašine se uskovitla prema reci i videlo se kako u rećnom tramvaju, koji je upravo prolazio pored pristaništa, nekolicini putnika kaćketi odleteše u vodu. Majstor se trće od zvićduka, ali se ne okrenu, već poće da gestikulira još nemirnije, dićući ruku ka nebu, kao da je pretio gradu. Behemot se ponosito okrenu.

– Nema govora, to je, odista, bio dobar zvićduk – snishodljivo primeti Korovjov – odista je to bio zvićduk, ali ako hoćemo da budemo nepristrasni, onda je to ipak bio samo osrednji zvićduk.

– Pa ja nisam horovoća – odgovori dostojanstveno i nadmeno Behemot i neoćekivano namignu Margariti.

– Kako bi bilo, da ja pokućam, da se prisetim kako sam to nekada umeo? – reće Korovjov, protrlja ruke, dunu u prste.

– Ali pazi, pazi – začu se strog Volandov glas sa konja – bez ozleda ruku i nogu.

– Mesire, verujte mi na reč – odgovori Korovjov primevši ruku srcu – da se našalim, samo da se našalim... – Tada se prope, kao da je bio od gume, od prstiju desne ruke načini nekakvu veštu figuru, sav se gotovo uvi u zavrtanj, a onda, iznenada se ispravivši, zazvižda.

Taj zvižduk Margarita ne ču, ali ga vide u trenu kada zajedno sa vatrenim konjem odlete jedno desetak koračaja u stranu. Pored nje, zajedno sa korenom, bi istrgnuto iz zemlje jedno hrastovo deblo, a zemlja se prekri pukotinama sve do same reke. Ogroman komad obale, zajedno sa pristaništem i restoranom, odlete u reku. Voda uzavre, diže se i na suprotnu obalu, zelenu i nisku, odlete ceo rečni tramvaj sa potpuno nezleđenim putnicima. Kraj nogu Margaritinog konja pade gačac koga je ubio Fagotov zvižduk.

Majstora taj zvižduk preplaši. Uhvati se za glavu i potrča nazad, ka grupi svojih saputnika koji su ga čekali.

– No – obrati se Voland sa visine svoga konja – da li su svi računi namireni? Jeste li se oprostili?

– Da, jesam – odgovori majstor i, smirivši se, pogleda Volanda u lice smelo i otvoreno.

I tada nad brdom odjeknu, kao zvuk trube, jezivi Volandov glas.

– Vreme je! – i začu se prodoran zvižduk i smeh Behemotov.

Konji se trgoše, a konjanici skočiše na njih i krenuše. Margarita je osećala kako njen pobesnili konj grize i vuče đem. Volandov plašt se vijorio nad glavama cele kavalkade, taj plašt počeo da prekriva nebeski svod predvečerja. Kada se za jedan tren crni pokrov zaneo u stranu, Margarita se jureći osvrnu i ugleda da iza nje ne samo što nema raznobojnih zvonika, sa aeroplanom koji se vijorio nad njima, već da odavno nema ni samoga grada, koji je propao kroz zemlju i ostavio za sobom samo izmaglicu.

32.

Oproštaj i večito utočište

Bogovi, o, bogovi moji! Kako je tužna zemlja u predvečerje! Kako su samo tajanstvene izmaglice nad močvarama! Ko je lutao po tim izmaglicama, ko je mnogo patio pred smrt, ko je leteo nad ovom zemljom noseći na sebi ogroman teret, tome je to dobro znano. To zna onaj ko se premorio. I on tada bez žaljenja napušta ovozemaljske izmaglice, njene močvare i reke, on se predaje laka srca u naručje smrti, znajući da će mu jedino ona darivati mir.

Umorili su se i čarobni crni konji, te su nosili svoje konjanike lagano, a neizbežna noć poče da ih prestiže. Osećajući je svojim leđima, smirio se čak i neumorni Behemot i uhvativši se kandžama za sedlo, leteo je ćutljiv i ozbiljan, nakostrešivši rep. Noć poče da prekriva crnim pokrovom šume i livade, noć je palila daleko dole tužne, sada već i Margariti i majstoru nepotrebne i neinteresantne, tuđe svetlosti. Noć je preticala kavalkadu, padala na nju odozgo i izbacivala čas ovde čas, opet, tamo po setnom nebu bele mrlje zvezda.

Noć postajaše sve gušća, letela je pokraj njih, hvatala konjanike za plašteve i, smičući im ih sa remena, razotkrivala prevare. A kada bi Margarita, koju je sa svih strana probijao ledeni vetar, otvorila oči, ugledala bi kako se menjaju likovi svih koji su leteli ka svojim ciljevima. Kada im je u susret, iza ivice šuma, počeo da se pomalja crven i pun mesec, sve varke nestadoše, padoše u blato, nestade u izmaglici nepostojana odora vračeva.

Teško da bi iko sada mogao da prepozna Korovjova-Fagota, samozvanog prevodioca tajanstvenog savetnika kome nikakvi prevodi ne behu ni potrebni, u onome koji je leteo uza samog Volanda sa desne

strane majstorove družbenice. Umesto onoga, koji je u ritama cirkuske odore napustio Vrapčije gore, kao Korovjov-Fagot, sada je jahao, tiho lupkajući zlatnim lancem uzengije, tamnoljubičasti vitez mračna lica koje se nikada nije osmehivalo. Spustio je bradu na grudi, mesec nije gledao niti se interesovao za zemlju pod sobom, mislio je na nešto svoje, leteći pored Volanda.

– Zašto se toliko promenio? – upita tiho Margarita Volanda, dok je vetar oko njih fijukao.

– Taj se vitez jednom nesrećno našalio – odgovori Voland, okrećući ka Margariti svoje lice sa okom koje je tiho svetlucalo – a šala koju je napravio pričajući o svetlosti i tami nije bila baš sasvim na svome mestu. I vitez je stoga morao da se šali malo više i duže nego što je to i sam pretpostavljao. Ali – danas je noć svođenja računa. Vitez je svoj račun isplatio i sveo ga.

Noć je otkinula i raskošni Behemotov rep, smakla sa njega krzno i razbacala ga u pramenovima po baruštinama. Sada je onaj koji je donedavno bio mačak što zabavlja kneza tame bio mršavi mladić, demon-paž, najbolja dvorska luda koja je ikada postojala na svetu. Sada se i on smirio i leteo je nečujno, okrenuvši svoje lice svetlosti koja je dolazila od meseca.

Po strani od svih leteo je blistajući čelikom viteške opreme Azazel. Mesec je promenio i njegovo lice. Nestao je bez traga odvratani oćnjak, a isto je tako i njegova vrljavost bila lažna. Oba oka Azazelova behu istovetna, prazna i crna, a lice belo i ledeno. Sada je Azazel leteo u svom pravom ruhu, kao demon bezvodne pustinje, kao demon-ubica.

Sebe Margarita nije mogla da vidi, ali je odlično videla kako se i koliko promenio majstor. Kosa mu se sada belasala na mesećini i pozadi se spojila u perćin koji se lelujać na vetru. Kada bi vetar smicać plašt sa nogu majstorovih, Margarita bi mu videla na visokim konjanićkim ćizmama zvezdice mamuza koje su se ćas svetlucale ćas, opet, nestajale. Kao i mladić-demon, majstor je leteo, ne skidajuć pogled sa meseca, ali mu se pri tome smeškać kao starom i dobrom poznaniku i nešto je, po navici koju je stekao u sobi broj 118, sam sebi mrmljać pod bradu.

I, na kraju, Voland je leteo takode u svom pravom oblićju. Margarita

ne bi mogla da kaže od čega je bio napravljen ular njegovog konja, i mislila je da je lako moguće da su to mesečevi lančići a da je sam konj – samo komad pomrčine, griva tog konja – oblak, a mamuze konjanika – bele mrlje zvezda.

Tako su ćutke dugo leteli, sve dok i sam pejzaž pod njima nije počeo da se menja. Turobne šume nestadoše u zemaljskoj pomrčini i povukoše za sobom i maglovita sečiva reka. Dole se pojaviše i počеше da se svetlucaju stene, a među njima počеше da se crne provalije u koje nije prodirala mesečeva svetlost.

Voland zaustavi svog konja na kamenitoj tužnoj planinskoj zaravni i tada konjanici krenuše dalje korakom, osluškujući kako konji svojim potkovicama gaze kamen i kremen. Mesec je osvetljavao prostor zelenom jarkom svetlošću i Margarita odmah ugleda u pustom predelu naslonjaču, a u njoj belu figuru čoveka koji je sedeo. Lako je moguće da je čovek koji je sedeo bio gluv ili suviše pogružen u svoja razmišljanja. On nije čuo kako drhti kamenito tlo pod težinom konja i konjanici mu se, ne uznemiravajući ga, približiše.

Mesec je dobro pomogao Margariti, svetleo je bolje od najbolje električne svetiljke p Margarita spazi da čovek koji je sedeo i čije oči behu kao slepe, trlja svoje ruke i da su te oči, koje ništa ne vide, uperene u mesečev disk. Sada je Margarita već videla kako pored teške kamene naslonjače, na kojoj su se pod svetlošću meseca belasali nekakvi kresovi, leži ogroman dugouhi pas i da isto, kao i gospodar mu, uznemireno posmatra mesec.

Kraj nogu čoveka koji je sedeo bili su rasuti komadići razbijenog krčaga i videla se crno-krvava bara koja se nikada ne suši.

Konjanici zaustaviše svoje konje.

– Vaš roman je pročitao – progovori Voland, okrenuvši se majstoru – i rečeno je samo jedno, da on, na žalost, nije dovršen. Hteo sam da vam pokažem vašeg junaka. Skoro pune dve hiljade godina on sedi na ovome mestu i spava, ali kada nastupi pun mesec, kao što vidite, on tada pati od nesanice. Ona muči ne samo njega, već i njegovog vernog čuvara, psa. Ako je tačno da je kukavičluk najstrašniji porok, onda pas za njega nije kriv. Jedino čega se hrabri pas bojao, to je nepogoda. Pa šta, onaj ko

voli treba da podeli sudbinu onoga koga voli.

– Šta on to govori? – upita Margarita i njeno potpuno mirno lice se prevuče koprenom saosećanja.

– On govori – začu se Volandov glas – uvek jedno te isto, on govori da nema mira ni kad je mesečina i da je njegova dužnost nezahvalna. Tako on govori uvek kada ne spava, a kada spava vidi uvek jedno te isto: mesečevu stazu, kojom hoće da pođe i porazgovara sa uhapšenikom Hanocrijem, jer, kako on tvrdi, onaj nešto nije dorekao onda, odavno, četrnaestog dana prolećnog meseca nisana. Ali, na žalost, na taj put on nikako ne može da stupi i niko mu ne prilazi. I tada on, a šta mu drugo i preostaje, razgovara sam sa sobom. Uostalom, potrebna je izvesna raznovrsnost, i svom govoru o mesecu on često dodaje da najviše od svega na svetu mrzi svoju besmrtnost i nečuvenu slavu. On tvrdi da bi drage volje zamenio svoju sudbinu za sudbinu Levija Mateja, skitnice i odrpanca.

– Dvanaest hiljada mesečina za jednu nekadašnju mesečinu, da to nije i previše? – upita Margarita.

– Ponavlja li se to priča sa Fridom? – reče Voland. – Ovde nemate potrebe da se uznemiravate, Margarita. Sve će biti u redu, tako je već stvoren ovaj svet.

– Oprostite mu – najednom prodorno uzviknu Margarita, onako kako je nekada vikala dok je bila veštica i od tog njenog urlika se otkotrlja kamen u planinama i polete u bezdan, zaglušujući planine svojom tutnjavom. Ali – Margarita ne bi mogla da kaže da li je to bio tutanj od pada ili tutanj sataninog smeha. Bilo kako bilo, Voland se smejao, posmatrajući Margaritu, i govorio:

– U planinama ne treba vikati, on se već navikao na odrone i to ga neće uznemiriti. Ne treba da molite za njega, Margarita, jer je za njega već molio onaj sa kime bi on toliko želeo da popriča – tu se Voland ponovo okrenu majstoru i reče: – Dakle, sada možete da završite svoj roman jednom jedinom rečenicom!

Majstor kao da je upravo to i čekao dok je stajao i posmatrao prokuratora kako sedi. Složio je dlanove u trubu i povikao tako, da je eho odjeknuo po planinskim nepošumljenim goletima:

– Slobodan si! Slobodan! On te čeka!

Planine pretvoriše majstorov glas u grom i taj grom ih razruši. Prokleti kameni bedemi se porušiše. Ostade samo zaravan sa kamenom naslonjačom. Nad crnim bezdanom u kome nestadoše bedemi obasja se neobuhvatan grad sa idolima koji svetlucahu nad vrtom što se razrastao tokom više hiljada mesečina. Pravo ka tom vrtu pružaše se mesečeva staza koju je tako dugo očekivao prokurator i prvi ka njoj polete dugouhi pas. Čovek u belom plaštu krvavog naličja ustade iz naslonjače i nešto povika promuklim, kao tuđim glasom. Nije moglo da se razabere da li plače ili se smeje, i šta to više. Videlo se samo da je za svojim vernim stražarom po mesečevom puteljku i on pojurio.

– Da pođem i ja tamo, za njim? – upita uznemireno majstor, dotakavši ular.

– Ne – odgovori Voland – zašto ići tragovima onoga što je već završeno?

– Onda znači ovamo? – upita majstor, okrenu se i pokaza unazad, tamo gde u pozadini beše nedavno napušteni grad sa manastirskim zvonnicima, sa suncem koje je, razlupano u komade, bleštalo u prozorskim staklima.

– Ne ni tamo – odgovori Voland i glas mu se, još zvučniji, razleže nad stenama – romantični majstore! Onaj koga toliko želi da vidi heroj koga ste izmislili, koga ste upravo pustili na slobodu, pročitao je vaš roman. – Tu se Voland okrenu Margariti. – Margarita Nikolajevna! Ne možemo da ne verujemo u to da ste se trudili da smislite za majstora najbolju budućnost, ali, uistinu, ono što vam ja nudim i ono što je za vas izmolio Ješua, bolje je! Ostavite ih udvoje – reče Voland, saginjući se sa svog sedla ka sedlu majstora i pokazujući u pravcu kojim se prokurator udaljivao – da im ne smetamo. Možda će se nešto i dogovoriti. – Tu Voland mahnu rukom prema Jerušalajimu i on nestade.

A tamo – Voland pokaza iza sebe – šta biste radili u suterenu? – U tom se času ugasi izlomljeno sunce u staklu. – Zašto? – nastavi Voland ubedljivo i tiho. – O, tri puta romantični majstore, zar ne želite da preko dana šetate sa svojom prijateljicom pod višnjama u cvatu, a uveče slušate Šubertovu muziku? Zar vam neće biti prijatno da pišete gušćijim

perom pri svetlosti sveća? Zar ne želite da kao Faust sedite nad retortom u nadi da će vam poći za rukom da stvorite novog homunkulusa? Tamo, tamo! Tamo vas već čeka dom i stari sluga, sveće su već upaljene, a uskoro će utrnuti, jer samo što nije svanulo! Ovim putem majstore, ovim! S mirom da ste mi! Vreme mi je!

– S mirom! – jednim povikom odgovoriše Vollandu Margarita i majstor. Tada se crni Volland, ne videći put, sruči u bezdan, a za njim uz užasnu halabuku polete i njegova svita. Ni stena, ni zaravni, ni mesečeve staze, ni Jerušalajima ne beše više. Nestadoše i crni konji. Majstor i Margarita ugledaše obećano svanuće. Ono otpoče odmah, neposredno posle ponoćnog meseca. Majstor je išao sa svojom prijateljicom u sjaju prvih jutarnjih zraka preko kamenog, mahovinom obraslog mostića. Prešao ga je. Potok je ostao za vernim ljubavnicima i oni krenuše peščanom stazom.

– Slušaj tišinu – govorila je Margarita majstoru, i pesak je šuštao pod njenim bosim nogama – slušaj i uživaj u tišini. Gledaj, eno ispred nas je tvoje večito utočište kojim su te nagradili. Već vidim venecijanski prozor i lozu koja se vije sve do samoga krova. Evo tvoga doma, tvog večitog toma. Znam da će uveče k tebi doći oni koje voliš, koji te interesuju i koji te neće uznemiravati. Oni će ti svirati, oni će ti pevati, videćeš kakva je svetlost u odaji kada su upaljene sveće. Ovde ćeš padati u san sa svojom izmašćenom i večitom noćnom kapicom na glavi, padaćeš u san sa osmehom na usnama. San će ti davati snagu, počćeš mudro da misliš. A da me oteraš, to već nećeš moći. Ja ću bdeti nad tvojim snom.

Tako je govorila Margarita, idući sa majstorom prema njihovom večitom domu, a majstoru se činilo da Margaritine reči žubore isto onako kako je žuborio i šaputao potok koji je ostao za njima i tada majstorovo pamćenje, nespokojno pamćenje, izbodeno iglama, poče da se gasi. Neko je puštao na slobodu majstora, kao što je on upravo pustio junaka koga je stvorio. Taj je junak otišao u bezdan, otišao nepovratno, dobivši oproštaj te noći uoči nedelje, sin kralja-zvezdočaca, surovi peti prokurator Judeje, konjanik Pontije Pilat.

Epilog

Pa ipak, šta se dalje zbivalo u Moskvi kada je u smiraj dana u subotu Volland napustio prestonicu, nestavši zajedno sa svojom svitom sa Vrapčijih gora?

O tome da je po celoj prestonici dugo odjekivao težak eho najneverovatnijih glasina koje su se veoma brzo prenele i u najudaljenija i najzabačenija provincijska mesta, o tome ne treba ni govoriti, Na je čak mučno i ponavljati te glasine.

Autor ovih istinitih redaka je lično, krenuvši u Teodosiju, slušao u vozu priču o tome kako je u Moskvi dve hiljade ljudi izašlo iz pozorišta golo golcato u najdoslovnijem smislu te reči i isto tako golo i otišlo kućama taksijima.

Šapat »Nečastiva sila...« čuo se po redovima ispred mlekhara, po tramvajima, radnjama, stanovima, kuhinjama, vozovima lokalnim i redovnim, po stanicama i postajama, po vilama i na plažama.

Samo se po sebi razume da najumniji i najkulturniji ljudi u svim tim pričama o nečastivoj sili koja je posetila prestonicu uopšte nisu ni učestvovali, već su im se čak i podsmevali i trudili se da one što su ih pričali urazume. Činjenica, međutim, i pored svega toga, kako se to kaže, ostaje činjenica i ratosiljati je se bez nekakvog objašnjenja je nemoguće: neko je ipak i boravio u to doba u prestonici. Već i sami ugarci koji su preostali od *Gribojedova*, Na i mnogo štošta drugo, najbolje su sve to potvrđivali.

Oni najkulturniji su prihvatili mišljenje istrage: bila je to banda hipnotizera i trbuhozboraca koji su više nego odlično, nema zbora, vladali svojom veštinom.

Sve potrebne mere za hvatanje bande bile su preduzete, kako u Moskvi tako i van nje, i to energično ali, na veliku žalost, nisu urodile

nikakvim plodom. Onaj koji je sebe nazivao Volandom zajedno je sa svim svojim najbližim saradnicima nestao, u Moskvu se više nije vraćao i nigde se i ničim više nije oglašavao niti se pojavljivao. Potpuno je logično što se pretpostavilo da je umakao u inostranstvo, ali ni tamo nigde nije bio zapažen.

Istraga o njegovom slučaju je trajala veoma dugo. Jer je ovaj slučaj bio, ma ko šta da rekao, više nego čudovišan! Da i ne govorimo o četiri spaljene kuće i o stotinama ljudi koji su dovedeni do ludila, a bilo je i mrtvih. Dvojicu možemo tačno da navedemo: Berlioza i onog nesrećnog službenika Biroa za upoznavanje stranaca sa znamenitostima Moskve, bivšeg barona Mejgela. Jer, oni su bili ubijeni. Nagorele kosti ovoga drugoga bile su pronađene u stanu broj 50 u Sadovoj ulici, kada je požar već bio ugašen. Da, žrtava je bilo, i te žrtve su takođe zahtevale istragu.

Postojale su, međutim, i druge žrtve, i to već posle Volandovog odlaska iz prestonice, a te žrtve su postale, ma koliko to bilo tužno, crne mačke.

Oko stotinak mirnih, čoveku odanih i korisnih životinja bilo je ustreljeno ili potamanjeno na razne druge načine u raznim mestima zemlje. Petnaestak mačaka je pokatkad čak i u jadnom i unakaženom stanju, bilo dostavljeno u odeljenja milicije po raznim gradovima. U Armaviru je, na primer, jednu nevinu životinju uvezanih prednjih šapa u milicijsku stanicu doveo jedan građanin.

Tog je mačora građanin ukebao u trenutku kada se životinja lupeškog izgleda (šta da se radi kada mačke tako izgledaju? To nije zbog toga što su poročne, već zbog toga što se boje da im neko od bića jačih od njih – bilo da su to psi ili ljudi – ne načini neku nepravdu ili im nanese uvredu. I jedno i drugo nije teško, ali to zaista nije pošteno, uveravam vas u to. Da, to odista nije pošteno!) da, lupeškog, kažem, izgleda, spremala da skoči na nešto u lopušini.

Bacivši se na mačka, i skidajući sa vrata kravatu da istoga mačka uveže, građanin je sarkastično i preteći mrmljao:

– Aha! Sada ste, znači kod nas, u Armavir, izvoleli stići, gospodine hipnotizeru? Ne, ovde se od vas niko neće uplašiti. Ne pretvarajte se da ste nemi! Znamo mi već kakva ste vi zverka!

Poveo je tako građanin mačka u miliciju, vukući jednu životinju za prednje šape, uvezane zelenom kravatom, i lakim ćuška nogom postižući da mačak obavezno korača na zadnjim šapama.

– Vi se toga manite – vikao je građanin, praćen dečacima koji su zviždali – okanite se toga, ne pravite se ludi! Ništa vam od svega toga neće poći za rukom! Izvolite ići onako kako to svi čine!

Crni mačak je pačenički prevrtao očima. Pošto ga priroda nije darivala sposobnošću govora, on ničim nije mogao da se opravda. Za svoj spas jedna zver treba da bude zahvalna pre svega miliciji, a pored toga i svojoj vlasnici, staroj, poštovanja dostojnoj udovici. Čim je mačak bio dostavljen u milicijsku stanicu, tamo su se uverili da građanin jako zaudara na alkohol, zbog čega su posumnjali u njegove iskaze. A u međuvremenu je starica, saznajući od suseda da su joj mačora odveli, potrčala u miliciju i stigla tamo tačno na vreme. Dala je najpohvalnije mišljenje o mačku, objasnila je da ga poznaje već punih pet godina, otkako je bio još sasvim maleno mače, da jamči za njega kao za samu sebe, dokazala je da on ne može da se optuži ni za kakvo loše delo i potvrdila da nikada nije bio u Moskvi. Kako se rodio u Armaviru, tako je u njemu i odrastao i naučio da lovi miševе.

Mačak je bio odvezan i braćen vlasnici, osetivši nepravdu i saznajući, pri tome, šta su to greška i kleveta.

Osim mačaka, sitne neprijatnosti doživeli su još i poneki ljudi. Nekolicina ih je bila pohapšena. Između ostalih, bili su na kratko vreme lišeni slobode: u Lenjingradu – građani Volman i Volper, u Saratovu, Kijevu i Harkovu – tri Volođina, u Kazanu – Voloh, a u Penzi, a da se pri tome uopšte nije znalo zašto, magistar hemijskih nauka Vetčinkevič... Istini za volju treba reći da je on bio ogromnog rasta, a uza sve to još i izrazito crnpu rast čovek.

U raznim mestima je bilo, osim toga, pohapšeno devet Korovina, četiri Korovkina i dva Karavajeva.

Jedan građanin je svezan izveden iz sevastopoljskog ekspresa na stanici Belgorod. Ovaj je građanin nameravao da razonodi svoje saputnike iz kupea trikovima sa kartama.

U Jaroslavu, upravo u vreme ručka, u restoran je ušao građanin sa

primusom koji je upravo podigao sa popravke u rukama. Dva portira su, čim su ga ugledala, napustila svoja radna mesta u garderobi i pobegla, a za njima su restoran napustili trkom svi posetioци i službenici. Pri tome je blagajnici na neobjašnjiv način nestao ceo dnevni pazar.

Zbilo se još mnogo koječega, čovek ne može svega čak ni da se seti. Ukratko, nastala je velika zbrka.

Još jednom treba odati dužno poštovanje istrazi. Bilo je preduzeto sve, ne samo da bi zločinci bili pohvatani, već i da se razjasni šta su oni sve počinili. I sve je bilo objašnjeno i mora se priznati da su ta objašnjenja bila razborita i nepobitna.

Predstavnici istrage i iskusni psihijatri došli su do zaključka da su članovi zločinačke bande, ili možda samo jedan od njih (pri tom je sumnja padala uglavnom na Korovjova) bili hipnotizeri neviđene snage, koji su mogli da se prikažu ne na onom mestu na kome su se u samoj stvari nalazili, već na mestima prividnim, nestvarnim. Osim toga, oni su potpuno slobodno sugerisali onima, koji su dolazili u dodir sa njima, da se neke stvari ili ljudi nalaze tamo gde ih, u samoj stvari, nije ni bilo, i suprotno, udaljavali su im iz vidnog polja one stvari ili ljude, koji su se u njemu stvarno i nalazili.

U svetlosti takvih objašnjenja postaje jasno sve, pa čak i neobjašnjiva neranjivost mačkova, koja je, u stvari, najviše od svega uznemirila građane, a na koga je, pri pokušaju lišavanja slobode, bila otvorena paljba u stanu broj 50.

Razume se, nikakvog mačora na lusteru nije ni bilo, niko nije ni imao nameru da na pucnjavu odgovori pucnjavom, islednici su jednostavno pucali u vazduh, dok je Korovjov, koji im je sugerisao da se mačak nalazi na lusteru, mogao slobodno da bude iza njihovih leđa, smejući im se i uživajući u svojoj fantastičnoj, ali na zločinački način primenjenoj sposobnosti sugestije. On je, razume se, bio taj koji je i potpalio stan, prosuvši, prethodno, po njemu, benzin.

Jasno je da ni u kakvu Jaltu Stjopa Lihodejev nije leteo (takav trik ne može da izvede čak ni Korovjov) niti je bilo kakve telegrame odande slao. Kada je pao u nesvest u juvelirkinom stanu, preplašen trikom Korovjova, koji mu je prikazao mačora sa mariniranom gljivom na

viljušci, on je ostao da leži u njemu sve dok mu Korovjov nije, sprdajući se sa njim, navukao ušanku i poslao na moskovski aerodrom, sugerišući pri tome predstavnicima kriminalističke uprave, koji su Stjopu dočekali, da ovaj izlazi iz aeroplana, koji je upravo doleteo iz Sevastopolja.

Istini za volju, kriminalistička uprava Jalte je tvrdila da joj je bio priveden potpuno bos Stjopa i da je ona slala telegrame o njemu u Moskvu, ali nijedna kopija tih telegrama u predmetima nije bila pronađena, iz čega je izvučen tužan, ali potpuno nepobitan zaključak da hipnotizerska banda poseduje sposobnost da hipnotiše i na velike razdaljine i pri tome ne samo pojedine ličnosti, već i čitave grupe ljudi. U takvim su uslovima zločinci mogli da dovedu ljude sa najjačom psihičkom konstitucijom do potpunog ludila.

Čemu govoriti uopšte o takvim sitnicama kao što su špil karata u tuđem džepu u parteru, ili nestale ženske haljine, ili beretka koja mjauče i druge tome slične stvari! Takve trikove može da izvede bilo koji profesionalac-hipnotizer osrednjih sposobnosti na bilo kojoj sceni, Na, između ostalog, i ne baš previše spretan trik sa otkidanjem konferansijeove glave. Mačak koji govori – takođe je ordinarna besmislica. Da bi se ljudima predstavio takav mačak, dovoljno je ovladati osnovama trbuhozborstva, a teško da bi neko mogao da tvrdi da je veština Korovjova išla nešto dalje od tih osnova.

Da, stvar uopšte nije u špilovima karata niti u lažnim pismima u tašni Nikanora Ivanoviča. To su sve tričarije. Korovjov je bio taj koji je oterao pod tramvaj Berlioza u sigurnu smrt. On je bio taj koji je doveo do ludila nesrećnog pesnika Ivana Bezdomnog, on ga je terao da bunca i vidi u mučnim snovima drevni Jerušalajim i spaljenu suncem bez i jedne kapi vode Golgotu s tri čoveka razapeta na stubove. On i njegova banda su bili ti koji su nagnali Margaritu Nikolajevnu i njenu kućnu pomoćnicu Natašu da nestanu iz Moskve. Uzgred budi rečeno: tom je slučaju istraga posvetila posebnu pažnju. Trebalo je razjasniti: da li je ove žene kidnapovala banda ubojica i palikuća ili su one pobile potpuno dobrovoljno zajedno sa bandom zločinaca? Pozivajući se na blesave i spetljane izjave Nikolaja Ivanoviča, a uzevši u obzir čudnovatu i suludu cedulju Margarite Nikolajevne, koju je ova ostavila svome mužu, a u kojoj je stajalo da odlazi u veštice, a uzimajući isto tako u

obzir i okolnost da je Nataša nestala ostavivši sve svoje stvari – istraga je došla do zaključka da su i gazdarica i kućna pomoćnica bile hipnotisane, kao i mnogi drugi, i da ih je banda na taj način otela. Pojavila se, isto tako, očigledno potpuno neprihvatljiva misao da je zločinca privukla izuzetna lepota obe žene.

Jedna je stvar, međutim, ostala istrazi u potpunosti nejasna – pobuda koja je navela bandu da iz psihijatrijske klinike odvede bolesnika, koji je samoga sebe nazivao majstorom. To nije moglo da se razjasni, kao što nije moglo ni da se utvrdi niti sazna ime nestalog bolesnika. Tako je on i nestao zauvek pod nadimkom koji ništa ne govori – »Broj sto osamdeset iz prve zgrade«.

Na taj način je skoro sve bilo objašnjeno, i istraga je bila okončana, kao što, uostalom, sve ima svoj kraj i konac.

Prošlo je nekoliko godina, i građani su počeli da zaboravljaju i Volanda, i Korovjova, i sve ostalo.

Došlo je do brojnih promena u životima onih koji su nastradali od Volanda i njegovih pomoćnika i, ma kako sitne i beznačajne one bile, ipak ih treba spomenuti.

Žorž Bengalski se, na primer, provevši u bolnici tri meseca, oporavio i izašao odatle, ali je bio prinuđen da službu u *Varijeteu* napusti i to upravo u doba kada je publika bukvalno ludela za ulaznicama: sećanje na crnu magiju i njeno raskrinkavanje bilo je više nego živo. Napustio je Bengalski Varijete, jer je shvatio da je više nego mučno pojavljivati se svake večeri pred dve hiljade ljudi, biti prepoznavan i neprekidno biti podvrgavan pitanjima punim sprdnje o tome kako mu je bolje: sa glavom ili bez nje?

Da, a pored svega toga, konferansje je izgubio i znatnu dozu svoje veselosti, toliko neophodne za njegovu profesiju. Ostala mu je neprijatna, mučna navika da svakog proleća, u vreme punog meseca, bude uznemiren, iznenada se hvata za vrat, preplašeno se osvrće i plače. Ovi napadi bi prolazili, ali on, prirodno, sa njima ipak više nije mogao da se bavi svojom pređašnjom profesijom. Konferansje je tako otišao u penziju i počeo da živi od svoje ušteđevine, koja je, po njegovom skromnom proračunu, bila dovoljna za petnaest godina života.

Otišao je i više se nikada nije video sa Varenuhom, koji je stekao opštu popularnost i ljubav zbog svoje neverovatne, čak i među pozorišnim administratorima, ljubaznosti i izlaženja u susret svim ljudima. Ljudi koji su tražili propusnice nisu ga zvali drugačije do – otac dobročinitelj. U ma koje doba da neko telefonira u *Varijete*, u slušalici bi začuo tih, ali pomalo melanholičan glas: »Slušam vas«, a na molbu da se pozove Varenuha, brzo bi odgovarao: »Ja sam, izvolite?« Ali upravo je zato i patio Ivan Saveljevič zbog svoje ljubaznosti.

Stjopa Lihodejev više nije imao prilike da razgovara telefonom u *Varijeteu*. Čim je izašao sa klinike, u kojoj je Stjopa ostao osam dana, bio je prebačen u Rostov, gde je postavljen na dužnost direktora delikatesne radnje. Priča se da je u potpunosti prestao da pije porto i da pije samo ribizlovaču, od čega mu se i zdravlje popravilo. Govorka se da je postao ćutljiv i da je počeo da izbegava žene.

Uklanjanje Stepana Bogdanoviča iz *Varijetea* nije donelo Rimskom onu sreću o kojoj je maštao tokom nekoliko godina. Posle klinike i Kislovodska, star-prestar, glave koja se neprekidno tresla, finansijski direktor je podneo otkaz *Varijeteu*. Zanimljivo je da je ovu mobu u *Varijete* donela supruga Rimskog. Sam Grigorij Danilovič nije smogao u sebi ni toliko snage da po danu dođe u zgradu u kojoj je po mesečini ugledao naprslo prozorsko okno i izduženu ruku što se približavala donjoj prozorskoj rezi.

Napustivši *Varijete*, finansijski direktor je počeo da radi u lutkarskom pozorištu u Zamoskvorečju. U tom pozorištu više nije morao da dolazi u sukob oko akustike sa poštovanja dostojnim Arkadijem Apolonovičem Semplejarovom. Ovaj je, pak, odmah bio prebačen u Brjansk i postavljen za šefa gljivarskog centra. Sada Moskovljani jedu usoljene i marinirane pečurke i ne mogu da ih se nahvale i jako se raduju ovom premeštaju. To je već stvar prošlosti te stoga možemo reći da Arkadiju Apolonoviču akustika nije baš najbolje ležala i da je ona, ma koliko se trudio da je poboljša, ostala onakva kakva je i bila.

Među ličnosti koje su prekinule sve veze sa pozorištem, osim Arkadija Apolonoviča, treba uvrstiti i Nikanora Ivanoviča Bosog, mada ovaj i nije bio ničim povezan sa pozorištem, osim ljubavlju prema

besplatnim kartama. Nikonor Ivanovič ne samo što ne odlazi više ni u jedno pozorište ni za novac ni badava, već se čak i menja u licu kada bilo ko u razgovoru spomene pozorište. Ništa manje, ako ne i još više, omrznuo, je, pored pozorišta, i pesnika Puškina, kao i talentovanog glumca Savu Potapoviča Kuroljesova. A ovoga do te mere, da je prošle godine ugledavši posmrtnicu uokvirenu crnim ramom u novinama, iz koje se videlo da je Savu Potapoviča na vrhuncu karijere zadesio srčani udar – Nikanor Ivanovič toliko pocrveneo u licu da zamalo i sam nije krenuo za Savom Potapovičem, a onda je zaurlo: »Tako mu i treba« Pa čak i više od toga, iste večeri Nikanor Ivanovič, koga je smrt popularnog glumca podsetila na čitav niz teških uspomena, potpuno sam, samo u društvu punog meseca koji je osvetljavao Sadovu ulicu, napio se kao tresak. Sa svakom čašicom pića se povećavao pred njim prokleti lanac omrznutih figura, a u tom lancu su bili i Duncil Sergej Gerardovič, i lepotica Ida Herkulanovna, i onaj riđi vlasnik gusaka, i iskreni Kanavkin Nikolaj.

No, a šta je bilo sa njim? Ali molim vas! Ništa im se uopšte nije ni desilo, a nije ni moglo da im se desi, jer oni, u stvarnosti, nisu ni postojali, kao što nije postojao ni simpatični glumac-konferansje, Na ni samo pozorište, ni stara tvrdica tetka Porohovnjikova, čija je valuta trulila u podrumu, a isto tako, samo se po sebi razume, nisu postojale ni zlatne trube ni bezobzirni i drski kuvari. Sve je to Nikanor Ivanovič usnio pod uticajem onog poganog Korovjova. Jedinu živi čovek koji je uleteo u taj san, upravo je i bio Sava Potapovič – glumac, a uleteo je on u san samo zbog toga što se urezao u pamćenje Nikanoru Ivanoviču zahvaljujući svojim čestim nastupima preko radija. On je postojao, a ostali nikada nisu ni postojali.

Da onda, u tom slučaju, možda, ni Alojzije Mogarič nije postojao? O, ne! On ne samo što je postojao, već postoji i dan-danas, i to upravo na položaju na kome se zahvalio Rimski, to jest na položaju finansijskog direktora *Varijetea*.

Osvestivši se, otprilike jedan dan posle posete Vollandu, u vozu negde u blizini Vjatke, Alojzije se ubedio da je, krenuvši pomračenog uma iz Moskve zaboravio da navuče pantalone, ali da je zbog toga iz nepoznatih razloga ukrao njemu potpuno nepotrebnu knjigu stanara

svog stanodavca. Alojzije je kupio od sprovodnika vagona stare i zamašćene pantalone, plativši mu za njih basnoslovnu svotu novca i iz Vjatke krenuo nazad. Ali, kućicu preduzimačevu nije pronašao. Udžericu je u potpunosti progutao plamen. Alojzije je, međutim, bio čovek izuzetno preduzimljiv. Dve nedelje kasnije je već živio u divnoj sobi u Brjusovskoj ulici, a nekoliko meseci kasnije već je sedeo u kabinetu Rimskog. I kao što je ranije Rimski patio zbog Stjope, tako se sada Varenuha mučio zbog Alojzija. Sada Ivan Saveljevič mašta samo o jednemu: da Alojzija uklone iz pozorišta negde što dalje, jer, kako šapuće ponekad Varenuha u prisnijem društvu: »Takvu hulju, kakav je taj Alojzije, on, navodno, u životu nikada ranije nije sreo, i što od tog Alojzija može sve da se očekuje.«

Uostalom, možda je administrator bio i pristrasan. Nije primećeno da se Alojzije bavi nečim sumnjivim niti uopšte nečim, ako ne računamo, razume se, što je na mesto šefa bifea postavljen neko drugi umesto Sokova. Andrej Fokič je umro od raka jetre na klinici prvog MGU devet meseci posle Vlandove pojave u Moskvi...

Da, proteklo je nekoliko godina i istiniti događaji, opisani u ovoj knjizi, počeli su da padaju u zaborav. Ali ih nisu baš svi zaboravili, nisu baš svi.

Svake godine, čim nastupi prolećno praznično doba uštapa, predveče se pod lipama kod Patrijaršijskih ribnjaka pojavljuje čovek tridesetih godina. Riđ, zelenih očiju, skromno odeven. To je saradnik Instituta istorije i filozofije, profesor Ivan Nikolajevič Ponirjov.

Kad dođe pod lipe, on uvek seda na onu istu klupu na kojoj je sedeo one večeri, kada je odavno već zaboravljeni Berlioz poslednji put u svome životu video mesec kako se raspada na komade.

Sada on, čitav, na početku večeri beo, a posle zlatast sa tamnim konjićem-zmajem na sebi, plovi nad bivšim pesnikom Ivanom Nikolajevičem, a istovremeno stoji na mestu, u svojim visinama.

Ivan Nikolajevič sve zna, sve mu je jasno i sve shvata. On zna da je u mladosti svojoj postao žrtva zločinaca-hipnotizera, da se lečio posle toga i izlečio. Ali on zna i to da ponešto ipak nije u stanju da savlada. On nije u stanju da savlada taj prolećni pun mesec. Čim on počne da se

približava, čim počne da raste i naliva se zlatom, svetlo koje je nekada lebdelo iznad dva velika petokraka svećnjaka, Ivan Nikolajevič postaje uznemiren, nervozan, gubi apetit i san, čeka da mesec sazri. A kada nastupi noć punoga meseca, uštapa, niko nije u stanju da zadrži Ivana Nikolajeviča kod kuće. On predveče izlazi i odlazi do Patrijaršijskih ribnjaka.

Sedeći na klupi, Ivan Nikolajevič počinje sasvim otvoreno da razgovara sam sa sobom, puši, žmirka čas na mesec, čas opet na dobro mu poznatu vrtešku na ulazu u park.

Sat ili dva provodi tako Ivan Nikolajevič. Posle toga ustaje i uvek jednom te istom marš-rutom, preko Spiridonovke, očiju praznih i odsutnih, odlazi u arbatske uličice.

On prolazi pored prodavnice petroleja, skreće tamo gde visi stari nahereni plinski fenjer, prikrada se gvozdenoj ogradi iz koje se vidi još uvek go, ali raskošan vrt, a u njemu – osvetljena mesečinom sa one strane gde se izbočio erker sa trokrilnim prozorom, a mračna sa druge strane – gotska vila.

Profesor ne zna šta ga privlači toj ogradi, i ko živi u toj vili, ali zna da ne može da se bori protiv samoga sebe u noći punoga meseca. Pored toga, on zna da će u vrtu iza gvozdene ograde obavezno i uvek videti svaki put jedno te isto.

Videće kako na klupi sedi stariji i solidan čovek sa bradicom, cvikerima i pomalo prasećim crtama lica. Ivan Nikolajevič uvek zatiče tog stanovnika vile u jednoj te istoj maštalačkoj pozi, pogleda okrenutog ka mesecu. Ivan Nikolajevič odlično zna da će taj čovek, nagledavši se meseca, preneti pogled na prozore isturenog dela vile, da će početi da ih posmatra tako, kao da očekuje da će se oni svakog časa otvoriti i u njima se pojaviti nešto neobično.

Ono što će se dalje dogoditi, Ivan Nikolajevič zna napamet. Tada treba da se što bolje zakloni iza ograde, jer će čovek, koji sedi na klupi početi nemirno da vrti glavom, očima koje lutaju da traži nešto u vazduhu, blaženo se smeška, a posle već dosta glasno mrmlja:

– Venero! Venero... Eh, ala sam ja budala!

– Bogovi, bogovi! – počee da šapuće Ivan Nikolajevič, krijući se iza

ograda, i ne skidajući očiju sa tajanstvenog neznanca. – Još jedna žrtva mesečine... Da, to je još jedna žrtva, kao i ja.

A čovek koji sedi nastaviće da govori:

– Eh, ala sam budala! Zašto, zašto nisam odleteo sa njom? Čega sam se uplašio, matori magarac? Potvrdu sam pismenu dobio! Eh, trpi, trpi sada, matora budalčino!

Tako će to trajati sve dok se u mračnom delu vile ne otvori prozor, i dok se u njemu ne pojavi nešto beličasto i dok se ne začuje neprijatan ženski glas:

– Nikolaje Ivanoviču, gde ste? Šta to sada izvodite? Malariju hoćete da navučete? Vreme je za čaj!

Tada će se, razume se, čovek koji sedi prenuti i odgovoriti izveštačenim glasom:

– Vazduha sam hteo da se nadišem, svežeg vazduha, dušice moja! Vazduh je više nego divan!

I tada će ustati sa klupe, krišom pripretiti pesnicom prozoru koji se zatvara i krenuti prema zgradi.

Laže on, laže! O, bogovi, kako samo laže! – mrmlja, udaljavajući se od ograde, Ivan Nikolajevič. – Uopšte ga vazduh ne vuče u vrt, on vidi nešto za vreme prolećnog uštapa na nebeskom svodu i u vrtu, negde u visini! Ah, šta bih samo dao, kada bih mogao da prodrem u njegovu tajnu, kada bih saznao kakvu je on to Veneru izgubio i sada besciljno šara rukama po vazduhu, lovi je?

I vraća se profesor kući već sasvim bolestan. Njegova žena se pravi kao da ne zapaža stanje u kome se on nalazi i požuruje ga da legne. Ali ona sama ne leže, već sedi kraj lampe sa knjigom, posmatrajući tužnim očima čoveka koji spava. Ona zna da će se u zoru Ivan Nikolajevič probuditi sa čudnim uzvikom, da će početi da plače i bacaka se. Zbog toga se pred njom na čaršavu nalazi unapred pripremljen špric u alkoholu i ampula sa tečnošću boje jakoga čaja.

Jadna žena, čiji je muž težak bolesnik, postaje tada slobodna i može bez strahovanja da zaspi. Ivan Nikolajevič će posle injekcije spavati sve do sledećeg jutra srećna izraza lica i usniće njoj nepoznate, ali neke

uzvišene i srećne snove.

U noći punog meseca naučnika budi i izaziva njegov žalostiv krik uvek jedno te isto. On vidi nepostojećeg beznosog krvnika, koji, podskočivši i čudnovato jeknuvši, probija kopljem srce privezanog za stub poludelog Hestasa. Ali nije toliko strašan krvnik, koliko neprirodna svetlost u snu, što dolazi od nekog oblaka, koji ključa i pritiska zemlju, što biva samo za vreme svetskih kataklizmi.

Posle injekcije sve se menja pred usnulim čovekom. Od postelje se ka prozoru pruža široka mesečeva staza, na taj puteljak stupa čovek u belom plaštu krvavog naličja i počinje da hoda ka mesecu. Pored njega korača nekakav mlađi čovek iscepanog hitona i unakažena lica. Oni o nečemu žustro razgovaraju, spore se, hoće o nečemu da se sporazumeju.

– Bogovi, o bogovi! – govori, okrećući nadmeno lice svom saputniku taj čovek sa plaštom prebačenim preko ramena. – Kakvo odvratno pogubljenje! Ali, ti mi, molim te, kaži – tu se nadmeno lice pretvori u molećivo – njega nije ni bilo? Molim te, reci, nije ga ni bilo?

– No, razume se, da ga nije ni bilo – odgovara promuklim glasom saputnik – to ti se samo pričinilo.

– A možeš li da mi se zakuneš u to? – moli čovek u plaštu.

– Kunem se! – odgovara saputnik i oči mu se zbog nečega smeškaju.

– Više mi ništa nije ni potrebno! – uzvikuje prozuklim glasom čovek sa plaštom i uspinje se sve bliže i bliže mesecu, vukući za sobom svog saputnika.

Za njim korača mirno i dostojanstveno ogroman dugouhi pas.

Tada mesečeva staza počinje da kipti, iz nje izvire mesečeva reka i razliva se na sve strane. Mesec gospodari i poigrava se, mesec skakuće i veseli se. Tada se u potoku pojavljuje žena neopisive lepote i dovodi do Ivana za ruku čoveka zaraslog u bradu, koji se plašljivo osvrće. Ivan Nikolajevič ga odmah prepoznaje. To je – bpoj sto osamnaest, njegov noćni gost. Ivan Nikolajevič mu u snu pruža ruku i nestrpljivo pita.

– Znači, time se sve i završilo?

– Time se sve i završilo, moj učeniče – odgovara broj sto osamnaest, a žena prilazi Ivanu i obraća mu se:

– Razume se, time. Sve se završilo i sve se završava... Poljubiću vas u čelo i sve će biti u redu.

– Ona se naginje ka Ivanu i ljubi ga u čelo, a Ivan se isteže ka njoj i gleda joj u oči, ali se ona izmiče i odlazi zajedno sa svojim saputnikom ka mesecu.

Tada mesec počinje da mahnita, on obrušava bujicu svetlosti pravo na Ivana, razbacuje svetlost na sve strane, u sobi nastaje pravi mesečev potop, svetlost se njiše, diže se sve više i više, preplavljuje postelju Tek tada Ivan Nikolajevič počinje da spava srećnog izraza lica.

Ujutru se budi ćutljiv, ali potpuno miran i zdrav Njegovo se izmučeno pamćenje smiruje i do sledećeg uštapa profesora više niko neće uznemiravati. Ni beznosi ubica Hestasa, a isto tako ni surovi peti prokurator Judeje, konjanik Pontije Pilat.

1929 – 1940.

Napomene

[1](#) Novčanica od deset rubalja (prim. prev.)

[2](#) behemot – neman, ogromna životinja, u Bibliji nilski konj (prim. prev.)